

I σ τ ω ρ I T E F O R T H *i s t o r y*

Επιστημονική επιμέλεια

ΣΠΥΡΟΣ ΤΖΟΚΑΣ - ΤΕΛΗΣ ΤΥΜΠΑΣ

2023

1983

ΙΔΡΥΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ & ΕΡΕΥΝΑΣ
40 ΧΡΟΝΙΑ

Ι σ τ ω ρ I T E F O R T H *i s t o r y*

Επιστημονική επιμέλεια τόμου
ΣΠΥΡΟΣ ΤΖΟΚΑΣ – ΤΕΛΗΣ ΤΥΜΠΑΣ

Επιστημονική υπεύθυνη Προγράμματος ΙστωρΙΤΕ
ΤΖΕΛΙΝΑ ΧΑΡΛΑΥΤΗ

ΙΔΡΥΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ & ΕΡΕΥΝΑΣ
40 ΧΡΟΝΙΑ

ΙΔΡΥΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΣ

Νικολάου Πλαστήρα 100, Βασιλικά Βουτών, Ηράκλειο Κρήτης, ΤΚ 700 13

Τ. +30 2810 391500

Πρώτη έκδοση: Δεκέμβριος 2024

ISBN 978-618-230-095-4

Περιεχόμενα

Πρόλογος του Προέδρου ΔΣ του ΙΤΕ Νεκτάριου Ταβερναράκη	xi
Η δημιουργία του Αρχείου ΙΤΕ: ΙστορΙΤΕ 1983-2023: ένα Πρόγραμμα, ένα Αρχείο και ένα Βιβλίο	xv

ΜΕΡΟΣ Α – ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σπύρος Τζόκας

1	Προϋποθέσεις για τη δημιουργία του ΕΚΕΚ-ΙΤΕ	3
1.1	Εισαγωγή	3
1.2	Ένα συνοπτικό (ιστοριογραφικό) πλαίσιο για την ιστορία του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ	4
1.3	Εσωτερικές και εξωτερικές προϋποθέσεις λίγο πριν από την ίδρυση του ΕΚΕΚ, 1974-1985	7
1.4	Επαναπατρισμοί εγκεφάλων: «Έρχονται οι Αμερικάνοι»	12
1.5	Προς τη δημιουργία του Υπουργείου Έρευνας και Τεχνολογίας	17
2	Το Ερευνητικό Κέντρο Κρήτης 1983-1987: Ίδρυση, δομή, στρατηγικές	23
2.1	Πώς ιδρύεται ένα ερευνητικό κέντρο;	23
2.2	Ένα ανορθόδοξο πείραμα: Η ίδρυση του Ερευνητικού Κέντρου Κρήτης	24
2.3	Στρατηγικές επιβίωσης: Αναζητώντας ερευνητές, ερευνητικά προγράμματα, χρηματοδότηση	32
2.4	Δομές εξωστρέφειας: Εκπαίδευση, έρευνα και επιστημονική επικοινωνία	39
2.5	Ο νέος νόμος για την έρευνα, και το ΕΚΕΚ με πέντε Ινστιτούτα	44
2.6	Η δημιουργία του πρώτου ΠΑΕΤ από το Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας	47
2.7	Οι απαρχές των πολιτικών σύνδεση της Έρευνας με την Παραγωγή	52
3	Ίδρυμα Τεχνολογίας & Έρευνας: Επέκταση & σταθεροποίηση, 1987-2005	57
3.1	Πολιτικές συμμαχιών και τεχνικές αποφυγής κρίσεων, 1987-1993	57
3.2	Στρατηγικές επιβίωσης, 1989-1994	67
3.3	Τέλος εποχής: νέα κτίρια, νέες σχέσεις, νέες προοπτικές, 1994-2004	75
3.4	Πολιτικές διεύρυνσης και δημιουργίας Ινστιτούτων, 1987-2004	82
3.5	Μετάβαση 2004-2005	88
4	Το Ίδρυμα Τεχνολογίας & Έρευνας στις προκλήσεις της νέας χιλιετίας	91
4.1	Νέα εποχή, νέες κατευθύνσεις: Αριστεία, αξιολόγηση, καινοτομία	91
4.2	Εναλλαγές, κρίση, σταθεροποίηση, 2005-2017	94
4.3	Το ΙΤΕ σήμερα	106

ΜΕΡΟΣ Β – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΑ

1	Ινστιτούτο Ηλεκτρονικής Δομής & Λέιζερ (ΙΗΔΛ)	121
	Ηρακλής Κατσαλούλης	
	1. Εισαγωγή	121
	2. Η Φυσική στον 20ό αιώνα	122
	2.1 Λέιζερ	123
	2.2 Μελέτη της ύλης	124
	3. Η δημιουργία του Ινστιτούτου	126
	4. Η αρχή	128
	5. Η εδραίωση του ΙΗΔΛ	136
	6. Το ΙΗΔΛ μεγαλώνει	144
	6.1 Τομέας Αλληλεπιδράσεων Λέιζερ-Υλης και Φωτονικής	146
	6.2 Τομέας Υλικών και Διατάξεων	158
	6.3 Συμμετοχή σε ευρωπαϊκές υποδομές	163
	7. Επίλογος	168
2	Ινστιτούτο Μοριακής Βιολογίας & Βιοτεχνολογίας (IMBB)	171
	Κατερίνα Βλαντώνη	
	1. Εισαγωγή	171
	2. Πρώτη περίοδος, 1983-2002	179
	2.1 Τα πρώτα χρόνια: Ίδρυση και λειτουργία του IMBB	179
	2.2 Ερευνητική δραστηριότητα	185
	<i>Τομέας Μοριακής Βιολογίας και Γενετικής</i>	185
	<i>Μοριακή Βιολογία Θηλαστικών</i>	186
	<i>Μοριακή Βιολογία Εντόμων</i>	191
	<i>Μοριακή Βιολογία του Σακχαρομύκητα</i>	197
	<i>Μοριακή Βιολογία Φυτών</i>	200
	<i>Ομάδα Πρωτεϊνών</i>	203
	2.3 Βιοτεχνολογία, εφαρμογές και εμπορική δραστηριότητα	205
	3. Δεύτερη περίοδος, 2003-2023	208
	3.1 Τα επόμενα 20 χρόνια	208
	3.2 Ερευνητική δραστηριότητα	214
	<i>Τομέας Δομικής Βιολογίας, Βιοφυσικής – Νανοβιοτεχνολογίας</i>	216
	<i>Τομέας Νευροεπιστημών</i>	219
	<i>Τομέας Ανοσολογίας</i>	222
	<i>Τομέας Εξελικτικής, Αναπτυξιακής και Κυτταρικής Βιολογίας</i>	223
	<i>Τομέας Γονιδιακής Ρύθμισης και Επigenετικής</i>	227
	<i>Τομέας Φυτών και Μικροβιώματος των Φυτών</i>	231
	<i>Τομέας Εντόμων και Νόσων μεταδιδόμενων από φορείς</i>	233
	3.3 Βιοτεχνολογία, εφαρμογές και εμπορική δραστηριότητα	235
	4. Εκπαίδευση, υποδομές και τεχνολογία/εξοπλισμός	236
	<i>Εκπαίδευση και άλλες δραστηριότητες</i>	236
	<i>Εγκαταστάσεις και εξοπλισμός</i>	238
	5. Επίλογος	242

3

Ινστιτούτο Πληροφορικής (ΙΠ) **249**Γιώργος Ζούκας

1. Εισαγωγή	249
2. Ιστορική επισκόπηση: Διεύθυνση και ερευνητικοί άξονες του Ινστιτούτου (1983-2023)	251
3. Ερευνητικά πεδία του Ινστιτούτου Πληροφορικής	261
3.1 Ιατρική Πληροφορική	261
3.2 Αρχιτεκτονική Υπολογιστών	265
3.3 Αλληλεπίδραση Ανθρώπου-Υπολογιστή	269
3.4 Τηλεπικοινωνίες και Δίκτυα	271
3.5 Πληροφοριακά Συστήματα	277
3.6 Υπολογιστική Όραση και Ρομποτική	283
3.7 Κατανεμημένα Συστήματα και Κυβερνοασφάλεια	289
3.8 Επεξεργασία Σήματος	293
<i>Το Μητρώο Ονομάτων Internet με κατάληξη .gr και .ελ</i>	296
4. Επίλογος	298

4

Ινστιτούτο Υπολογιστικών Μαθηματικών (ΙΥΜ) **301**Γιώργος Ζούκας

1. Εισαγωγή	301
2. Διεύθυνση και έρευνα του Ινστιτούτου (1985-2023)	302
2.1. Ίδρυση και Πρώτα Χρόνια	302
2.2. Ανάπτυξη και ερευνητικοί άξονες	304
2.3. Αναδιοργάνωση, νέες ερευνητικές κατευθύνσεις και διεπιστημονικότητα	309
3. Η Ιστορία των κεντρικών ερευνητικών ομάδων του Ινστιτούτου Υπολογιστικών Μαθηματικών	313
3.1 Ομάδα Κυματικών Φαινομένων	313
3.2 Ομάδα Περιφερειακής Ανάλυσης	319
3.3 Ομάδα Επιμόρφωσης και Κατάρτισης	325
3.4 Ομάδα Αριθμητικής Ανάλυσης	329
3.5 Ομάδα Υπολογιστικών Νευροεπιστημών	333
4. Επίλογος	334

5

Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών (ΙΜΣ) **337**Μαρίνος Σαρηγιάννης

1. Εισαγωγή	337
2. Οι απαρχές 1986-1992	344
3. Η εδραίωση, 1993-2008	352
4. Κρίση, σταθεροποίηση και ραγδαία ανάπτυξη 2009-2023	365
5. Το ΙΜΣ σε αριθμούς	382
6. Εκπαίδευση	383
7. Υποδομές	384
8. Υπηρεσίες/Προϊόντα - Σύνδεση με την/τις τοπική/τοπικές κοινωνίες	385

6

Ινστιτούτο Επιστημών Χημικής Μηχανικής (ΙΕΧΜΗ)

389

Χρήστος Καραμπάτσος

1. Ο θεσμός: Τα σαράντα πρώτα χρόνια του Ινστιτούτου Επιστημών Χημικής Μηχανικής, 1984-2023	390
1.1 Η επιστροφή από τις ΗΠΑ (1979-1984)	390
1.2 Οι απαρχές: Μεταξύ της θεσμικής και της οργανωτικής καινοτομίας (1984-1987)	393
1.3 Η ένταξη στο ΙΤΕ και άλλα μαθήματα αντιμετώπισης κρίσεων (1987-1998)	397
1.4 Ένας «παραγωγικός φορέας» αντιμετώπος με τις προκλήσεις του 21ου αιώνα	401
2. Η αιχμή: Ερευνητικές δραστηριότητες στο Ινστιτούτο Επιστημών Χημικής Μηχανικής, 1984-2023	406
2.1 Η διεπαφή: Ενέργεια και περιβάλλον	407
2.2 Η στροφή: Νανοτεχνολογία και άλλα προηγμένα υλικά	420
2.3 Η γέφυρα: Βιοεπιστήμες και Βιοτεχνολογία	425
3. Διορατικότητα και προσαρμογή: Το Ινστιτούτο Επιστημών Χημικής Μηχανικής στο γύρισμα του αιώνα	429

7

Ινστιτούτο Βιοϊατρικών Ερευνών (ΙΒΕ)

433

Κατερίνα Βλαντώνη

1. Εισαγωγή	433
2. Πρώτη περίοδος: 2001-2011	439
2.1 Πρώτα χρόνια: η διαμόρφωση της ερευνητικής ταυτότητας του ΙΒΕ	439
2.2 Ερευνητικές Ομάδες στο ΙΒΕ, 2001-2011	444
2.3 Υποδομές και εξοπλισμός, 2001-2011	452
2.4 Η πρώτη δεκαετία του ΙΒΕ-ΙΤΕ	454
3. Δεύτερη περίοδος: 2012-2023	455
3.1 Η συγχώνευση με το ΙΜΒΒ και η διοίκηση του ΙΒΕ	455
3.2 Ερευνητικές Ομάδες στο ΙΒΕ/Τμήμα ΒΕ, 2012-2023	457
3.3 Υποδομές και εξοπλισμός, 2012-2023	469
3.4 Εκπαίδευση	474
4. Επίλογος	476

8

Αστεροσκοπείο Σκίνακα και Ινστιτούτο Αστροφυσικής (ΙΑ)

479

Ηρακλής Κατσαλούλης

1. Εισαγωγή	479
2. Η αρχή	481
3. Η ανάπτυξη του Αστεροσκοπείου	487
4. Προς την ίδρυση του Ινστιτούτου Αστροφυσικής	493
5. Το Ινστιτούτο Αστροφυσικής	495
6. Εξωτερικές συνεργασίες και χρηματοδότηση	502
7. Το Ινστιτούτο Αστροφυσικής στη δημόσια σφαίρα	503
8. Επίλογος	505

9	Ινστιτούτο Γεωενέργειας (ΙΓ)	509
	<u>Γιώργος Καραμπάτσος</u>	
	1. Πετρέλαιο και επιστήμες της γης: Επιστημονικές πρακτικές δύο αιώνων	509
	2. Οι πετρελαϊκές έρευνες και η προστασία του περιβάλλοντος στην Ελλάδα: η συμβολή του ΙΤΕ	510
	3. Η πιο πρόσφατη περίοδος των ελληνικών πετρελαϊκών ερευνών, 2010-2023	512
	4. Από το Ινστιτούτο Πετρελαϊκής Έρευνας στο Ινστιτούτο Γεωενέργειας: Ένας νεογέννητος ερευνητικός θεσμός σε μια απαιτητική ιστορική συγκυρία (2019-2023)	515
	5. Οι ερευνητικές κατευθύνσεις του Ινστιτούτου Γεωενέργειας: από τους υδρογονάνθρακες στην περιβαλλοντική προστασία	522
	6. Ένα νεαρό Ινστιτούτο με μακρόχρονη ιστορία	526
	7. Το Ινστιτούτο Γεωενέργειας ως προς τις νέες του κατευθύνσεις με στόχο την ενεργειακή μετάβαση, την ενέργεια υδρογόνου και την κυκλική οικονομία	528
10	Ελληνικό Ινστιτούτο Γονιδιωματικής του Ανθρώπου (ΕΙΓΑ)	531
	<u>Κατερίνα Βλαντώνη</u>	

ΜΕΡΟΣ Γ – ΔΟΜΕΣ

1	Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης & Mathesis	537
	<u>Τζελίνα Χαρλαύτη</u>	
2	Δίκτυο ΠΡΑΞΗ	573
	<u>Σπύρος Τζόκας</u>	
3	Επιστημονικό και Τεχνολογικό Πάρκο Κρήτης	597
	<u>Σπύρος Τζόκας</u>	
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Η φωνή των ανθρώπων του ΙΤΕ: Συνεντεύξεις	649
	<u>Τζελίνα Χαρλαύτη</u>	

40 χρόνια ΙΤΕ

Νεκτάριος Ταβερναράκης

Με ιδιαίτερη χαρά σας καλωσορίζω στον παρόντα τόμο που επιχειρεί να καταγράψει στην ιστορία, την εξέλιξη και τα επιτεύγματα του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ).

Από τα πρώτα του βήματα, το ΙΤΕ αποτέλεσε ένα πρωτοπόρο εγχείρημα για τα δεδομένα της Ελλάδας, βασισμένο σε ένα πρωτοποριακό μοντέλο που συνδυάζει την ακαδημαϊκή έρευνα με την τεχνολογική ανάπτυξη και την καινοτομία. Η δημιουργία των πρώτων Ινστιτούτων του Ιδρύματος υπήρξε η βάση για την ανάπτυξη νέων επιστημονικών κατευθύνσεων και την προώθηση διεπιστημονικών συνεργασιών. Το ΙΤΕ συνέχισε να εξελίσσεται και να αναπτύσσεται. Επεκτάθηκε με την ίδρυση νέων Ινστιτούτων και Δομών, προσαρμόζοντας τη στρατηγική του στις απαιτήσεις της νέας εποχής, με προσήλωση στους ιδρυτικούς του στόχους και αξίες, την αριστεία και την καινοτομία. Το Ίδρυμα κατάφερε να προσελκύσει κορυφαίους επιστήμονες από όλο τον κόσμο, ενισχύοντας το κύρος και τη θέση του στον παγκόσμιο χάρτη της έρευνας και της καινοτομίας.

Από την ίδρυσή του, το 1983, έως σήμερα, **το ΙΤΕ έχει εδραιώσει τη θέση του ως το κορυφαίο ερευνητικό ίδρυμα στην Ελλάδα και ένα από τα καλύτερα στην Ευρώπη.** Είναι αξιοσημείωτο ότι σε μόλις τέσσερις δεκαετίες, οι άνθρωποι του Ιδρύματος έχουν καταφέρει να κάνουν γνωστή τη χώρα μας στην παγκόσμια επιστημονική κοινότητα και να αναδείξουν το Ίδρυμα σε κέντρο επιστημονικής αριστείας και καινοτομίας, που προάγει την υψηλής στάθμης έρευνα, την τεχνολογική ανάπτυξη και την καινοτομία, ενισχύοντας τη διεθνή ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας.

Το ΙΤΕ είναι σήμερα το μεγαλύτερο ερευνητικό κέντρο της Ελλάδας. Διαθέτει **10 Ερευνητικά Ινστιτούτα**, περισσότερα από 1.600 μέλη, υπεσύγχρονες υποδομές, προσωπικό υψηλών δεξιοτήτων και εξειδίκευσης και πολυάριθμες διεθνείς διακρίσεις. Τα Ερευνητικά Ινστιτούτα του, με παρουσία σε Ηράκλειο, Ρέθυμνο, Χανιά, Πάτρα, Ιωάννινα και Αθήνα, δραστηριοποιούνται σε τομείς μεγάλου επιστημονικού, κοινωνικού και οικονομικού ενδιαφέροντος. Το Ίδρυμα διαθέτει Δομές σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα και Βόλο, όπως οι Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, ένας εκδοτικός οίκος υψηλής ποιότητας, το Επιστημονικό και Τεχνολογικό Πάρκο Κρήτης, μια θερμοκοιτίδα επιχειρηματικής δραστηριότητας και νεοφυών εταιρειών, καθώς και το Δίκτυο ΠΡΑΞΗ, μια υπηρεσία διαμεσολάβησης και μεταφοράς

τεχνολογίας με σημαντική εμπειρία στη διασύνδεση των ερευνητικών δραστηριοτήτων.

Προτεραιότητά μας στο ITE αποτελεί η ανάπτυξη ενός περιβάλλοντος που ευνοεί την **Έρευνα** και την **Καινοτομία**, ως πυλώνες βιώσιμης ανάπτυξης και κοινωνικής ευημερίας, στην πορεία για το μέλλον. Η στρατηγική μας για την επίτευξη του στόχου αυτού είναι η διεξαγωγή υψηλής ποιότητας επιστημονικής έρευνας, και περιλαμβάνει 3 κύριες κατευθύνσεις που αποτελούν πυλώνες **Περιφερειακής, Εθνικής και Ευρωπαϊκής** κοινωνικο-οικονομικής **ανάπτυξης**:

- τη στοχευμένη επιστημονική έρευνα σε επιλεγμένους τομείς υψηλής προστιθέμενης αξίας για την Ελλάδα.
- την εκπαίδευση και την προετοιμασία της επόμενης γενιάς των επιστημόνων σε στενή συνεργασία με Πανεπιστημιακά Ιδρύματα της Χώρας.
- την αξιοποίηση του προϊόντος της έρευνας μέσα από την ανάπτυξη καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών, προς όφελος της κοινωνίας και της οικονομικής ανάπτυξης του Τόπου.

Κύριο στόχο αποτελεί η καλλιέργεια ενός ευνοϊκού οικοσυστήματος όπου οι ερευνητές μπορούν να διεξάγουν υψηλής στάθμης επιστημονική έρευνα.

Η αναπτυξιακή στρατηγική του ITE βασίζεται στις αρχές της αριστείας, της αξιοκρατίας, της προστιθέμενης αξίας και της διαφοροποίησης. Ουσιαστικά, το όραμά μας είναι να ενισχύσουμε το, μοναδικό για τα Ελληνικά και σπάνιο για τα διεθνή δεδομένα, διεπιστημονικό οικοσύστημα έρευνας και ανάπτυξης που έχει δημιουργήσει το Ίδρυμα, ως το γόνιμο έδαφος που θα στηρίξει την επόμενη γενιά των επιστημόνων και την περιφερειακή και εθνική ανάπτυξη και πρόοδο.

Καθώς προχωράμε στο μέλλον, το ITE συνεχίζει να επενδύει σε νέες ερευνητικές κατευθύνσεις και να ενισχύει τις υποδομές του, με στόχο να παραμείνει πρωτοπόρο στην έρευνα και την ανάπτυξη τεχνολογιών αιχμής. Πάγια προτεραιότητα του Ιδρύματος αποτελεί η αξιοποίηση της έρευνας με ωφέλιμο αντίκτυπο για την κοινωνία και την οικονομία.

Με στόχο την ενδυνάμωση του συνόλου των δραστηριοτήτων του, το ITE προχωρά στη δημιουργία ενός Κέντρου Καινοτομίας και Προχωρημένης Εκπαίδευσης (Innovation and Advanced Training Centre), διεθνούς βεληνεκούς, που θα αποτελεί πυρήνα Επιστημονικής Δραστηριότητας και Εκπαίδευσης. Η νέα αυτή πρωτοβουλία, που έλαβε χρηματοδότηση που υπερβαίνει τα 56 εκατομμύρια ευρώ, είναι η μεγαλύτερη που έχει προσελκύσει το Ίδρυμα στην ιστορία του και θα οδηγήσει σε σημαντική ενίσχυση του κτιριακού του αποθέματος. Είμαστε ενθουσιασμένοι καθώς το πρωτοποριακό αυτό εγχείρημα θα ενισχύσει τα Ινστιτούτα και τις Δομές του Ιδρύματος, σε όλες τις Περιφέρειες στις οποίες το ITE έχει παρουσία.

Σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις και πρωτοφανείς παγκόσμιες προκλήσεις, η σημασία της επιστημονικής έρευνας για το μέλλον της ανθρωπότητας δεν μπορεί να υποτιμηθεί. Η πρώτη αποτελεί ουσιαστικό μοχλό για την ανάπτυξη και την πρόοδο της δεύτερης, και είναι η οδός που θα μας οδηγήσει σε ένα πιο ασφαλές μέλλον.

Σήμερα, έπειτα από τέσσερις δεκαετίες επιτυχιών και διακρίσεων, το ΙΤΕ, ανταποκρινόμενο στις προκλήσεις του μέλλοντος, συνεχίζει να αναπτύσσεται και να εξελίσσεται με την ίδια προσηλωση και όραμα: να παραμείνει φάρος επιστημονικής αριστείας και τεχνολογικής καινοτομίας.

Θέλω να ευχαριστήσω θερμά το προσωπικό του Ιδρύματος για την αφοσίωση και το έργο τους. Χάρis σε εκείνους και εκείνες, το ΙΤΕ συγκαταλέγεται σήμερα μεταξύ των σημαντικότερων ερευνητικών ιδρυμάτων στην Ευρώπη. Η επιτυχία αυτή οφείλεται στη συλλογική προσπάθεια των ανθρώπων μας, που αποτελούν την καρδιά του Ιδρύματος και εργάζονται αδιάκοπα για να διασφαλίσουν ότι το Ίδρυμα παραμένει στην αιχμή της επιστημονικής και τεχνολογικής ανάπτυξης και προόδου. Ιδιαίτερες ευχαριστίες στους συγγραφείς του παρόντος τόμου, των οποίων η πολύτιμη συμβολή κατέστησε δυνατή την υλοποίησή του.

Καθώς το ΙΤΕ συνεχίζει την πορεία του προς το μέλλον, η δέσμευσή μας στην επιστημονική αριστεία και στην κοινωνική ευθύνη παραμένει αμείωτη. Θέλω να ευχαριστήσω όλους και όλες που έχουν συμβάλει στην επιτυχία αυτή και να καλέσω νέους ερευνητές, επιστήμονες και συνεργάτες να συμμετάσχουν στη σπουδαία αυτή αποστολή!

Νεκτάριος Ταβερναράκης

*Πρόεδρος, Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ)
Καθηγητής, Ιατρική Σχολή, Πανεπιστήμιο Κρήτης*

ΙστωρΙΤΕ 1983-2023: Ένα Πρόγραμμα, ένα Αρχείο και ένα Βιβλίο

Τζελίνα Χαρλαύτη

Αδιαμφισβήτητο είναι πλέον ότι το ΙΤΕ είναι το πιο επιτυχημένο επιστημονικά Ερευνητικό Κέντρο της Ελλάδος. Η σαραντάχρονη πορεία του προς την επιτυχία δεν ήταν βέβαια δεδομένη όταν ξεκίνησε ως Ερευνητικό Κέντρο Κρήτης (ΕΚΕΚ) το 1983 και συνέχισε ως Ίδρυμα Τεχνολογίας & Έρευνας (ΙΤΕ) το 1987. Επρόκειτο για μια πορεία επιτυχιών αλλά και αποτυχιών, μια πορεία πειραματισμών αλλά και λαθών, μια πορεία συνεργατικότητας αλλά και συγκρούσεων, ενθουσιασμού και δημιουργικότητας αλλά και πικρίας και απογοητεύσεων. Η επιτυχία τελικά μετρίεται όχι μόνο στη συγκρότηση, στην καθιέρωση και στη διαρκή ανάπτυξη, αλλά και στην ευελιξία, στην εύρεση λύσεων, στην υπέρβαση των δυσκολιών και των προβλημάτων, στην επίτευξη των στόχων, στη διάρκεια, στην επιβίωση μέσα σε ανταγωνιστικό εθνικό και διεθνές περιβάλλον. Το ΙΤΕ δημιουργήθηκε από επιστήμονες εμπνευσμένους και με όραμα, και είναι εκείνοι που προσέλκυσαν αντίστοιχης ποιότητας στελέχη στην επιστήμη και στη διοίκηση, και κατόρθωσαν να δημιουργήσουν έναν θεσμό με γερά θεμέλια, με διάρκεια, με εθνική και διεθνή αναγνωρισιμότητα.

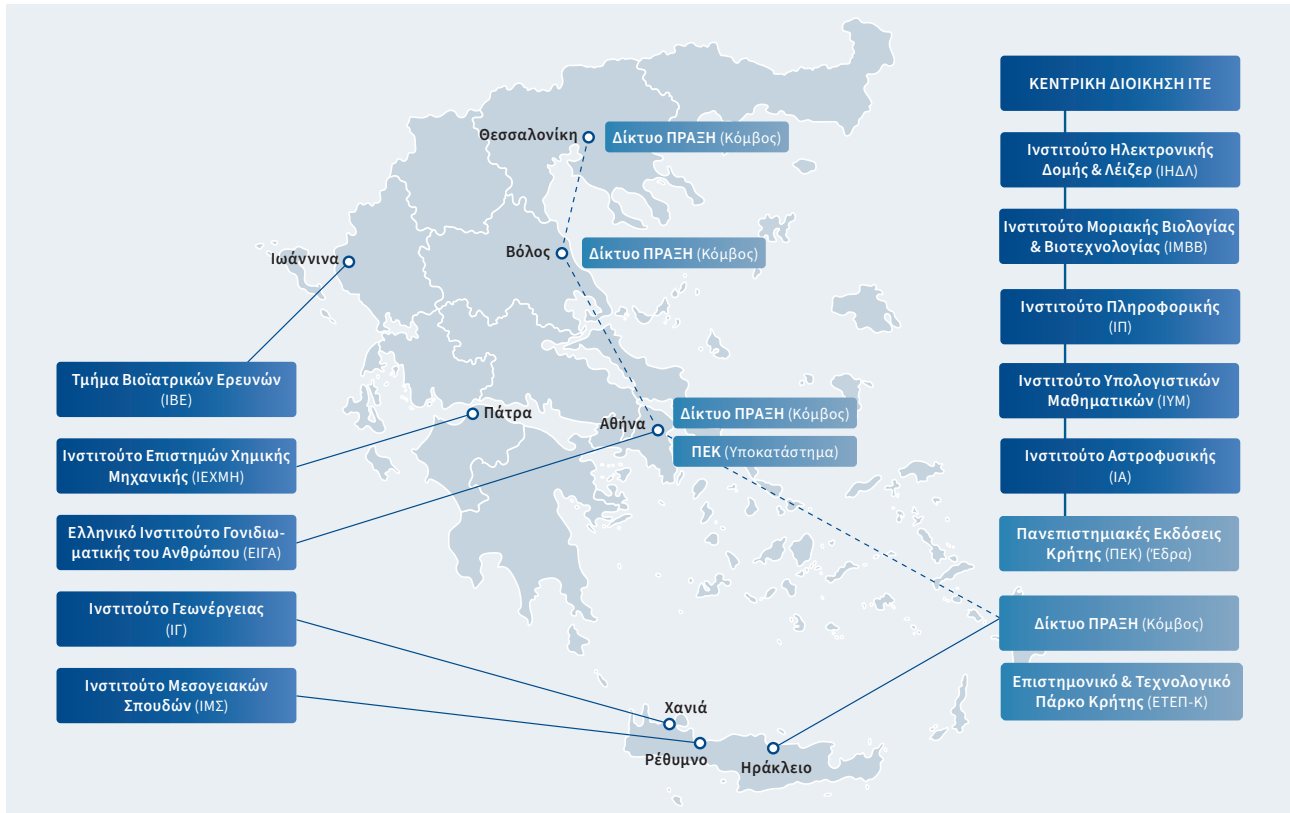
Ένας θεσμός που σέβεται τον εαυτό του σέβεται και την ιστορία του. Ήταν ιδέα του τωρινού προέδρου του ΙΤΕ, του καθηγητή Νεκτάριου Ταβερναράκη, η συγγραφή ενός επετειακού τόμου για τα 40 χρόνια του ΙΤΕ που πυροδότησε τη δημιουργία ενός ερευνητικού προγράμματος από το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών — το κατεξοχήν Ινστιτούτο του ΙΤΕ για την ιστορία και τον πολιτισμό. Έτσι, καταθέσαμε πρόταση για ένα ερευνητικό πρόγραμμα με αντικείμενο τη συλλογή αρχειακού υλικού που θα αποτελούσε τη βάση ενός «Αρχείου ΙΤΕ» και τη συγγραφή ενός τόμου για την ιστορία του Ιδρύματος. Την ιδέα αγκάλιασε ομόφωνα, στήριξε και χρηματοδότησε το Διοικητικό Συμβούλιο του ΙΤΕ. Άλλωστε, ήδη επί Προεδρίας Κώστα Φωτάκη τον Οκτώβριο του 2014, το ΔΣ του ΙΤΕ είχε εγκρίνει την πρόταση του ΙΜΣ για τη συγκρότηση Αρχείου ΙΤΕ: «Το ΔΣ λαμβάνει γνώση της πρότασης του Διευθυντή του ΙΜΣ/ΙΤΕ κ. Χρ. Χατζηιωσήφ για την *Ίδρυση Ιστορικού Αρχείου στο ΙΤΕ* [...] το ΔΣ έπειτα από διεξοδική συζήτηση αποφασίζει και εγκρίνει την ίδρυση Ιστορικού Αρχείου στο ΙΤΕ, το οποίο θεωρεί ότι θα συμβάλει στη διάσωση της ιστορίας της επιστημονικής έρευνας στην Ελλάδα, θα διατηρήσει τη μνήμη των συνεργατών του και θα προβάλλει το ΙΤΕ στην κοινή γνώμη».¹

¹ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 297/20-5/25.10.2014.

Παρόλο που η κατάθεση της πρότασης ΙστωρίTE έγινε το 2019, λόγω της περιόδου COVID και μετα-COVID, το πρόγραμμα ξεκίνησε τελικά τον Ιανουάριο του 2021 με τίτλο ΙστωρίTE/FORTHistory 1983-2023. Το έργο εκπονήθηκε από το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών του ΙΤΕ με επιστημονική υπεύθυνη τη Διευθύντρια του ΙΜΣ-ΙΤΕ Τζελίνα Χαρλαύτη, σε συνεργασία με τον καθηγητή Αριστοτέλη (Τέλη) Τύμπα, συνεργαζόμενο μέλος ΔΕΠ του ΙΜΣ-ΙΤΕ στον Τομέα Ιστορίας της Τεχνολογίας του ΙΜΣ-ΙΤΕ και καθηγητή στο Τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης (ΙΦΕ) του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Το ΙΜΣ-ΙΤΕ ανέθεσε στον Δρα Σπύρο Τζόκα, Ιστορικό της Επιστήμης και της Τεχνολογίας, τον συντονισμό της έρευνας για την Ιστορία του ΙΤΕ και τη συνεπιμέλεια της συγγραφής του τόμου με τον Τέλη Τύμπα. Ο Τέλης Τύμπας «στρατολόγησε» τη συγγραφική ομάδα, τους επιστήμονες της Ιστορίας της Επιστήμης και Τεχνολογίας, τους Δρα Χρήστο Καραμπάτσο, Δρα Γιώργο Ζούκα και Δρα Ηρακλή Κατσαλούλη, καθώς και την επίκουρη καθηγήτρια του ΙΦΕ Κατερίνα Βλαντώνη. Δημιουργήθηκαν συγγραφικές ομάδες, και στην έρευνα βοήθησαν υποψήφιοι διδάκτορες στην ιστορία της Επιστήμης και της Τεχνολογίας, άλλοι τρεις ιστορικοί αλλά και δύο επιστήμονες Πληροφορικής (βλ. παρακάτω, Ένθετο: «Η ομάδα εργασίας του ΙστωρίTE»). Ένα σύνολο 19 ατόμων δούλεψαν για το πρόγραμμα σε διάστημα τριών ετών.

Αναλάβαμε ένα ιδιαίτερο δύσκολο, απαιτητικό και πολύπλοκο εγχείρημα σε ένα πολύ μικρό χρονικό διάστημα. Για να γραφτεί η ιστορία χρειάζονται τεκμήρια, χρειάζονται αρχεία. Πρώτο μέλημά μας ήταν η αναζήτηση αρχειακού υλικού και η συγκρότηση «Αρχείου ΙΤΕ». Πού βρίσκονταν τα αρχεία του ΙΤΕ; Το ΙΤΕ είναι ένας πολύπλευρος οργανισμός, γεωγραφικά διεσπαρμένος, και επομένως οργανικά κερματισμένος. Στο ΗΡΑΚΛΕΙΟ βρίσκεται η Κεντρική Διεύθυνση όλου του ΙΤΕ, το Ινστιτούτο Ηλεκτρονικής Δομής και Λέιζερ, το Ινστιτούτο Μοριακής Βιολογίας και Βιοτεχνολογίας, το Ινστιτούτο Πληροφορικής, το Ινστιτούτο Υπολογιστικών Μαθηματικών και το Ινστιτούτο Αστροφυσικής. Στο ΡΕΘΥΜΝΟ το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, στα ΧΑΝΙΑ το Ινστιτούτο Γεωνέργειας, στα ΙΩΑΝΝΙΝΑ το Ινστιτούτο Βιοϊατρικών Ερευνών, στην ΠΑΤΡΑ το Ινστιτούτο Επιστημών Χημικής Μηχανικής, στην ΑΘΗΝΑ το Ελληνικό Ινστιτούτο Γονιδιωματικής του Ανθρώπου. Επιπλέον, στο Ηράκλειο έχουν την έδρα τους οι τρεις δομές: οι Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, το Δίκτυο Πράξη και το Επιστημονικό και Τεχνολογικό Πάρκο Κρήτης. Άρα είχαμε να αναζητήσουμε υλικό σε έξι πόλεις, τρεις δομές και δέκα Ινστιτούτα.

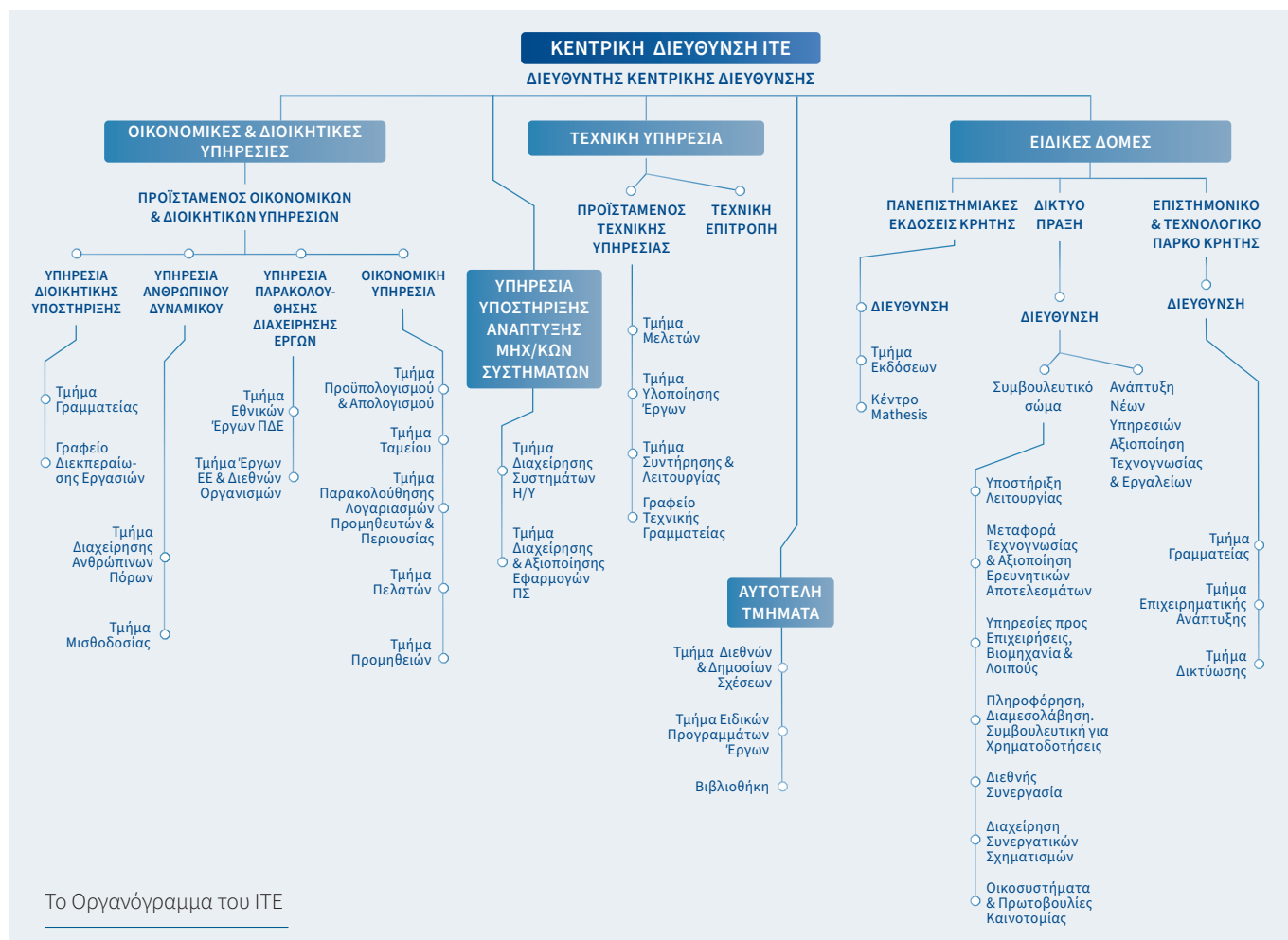
Από πού και πώς να αρχίσουμε τη συλλογή των αρχείων; Η μέθοδος είναι κλασική για τους ιστορικούς. Εντοπισμός του αρχειακού υλικού, συστηματική καταγραφή, επιλεκτική ψηφιοποίηση, ταξινόμηση. Το αρχειακό υλικό το χωρίσαμε εξ αρχής σε τρεις κατηγορίες. Πρώτον, τα *Αρχεία* και οι *Συλλογές*. Αυτά αποτελούνται από το χαρτώο υλικό: γραπτά (δακτυλόγραφα ή χειρόγραφα έγγραφα και φωτογραφίες) για τη διοίκηση του ΙΤΕ και των Ινστιτούτων, τη διεξαγωγή και τα αποτελέσματα των ερευνητικών προγραμμάτων των ομάδων των Ινστιτούτων, τη διοικητική και επιστημονική δικτύωση σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Αυτό το αρχειακό υλικό συμπληρώθηκε (και συμπληρώνεται) από τα προσωπικά αρχεία και τις συλλογές μελών του ΙΤΕ. Η δεύτερη κατηγορία είναι οι *προφορικές μαρτυρίες*: οι συνηντεύξεις μελών του ΙΤΕ, των ιδρυτών του, των Προέδρων, των Διευθυντών, των επικεφαλής των Εργαστηρίων/Κέντρων/Τομέων και των ερευνητών, των μελών

Το ITE σήμερα και οι τόποι άντλησης του αρχειακού υλικού.

του διοικητικού προσωπικού καθώς και του τεχνικού προσωπικού. Η τρίτη κατηγορία αφορά τον *Τύπο και το οπτικοακουστικό υλικό*. Αυτό το υλικό αναζητήθηκε εκτός του ITE στον τοπικό, εθνικό και διεθνή Τύπο και τα μέσα ενημέρωσης, σε θεσμικά και επιστημονικά περιοδικά, καθώς και σε ηχογραφήσεις, βιντεοσκοπήσεις και ντοκιμαντέρ στο ραδιόφωνο και την τηλεόραση.

Για τη συλλογή όλων των παραπάνω η ερευνητική ομάδα οργανώθηκε ανά κατηγορία και εξακτινίστηκε ανά την Κρήτη και την Ελλάδα. Ακολουθήσαμε ένα πρώτο στάδιο της επεξεργασίας, που αφορούσε την καταγραφή του αρχειακού υλικού. Το αρχικό εργαλείο έρευνας συντάχθηκε σε μορφή excel και σύμφωνα με τη γλώσσα των τεκμηρίων. Στην περίπτωση των μη ψηφιοποιημένων εγγράφων, γινόταν καταγραφή του περιεχομένου φακέλων και κιβωτίων, με σκοπό μια πρώτη προσέγγιση αλλά και τη συνολική θεώρηση του περιεχομένου του αρχειακού υλικού. Στην περίπτωση του Τύπου, γινόταν είτε με την ψηφιοποίηση άρθρων των μη ψηφιοποιημένων εφημερίδων και περιοδικών, είτε με τη διαδικτυακή λήψη σε μορφή pdf. Για τη διευκόλυνση των χρηστών ως προς την αναζήτηση της πληροφορίας, το υλικό που συγκεντρωνόταν ταξινομήιτο σε διαφορετικούς φακέλους που περιείχαν το ψηφιοποιημένο υλικό και τους καταλόγους των excel, είτε σύμφωνα με την οργανωτική δομή του ITE είτε με τις προσωπικές συλλογές. Στη συνέχεια διανεμόταν στις συγγραφικές ομάδες για να το αποδελτιώσουν και να συγγράψουν κείμενα, και παράλληλα να διεξάγουν έρευνα σε βιβλιοθήκες για δευτερογενή βιβλιογραφία ή άλλα αρχεία, είτε με προσωπική επίσκεψη ή διαδικτυακά για τη διασταύρωση πηγών και τεκμηρίων. Επομένως, για την ολοκλήρωση του προγράμματος δουλέψαμε σε

Αρχείο Ελευθέριου Ν. Οικονόμου

Αρχείο Κεντρικής Διοίκησης ITE

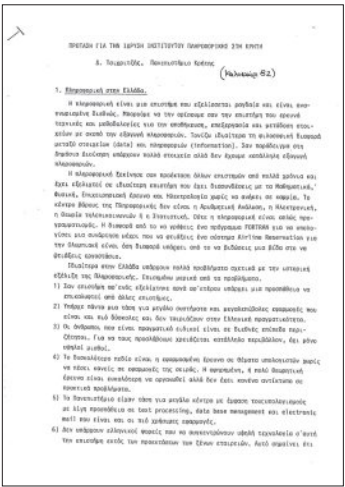
πολλαπλά επίπεδα που το κάθε ένα χρειαζόταν διαφορετική μεθοδολογία: στη συγκρότηση του Αρχείου, στη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, στην έρευνα του Τύπου, στην αναζήτηση δευτερογενούς βιβλιογραφίας και στη δημιουργία του βιβλίου.

Με αυτόν τον τρόπο συγκεντρώσαμε έναν τεράστιο όγκο υλικού, που διαμορφώνει ήδη ένα πλούσιο και πολυδιάστατο Αρχείο ITE, το οποίο δεν έχει βέβαια πλήρως αξιοποιηθεί στην παρούσα έρευνα. Με αφορμή όμως τον παρόντα τόμο έχει γίνει ήδη η αρχή. Παρόλο που αρχικός σκοπός ήταν η δημιουργία μιας Βάσης Δεδομένων/Ψηφιακού Αποθετηρίου 1983-2023, εν τέλει δεν κατορθώσαμε να δημιουργήσουμε έναν ενιαίο κατάλογο ούτε ένα ενιαίο ψηφιακό αποθετήριο. Αντ' αυτού, το υλικό βρίσκεται σε εσωτερικά αποθετήρια της ΚΔ και του ΙΜΣ (cloud) όπου υπάρχουν πάρα πολλοί επί μέρους κατάλογοι και δεκάδες φάκελοι. Ούτε το αρχειακό υλικό έχει καταγραφεί με τρόπο ώστε να συγκροτηθεί ένα ενιαίο αρχειακό σώμα. Ο όγκος του υλικού μάς ξεπέρασε και το χρονικό διάστημα του προγράμματος ήταν ασφυκτικό. Το έχουμε συγκεντρώσει όμως, καταλογογραφήσει, και έχουμε κάνει μια πρώτη ταξινόμηση (βλ. παρακάτω, Πίνακας 1). Σκοπός είναι στο άμεσο μέλλον να ταξινομηθεί με αρχειονομικά κριτήρια και να δημιουργηθεί ένα ταξινομικό διάγραμμα όπου θα δοθούν και οι ανάλογοι κωδικοί για τη σωστή αναζήτηση και προσπέλασή του. Θα είναι, βέβαια, ένα ψηφιακό αρχείο προσβάσιμο με ειδική άδεια και κωδικούς. Όπως μπορεί να δει κανείς στο <www.ims.forth.gr>, ήδη δημιουργήσαμε έναν χώρο στην ιστοσελίδα του ΙΜΣ για το *ΙστωρίTE* με δείγματα από το αρχειακό υλικό που έχουμε συγκεντρώσει. Σε αυτό το σημείο ίσως πρέπει να τονίσω ότι όλα τα μεγάλα ερευνητικά κέντρα της Ευρώπης έχουν Ιστορικό Αρχείο για τον θεσμό τους, που περιλαμβάνει, ανάμεσα σε άλλα, προσωπικές συλλογές των σημαντικών ερευνητών τους, αρχεία για τα ερευνητικά προγράμματα και την επιστημονική παραγωγή κ.ο.κ., όπως για παράδειγμα το Αρχείο του Ινστιτούτου Max Planck στη Γερμανία ή του CNRS στη Γαλλία. Θεωρούμε ότι το ITE πρωτοπόρησε, εφόσον, από όσο γνωρίζουμε, έρευνα αντίστοιχη με αυτή του *ΙστωρίTE* για τη συγκρότηση πολύπλευρου Ιστορικού Αρχείου δεν έχει γίνει σε κάποιο άλλο Ερευνητικό Κέντρο της χώρας. Στις παρακάτω ενότητες παρουσιάζονται με μεγαλύτερη λεπτομέρεια ο τρεις κατηγορίες του υλικού που συγκεντρώσαμε.

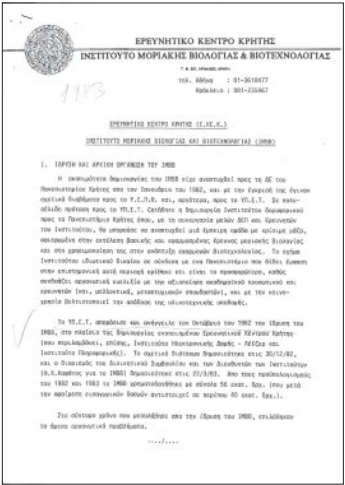
IMBB Report 1990.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Η βάση του Αρχείου ΙΤΕ – συλλογή αρχειακού υλικού από το Ιστωρίτε

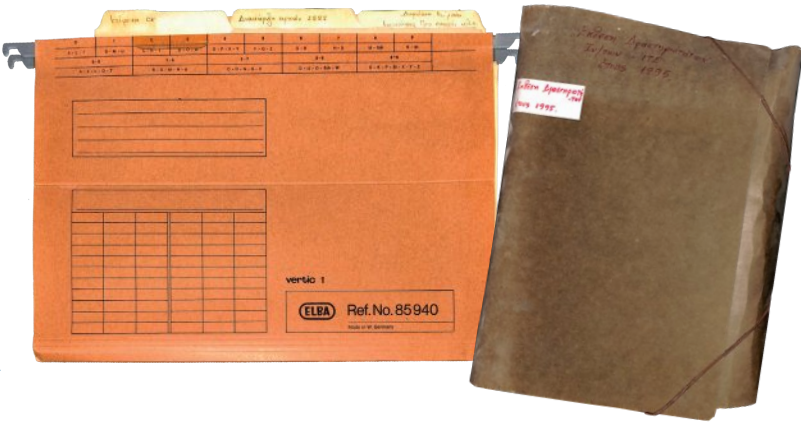
Αρχεία ΚΔ, Ινστιτούτων και δομών ΙΤΕ	• 342 πρακτικά ΔΣ 1983-2023
Φωτογραφίες	• 2.405 φάκελοι
	• Περίπου 3500 φωτογραφίες/slides
Προσωπικές Συλλογές (εντός & εκτός ΙΤΕ)	• 2.000 φάκελοι
Συνεντεύξεις	• 200 άτομα (περίπου 400 ώρες)
Τύπος & Οπτικοακουστικό υλικό (1974-2023)	• 5.020 καταγραφές και ψηφιοποιημένο υλικό

Προσωπικές συλλογές: Αρχείο Μανώλη Κατεβαίνης, 1982.

Προσωπικές συλλογές: Αρχείο Ιωσήφ Παταμαθαϊάκη, 1983.

Αρχείο ΙΤΕ.

συνέχεια, από το Τμήμα Οικονομικών Υπηρεσιών και Ανθρώπινου Δυναμικού συλλέξαμε γενικά συγκεντρωτικά στοιχεία για τα οικονομικά του ΙΤΕ από το 1983 μέχρι σήμερα. Υλικό από την Υπηρεσία Παρακολούθησης και Διαχείρισης Έργων δεν αναζητήσαμε, διότι αυτό συγκεντρώθηκε από τα Ινστιτούτα και παρουσιάζεται στο Μέρος Β΄ του παρόντος τόμου. Από την Τεχνική Υπηρεσία εντοπίσαμε τα σχέδια των κτιρίων του ΙΤΕ καθώς και πληροφόρηση για τους αρχιτέκτονες που τα σχεδίασαν και τα κατασκεύασαν.

Από τα Ινστιτούτα, σε συνεργασία με τους Διευθυντές, συγκεντρώσαμε υλικό από τις Γραμματείες και ήρθαμε σε συνεννόηση με τους επικεφαλής των ερευνητικών ομάδων για αρχειακό υλικό και πληροφόρηση για τα ερευνητικά προγράμματα. Το αρχειακό υλικό της διοίκησης ενός Ινστιτούτου περιλαμβάνει: τα πρακτικά των Επιστημονικών Συμβουλίων των Ινστιτούτων· την οικονομική διαχείριση, προϋπολογισμό και απολογισμό του κάθε Ινστιτούτου· τις εξελίξεις και τις προσλήψεις ερευνητών, συνεργαζόμενων μελών ΔΕΠ, ΕΛΕ, διοικητικού και τεχνικού προσωπικού· τις προκηρύξεις για την πρόσληψη μεταδιδακτόρων, υποψηφίων διδακτόρων και μεταπτυχιακών σε ερευνητικά προγράμματα και έργα· τις αξιολογήσεις Ινστιτούτου και Διευθυντών· την επιστημονική παραγωγή, τις βραβεύσεις, και διακρίσεις, τα συνέδρια, σεμινάρια, θερινά σχολεία, διαλέξεις, εκθέσεις και εν γένει εκδηλώσεις· τα αρχιτεκτονικά σχέδια, τις κτιριακές και εργαστηριακές υποδομές· την απόκτηση εξοπλισμού και προμηθειών· την εσωτερική και εξωτερική αλληλογραφία του εκάστοτε Διευθυντή· τις συμφωνίες με ξένα πανεπιστήμια και

ιδρύματα· την έγκριση και διεξαγωγή των ερευνητικών προγραμμάτων· τη διαμόρφωση των ερευνητικών ομάδων που μετονομάζονται σε Εργαστήρια, Κέντρα ή Τομείς και εξασφαλίζουν τη χρηματοδότηση και τη συνέχειά τους από ερευνητικά προγράμματα και έργα από εθνικούς, ευρωπαϊκούς και ιδιωτικούς πόρους· την ανάθεση και εκτέλεση έργων και την εφαρμογή τεχνολογιών αιχμής σε κρατικούς φορείς και ιδιωτικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό· την υποβολή νέων πατεντών και τη χρηματοδότησή τους· τη δημιουργία τεχνοβλαστών· φωτογραφικό & οπτικοακουστικό υλικό, φυλλάδια, εκδόσεις, βιβλιογραφία, επιστημονικές δημοσιεύσεις κ.ο.κ. Μόνο ενδεικτικό μέρος αυτού του είδους υλικού κατορθώσαμε να συγκεντρώσουμε από όλα τα Ινστιτούτα, σε ό,τι χρειαζόταν για τις ανάγκες του τόμου αλλά και πολύ φωτογραφικό υλικό. Συνολικά, από τα αρχεία των Ινστιτούτων του ΙΤΕ συγκεντρώσαμε 2.405 φακέλους και περισσότερες από 3.500 φωτογραφίες/slides (βλ. Πίνακα 1).

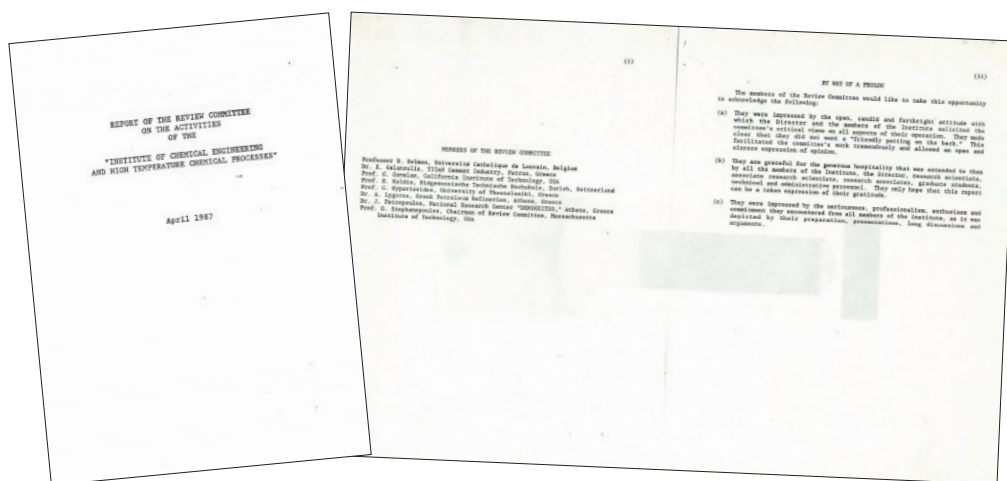
Εκτός από τα αρχεία των Ινστιτούτων, πολύτιμα αποδείχτηκαν και τα προσωπικά αρχεία εκείνων των φωτισμένων επιστημόνων που δημιούργησαν το ΙΤΕ και συνέβαλαν σε αυτό είτε με διοικητικό είτε με επιστημονικό τρόπο, είτε και με τους δύο τρόπους. Οι προσωπικές συλλογές των ιδρυτικών στελεχών του ΙΤΕ —όπως εκείνες των Λευτέρη Οικονόμου, Φώτη Καφάτου και Γιάννη Παπαδάκη, του επί 30 χρόνια Προϊστάμενου των Οικονομικών και Διοικητικών Υπηρεσιών Χαράλαμπου Στρατήγη, καθώς και συλλογές ερευνητών όπως του Ιωσήφ Παπαμαθαϊάκη, του

Αρχείο ΙΤΕ – Φωτογραφικό υλικό:
Μερικοί από τους πρωτεργάτες
του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ.

Η πρώτη σελίδα του Καταστατικού
του Συλλόγου Εργαζομένων ΙΤΕ.

Πηγή: Αρχείο ΙΤΕ

Αξιολόγηση ΕΧΕΜΥΘ 1987.

Πηγή: Αρχείο ΙΤΕ

[illegible][illegible][illegible]

If It's Tuesday, This Must Be . . . Heraklion?

Greek-born, U.S.-trained scientists return home to Crete to carry on research in laser science, computers, math, and biology

Heraklion, Crete

OVER THE PAST FEW YEARS, a new and unexpected location increasingly has been finding its way into the address books of the conference organizers, grant-giving bodies, and journal editors of Europe's molecular biology community. This newcomer to the traditional list of Cambridge, Paris, Heidelberg, and Strasbourg is Heraklion, the capital of the Greek island of Crete.

Set in the middle of the Mediterranean 200 miles south of Athens, Crete is perhaps best known as the cradle of the Minoan civilization that flourished from 3000 B.C. to 1100. And the fertile geography that gave rise to this civilization remains the source of its two leading contemporary industries: tourism and agriculture.

In recent years, however, a small group of Greek-born, U.S.-trained scientists has spearheaded an effort to introduce a third leg into the Cretan economy—high-technology based directly on research in fundamental science. Its efforts have led to

funds provided equally from Greek and non-Greek sources, the latter being primarily the Brussels-based Commission of the European Economic Community (EEC) and the North Atlantic Treaty Organization (NATO), to try to create a sufficiently attractive research environment to entice back some of Greece's best and brightest.

"There are a lot of Greek scientists in the U.S. who would like to come back," says

F.C. Kafatos: "Greece has a lot of potential . . . but the scientific tradition in recent years has not been so good."

[illegible]

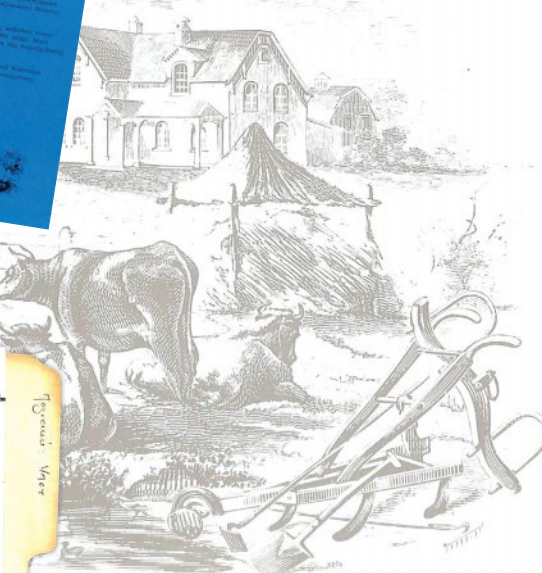
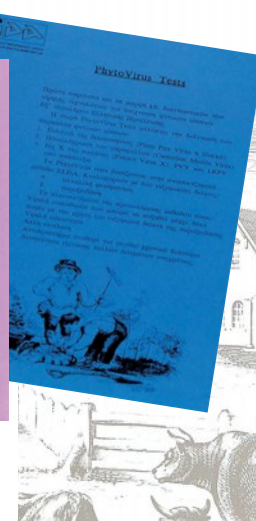
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΡΗΤΗΣ

Υ.Π. 1527, ΤΗΛ. 951-231100 - 689 ΣΦΑΚΙΑΣ, ΚΡΗΤΗ

Απόφαση Γ. Γραμματείου
Πρωτοδικείου της Επαρχίας
Κανάλι

Αρμόδιο κ. Πρόεδρος,

Σας απευθύνω αυτό το πρόσθετο υπόμνημα γιατί θεωρώ
επικανθ υλοποίηση του ενδιαφέροντος της έρευνας και τεχνολογίας στη χώρα
μας. Είναι παρὰ τα περιβάλλοντα για να μην μας προσηγορεύουν
επισκοπόμενα η αδυναμία των ερευνών ελπίδα μας βιώσιμα και
εξέλιξη. Γ' αυτό θα κινήσουμε ένα μας ανεγερμένο η ανάπτυξη του
Υπομνησμού Έρευνας και Τεχνολογίας.

ΙΑΡΥΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΜΟΡΙΑΚΗΣ ΒΙΟΛΟΓΙΑΣ & ΒΙΟΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

Μανώλη Κατεβαίνη, του Ορέστη Τσόλα και του Νίκου Μοσχονά— πλούτισαν το Αρχείο και φώτισαν με έναν μοναδικό τρόπο τη διακριτή συμμετοχή τους σε όλες τις πτυχές της διοίκησης, της δικτύωσης και της έρευνας. Πρόκειται για δεκάδες κούτες με εκατοντάδες φακέλους που εκτιμώνται σε 2.000 (βλ. Πίνακα 1). Ενδεικτικά, μόνο το Αρχείο Ε. Ν. Οικονόμου, με υλικό από το γραφείο του και από ειδικό αποθηκευτικό χώρο, αποτελείται από 998 φακέλους.

Τύπος και οπτικοακουστικό υλικό

Από τις εφημερίδες και τα ειδησεογραφικά μέσα συλλέξαμε 5.020 δημοσιεύσεις και βίντεο που καταγράψαμε σε καταλόγους excel και συγκεντρώσαμε/ταξινομήσαμε σε φακέλους ανάλογα με τα Ινστιτούτα και τις δομές του ΙΤΕ. Το Γραφείο Δημοσίων Σχέσεων ήταν πολύτιμος αρωγός σε όλη μας την προσπάθεια και αποδείχτηκε πολύτιμο για το υλικό που είχε συγκεντρώσει τα πρόσφατα χρόνια από Δελτία Τύπου, συλλογές αρθρογραφίας εφημερίδων, φωτογραφίες εκδηλώσεων, κ.ά. (660 δημοσιεύσεις). Χρησιμοποιήσαμε επίσης τη συνδρομητική πλατφόρμα αποδελτίωσης INNEWS που περιέχει υλικό από εφημερίδες, περιοδικά, τηλεοπτικά κανάλια, ραδιοφωνικούς σταθμούς, sites, blogs, forums και social media για το διάστημα 2000-2022. Για την αντίστοιχη συλλογή υλικού από τη δεκαετία του 1980 αντλήσαμε υλικό κατευθείαν από τον τοπικό Τύπο όπως από τις εφημερίδες *Πατρίς* και *Νέα Κρήτη* (1832 άρθρα). Συλλέχτηκε επίσης αρθρογραφία από τον εθνικό Τύπο όπως *Καθημερινή*, *Δημοκρατία*, *Ναυτεμπορική*, *Εφημερίδα των Συντακτών*, *Lifo* κ.λπ. (2.200 άρθρα). Έγινε επίσης καταγραφή από τα Youtube channels (FORTH, IMBB, ICS, IMS, IA, PRAXI, ΠΕΚ, ΓΓΕΤ), συνολικά 328 βίντεο. Συγκεντρώθηκε υλικό από το *BHMA Science* και *ΠΡΙΣΜΑ (Αυγή)* και τα ένθετά τους για τις Επιστήμες και την Τεχνολογία, ενώ έγινε επιπλέον συλλογή και μελέτη υλικού για την πορεία διαμόρφωσης της ευρωπαϊκής και ελληνικής πολιτικής έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας από την ίδρυση του ΙΤΕ με αποδελτίωση του *Ενημερωτικού Δελτίου ΓΓΕΤ (1983-2015)* και του περιοδικού *Καινοτομία, Έρευνα & Τεχνολογία (1996-2021)*, έκδοση του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης – Ελληνικού Κέντρου Αναδιανομής Innovation.

Συνεντεύξεις

Δώσαμε μεγάλο βάρος στη «φωνή των ανθρώπων» του ΙΤΕ. Οργανώσαμε 200 συνεντεύξεις άνω των 400 ωρών, στο Ηράκλειο, στο Ρέθυμνο, στα Χανιά, στα Ιωάννινα και στην Αθήνα. Οι περισσότερες είναι βιντεοσκοπημένες «ερασιτεχνικά», και άλλες μόνο ηχητικές. Οι πιο «επαγγελματικές» βιντεοσκοπήσεις έγιναν στο λεγόμενο «Green Room» το Ινστιτούτου Πληροφορικής που έχει πλήρεις υποδομές και είχε την καλωσύνη να μας το διαθέσει ο Διευθυντής του Ινστιτούτου Δημήτρης Πλεξουσάκης και να μας βοηθήσει να το λειτουργήσουμε ο Δήμος Παναγόπουλος. Για τις συνεντεύξεις υπήρχε ανάγκη οργανωτικής και επιστημονικής προετοιμασίας, που ήταν ιδιαίτερα χρονοβόρες, και πολλές φορές προηγήθηκαν συναντήσεις ώστε να προετοιμαστούν οι βιντεοσκοπήσεις.

Ξεκινήσαμε τις συνεντεύξεις με τα ιδρυτικά μέλη του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ όπως ο Διόνης Τσιχριτζής και ο Παναγιώτης Λαμπρόπουλος. Είμαστε ευγνώμονες που

Αρχείο ΙΤΕ – Τύπος & οπτικοακουστικό υλικό.

εγκαίρως καταφέραμε να πάρουμε συνέντευξη από τον Γιάννη Παπαδάκη που πρόσφατα έφυγε δυστυχώς από τη ζωή. Και βέβαια, η πολύωρη συνέντευξη με τον Λευτέρη Οικονόμου αποτελεί πολύτιμο ντοκουμέντο της ιστορίας του ΙΤΕ. Συνεχίσαμε με τον Πρόεδρο του ΙΤΕ Νεκτάριο Ταβερναράκη σε μια επίσης πολύωρη συνέντευξη εφ' όλης της ύλης. Μπορέσαμε να πάρουμε συνεντεύξεις από σχεδόν όλους τους Διευθυντές των Ινστιτούτων στη διάρκεια του προγράμματος, από μέλη του ερευνητικού προσωπικού και συνεργαζόμενα μέλη ΔΕΠ που είναι επικεφαλής εργαστηρίων, καθώς και από διοικητικό και τεχνικό προσωπικό και άλλους εργαζόμενους του ΙΤΕ. Η προσπάθεια, που ευοδώθηκε σε σημαντικό βαθμό, ήταν να διεξαχθούν συνεντεύξεις ισομερώς από όλα τα Ινστιτούτα, από παλαιότερα και νεότερα μέλη, που να αντιπροσωπεύουν σημαντικό δείγμα των ερευνητικών ομάδων των Ινστιτούτων. Στο τέλος του παρόντος τόμου αναφέρονται αλφαβητικά όλες οι συνεντεύξεις.

Εκτός του Αρχείου, το βασικό παραδοτέο του προγράμματος *ΙστωρίΤΕ* είναι ο τόμος που έχετε ανά χείρας. Αυτός αποδείχτηκε τελικά ένα ιδιαίτερα δύσκολο εγχείρημα, εφόσον θελήσαμε να μην είναι ένας απλός επετειακός τόμος, αλλά μια σπονδυλωτή μελέτη και για το επιστημονικό αλλά και για το μη ειδικό κοινό: να αναδείξει στο σύνολό της την αναπτυξιακή πορεία του ΙΤΕ στην επιστήμη και την καινοτομία μέσα στον ίδιο του τον χώρο αλλά και έξω από αυτόν, στον ελληνικό και ευρωπαϊκό χώρο.

Πέραν του βιβλίου, το *ΙστωρίΤΕ* θεωρούμε ότι προσέφερε με πολλαπλούς τρόπους στο ΙΤΕ. Δημιούργησε την υποδομή του Αρχείου ΙΤΕ και, το κυριότερο, ευαισθητοποίησε και κινητοποίησε τον κόσμο του ΙΤΕ για τη σημασία των αρχείων. Βρήκαμε παντού ευήκοα ώτα και πόρτες ανοιχτές, σε Ινστιτούτα και σε ερευνητικές ομάδες με ήδη οργανωμένα αρχεία. Χωρίς την αρωγή και τη στήριξη όλων των Διευθυντών των Ινστιτούτων και των δομών του ΙΤΕ, των ερευνητών, των ΕΛΕ, του διοικητικού και τεχνικού προσωπικού δεν θα τα είχαμε καταφέρει. Άλλωστε, όπως

Αποθετήριο συνεντεύξεων.

μου είπε σε συνέντευξή του ο Γιώργος Χριστοδουλάκης, Προϊστάμενος της Οικονομικής Υπηρεσίας του ΙΤΕ και στέλεχος της Διοίκησής του εδώ και σχεδόν 40 χρόνια μέχρι και σήμερα, «η συλλογικότητα είναι αυτή που χαρακτηρίζει το ΙΤΕ». Η συλλογικότητα και η προσφορά στην ιστορία ενός Ιδρύματος που τους γαλούχησε, τους στήριξε, τους ανέπτυξε τις δυνάμεις παρόλες τις συγκρούσεις και τις δυσκολίες στα «εντός» και στα «εκτός». Συγκινητική εξακολουθεί να είναι η συνεχής ροή προσφορών από προσωπικές συλλογές παλαιότερων στελεχών. Συγκινητική είναι επίσης η τρυφερότητα που διαπιστώσαμε για τον επιστημονικό και τεχνολογικό εξοπλισμό με τον οποίο δούλεψαν επί χρόνια, και που τώρα είναι πλέον απαρχαιωμένος αλλά δεν «μας κάνει καρδιά να τον πετάξουμε» και φυλάσσεται με φροντίδα.

Τους διαδρόμους του κεντρικού κτιρίου στο Ηράκλειο διακοσμούν σήμερα 32 πόστερ από σημαντικές στιγμές όλων των Ινστιτούτων του ΙΤΕ στη διάρκεια της σαραντάχρονης πορείας του· είναι ένα ελάχιστο δείγμα από το πολύτιμο υλικό που συλλέξαμε. Ίσως είναι καιρός, μαζί με τον ιστορικό επιστημονικό και τεχνολογικό εξοπλισμό που βρίσκεται φυλαγμένος στις άκρες των Εργαστηρίων και σε αποθήκες των κτιρίων, να φτιαχτεί ένα Μουσείο μέσα στο ΙΤΕ που να προβάλλει τα επιστημονικά του επιτεύγματα και τη μακρά, πλέον, ιστορία του.

ΕΝΘΕΤΟ Η ομάδα εργασίας του ΙστωριΤΕ

Επιστημονική υπεύθυνη του έργου είναι η Διευθύντρια του ΙΜΣ-ΙΤΕ Τζελένια Χαρλαύτη, με τη συνεργασία του καθηγητή Τέλη Τύμπα, συνεργαζόμενου μέλους ΔΕΠ στον Τομέα Ιστορίας και Τεχνολογίας του ΙΜΣ-ΙΤΕ. Ο συντονισμός της έρευνας ανετέθη στον Δρα Σπύρο Τζόκα και τον βοηθό συντονισμού έρευνας Ανδρέα Βούρτση. Συγγραφείς και ερευνητές του έργου είναι οι Δρ Σπύρος Καραμπάτσος (για το ΙΕΧΜΗ και το ΙΓ), η επίκουρη καθηγήτρια Κατερίνα Βλαντώνη (για τα ΙΒΕ, ΙΜΒΒ και ΕΙΓΑ), ο Δρ Γιώργος Ζούκας (για τα ΙΠ και ΙΥΜ), ο Ηρακλής Κατσαλούλης (για τα ΙΗΔΛ και ΙΑ) και ο Διευθυντής Ερευνών του ΙΜΣ Μαρίνος Σαρηγιάννης (για το ΙΜΣ). Στην έρευνα και συλλογή δευτερογενούς βιβλιογραφίας ανά Ινστιτούτο, ανά επιστημονικό πεδίο και ανά ερευνητικό πρόγραμμα βοήθησαν ο υποψήφιος διδάκτορας του Τμήματος Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης (ΙΦΕ) του ΕΚΠΑ Παναγιώτης Καζάντζας και οι μεταπτυχιακοί φοιτητές στην Ιστορία της Επιστήμης και της Τεχνολογίας του ίδιου τμήματος Βασίλειος Αργυρίου, Γεωργία Καψάλη και Αντώνης Κεχριμπάρης, Για τη συλλογή και αποδελτίωση των αρχείων του ΙΤΕ καθώς και για τη συγκέντρωση των δημοσιευμάτων στον Τύπο και των οπτικοακουστικών μέσων εργάστηκαν η Ραφαέλα Παπαδάκη και οι υποψήφιοι διδάκτορες του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης Απόστολος Τόντι και Κώστας Φραδέλος. Για τις ανάγκες δημιουργίας ιστοσελίδας, των highlights για τα 40 χρόνια, της ανάρτησής τους, της δημιουργίας cloud και πρόσβασης κ.ο.κ. βοήθησαν οι επιστήμονες Πληροφορικής του ΙΜΣ-ΙΤΕ Άρης Κυδωνάκης και Ελένη Βονόρτα.

Η ομάδα του ΙστωριΤΕ τον Σεπτέμβριο του 2021.

ΕΙΚΟΝΑ 1.1 (Επάνω) Η τοποθεσία όπου θα χτιζόταν το ΙΤΕ στις Βούτες, τον Δεκέμβριο του 1989.
(Κάτω) Μέρος του σημερινού κτιριακού συγκροτήματος στην ίδια θέση.

Πηγή: Αρχείο Τεχνικής Υπηρεσίας και Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ΙΤΕ

Προϋποθέσεις για τη δημιουργία του ΕΚΕΚ-ΙΤΕ

1.1 Εισαγωγή

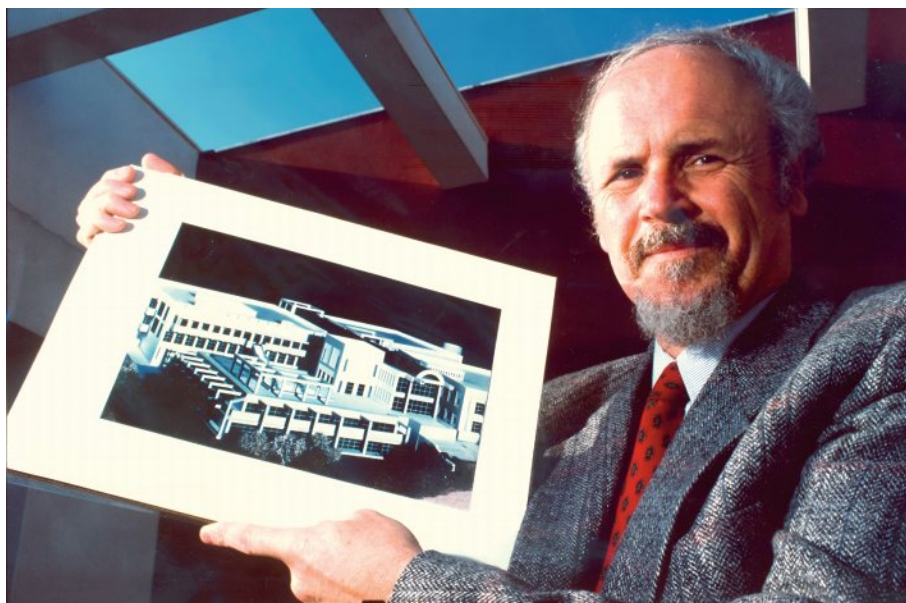
Στα τέλη του 1982 η περιοχή Βούτες–Σταυράκια του Ηρακλείου Κρήτης ήταν μία από τις φτωχότερες περιοχές του νομού, με δυσεύρετα αξιοποιήσιμα χωράφια για γεωργική καλλιέργεια, και προφανώς δίχως καμία πρόβλεψη για εγκατάσταση πανεπιστημιακών σχολών ή για δημιουργία υποδομής πανεπιστημιακού νοσοκομείου (Εικ. 1.1). Τηλεφωνική συσκευή δεν υπήρχε σε κανένα σπίτι της περιοχής, σε αντίθεση με τις πληθωρικές εξαγγελίες των τοπικών αξιωματούχων για εγκατάσταση τηλεφωνικού δικτύου.¹ Δώδεκα χρόνια μετά, το 1994, όταν θα πραγματοποιούνταν —εκεί ακριβώς— τα εγκαίνια των κτιρίων του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ), ένα μεγάλο μέρος των εγκαταστάσεων του είχε δικτυωθεί με τις πρώτες οπτικές ίνες που περάστηκαν ποτέ στην Ελλάδα, συνεχιζόταν απρόσκοπτα η δεκαετής (από το 1984) επικοινωνία των μελών του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ μέσω emails με τη διεθνή επιστημονική κοινότητα,² ενώ στην επικοινωνία μέσω υπολογιστών μεταξύ του διοικητικού και του ερευνητικού προσωπικού κυριαρχούσαν τα Greeklish!³ Η μικρή απόσταση των δώδεκα ετών για μια τέτοια επιτάχυνση τεχνολογική αλλαγή και σε έναν τόσο περικλειστο για την έρευνα και την τεχνολογία τόπο καταδεικνύει ενδεχομένως πολλά περισσότερα από ένα επείσodio «πύκνωσης» της τεχνολογικής προόδου στην ελληνική περίπτωση· αφορά τη δημιουργία, την εδραίωση και τη διαμόρφωση πολύπλοκων σχέσεων γύρω από έναν ερευνητικό οργανισμό με πορεία πέντε δεκαετιών.

Το 1987, το ΙΤΕ αποτελούσε το μοναδικό περιφερειακό ερευνητικό ίδρυμα στην Ελλάδα που διέθετε δίκτυο Ινστιτούτων σε τρεις γεωγραφικές περιφέρειες και σε τέσσερις πόλεις (Ηράκλειο, Ρέθυμνο, Πάτρα, Θεσσαλονίκη) και αποδείκνυε ότι ήταν το πλέον ανταγωνιστικό ερευνητικό κέντρο με βάση τα διεθνή κριτήρια αξιολόγησης της έρευνας — κριτήρια τα οποία μόλις τότε άρχιζαν να θεσμοθετούνται στο εγχώριο ερευνητικό σύστημα. Η μετάβαση από το ΕΚΕΚ του 1983 των τριών Ινστιτούτων στο ΙΤΕ του 1987, με επτά ινστιτούτα, ένα Αστεροσκοπείο και έναν εκδοτικό οίκο, καταδεικνύει ικανότητα στρατηγικής ανάπτυξης και θεσμικής

1 «Έρευνα: Η Αλλαγή στην Κρήτη», *Τα Νέα*, 17/2/1982, σ. 10· Δ. Τσαΐλας, «Τα 2.500 χωριά που θ' αποκτήσουν τηλέφωνο», *Τα Νέα*, 15/6/1984, σ. 9.

2 «Pioneering the Internet in Greece, July 1984», στο D. Plexousakis, *Institute of Computer Science, FORTH*, 11η Διημερίδα ΙΤΕ, 13-14/10/2017 <<https://rb.gy/ym3f52>> (τελευταία πρόσβαση 22/2/2022).

3 Συνέντευξη με Διονύση Τσιχριτζή, Απρίλιος 2021, Συνέντευξη με Στέλιο Σαρτζετάκη, Ιούνιος 2023.

ΕΙΚΟΝΑ 1.2 Ο μακροβιότερος πρόεδρος του ΙΤΕ Λευτέρης Οικονόμου (1983-2004) κρατά φωτογραφία της αρχιτεκτονικής μακέτας του μελλοντικού κεντρικού κτιρίου του ΙΤΕ στις Βούτες, τέλη δεκαετίας 1980.

Πηγή: Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου

σταθεροποίησης η οποία διατηρείται μέχρι σήμερα με την ίδια προσήλωση, ώστε το 2023 το ΙΤΕ να έχει παρουσία σε οκτώ πόλεις (Ηράκλειο, Ρέθυμνο, Χανιά, Πάτρα, Ιωάννινα, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Βόλο) με 10 Ερευνητικά Ινστιτούτα, ένα Τεχνολογικό Πάρκο, ένα Δίκτυο Υποστήριξης Καινοτομίας και Μεταφοράς Τεχνολογίας και έναν Πανεπιστημιακό Εκδοτικό Οίκο.

Το πώς όμως το ΙΤΕ έφτασε έως εδώ αποτελεί το βασικό ερώτημα του τόμου συνολικά, δίχως η απάντησή του να είναι αυτονόητη αλλά ούτε και μονοδιάστατη. Στο Μέρος Α' του τόμου παρακολουθούμε σχηματικά όψεις της πορείας του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ, τοποθετώντας τη σύσταση και την εξέλιξη του θεσμού σε δύο διασταυρούμενους μεταξύ τους άξονες:

- τη σχέση του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ με τις πολιτικές και την πολιτική
- τη σχέση του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ με τις μεταβολές στην Επιστήμη και την Τεχνολογία.

Στα επόμενα κεφάλαια, αξιοποιώντας τις παραπάνω σχέσεις, χαρτογραφούμε επιλεκτικά κάποιες όψεις της θεσμικής πορείας του Ιδρύματος. Λόγω του επετειακού του χαρακτήρα, αναπόφευκτα ο ανά χείρας τόμος εστιάζει περισσότερο στην εξέλιξη των Ινστιτούτων και των Δομών και λιγότερο στη θεσμική ιστορία του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ. Ως εκ τούτου, το εγχείρημα μιας ισοβαρώς κατανεμημένης εξιστόρησης δύσκολα μπορεί να επιτευχθεί. Ωστόσο, οι εσωτερικές διασυνδέσεις της παρούσας Εισαγωγής με τα κείμενα παρουσίασης των Ινστιτούτων στο Μέρος Β' εξομαλύνουν το ειδικό βάρος της αφήγησης.

1.2 Ένα συνοπτικό (ιστοριογραφικό) πλαίσιο για την ιστορία του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ

Το 1983, το Ερευνητικό Κέντρο Κρήτης (ΕΚΕΚ) και, από το 1987, ως «Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας» (ΙΤΕ), θεσπίστηκαν σε μια εποχή που συντελούνταν διεθνώς δομικές αλλαγές στους θεσμούς της έρευνας. Τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και

οι αρχές της δεκαετίας του 1980 έχουν χαρακτηριστεί ως η αμέσως πιο κρίσιμη περίοδος μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.⁴ Οι ραγδαίες και αξιοσημείωτες σε μαζικότητα πολιτισμικές αλλαγές που συντελέστηκαν τότε συσχετίστηκαν αναπόδραστα με αλλαγές στην καθημερινότητα και στον τρόπο με τον οποίο οι δυτικές κοινωνίες αντιλαμβάνονταν έκτοτε την επιστήμη και την τεχνολογία: από διακριτά, σε εντελώς αδιαχώριστα μεταξύ τους φαινόμενα.⁵ επήλθε, δηλαδή, μια άρρηκτη συνύφανση της επιστήμης με την τεχνολογία (ή της τεχνολογίας με την επιστήμη), οι οποίες, επιπροσθέτως, σε μεγάλο βαθμό συνδέθηκαν αδιαίρετα με την οικονομία, με την πολιτική, με τα μέσα ενημέρωσης και βέβαια με άλλους τομείς του πολιτισμού και της κοινωνίας. Οι αλλαγές αυτές, όπως είναι προφανές, δεν προέκυψαν με παρθενογένεση στην ελληνική περίπτωση της δεκαετίας του '80 και επηρέασαν τη δημιουργία και του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ.⁶

Η διασύνδεση της έρευνας με την παραγωγή αποτέλεσε βασική παράμετρο η οποία απασχόλησε τους επιστήμονες και τους πολιτικούς που δημιούργησαν το ΕΚΕΚ/ΙΤΕ, ακολουθώντας τις αντίστοιχες μεταβάσεις που βρίσκονταν σε εξέλιξη σε διεθνές επίπεδο, όχι μόνο ως προς το περιεχόμενο των πολιτικών για την έρευνα αλλά και ως προς τον τρόπο διεξαγωγής της έρευνας *per se*. Ιστορικά, η διαμόρφωση κρατικών πολιτικών έρευνας εκπορεύεται κυρίως από επαγγελματίες που έχουν άμεσο ενδιαφέρον για τα θέματα αυτά, και ως εκ τούτου λογίζονται ή και αυτο-χρίζονται ως οι ειδικοί επ' αυτών.⁷ Πέραν των ειδικών χώρων συνάντησής τους (βουλευτικά έδρανα, αίθουσες διοικητικών συμβουλίων κ.λπ.) για τη λήψη αποφάσεων, η διεπαφή όλων εκείνη την εποχή συνέβαινε κατά κύριο λόγο στις σελίδες των εφημερίδων και των ειδικών περιοδικών.

Από την εποχή της Βιομηχανικής Επανάστασης στα τέλη του 18ου αιώνα, η ιστορία της τεχνολογίας και της επιστήμης έχει δείξει ότι δεν είναι δυνατόν να χαραχτεί μια σαφή διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην *καθαρή/pure/βασική* και την *εφαρμοσμένη επιστήμη*, όσο κι αν μετασχηματιστεί ο προσανατολισμός της έρευνας προς την παραγωγή. Ακολούθως, κατά τη μεταξύ τους αλληλοδιαμόρφωση, επιδιώκεται μια ερμηνευτική ευελιξία μεταξύ ομάδων που υποστηρίζουν ότι η επιστημονική και τεχνολογική έρευνα είναι κατευθυνόμενη από την «επιστημονική περιέργεια» με σκοπό τη γνώση για τη γνώση της επιστήμης *per se* (ως βασικής επιστήμης), και εκείνων που πρεσβεύουν ότι η έρευνα καθοδηγείται απαρέγκλιτα από εταιρικές επιταγές και αποσκοπεί στην εκμετάλλευση ερευνητικών αποτελεσμάτων.⁸

4 P. Forman, «The Primacy of Science in Modernity, of Technology in Postmodernity, and of Ideology in the History of Technology», *History and Technology* 23/1-2 (2007), σ. 1-152.

5 Αν θεωρηθεί ότι η δεκαετία του 2010 έχει αναδειχθεί επικοινωνιακά ως νέα περίοδος τομής γι' αυτό που ονομάζεται 4η Βιομηχανική Επανάσταση.

6 Συχνά χρησιμοποιώ τη σύνθεση ΕΚΕΚ/ΙΤΕ για να διαφανεί η κοινή μορφοποίηση.

7 Για τη μετάβαση από τον 19ο στον 20ό αι., βλ. Σ. Τζόκας, *Για την κοινωνική διαμόρφωση της αντικειμενικότητας της τεχνικής: Παραδείγματα από την Ιστορία των Ελλήνων Μηχανικών (τέλος 19ου αιώνα – αρχές 20ού αιώνα)*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, ΕΚΠΑ-ΕΜΠ, Αθήνα 2011.

8 Βλ. ενδεικτικά: A. Johnson, «Everything New Is Old Again: What Place Should Applied Science Have in the History of Science?», στο *Science in the Context of Application*, Dordrecht: Springer Netherlands, 2010, σ. 455-466· C. Moy, «Toward a History of Science from the Perspective of Applied Science», Inaugural Lecture Maastricht University, 6 October, 2017, Maastricht University, 2017. Και στην ίδια κατεύθυνση, D. Kaldewey & D. Schauz, «Transforming Pure Science into Basic Research»,

Στο πλαίσιο της εν λόγω διάκρισης που έχει έντονα ιδεολογικό χαρακτήρα, πολύ πρόσφατα, από το 1980 και εξής, η εφαρμοσμένη έρευνα αναβαθμίζεται και αποκτά υπεροχή στο πεδίο της κουλτούρας έναντι της βασικής επιστημονικής έρευνας. Αυτή η αλλαγή συμβάδισε με άλλες, ακριβώς την ίδια περίοδο, που χαρακτήρισαν τη μετάβαση από τη βιομηχανική στην ύστερη βιομηχανική εποχή: η τεχνολογία φάνηκε τότε να αποκτά την πρωτοκαθεδρία έναντι της επιστήμης, και οτιδήποτε νοούνταν ως εφαρμοσμένη έρευνα μπορούσε να διεξαχθεί ακόμη και εντός των εργαστηρίων των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων· και αντίστοιχα, κάθε βασική έρευνα μπορούσε επίσης να διεξαχθεί για τους σκοπούς μιας βιομηχανικής επιχείρησης.⁹

Για τους ιστορικούς της επιστήμης και της τεχνολογίας, οι διχοτομήσεις του τύπου *καθαρή έναντι εφαρμοσμένης επιστήμης* ή *βασική έναντι εφαρμοσμένης έρευνας* έχουν σημαίνοντα ρόλο στις ιστορίες της σύγχρονης επιστημονικής και τεχνολογικής πολιτικής και, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, στις ιστορίες της καινοτομίας. Η φάση του καπιταλισμού στη δεκαετία του 1970 έχει χαρακτηριστεί ως η εποχή των νέων «άκρων» (και ονομάστηκε *ύστερη νεωτερικότητα* ή *μεταμοντερνικότητα*). Αφενός, συντελούνταν μια ριζική αλλαγή στο πλαίσιο μιας γενικότερης αναδιάρθρωσης της οργάνωσης και των προτύπων εργασίας σε σχέση με νέες τεχνολογίες όπως η Πληροφορική.¹⁰ αφετέρου, τεχνολογία και επιστήμη, που έως τότε ερμηνεύονταν διακριτά και ως φαινόμενα αυτόνομης δυναμικότητας, νοηματοδοτήθηκαν εκ νέου ως μια ενιαία αδιαχώριστη οντότητα, ως *Τεχνοεπιστήμη*.¹¹ Η τομή αυτή, υπό το πρίσμα της έκτασης και του χαρακτήρα της παγκοσμιοποίησης και της διεπιστημονικότητας, είχε για άλλους θετικές και για άλλους αρνητικές επιπτώσεις, τόσο στα οριζόντια όσο και στα δομικά χαρακτηριστικά του προσανατολισμού των πανεπιστημιακών ερευνητικών ιδρυμάτων προς το *επιχειρείν*.¹²

στο D. Kaldewey & D. Schauz (επιμ.), *Basic and Applied Research: The Language of Science Policy in the Twentieth Century*, New York/Oxford: Berghahn, 2018, σ. 104-140.

- 9 Για τον ιστορικό της επιστήμης και της τεχνολογίας Paul Forman, οι κοινότητες φυσικών επιστημόνων και μαθηματικών είχαν σημασιολογικά χαρακτηρίσει την εφαρμοσμένη επιστήμη ως «ακάθαρτη/βρόμικη» [impure] επιστήμη, έναν όρο που εμφανιζόταν ήδη από τον 18ο αιώνα και συνταίριαζε με τη διαδεδομένη αντίληψη για τις βιομηχανικές τέχνες στις οποίες αποδιδόταν ο χαρακτηρισμός «βρόμικες τέχνες». Σε αντίστιξη αυτών, επρόκειτο για συνέπειες της ιστορικής κυριαρχίας μιας στερεοτυπικής αντίληψης από τις ίδιες κοινότητες επιστημόνων για τη φύση της επιστήμης ως «καθαρές/αμόλυντες» [pure]: εκεί, με τα χρόνια, θεμελίωσαν το αξιακό τους σύστημα περί «καθαρότητας», μεταβιβάζοντάς το στη διεξαγωγή βασικής επιστήμης/βασικής έρευνας. Η κατίσχυση της Τεχνολογίας (ονοματολογία που από τα μέσα του 19ου αιώνα αντικατέστησε σταδιακά τον όρο Βιομηχανικές Τέχνες) διαμόρφωσε τα αναβαθμισμένα περιεχόμενα για την εφαρμοσμένη επιστήμη/εφαρμοσμένη έρευνα ως επιστημονική έρευνα τεχνολογικής κατεύθυνσης. Μια τέτοια αντίληψη υιοθετήθηκε από κοινότητες επιστημόνων μηχανικών που οργανώθηκαν επαγγελματικά κατά τον 20ό αιώνα (P. Forman, *Primacy* [2007], σ. 1-152).
- 10 M. Castells, *Rise of the Network Society: The information Age: Economy, Society and Culture*, Blackwell Publishers, Inc., 2010 (1996), σ. 224-237.
- 11 B. Latour, *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*, Harvard University Press, 1987.
- 12 P. Mirowski & R. Van Horn, «The contract research organization and the commercialization of scientific research», *Social Studies of Science* 35/4 (2005), σ. 503-548· D. J. Hicks, «A new direction for science and values», *Synthese* 191/14 (2014), σ. 3271-3295.

επέφερε επίσης αλλαγές στην οργάνωση και τη διεξαγωγή της έρευνας σε επίπεδο εργαστηρίου προς την ίδια κατεύθυνση.¹³

1.3 Εσωτερικές και εξωτερικές προϋποθέσεις λίγο πριν από την ίδρυση του ΕΚΕΚ, 1974-1985

Το Ερευνητικό Κέντρο Κρήτης ιδρύεται ακριβώς σε αυτή τη μεταβατική περίοδο, σε μια περιφέρεια της χώρας, την Κρήτη, δίπλα στο Πανεπιστήμιο. Στην κρίσιμη ιστορική καμπή εκείνης της περιόδου, το ελληνικό κράτος, όπως και άλλα ευρωπαϊκά κράτη, εισερχόταν στο στάδιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο,¹⁴ ενώ επιταχυνόταν η μετάβαση προς νέες «ενοποιήσεις αλλά και αποσυνθέσεις συστημάτων γνώσης και πρακτικών στην ανάπτυξη της Επιστήμης και της Τεχνολογίας».¹⁵ Νέα επιστημονικά και τεχνολογικά πεδία έρευνας, όπως οι τεχνολογίες της Πληροφορικής, επρόκειτο τότε να μετασχηματιστούν ραγδαία, συγκροτώντας έναν διαφορετικής παραγωγικότητας κόσμο, νέων πελατών και νέων χρηστών.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μεγάλη τεχνολογική διαμάχη της περιόδου μεταξύ Personal Computers/PC και Mainframe Systems, τα οποία θα άλλαζαν όχι μόνο τη χρήση της Πληροφορικής αλλά και την παγκόσμια οικονομία συνολικά· και για όλα αυτά οι ερευνητές του Ινστιτούτου Πληροφορικής του ΕΚΕΚ, από τα πρώτα βήματά του ακόμα, είχαν εδραιωμένη άποψη.¹⁶ Σύμφωνα με επίσημη έκθεση του Υπουργείου Έρευνας και Τεχνολογίας προς την UNESCO το 1985, η οποία αποτιμούσε το επίπεδο της Έρευνας και Τεχνολογίας στην Ελλάδα (και αξιοποιούσε emphaticά στις σελίδες της το παράδειγμα ίδρυσης του ΕΚΕΚ), η ελληνική κοινωνία εισερχόταν ήδη στον κόσμο της Universal Science και της International Technology, αποκτώντας μια πολύ πιο αναβαθμισμένη θέση απ' ό,τι στο παρελθόν.¹⁷

Η γένεση του ΕΚΕΚ συμπίπτει με την κορύφωση παγκόσμιων οικονομικών αλλαγών (πετρελαϊκή κρίση στις αρχές του 1970, αλλαγές στο σύστημα σταθερών ισοτιμιών Bretton Woods), με τρανταχτές επιπτώσεις στη συνδιαμόρφωση της επιστημονικής με την τεχνολογική έρευνα, που αδιαχώριστα θα περιγραφεί ως *τεχνοεπιστημονική έρευνα*.¹⁸ Επρόκειτο για μια εντελώς διαφορετική ιστορική μετά-

13 D. A. Hounshell & J. Kenly Smith, *Science and Corporate Strategy: Du Pont R&D, 1902-1980*, Cambridge University Press, 1988, σ. 573-591.

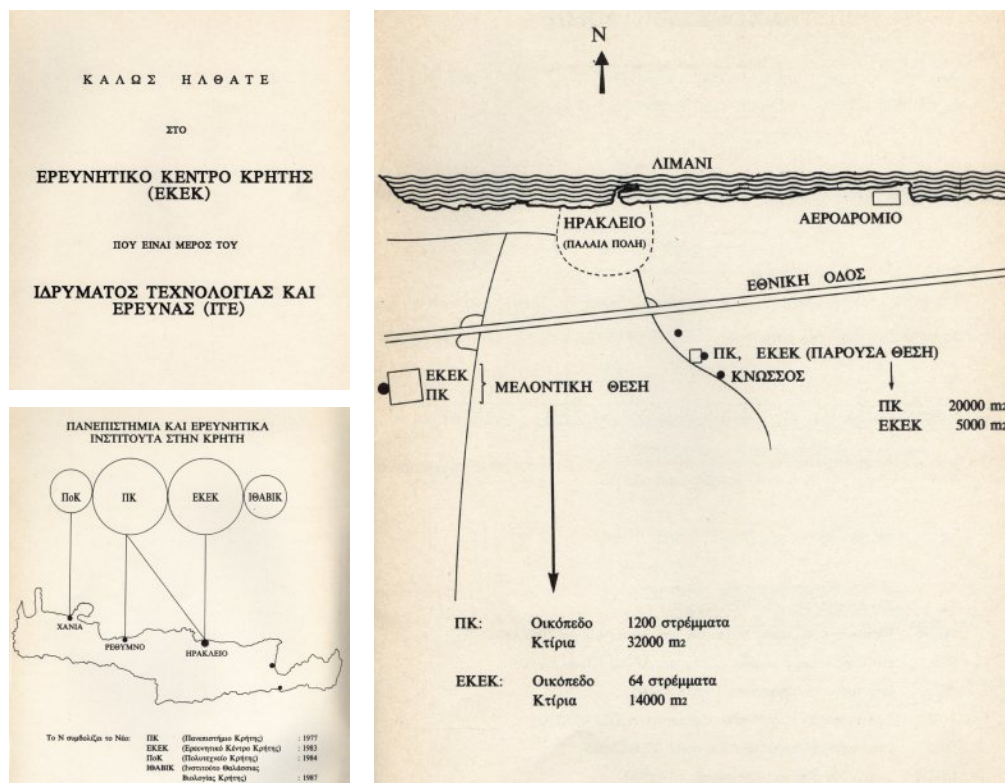
14 V. Abazi, J. Adriaensen & T. Christiansen, «Introduction», στο V. Abazi κ.ά. (επιμ.), *The Contestation of Expertise in the European Union: European Administrative Governance*, Palgrave Macmillan, 2021.

15 J. Renn & M.D. Hyman, «Survey: The globalization of modern science», στο *The Globalization of Knowledge in History*, edition open access, 2012, σ. 561-604· C. Mody, H.O. Sibum & L. Roberts, «Integrating research integrity into the history of science», *History of science* 58/4 (2020), σ. 369-385.

16 Συνέντευξη με Διονύση Τσιχριτζή, Απρίλιος 2021.

17 M. Koutouzis & D. Agraftiotis, «Universal Science, International Technology, Greek Society», Final Report, UNESCO. Subprogramme IX.I.I, Action 1: Study of the recent developments in the relationship between science, technology and society in the different economic, social and cultural contexts, 1985.

18 G. Hottois, «Technoscience: From the origin of the word to its current uses», στο B. Bensaude-Vincent, X. Guchet & S. Loeve (επιμ.), *French Philosophy of Technology: Classical Readings and Contemporary Approaches*, Cham: Springer Verlag (2018), σ. 121-138.

ΕΙΚΟΝΑ 1.3 Το πρώτο φυλλάδιο του ΕΚΕΚ-ΙΤΕ, 1988.

Πηγή: Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου

βαση από εκείνη που είχε οδηγήσει στην ίδρυση του Βασιλικού Ιδρύματος Ερευνών (1958) και του Κέντρου Πυρηνικών Ερευνών «Δημόκριτος» (1959-1961). Η δημιουργία των δύο αυτών ερευνητικών κέντρων απηχούσε διαφορετικής τάξεως προτεραιότητες. Στις επιστημονικές και τεχνολογικές διαμάχες της περιόδου εκφράζονταν τα ιδεολογικοπολιτικά χαρακτηριστικά του ψυχροπολεμικού ανταγωνισμού (ΗΠΑ και ΕΣΣΔ) ως προς τις επικείμενες δυνατότητες και τις κατευθύνσεις οργάνωσης των ερευνητικών κέντρων και όχι ως προς τον σχεδιασμό μιας εθνικής πολιτικής για την έρευνα και την τεχνολογία. Μεταπολεμικά, η επιστημονική και τεχνολογική πολιτική φαίνεται ότι εξυπηρετούσε δύο διαφορετικούς πολιτικούς και οικονομικούς στόχους, με υποστηρικτές είτε μιας φιλελεύθερης και παγκόσμιας προσέγγισης είτε της εθνικής οικονομίας προστατευτισμού.¹⁹ Ο νέος ρόλος που το κράτος θα αναλάμβανε με τη συμβολή της εγχώριας επιστημονικής και τεχνικής κοινότητας διαμορφωνόταν με βάση τις θεμελιώδεις αποφάσεις για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ και την ενίσχυση του ρόλου των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ, καθώς και υπό την πίεση για έργα εθνικής άμυνας, ταυτόχρονα με πολιτικές στήριξης της βιομηχανικής παραγωγής.²⁰

19 N. Oreskes, «Science in the Origins of the Cold War», στο N. Oreskes & J. Krige (επιμ.), *Science and Technology in the Global Cold War*, The MIT Press, 2014, σ. 11-30.

20 Κ. Κριμπάς, *Θραύσματα Κατόπτρου*, Αθήνα: Θεμέλιο, 1993, σ. 185-223· Χ. Χατζηιωσήφ, «Η ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)», στο *Η ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945-1967)*, 4ο Επιστημονικό Συνέδριο [Ιδρύματος Σ. Καράγιωργα],

Στην Ευρώπη, την ίδια περίοδο, οι δύο διαφορετικά εδραιωμένες κουλτούρες πολιτικών έρευνας εξέφραζαν επίσης δύο διαφορετικά οργανωτικά μοντέλα επιστημονικών θεσμών έρευνας: το γερμανικό μοντέλο, τύπου Max Planck Institutes, και το γαλλικό μοντέλο, τύπου Centre National de la recherche scientifique (CNRS).²¹ Το 1974 θεωρείται έτος-ορόσημο για την ενίσχυση του διακρατικού πνεύματος στην ευρωπαϊκή ήπειρο, και έτος απαρχής μιας συναντίληψης σε θέματα συνεργειών έρευνας και τεχνολογίας, η οποία αποτυπώθηκε θεσμικά σε πολιτικό επίπεδο.²² Είναι η εποχή της επισημοποίησης των σχέσεων ΕΟΚ - NATO και των πρώτων εξαγγελιών για μελλοντικά κοινά ερευνητικά προγράμματα στα οποία θα συμμετείχαν, εκτός των εθνικών, και ομάδες διευρωπαϊκών εργαστηρίων, όπως του Ευρωπαϊκού Οργανισμού για την Ατομική Ενέργεια, γνωστού ως CERN,²³ ή του Ευρωπαϊκού Εργαστηρίου Μοριακής Βιολογίας (EMBL),²⁴ αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες στον διεθνή ανταγωνισμό έρευνας και τεχνολογίας, και πυροδοτώντας τη νέα μαζική κινητικότητα επιστημόνων μεταξύ Ευρώπης και ΗΠΑ.²⁵ Το θεσμικό μοντέλο έρευνας για τα ευρωπαϊκά κράτη συμβάδιζε με το επιτυχημένο πρότυπο της υψηλής παραγωγικότητας και αποδοτικότητας στο οποίο είχαν επιδοθεί οι ΗΠΑ, κατά το κυρίαρχο μεταπολεμικό μανιφέστο του Vannevar Bush περί *Ατέρμονος Ορίου της Επιστήμης* για τη διασύνδεση της βιομηχανίας με την εθνική άμυνα.²⁶ Σε αυτή την ιδεολογική κατεύθυνση θα προσαρμοζόταν με διάφορους τρόπους τα επόμενα χρόνια η Ευρώπη, με σκοπό τον περιορισμό και την αποτροπή της μετανάστευσης του ερευνητικού της δυναμικού προς τις ΗΠΑ.²⁷

Καθώς από το 1974 νέοι θεσμοί έρευνας και τεχνολογίας συγκροτούνταν σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τα θέματα έρευνας και τεχνολογίας στο ελληνικό κράτος εντάχθηκαν στο ευρύτερο πολιτικό πρόταγμα για κάθαρση και αποχουντοποίηση. Δύο φάνηκε να είναι τα κρισιμότερα θέματα για τη μεταρρύθμιση της ερευνητικής

Πάντειον Πανεπιστήμιο, 1994, σ. 22-33. Για τις σχέσεις επιστήμης και τεχνολογίας στην Ελλάδα τον 19ο-20ό αι., βλ. Ι. Inkster, S. Arapostathis & A. Tympas (επιμ.), *History of Technology*, τόμ. 33, Bloomsbury, 2017.

21 R. Belo, «The Political and Cultural Revolution of the CNRS: An Attempt at the Systematic Organisation of Research in Opposition to “the Academic Spirit”», στο A. Simoes κ.ά. (επιμ.), *Sciences in the Universities of Europe, Nineteenth and Twentieth Centuries: Academic Landscapes*, Boston Studies in the Philosophy and History of Science 309, σ. 245-263.

22 Το European Science Foundation (ESF) ιδρύθηκε ως διεθνικός, μη κυβερνητικός και μη κερδοσκοπικός οργανισμός συνεργασίας για τη βασική έρευνα, την προώθηση της κινητικότητας των ερευνητών, την υποστήριξη της ελεύθερης ροής πληροφοριών και ιδεών. Βλ. C. Unger, «Making Science European. Towards a History of the European Science Foundation», *Contemporanea* 23/3 (2020), σ. 363-383.

23 R. Lalli, «Crafting Europe from CERN to Dubna: Physics as diplomacy in the foundation of the European Physical Society», *Centaurus* 63/1 (2021), σ. 103-131.

24 «Signing of the agreement to set up a European molecular biology research laboratory», *CERN Courier* 13/5 (1973), σ. 139.

25 A. Varsori, «The EEC and Greece’s Application to join the Community, 1959-1976», *The Institutions and Dynamics of the European Community, 1973-83*, Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG., (2014, October), σ. 202-220.

26 V. Bush, «Science: The Endless Frontier. A Report to the President (United States Government Printing Office, Washington: 1945)», *National Science Foundation-EUA*, Washington (1945). Βλ. ενδεικτικά: D. Kevles, «The National Science Foundation and the debate over postwar research policy, 1942-1945: A political interpretation of Science — The endless frontier», *Isis* 68/1 (1977), σ. 5-26.

27 P. Aigrain, & G. Blockmar, «Overview of policy issues: Panel report on university participation in strategic business planning», *Technology in Society* 5/3-4 (1983), σ. 281-283.

πολιτικής: η επαύξηση της διαθεσιμότητας σε ανθρώπινο/ερευνητικό δυναμικό που θα επένδυε στη βασική και στην εφαρμοσμένη έρευνα δίνοντας ώθηση στην εγχώρια βιομηχανική παραγωγή, καθώς και η δημιουργία κινήτρων για την επιστροφή διακεκριμένων Ελλήνων επιστημόνων από το εξωτερικό, ικανών να σηκώσουν το βάρος του όλου εγχειρήματος της έρευνας στην Ελλάδα.²⁸

Το πλαίσιο που άφηνε ο Ν. 706/1977 για την προώθηση της επιστημονικής έρευνας είχε κινητοποιήσει πολλές ομάδες, με σκοπό να μετουσιωθεί η επιστημονική και τεχνολογική έρευνα σε εθνικό σχέδιο μιας βιομηχανικής πολιτικής με «συναινετικά» χαρακτηριστικά, όπως προϋπέθεταν οι από τα πάνω μεταρρυθμιστικές πολιτικές σε πολλά αντικείμενα κατά τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης.²⁹ Η αναπαραγωγή στερεοτύπων όπως η καχεξία της εγχώριας επιστημονικής κοινότητας έναντι της δυναμικής των επιστημόνων που βρίσκονταν στο εξωτερικό, ή η αδυναμία επιστημονικού διαλόγου στην Ελλάδα και η επισκίασή του από τις πολιτικές διαμάχες, συντηρούσε και επιβεβαίωνε τις απόψεις περί επιστημονικής και τεχνολογικής υστέρησης της χώρας. Η συνισταμένη αυτών έδειχνε σε αδρές γραμμές ότι στην Ελλάδα τον 20ό αιώνα δεν διεξαγόταν επιστημονική έρευνα στα πανεπιστημιακά ιδρύματα όπως συνέβαινε διεθνώς, και ότι το ελληνικό κράτος δεν είχε καταφέρει, ιδίως μετά το 1974, να δημιουργήσει ένα νομικό πλαίσιο για την οργάνωση και τη διεξαγωγή έρευνας, όπως δεν τα είχε καταφέρει και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.³⁰

Τα παραπάνω ζητήματα θα τεθούν σε δεύτερη μοίρα τις επόμενες δεκαετίες, και κάποια από αυτά θα υπαχθούν στην ατζέντα των μεταρρυθμίσεων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που μονοπώλησαν τη δημόσια συζήτηση τουλάχιστον έως τις αρχές του 1980. Η πρώιμη μεταπολιτευτική περίοδος (1974-1981) σφραγίστηκε από μια μεταρρύθμιση στην Παιδεία που άγγιξε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Ήταν η εποχή που γινόταν ολοένα και πιο σαφές ότι η Παιδεία, η Έρευνα και η Τεχνολογία προσφέρονταν ως πεδία συγκρούσεων και διαμόρφωσης ιδεολογικοπολιτικών θέσεων που έκτοτε κυριάρχησαν στο κάθε σχετικό, χαρακτηρισμένο ως *μεταρρυθμιστικό*, εκπαιδευτικό εγχείρημα.³¹

Νέοι σε ηλικία πανεπιστημιακοί, όπως ο Φώτης Καφάτος, που είχε επιστρέψει στο Πανεπιστήμιο Αθηνών από τις ΗΠΑ, συμμετείχαν στην ομάδα γνωστών πανεπιστημιακών καθηγητών/-τριών που είχαν εκπαιδευτεί στο εξωτερικό και

28 E. Pantelouris, «Research in Greece», *Nature* 271 (1978), σ. 696-697.

29 Ενδεικτικά, για πρόσφατες προσεγγίσεις στα αφηγήματα και τα στερεότυπα της Μεταπολίτευσης: Μ. Αυγερίδης, Ε. Γαζή & Κ. Κορνέτης (επιμ.), *Μεταπολίτευση: Η Ελλάδα στο Μεταίχμιο δύο αιώνων*, Αθήνα: Θεμέλιο, 2015· Α. Λιάκος, *Ο ελληνικός 20ός αιώνας*, Αθήνα: Πόλις, 2019, σ. 410-466.

30 Πολύ νωρίς, το 1982, το γεγονός επισημαίνεται από τον κοινωνιολόγο Κωνσταντίνο Τσουκαλά (Διευθυντή τότε στο ΕΚΚΕ), που υποστήριζε κάτι ανάλογο για τον διάλογο στα θέματα πολιτικών έρευνας ανάμεσα στο ΚΚΕ, το ΚΚΕ Εσωτερικού, το ΠΑΣΟΚ και μεταξύ υψηλόβαθμων κρατικών λειτουργών προερχόμενων από τη ΝΔ καθώς από Έλληνες ερευνητές, επιστήμονες και πανεπιστημιακούς που δραστηριοποιούνταν στο εξωτερικό. Βλ. «Η έρευνα στις κοινωνικές επιστήμες. Μια συζήτηση με τον Κωνσταντίνο Τσουκαλά», *Σύγχρονα Θέματα* 14 (Μάρτ. 1982), σ. 15-24. Βλ. επίσης για μια συγκαρινή της πρώιμης Μεταπολίτευσης αποτίμηση: Κ. Τσίπης, «Έρευνα & Τεχνολογία», *Το Βήμα*, 24/11/1981, 22/12/1981, σ. 1-2, και 19/1/1982, σ. 1-2.

31 Κ. Γαβρόγλου, «Τα Κ. των Καταλήψεων», *Σύγχρονα Θέματα* 7 (Δεκ. 1978 - Φεβρ. 1980), σ. 2-3.

συνασπίστηκαν με σκοπό την ανασυγκρότηση των ΑΕΙ.³² Η Ελληνική Εταιρεία Μελέτης και Επιστημονικού Προβληματισμού (ΕΛΕΜΕΠ) στην ιδρυτική της πράξη το 1977 θα δώσει το πολιτικό της στίγμα για τη συσχέτιση των θεμάτων Έρευνας και Παιδείας: «Ύστερα από μια ιστορικά ευνόητη καθυστέρηση, η επιστημονική έρευνα κατακτά και στον τόπο μας ένα πρώτο επίπεδο λειτουργίας. Πολλαπλασιάζονται τα τεχνοκρατικά κέντρα μελέτης, οι δημόσιοι φορείς έρευνας και οι ειδικευμένες υπηρεσίες. Από τις προτάσεις και τα πορίσματά τους επηρεάζονται συχνά οι λύσεις που δίνονται στα θέματα της παιδείας, της παραγωγής, της καθόλου [sic] οικονομικής και κοινωνικής μας πορείας».³³ Πρόκειται για μια επικριτική στάση προς τις προβλεπόμενες μακροχρόνιες οικονομικές δεσμεύσεις του ελληνικού κράτους προς την ΕΟΚ, οι οποίες θα ευνοούσαν τη μελλοντική του «τεχνολογική εξάρτηση».

Τα Ερευνητικά Ινστιτούτα προτάθηκαν ως οι μόνοι χώροι που θα μπορούσαν να ελεγχθούν από το κράτος και ταυτόχρονα να εξασφαλίσουν το σύνολο των χαρακτηριστικών σύνδεσης της έρευνας με τη δημιουργία εθνικής τεχνολογίας. Όπως θα έλεγε ο Ανδρέας Παπανδρέου το 1977, με την ανάληψη της διακυβέρνησης, η εθνική αναπτυξιακή πολιτική του ΠΑΣΟΚ θα ήταν ενάντια στα «πολυεθνικά μονοπώλια» που προωθούσε η ΕΟΚ, και θα ευθυγραμμιζόταν με την ομόφωνη απόφαση της Μόνιμης Γραμματείας των Σοσιαλιστικών Κομμάτων της Μεσογείου για χρηματοδότηση από μια Μεσογειακή Τράπεζα Επενδύσεων για «τη δημιουργία ενός Ινστιτούτου Ερευνών, που ανάμεσα στους στόχους του θα έχει και την ανάπτυξη τεχνολογίας προσαρμοσμένης στις ανάγκες της περιοχής. Μια τέτοια συνεργασία ανάμεσα στις “αναπτυσσόμενες” χώρες [...] που βρίσκονται στο περιθώριο του παγκόσμιου καπιταλισμού, στα πλαίσια μιας ολοκληρωμένης και αυτόνομης οικονομικής ανάπτυξης [...] που να εξυπηρετεί τα συμφέροντα του εργαζόμενου λαού και να εγγυάται την εθνική επιβίωση».³⁴

Ιστορικοί θεσμοί συμβουλευτικοί στο κράτος, όπως το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας και η Ένωση Ελλήνων Χημικών, θα συντονιστούν με νεόκοπες ομάδες χάραξης πολιτικών της περιόδου, όπως το Κέντρο Μελετών και Διαφώτισης (ΚΕΜΕΔΙΑ) του ΠΑΣΟΚ (με τους μετέπειτα προϊσταμένους Υπουργούς της ΓΓΕΤ Β. Παπανδρέου και Α. Πεπονής), που εξέφραζαν στρατηγικά τα αιτήματα εθνικής κυριαρχίας — για παράδειγμα, την ενεργειακή ανόρθωση και αυτονομία του ελληνικού κράτους.³⁵

Όπως αναδεικνύεται από μια σταχυολόγηση ιστορικών τεκμηρίων, σε ένα τέτοιο πλαίσιο αντιφατικών δημόσιων λόγων ως προς τις πολιτικές που τελικά εφαρμόστηκαν από τα ίδια πρόσωπα σε ένα άλλο πλαίσιο δυνατοτήτων, φαίνεται

32 Κάποια από τα ιδρυτικά μέλη και μέλη του προσωρινού ΔΣ της ΕΛΕΜΕΠ: Π. Αβδελίδης, Ε. Ανδρεάδης, Χ. Αργυρόπουλος, Α. Βρυχέα, Γρ. Γιάνναρος, Στ. Ιωακείμης, Σ. Καράγιωργας, Φ. Καφάτος, Κ. Λαχάς, Ν. Μουζέλης, Γ. Μπανιάς, Δ. Τσάτσος, Δ. Φατούρος, Στ. Χρυσολούρης.

33 «Ιδρυτική Διακήρυξη της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης και Επιστημονικού Προβληματισμού», *Σύγχρονα Θέματα* 1 (Μάιος 1978), σ. 7. Ομάδα Εργασίας ΕΛΕΜΕΠ, «Η τεχνολογική εξάρτηση και οι προοπτικές της ελληνικής βιομηχανίας στο χώρο της ΕΟΚ», *Σύγχρονα Θέματα* 1 (Μάιος 1978), σ. 8-17.

34 Ανδρέας Γ. Παπανδρέου: Συνέντευξη για την ΕΟΚ (Σεπτέμβρης 1977), 1978, Αρχείο Ιδρύματος Κ. Σημίτη: <<https://bit.ly/4cOnkci>> και Ανδρέας Γ. Παπανδρέου «Ελλάδα – ΕΟΚ», *Τεχνικά Χρονικά* 9 (Σεπτέμβρης 1977), σ. 15-21.

35 Α. Πεπονής, 1961-1981. *Τα γεγονότα και τα πρόσωπα*, Αθήνα: Λιβάνης, 2001, σ. 435-436.

ότι η δημιουργία του ΕΚΕΚ, και ακολούθως του ΙΤΕ, δεν συνέβη ανεξάρτητα από τις πολιτικές εξελίξεις που προηγήθηκαν της ίδρυσής του. Δοκιμές, πειραματισμοί αλλά και συμβολές κρατικών και επιστημονικών εγχειρημάτων, ενόσω προετοιμαζόταν η δημιουργία του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ στις αρχές του 1980, έδειχναν την ίδια στιγμή σε τι καλούνταν να απαντήσει δημόσια η θέσπισή του, και από ποια προγενέστερα εγχειρήματα διαφοροποιούνταν. Να αναφέρουμε, πολύ ενδεικτικά, κάποιες πρωτοβουλίες διαμόρφωσης πολιτικών έρευνας και τεχνολογίας της περιόδου, στο πλαίσιο της ενταξιακής πορείας της Ελλάδας στην ΕΟΚ, πριν και μετά το 1974 έως το 1985, όταν το ΕΚΕΚ μετρούσε ήδη δύο χρόνια από την ίδρυσή του. Ένας από τους κρατικούς φορείς της δεκαετίας του 1970 (που διαχειριζόταν τις σχετικές πολιτικές κατά τη δικτατορία των Συνταγματαρχών και διατηρήθηκε στην πρώιμη Μεταπολίτευση) ήταν η «Υπηρεσία Επιστημονικής Ερεύνης και Αναπτύξεως», που αναβαθμίστηκε στα τέλη της δεκαετίας με τη σύσταση της «Υπηρεσίας Επιστημονικής Ερεύνης και Τεχνολογίας», με τον καραμανλικό Νόμο 706/1977 (Εικ. 1.4).³⁶ Αντίστοιχα, ένα θεσμικό σχήμα με χαρακτηριστικά παρόμοια με εκείνα του ΕΚΕΚ ήταν το Ελληνικό Κέντρο Τεχνολογίας το 1980, με πρωτεργάτη τον επιφανή ακαδημαϊκό, μηχανικό στις ΗΠΑ και τη Μ. Βρετανία, Ιωάννη (Χατζη)Αργύρη (John H. Argyris), το οποίο είναι εντελώς άγνωστο λόγω της εκκωφαντικής αποτυχίας του. Επρόκειτο για θεσμούς βασισμένους σε ανάμειξη εγχώριων πολιτικών και πολιτικών έρευνας και τεχνολογίας κατά τα αμερικανικά/ευρωπαϊκά πρότυπα, οι οποίοι επισκιάστηκαν από ισχυρούς οικονομικούς κραδασμούς (ενεργειακές κρίσεις του 1970), που με τη σειρά τους επηρέασαν την άσκηση διεθνών και εγχώριων τεχνολογικών της εποχής. Προς το τέλος της δεκαετίας του 1970, ξεκίνησε μια έντονη δημόσια συζήτηση περί σύνδεσης των πολιτικών της έρευνας, της τεχνολογίας, της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και της παραγωγής. Ο Νόμος για τα Πανεπιστήμια του 1982 και οι προοπτικές δημιουργίας ερευνητικών κέντρων στην περιφέρεια με έναν επόμενο ειδικό Νόμο για την Έρευνα το 1985 διαδραμάτισαν σπουδαίο ρόλο στο να συσπειρώσουν «ξενιτεμένους ερευνητές»³⁷ ώστε και να επιστρέψουν στην Ελλάδα από το εξωτερικό αλλά και να αναλάβουν ακαδημαϊκές θέσεις — βασική προϋπόθεση για την ίδρυση του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ.

1.4 Επαναπατρισμοί εγκεφάλων: «Έρχονται οι Αμερικάνοι»

«Η προσέγγιση των Ελλήνων επιστημόνων του εξωτερικού είναι μια από τις κύριες προσπάθειες που μας έχει αναθέσει ο κ. Πρωθυπουργός. Με απασχολεί ιδιαίτερα, γιατί έχω προσωπική εμπειρία, αφού ήμουν ένας από τους λίγους που τόλμησαν να επιστρέψουν. Πιστεύω ότι προτού ξεσηκώσουμε τους Έλληνες επιστήμονες του εξωτερικού, κυρίως πεπειραμένα στελέχη υψηλής στάθμης [...] θα δημιουργήσουν

1978

ith an
re, and
produce
might
se hard
ies.
vement
ed the
oday at
as also
cy for
n is a
Greek
nd the
d land
ied out
at the
people
This is

On
cot
the
the
pol
ad
the
be
ans
cot
the
sec
nai
cre
be
vid
I

Karamanlis: implementing a new science policy

ΕΙΚΟΝΑ 1.4 Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο Νόμος 706/1977 και η επιστημονική πολιτική στα τέλη της δεκαετίας 1970, στο Ε. Pantelouris, «Research in Greece», *Nature* 271 (1978), σ. 696–697.

Πηγή: Περιοδικά – Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου.

36 Κ. Σβολόπουλος (επιμ.), «Η Ελλάδα στην Ευρώπη 1977-1980», στο *Κωνσταντίνος Καραμανλής: Αρχείο, Γεγονότα και Κείμενα*, τόμ. 11, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Καραμανλής / Εκδοτική Αθηνών, 1996, σ. 166.

37 Π. Τερλεξής, «Να γυρίσουν οι ξενιτεμένοι επιστήμονες αλλά πώς; Προϋποθέσεις επιστημονικής υποδομής», *Τα Νέα*, 24/4/1979, σ. 9 (Εικ. 1.5).

ΕΙΚΟΝΑ 1.5 Απόσπασμα άρθρου από την εφημερίδα *Ta Nea* που συζητά τη σημασία της επιστροφής του εγχώριου επιστημονικού κεφαλαίου από το εξωτερικό στην Ελλάδα με συγκεκριμένες προϋποθέσεις από το κράτος.

ΠΗΓΗ: Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ΙΤΕ

τις βάσεις για έρευνα και θα τραβήξουν κι άλλους μετά [...]], θα δηλώσει ο Γ. Λιάνης σε μία από τις πρώτες συνεντεύξεις του ως Υπουργός Έρευνας και Τεχνολογίας.³⁸

Πρόκειται για θέμα υψηλής προτεραιότητας που επανήλθε ζωηρότερα, ιδίως μετά την ίδρυση και την υποστελέχωση των περιφερειακών Πανεπιστημίων όπως της Κρήτης, και παγιώθηκε με τον όρο *διαρροή εγκεφάλων* (Brain Drain), ένα πανευρωπαϊκό φαινόμενο που εντάθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1950.³⁹ Πρόκειται για τη μεταναστευτική κίνηση μερίδας του επιστημονικού-ερευνητικού δυναμικού, η οποία είχε συντελεστεί κάποια χρόνια πριν είτε για σπουδές και εν συνεχεία για εργασία σε κράτη με εδραιωμένα συστήματα και θεσμούς (εκπαίδευσης, επιστημονικής έρευνας, παραγωγής τεχνολογίας κ.λπ.), είτε παρατάθηκε η παραμονή τους με το ξέσπασμα του πραξικοπήματος των συνταγματαρχών. Η φυγή προμήνυε συνήθως μια μακροχρόνια, μη αντιστρεπτή συνθήκη ως προς την επιστροφή τους στην Ελλάδα, εκτός κι αν συνέτρεχαν προϋποθέσεις για εργασία. Εφαλτήριο για την ανεύρεση αποτελεσματικών διασυνδέσεων μεταξύ Επιστήμης, Τεχνολογίας και Κοινωνίας θεωρήθηκε τότε η αναζήτηση του εργαλείου εκείνου που θα έκλινε τη στρόφιγγα της «διαρροής εγκεφάλων» στο εξωτερικό.

Ο ρόλος των περιφερειακών πανεπιστημίων που είχαν ήδη θεσπιστεί ήταν κομβικός. «Σαν Κρητικός, σαν Πανεπιστημιακός δάσκαλος και επιστήμονας, σαν άνθρωπος που επανειλημμένως διατύπωσα τις απόψεις μου για θέματα Παιδείας [...]], όπως έγραφε χαρακτηριστικά ο Φώτης Καφάτος, απαιτούσε δυναμική στροφή προς τα διεθνή πρότυπα, την ποιότητα της έρευνας και των σπουδών στα νέα Πανεπιστήμια. Για εκείνον χρειαζόταν να καλλιεργηθεί μια νέα αντίληψη πανεπιστημιακού ιδρύματος: ένας «εκσυγχρονισμένος οργανισμός, με μεταπτυχιακές σπουδές και ερευνητικά ινστιτούτα». Όπως εισηγούνταν ο Καφάτος, μια τέτοια διαφοροποίηση χρειαζόταν στην Κρήτη, δείχνοντας τον δρόμο της διαφοροποίησης του Πανεπιστημίου Κρήτης από το κατεστημένο των άλλων πανεπιστημίων της πρωτεύουσας, και προτείνοντας ήδη από το 1976 μια άλλη «οργάνωση σε νέες βάσεις», όπως ένα ερευνητικό κέντρο.⁴⁰

Παρόλο που το Πανεπιστήμιο Κρήτης (ΠΚ) είχε ιδρυθεί το 1973, τους πρώτους φοιτητές του τούς δέχτηκε το 1976-1977, πρώτα στο Μαθηματικό και το Φυσικό Τμήμα στο Ηράκλειο, και έπειτα στη Φιλοσοφική Σχολή στο Ρέθυμνο. Όπως ορθά θα επεσήμαινε κάποια χρόνια αργότερα ο Γιώργος Γραμματικάκης, πρώην πρύτανης και καθηγητής του Τμήματος Φυσικής του ΠΚ: «Όλα τα ελληνικά πανεπιστήμια αρχίζουν με άθλιο τρόπο, με μια λογική αντίστροφη: πρώτα παίρνουν φοιτητές, μετά φτιάχνουν τα κτίρια και τελευταία αυτό που έπρεπε να είναι πρώτο, ψάχνουν για καθηγητές... μετά από όλα αυτά ξεκίνησε το ΠΚ». Αλλά και με «ένα μικρό και αθώο φέμα», όπως θα πει, για να πειστούν να έρθουν στο ΠΚ καθηγητές επιπέδου σαν τον Λεωτέρη Οικονόμου και τον Παναγιώτη Λαμπρόπουλο, καθώς «όλοι ήταν στο παιχνίδι, ούτως ώστε να ενθαρρυνθεί ο ένας από την απόφαση του άλλου και

38 Π. Αλεβαντής, «Τεχνολογία & Επιστήμες: Αποκλειστική συνέντευξη με τον υπουργό Έρευνας και Τεχνολογίας Γ. Λιάνη», *Επίκαιρα*, 14/10/1982.

39 Ενδεικτικά: «Ένας ακήρυχτος αμερικανοευρωπαϊκός πόλεμος. Γιατί φεύγουν οι εγκέφαλοι: Μισθοί, μέσα και δυνατότητες», *Ta Nea*, 27/3/1967, σ. 7.

40 Φ. Καφάτος «Η ποιότητα του Πανεπιστημίου και του Πολυτεχνείου Κρήτης», *Το Βήμα, Εφημερίς Ρεθύμνης Καθημερινή*, 2/3/1976, σ. 1, Συλλογή Φώτη Καφάτου.

να πάνε σε ένα πανεπιστήμιο που στην ουσία δεν ήταν ακόμα τίποτα εκείνη τη στιγμή».⁴¹

Η περίοδος μέχρι το 1982 και την ψήφιση του Νόμου-Πλαίσιο 1268/1982 που έφερε το Υπουργείο Παιδείας, με εισηγητή ανάμεσα σε άλλους τον Γιώργο Λιάνη, ήταν πολύ πυκνή στην παραγωγή δημόσιου λόγου και ιδεολογικά συγκρουσιακή για τον προσανατολισμό της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Έχει χαρακτηριστεί ως μια βαθιά νομική και πολιτική τομή για την ανασυγκρότηση του πανεπιστημιακού θεσμού, καθώς παραχωρήθηκε μεγαλύτερη αυτονομία σε σχέση με το παρελθόν. Οι κρίσιμες μεταρρυθμίσεις, που αφορούσαν άμεσα τη δημιουργία του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ, ήταν η κατάργηση του θεσμού της έδρας, ενώ η ευθύνη για αλλαγές στον προσανατολισμό των γνωστικών αντικειμένων ανατέθηκε πλέον στα τμήματα. Θεσπίστηκε επίσης το Εθνικό Συμβούλιο Ανώτατης Εκπαίδευσης, με συμβουλευτικό ρόλο προς την κυβέρνηση. Αλλά και το νομικό πλαίσιο για τη δημιουργία μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών αποτέλεσε μια σημαντική στιγμή για την επερχόμενη αναβαθμισμένη (όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο) σχέση μεταξύ των τμημάτων του ΠΚ με τα Ινστιτούτα του ΕΚΕΚ.⁴²

Ήδη από το καλοκαίρι έως το φθινόπωρο του 1981 είχαν γίνει οι πρώτες μετακλήσεις καθηγητών στο ΠΚ από πανεπιστήμια του εξωτερικού και της Ελλάδας: Ο Φώτης Καφάτος (στο Τμήμα Βιολογίας), ο Λευτέρης Οικονόμου και ο Παναγιώτης Λαμπρόπουλος (στο Τμήμα Φυσικής), ο Ανδρέας Καζαμίας (στο Τμήμα Παιδαγωγικής Εκπαίδευσης), ο Νίκος Πετρίδης (στο Τμήμα Μαθηματικών) και ο Διονύσης Τσιχριτζής (στο Τμήμα Πληροφορικής).⁴³ Κάποια χρόνια πριν, ο καθηγητής Γιώργης Αλεξανδράκης, επικεφαλής της Φυσικομαθηματικής του ΠΚ, ευρισκόμενος στις ΗΠΑ προσπαθούσε να πείσει μια σειρά Ελλήνων καθηγητών, ανάμεσα σε αυτούς τον Λ. Οικονόμου και τον Π. Λαμπρόπουλο, να επιστρέψουν στην Ελλάδα και να στελεχώσουν το ΠΚ. Σύμφωνα με τον Οικονόμου, αυτό που είχε σημασία ήταν οι υψηλές προσδοκίες των δημιουργών του ΠΚ, όπως ο Αλεξανδράκης, που πίστευαν στην οργάνωση του Πανεπιστημίου εξ αρχής με «ορθολογικό τρόπο» και μακριά από την «απελπισία» των ιδρυμάτων της Αθήνας, όπου κυριαρχούσε το κατεστημένο της έδρας.⁴⁴ μακριά από τη γραφειοκρατία και κοντά στην έρευνα, όπως ήταν διάχυτο το αίτημα και στη δημόσια σφαίρα.⁴⁵

Στο τέλος του 1981, μετά τις βουλευτικές εκλογές και την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, εκτός από τον Καζαμιά, όλοι οι παραπάνω εντάχθηκαν στο σώμα της νέας Διοικούσας Επιτροπής (ΔΕ) του Πανεπιστημίου Κρήτης.⁴⁶ Πρόεδρος της

41 *Δημιουργώντας Γνώση*, Ντοκιμαντέρ παραγωγής ΙΤΕ-ΠΚ, 2004, Σενάριο-Σκηνοθεσία Μιχ. Σηφάκης.

42 EURYDICE European Unit, Brussels (Belgium), *Two Decades of Reform in Higher Education in Europe: 1980 Onwards*. Eurydice Studies, ERIC Clearinghouse, 2000.

43 Ν. Βιδάκης, «Διεθνούς κύρους Έλληνες επιστήμονες του εξωτερικού στο Πανεπιστήμιο Κρήτης», *Το Βήμα*, 1/9/1981, σ. 7.

44 Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

45 Χ. Κιοσσέ, «Επιστημονική έρευνα στην Ελλάδα: Γραφειοκρατία και Παιδεία», *Τα Νέα*, 17/10/1979, σ. 13.

46 Η κυβέρνηση, όπως είχε τη νομιμοποίηση, άλλαξε τη Διοικούσα Επιτροπή στις 1/11/1981, στην οποία μετείχαν πανεπιστημιακοί και πολιτικοί που θα παίξουν σημαντικό ρόλο τα επόμενα χρόνια στο ΕΚΕΚ/ΙΤΕ: Ν. Παναγιωτάκης, Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Δ. Φατούρος, Καθηγητής ΑΠΘ, Ε. Καρέλλης, Δήμαρχος Ηρακλείου, Ε. Λουκάκης, Καθηγητής ΕΜΠ, Ν. Σβορώνος, επισκέπτης Καθηγητής ΠΚ κ.ά.

ΔΕ διορίστηκε από τη νέα ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας (με υπουργό τον Λευτέρη Βερυβάκη και υφυπουργούς τον Γεώργιο Λιάνη και τον Πέτρο Μόραλη) ο κλασικός φιλόλογος, καθηγητής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, «ο εκδηλωτικός, λεβέντης στην εμφάνιση, λάτρης της κρητικής μουσικής και του γλεντιού» Γρηγόρης Σηφάκης (1935-2023), μετέπειτα πρώτος διευθυντής του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών και ιδρυτικό μέλος του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ. Επίσης, το τακτικό μέλος της ΔΕ του ΠΚ, μεταξύ 1975-1976, Μανόλης Δρεττάκης είχε αναλάβει Υπουργός Οικονομικών.⁴⁷ Αρχικός σκοπός της ΔΕ ήταν η ολοκλήρωση των προκατασκευασμένων κτιρίων του ΠΚ κοντά στην Κνωσό και η έγκριση των μελετών για την κατασκευή ιδιόκτητων κτιρίων στο Ηράκλειο και στο Ρέθυμνο. Μόλις θα ψηφίζοταν το Νομοσχέδιο για τα ΑΕΙ (ο Ν. 1268/1982), η ΔΕ θα οδηγούσε το Πανεπιστήμιο ομαλά σε πρυτανικές εκλογές και εκλογές καθηγητών από τα τμήματα, με σώμα εκλεκτόρων που απαρτιζόταν από καθηγητές ελληνικών και ξένων πανεπιστημίων με διεθνή κριτήρια επιστημονικής αυστηρότητας και ποιότητας για όλο το φάσμα των εργασιών του πανεπιστημίου. Το καλοκαίρι του 1982 φαινόταν ήδη να προετοιμάζεται κεντρικά η ίδρυση και ο εξοπλισμός ερευνητικών ινστιτούτων και εργαστηρίων είτε εντός ή ακόμη και δίπλα σε τμήματα του Πανεπιστημίου Κρήτης. Κατά τον Φώτη Καφάτο, η πρωτοβουλία αυτή «προγραμματιζόταν» ώστε να επιφέρει σύντομα ριζικές αλλαγές. Ο κύριος λόγος ήταν ότι τα τμήματα του ΠΚ είχαν ήδη αρχίσει να στελεχώνονται από καθηγητές με μεγάλη ερευνητική εμπειρία και εμβέλεια στο εξωτερικό, και ήταν μοναδική ευκαιρία να παραμείνουν στην Ελλάδα προσφέροντας τις γνώσεις τους στην παραγωγική επιστημονική έρευνα — παράλληλα με το καθιερωμένο μοντέλο μετάδοσης γνώσης που ιστορικά επιτελούσε ένα ακαδημαϊκό ίδρυμα.

Όλοι οι μετακληθέντες καθηγητές που συμμετείχαν στη Διοικούσα Επιτροπή του ΠΚ, μετά από τα αποτελέσματα των πρώτων εκλογών αποχώρησαν.⁴⁸ Παράλληλα με τα διδακτικά τους καθήκοντα στα τμήματα του ΠΚ, ο χώρος που θα τους φιλοξενούσε έκτοτε —και εκεί θα λάμβαναν διοικητικές αποφάσεις ανεξάρτητα από το Πανεπιστήμιο— ήταν το Ερευνητικό Κέντρο Κρήτης. Όλοι τους είχαν διαφορετικούς λόγους, διαφορετικές φιλοδοξίες, διαφορετικές επιδιώξεις για την επιστημονική τους σταδιοδρομία αλλά και διαφορετικές εμπειρίες (θετικές από τα διεθνή και αρνητικές από τα ελληνικά πανεπιστήμια) ώστε να επιλέξουν το ΕΚΕΚ· όπως θα πει ο Λ. Οικονόμου, ιδρυτής και πρώτος πρόεδρος του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ:

‘Ηρθαμε πέντε ή έξι άνθρωποι με μετάκληση το ’81. Όλοι τους είχαν διατελέσει καθηγητές και στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Εγώ ήμουν ακόμα καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, ο Παναγιώτης Λαμπρόπουλος είχε διατελέσει καθηγητής στο

47 Για το Πανεπιστήμιο Κρήτης και τη σύνδεση με το ΕΚΕΚ/ΙΤΕ, βλ. G. M. Sifakis, «E.N. Economou's contribution to the establishment and development of the University of Crete and the Foundation for Research and Technology – Hellas», *Physica B*/296 (2001), σ. 1-16. Γιώργης Αλεξανδράκης, *Μερικά από τα πρώτα βήματα του Πανεπιστημίου Κρήτης*, 2011· Ιωάννης Πυργιωτάκης, *Πανεπιστήμιο Κρήτης: Η Γένεση και η Πορεία*, Ηράκλειο, 2018. Για την πορεία προς τον Νόμο 1268/1982, βλ. ενδεικτικά: Α. Βρυχεία & Κ. Γαβρόγλου, «Απόπειρες μεταρρύθμισης της Ανώτατης Εκπαίδευσης», Θεσσαλονίκη: *Σύγχρονα Θέματα*, 1982· Δ. Ρόκος, «Όψεις των κρατικών πολιτικών για την Πανεπιστημιακή Παιδεία και έρευνα στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης», *Το Πανεπιστήμιο σήμερα. Οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις*, Αθήνα: Ίδρυμα Σ. Καράγιωργα, 1991, σ. 45-48.

48 «Η νέα Διοίκηση του Πανεπιστημίου Κρήτης», *Το Βήμα*, 11/12/1981, σ. 7.

Πανεπιστήμιο της Πάτρας, δεν θυμάμαι αν είχε παραιτηθεί και είχε γυρίσει στην Αμερική, αλλά αυτό σκεφτότανε να κάνει [...] Ο Διονύσης ο Τσιχριτζής, που ήταν ο τρίτος άνθρωπος που ήρθε με μετάκληση, ήταν καθηγητής στο Πολυτεχνείο Αθηνών. Και αυτού η εμπειρία ήταν άσχημη. Μάλιστα μου έλεγε ότι πήγε και βρήκε τον πρότανη του Πολυτεχνείου, του είπε ότι σκέφτομαι να φύγω. Ο Πρότανης, επειδή όλοι παραπονιόντουσαν, έλεγαν θα φύγω αλλά δεν φεύγανε, του είπε «κι εγώ, ξέρете, λέω να φύγω, όμως είμαι ακόμη εδώ», και ο Τσιχριτζής του λέει, «δεν με καταλάβατε, θα φύγω, δεν το λέω έτσι». Και πράγματι έφυγε. Ο τέταρτος άνθρωπος ήταν ο Φώτης ο Καφάτος ο οποίος ήταν στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Μια από τις καλές εμπειρίες που είχα ήταν ο Φώτης ο Καφάτος, αν και ποτέ δεν ήρθε μόνιμα στην Ελλάδα. Είχε τη θέση στην Αθήνα και είχε και τη θέση στο Χάρβαρντ. Αυτό είχε δημιουργήσει στους περισσότερους στο Πανεπιστήμιο Αθηνών μεγάλη αντίδραση, δηλαδή προσπαθούσαν να κάνουν οτιδήποτε για να φύγει ο Καφάτος, που όμως δεν έφυγε τελικά· εννών από την Ελλάδα, γιατί έφυγε από το Πανεπιστήμιο Αθηνών, επειδή ήρθε στην Κρήτη.⁴⁹

Ένα χρόνο πριν, στη Σχολή Χημικών Μηχανικών του ΑΠΘ είχε μετακληθεί από τις ΗΠΑ ο Ιάκωβος Βασάλος, ιδρυτής του ΕΙΤΧΗΔ και πρωτεργάτης του ΙΤΕ.⁵⁰ Το 1981 στη Σχολή Χημικών Μηχανικών του Πανεπιστημίου της Πάτρας είχε μετακληθεί ο Γιώργος Παπαθεοδώρου, ιδρυτής του ΕΙΧΗΜΥΘ και επίσης πρωτεργάτης του ΙΤΕ. Όπως εμφατικά θα δηλώσει ο Παπαθεοδώρου: «Είχα ψώνιο. Είχαμε οράματα. Κάτι να κάνεις στην Ελλάδα. Όλοι πιστεύαμε σ' αυτό. Υπήρχαν βέβαια και δισταγμοί».⁵¹ Το 1982 ήρθε από τις ΗΠΑ στο Μαθηματικό του ΠΚ ο Γιάννης Παπαδάκης, ιδρυτής του ΙΥΜ και πρωτεργάτης του ΙΤΕ, και ανέλαβε κοσμήτορας του ΠΚ. Τους βρήκε εκεί: «Όλοι τους full professors στην Αμερική. Όλοι δηλαδή της Σχολής της Αμερικανικής, αρκετά μεγάλοι, οπότε δέσαμε, ταιριάσαμε».⁵²

«Ήταν που ξεκινήσαμε έξι-επτά κάπως ονειροπόλοι και ιδεαλιστές», θα περιγράψει στο ίδιο πνεύμα ο Δ. Τσιχριτζής (ιδρυτής του ΙΠ) την άφιξη των πρωτεργατών του ΕΚΕΚ ως μετακληθέντων καθηγητών στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, που είχαν «οραματιστεί ένα καινούριο, ένα διαφορετικό πανεπιστήμιο, δεμένο στον τόπο [...] να έχει standards του εξωτερικού. Ήμασταν εμείς οι τεχνίτες, αυτοί που ξέραμε να φτιάχνουμε πανεπιστήμια, ενώ οι νοικοκυραίοι ήταν οι “Φίλοι του Πανεπιστημίου (Κρήτης)”, αυτοί που ήθελαν το πανεπιστήμιο. Μας φέρανε, κι εμείς δουλέψαμε με πολύ κέφι, με στόχους, μας περιέβαλαν με πολλή στοργή, περάσαμε πάρα πολύ ωραίες μέρες, δουλέψαμε σκληρά αλλά και γλεντήσαμε».⁵³

Στην ιστορία της επιστήμης και της τεχνολογίας, τέτοια παραδείγματα «οραματιστών» —όπως το έθεταν οι περισσότεροι— έχουν προσφέρει μια σημαντική νέα προοπτική στη μεταβολή του παραδείγματος, δημιουργώντας ρήγματα σε κατεστημένες δομές.⁵⁴ Δεν ήταν επαναστατική η τακτική τους, αλλά ως χειριστές της επι-

49 Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

50 Συνέντευξη με Ιάκωβο Βασάλο, Ιούνιος 2023.

51 Συνέντευξη με Γιώργο Παπαθεοδώρου, Οκτώβριος 2022.

52 Συνέντευξη με Γιάννη Παπαδάκη, Φεβρουάριος 2022.

53 Δημιουργώντας Γνώση, Ντοκιμαντέρ παραγωγής ΙΤΕ-ΠΚ, 2004, Σενάριο-Σκηνοθεσία Μιχ. Σηφάκης.

54 Βλ. την τελική έκθεση των στελεχών του Υπουργείου Έρευνας και Τεχνολογίας Μ. Κουτουζή και Δ. Αγραφιώτη στην UNESCO, «Universal Science, International Technology, Greek Society», Final

στημονικής γνώσης και πρακτικής γνώριζαν ότι η πιθανότητα να επιφέρουν τομές εξαρτιόταν και από την αξιοπιστία του θεσμού στον οποίο αναφέρονταν, εν προκειμένω του Πανεπιστημίου και αργότερα του ΕΚΕΚ. Ένας οραματιστής επιδιώκει να διαμορφώνει όχι μόνο το επιστημονικό μέλλον αλλά και το θεσμικό πλαίσιο και τις κοινωνικές σχέσεις που θα το περιβάλλουν.⁵⁵ Η σύνδεση αυτών των επιστημόνων που προήλθαν από ισχυρά και υψηλού κύρους ιδρύματα του εξωτερικού, κυρίως των ΗΠΑ, αναμφίβολα είχε βαρύνοντα ρόλο κατά την παρουσία τους στην Κρήτη ως επιστημονική-ακαδημαϊκή ελίτ. Άμα τη εμφανίσει τους στο νησί, διεκδίκησαν χώρο για την απόκτηση υλικών πόρων, διαμορφώνοντας —ανεξαρτήτως των ειδικών ενδιαφερόντων του καθενός— ένα μέτωπο επαγγελματιών της επιστήμης έναντι άλλων επαγγελματικών ομάδων, επιδιώκοντας τη δημόσια προσοχή, επιζητώντας κατάλληλες πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές διασυνδέσεις, καταδεικνύοντας ταυτόχρονα τη σημασία του τόπου, της Κρήτης, ως ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος για το πολιτισμικό του αντίκρισμα, που θα τροφοδοτούσε το μεγαλεπήβολο επιστημονικό τους εγχείρημα.⁵⁶ Παράλληλα, το κράτος, με το ίδιο όραμα, έχοντας γνώση τού τι συνέβαινε με τους μετακληθέντες καθηγητές στην Κρήτη, δημιουργούσε τότε σε συνεργασία μαζί τους και άλλες προϋποθέσεις στήριξής τους. Η δημιουργία του πλαισίου για την οργάνωση της έρευνας που εισηγούνταν οι καθηγητές και θα προετοίμαζε ένα ανεξάρτητο Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας θα επικαθόριζε τη θέσπιση του ΕΚΕΚ έναν χρόνο πριν από την ίδρυσή του.

1.5 Προς τη δημιουργία του Υπουργείου Έρευνας και Τεχνολογίας

Με τον Ν. 1266/1982 (ΦΕΚ Α 81/1982) ιδρύθηκε ανεξάρτητο Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας (ΥΠΕ&Τ). Το *Nature* θα γράψει ότι «η Ελλάδα είναι έτοιμη να λάβει πολιτικά υπόψιν την επιστήμη — που σημαίνει ότι μπορεί να αποκτήσει μια επιστημονική πολιτική, και έναν λελογισμένο προϋπολογισμό για την επιστήμη, για πρώτη φορά από την εποχή της απομάκρυνσής της από την Αλεξάνδρεια (sic)», πιστώνοντας στον «παρτιζάνο σοσιαλιστή μηχανικό» Γιώργο Λιάνη την επιτυχία. Εκείνος υποσχόταν ότι η κυβέρνηση θα αύξανε τις δαπάνες για έρευνα και τεχνολογία στο εξαπλάσιο την επόμενη πενταετία — συγκεκριμένα, θα αύξανε το ερευνητικό δυναμικό από τις 5.000 στις 30.000 άτομα, ενώ θα δημιουργούσε Ινστιτούτα αιχμής για τη Βιοτεχνολογία, τα Λείζερ, την Πληροφορική σε ελληνικά νησιά (φωτογραφίζοντας απaráμιλλα το ΕΚΕΚ). Παράλληλα, ανέμενε ότι θα επέστρεφαν από «αίσθημα καθήκοντος» και «νοσταλγίας για την πατρίδα» διακεκριμένοι επιστήμονες της Ομογένειας με σκοπό να δημιουργήσουν «μια καλή έρευνα στην Ελλάδα».⁵⁷

Report, UNESCO, 1985, αρχείο Δημοσθένη Αγραφιώτη, «Βιβλιοθήκη Κ. Α. Δοξιάδη», Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, ΕΜΠ, και Δ. Δενιόζος, «Η Επιστημονική και Τεχνολογική Έρευνα στην Υπηρεσία της Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης», Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας, Απρίλιος 1985.

55 W. Patrick McCray, *The Visioneers: How a Group of Elite Scientists Pursued Space Colonies, Nanotechnologies, and a Limitless Future*, Princeton, N.J. / Oxford: Princeton University Press, 2013.

56 Ενδεικτικά: D. Kaiser, *How the Hippies Saved Physics: Science, Counterculture, and the Quantum Revival*, Norton, 2011· D. Kaiser & W. P. McCray (επιμ.), *Groovy Science: Knowledge, Innovation, and American Counterculture*, University of Chicago Press, 2016.

57 R. Walgate, «Starting Almost From Scratch: Science in Greece», *Nature* 301 (February 3, 1983), σ. 363.

Είχε προηγηθεί η Επιτροπή από την ΥΕΕΤ (Υπηρεσία Επιστημονικής Έρευνας και Τεχνολογίας), το Υπουργείο Συντονισμού και το Υπουργείο Παιδείας, στην οποία συμμετείχαν εξωτερικά μέλη από διάφορα ακαδημαϊκά και ερευνητικά ιδρύματα, και είχαν οριστικοποιηθεί τα χαρακτηριστικά του νέου θεσμού, αξιοποιώντας ό,τι είχε ήδη παραχθεί ως πολιτική έρευνας στην Ελλάδα και διεθνώς, με έμφαση στην επιδιωκόμενη στοχοθεσία για τα επόμενα χρόνια. Σύμφωνα με αυτά, η έρευνα στα Ερευνητικά Κέντρα και στα Πανεπιστήμια θα χρηματοδοτούνταν σύμφωνα με έναν καταρτισμένο ετήσιο προϋπολογισμό, βάσει ενός πενταετούς σχεδιασμού και ιεράρχησης των προτεραιοτήτων που το κράτος θα έθετε για την άμεση σύνδεση των ερευνητικών δραστηριοτήτων με την ανάπτυξη της παραγωγής. Ο συγκεκριμένος σχεδιασμός ακολουθούσε τους άξονες (του επίσης πενταετούς σχεδιασμού) της κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής που ορίστηκε στην πρώτη σύσκεψη των κρατών-μελών της ΕΟΚ για θέματα έρευνας και τεχνολογίας τον Οκτώβριο του 1980 στο Στρασβούργο.⁵⁸ Επιπροσθέτως, συγκροτήθηκε υπηρεσία αρμόδια για την Καινοτομία ως «Εθνική Επιτροπή Καινοτομίας» με εκπροσώπους από το ΥΠΕ&Τ, τον ΕΟΜΜΕΧ, το ΕΛΚΕΠΑ, την ΕΤΒΑ και το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας. Η υποστήριξη της καινοτομίας τέθηκε στο επίκεντρο μιας εξωστρεφούς πολιτικής που θα αξιοποιούσε τα ΜΜΕ και θα αναλάμβανε δράσεις για την κοινωνική προώθηση της «καινοτομικής ιδέας». Η σύνδεση της καινοτομίας με την παραγωγή, παρόλο που ήταν στα σπάργανα, εντάχθηκε τότε για πρώτη φορά στη χάραξη πολιτικών έρευνας και βιομηχανίας. Η δημιουργία ενός νόμου-πλαίσου για την Έρευνα και την Τεχνολογία ωστόσο, θα αποτελούσε, όπως θα δούμε, ηγεμονικό στόχο προσαρμοσμένο στο πλαίσιο οργάνωσης του ΕΚΕΚ.⁵⁹ Στο νέο Υπουργείο, η ΥΕΕΤ παρέμενε ως υπηρεσία με αναβαθμισμένες αρμοδιότητες.⁶⁰ Μία από τις αρμοδιότητές της ήταν να καταβάλλει προσπάθεια για τη λεπτομερή καταγραφή και χαρτογράφηση όλων των φορέων ως προς το είδος της έρευνας που διεξήγαν, το ερευνητικό τους δυναμικό, τον τεχνολογικό και εργαστηριακό εξοπλισμό· διαδικασία χρονοβόρα και δύσκολη.⁶¹

Ο Λιάνης δήλωνε δημόσια ότι θα προέβαινε σε μεταρρυθμίσεις για την πάταξη της γραφειοκρατίας και την αποχουντοποίηση των διοικήσεων του ερευνητικού ιστού αλλά και του Υπουργείου. Η επίσπευση της εξοικείωσης του προσωπικού με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές θεωρήθηκε απαραίτητη προϋπόθεση για έναν γνήσιο «computer enthusiast»,⁶² όπως θα τον χαρακτήριζαν οι *Financial Times*, επιβεβαιώνοντας ότι όλες οι επαναστάσεις (όπως κυρίως οι τεχνολογικές που ευαγγελιζόταν ενάντια στη γραφειοκρατία) απαιτούν ενδεχομένως... και λίγη βία!⁶³ Η πε-

58 L. Guzzetti, *A Brief history of European Union Research Policy*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1995.

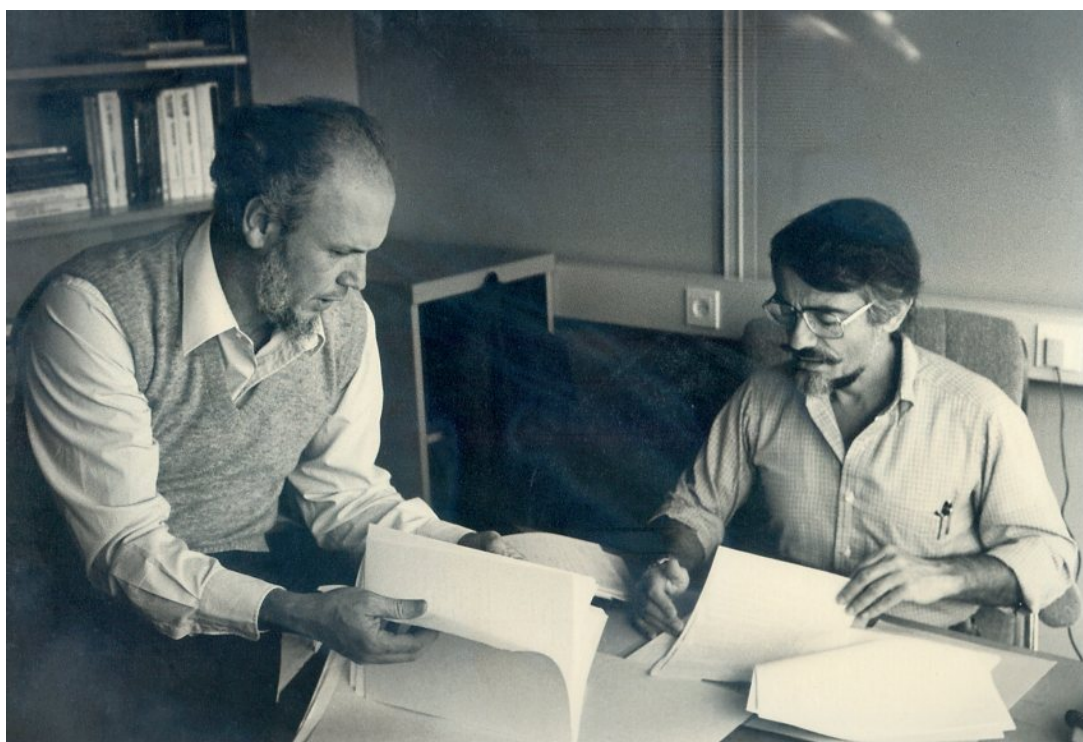
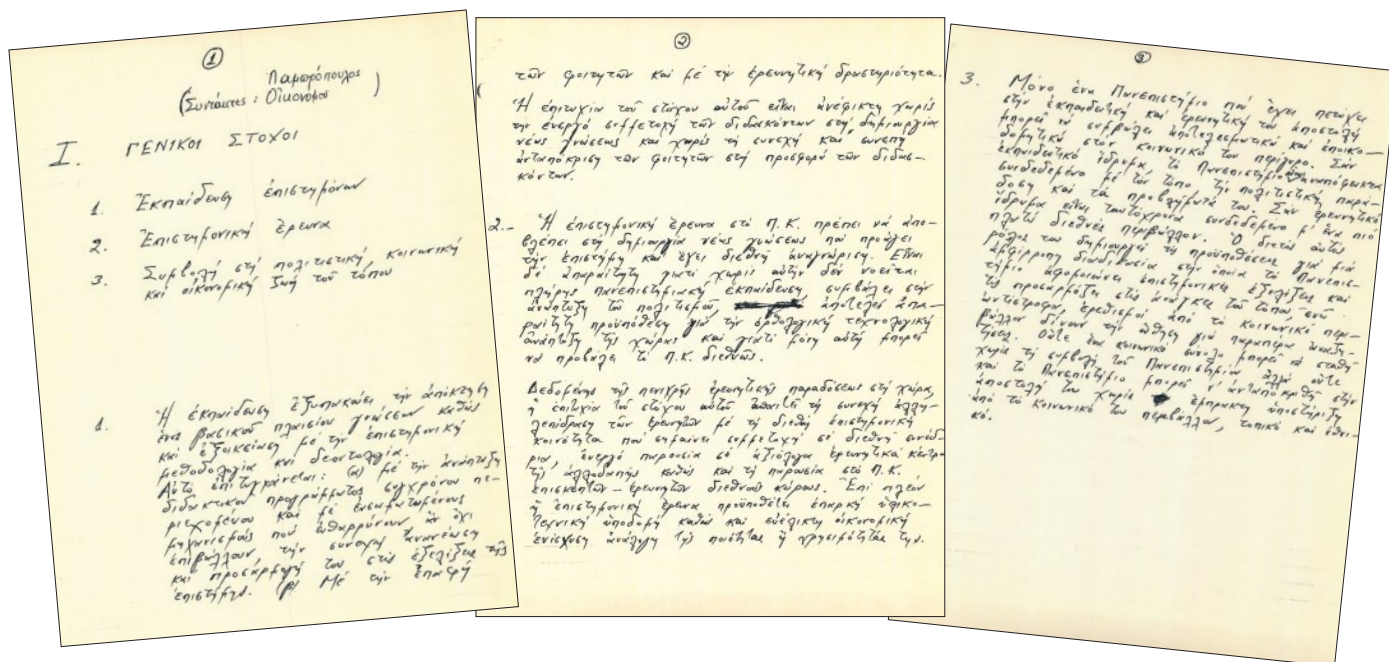
59 Ν. Κωνσταντόπουλος, *Καινοτομία και πλαίσιο εφαρμογής στην Ελλάδα*, Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας, Αθήνα, 1983.

60 Ενημερωτικό Δελτίο ΓΓΕΤ, 3/6/1986.

61 Δ. Αγραφιώτης, Δ. Δενιόζος, Ι. Σκαρέντζος & Δ. Σωτηρίου, *Στοιχεία μιας ελληνικής επιστημονικής και τεχνολογικής πολιτικής για τη δεκαετία του '80*, Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας, Υπηρεσία Επιστημονικής Έρευνας και Τεχνολογίας, Αθήνα, Οκτώβριος 1982.

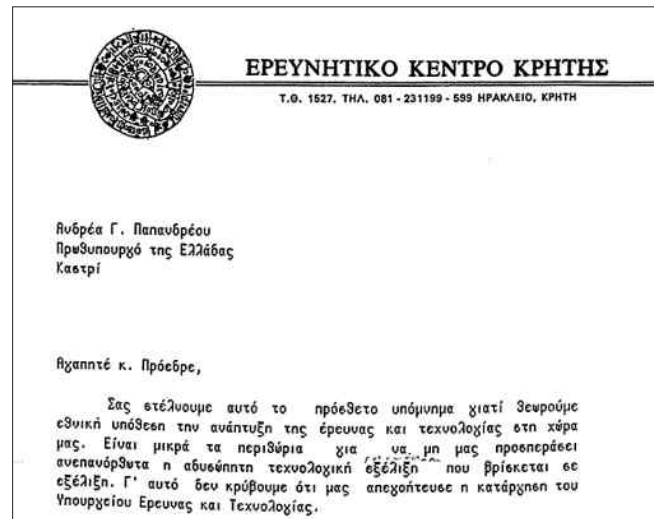
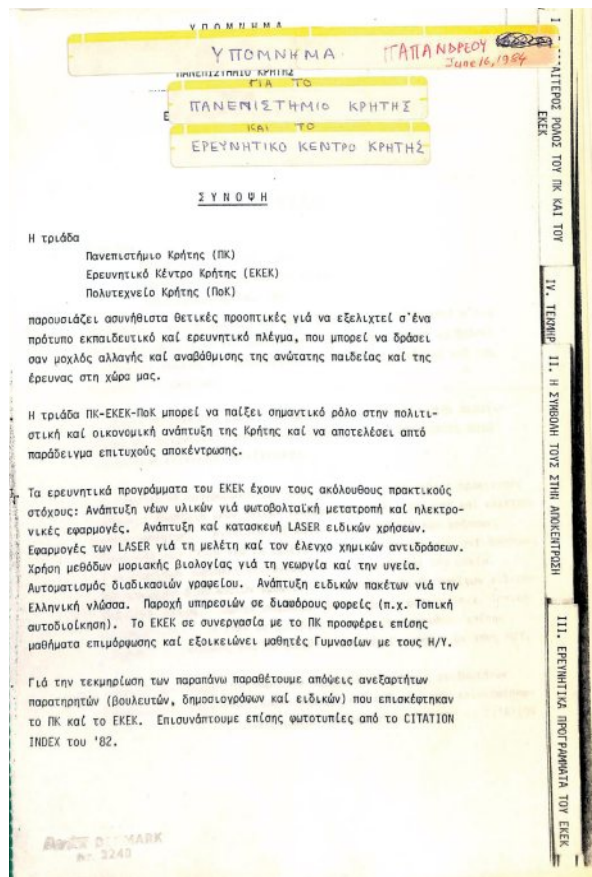
62 Costis Stambolis, «Greeks dance to the computer tune», *Financial Times*, 1/11/1984, σ. 18

63 «(ΛΙΑΝΗΣ): Πρέπει να μάθεις να το χρησιμοποιείς [...] (ΑΓΡΑΦΙΩΤΗΣ): Συγγνώμη μα ξέρω [...] Είχε την εντύπωση ότι δεν ξέρουμε τίποτα [...] κι αυτός, ο ορμητικός που μας φέρνει τη νέα τεχνολογία»,

ΕΙΚΟΝΑ 1.6 Ο Ελευθέριος Οικονόμου και ο Παναγιώτης Λαμπρόπουλος, μετακληθέντες καθηγητές στο Τμήμα Φυσικής του ΠΚ, λίγο πριν από την ίδρυση του ΕΚΕΚ, σχεδιάζουν μακροπρόθεσμους στόχους για την επιστημονική εκπαίδευση, την έρευνα και τη σύνδεσή τους με την τοπική κοινωνία, 6/10/1981.

ΠΗΓΗ: Γραφείο – Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου.

ΕΙΚΟΝΑ 1.7 Σελίδες από δύο υπομνήματα-εκκλήσεις ερευνητών του ΕΚΕΚ και μελών ΔΕΠ του ΠΚ και του Πολυτεχνείου Κρήτης προς την πολιτική ηγεσία, με διαφορά ενός έτους (1984, 1985). Το πρώτο τονίζει τη σημασία του να ενοποιηθούν οι τρεις βασικοί φορείς Έρευνας και Ανώτατης Εκπαίδευσης για την ανάπτυξη της Κρήτης. Στο δεύτερο υπόμνημα, απευθείας στον Πρωθυπουργό, τα μέλη του ΕΚΕΚ επιχειρηματολογούν για τη σημασία της κανονικότητας της χρηματοδότησης της βασικής έρευνας.

ΠΗΓΗ: _SCIENTIFIC PAPERS_ΠΑΟ_40_015_ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, Συλλογή Ε. Ν. Οικονομού και ΝΝ_Συλλογή Φ. Καφάτου.

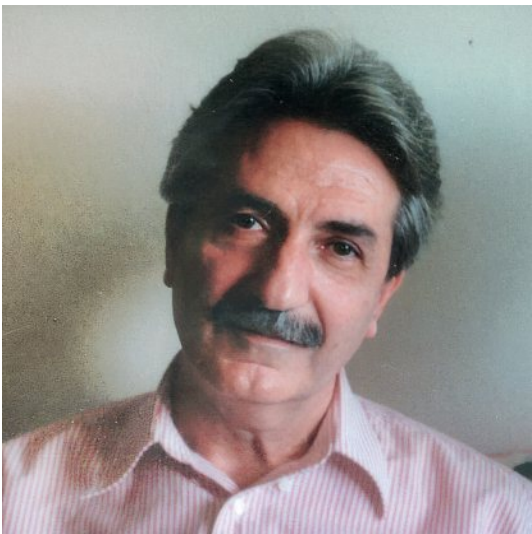
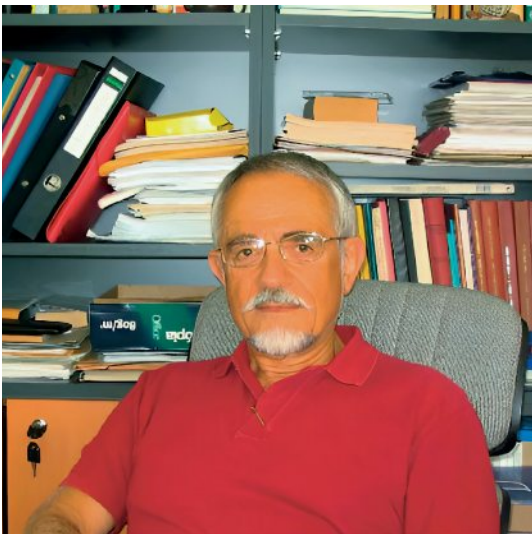
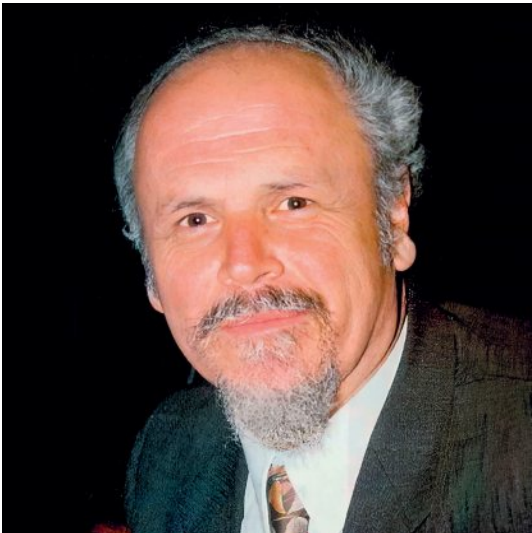
ρίπτωση του Γιώργου Λιάνη είναι άκρως ενδιαφέρουσα λόγω της πρότερης ακαδημαϊκής διεθνούς σταδιοδρομίας του ως μηχανικού και της ισχυρής άποψής του ως ειδικού τεχνικού επιστήμονα με εμπειρία σε θέματα σύνδεσης επιστήμης και πολιτικής ήδη από τη δεκαετία του 1960· ήταν ένα πρόσωπο που είχε άλλη βαρύτητα τόσο εντός του Κοινοβουλίου όσο και μεταξύ του κύκλου των πρωτεργατών του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ και του Πανεπιστημίου Κρήτης.⁶⁴ Και οι δύο θεσμοί επρόκειτο να συμβιβάσουν (λόγω χωρικής γειτνίασης και επιστημονικής συμπληρωματικότητας) τις *τρεις προϋποθέσεις* που είχαν θέσει οι Λ. Οικονόμου και Π. Λαμπρόπουλος το 1981 ως το πλεονέκτημα έναντι της «παραλυτικής γραφειοκρατίας» των πα-

Συνέντευξη με Δημοσθένη Αγραφιώτη, Οκτώβριος 2022.

⁶⁴ Μετά τον θάνατο του Γ. Λιάνη το 2008, το ΔΣ του ΙΤΕ, τιμώντας τον πολιτικό σύμμαχο της ιδρυτικής ομάδας του ΕΚΕΚ, την προσφορά του στη θέσπισή του το 1983 καθώς και την ευρύτερη συνεισφορά του σε κρίσιμες στιγμές της πορείας του θεσμού, αποφάσισε να δοθεί το όνομά του στο Αμφιθέατρο του κεντρικού κτιρίου του ΙΤΕ. Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 210/12-3/19.1.2008.

νεπιστημίων στο κέντρο της χώρας: 1. την εκπαίδευση επιστημόνων στην Ελλάδα, 2. την ανάπτυξη επιστημονικής έρευνας με διεθνή προσανατολισμό, 3. τη συμβολή τους στην πολιτιστική-κοινωνική-οικονομική ζωή του τόπου και τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση (Εικ. 1.6).⁶⁵ Διά της προνομιακής δυαδικότητας ΕΚΕΚ - ΠΚ θα επιτυγχανόταν στην Κρήτη η αλληλεπίδραση μεταξύ εγχώριας και διεθνούς ακαδημαϊκής-ερευνητικής κοινότητας, προσβλέποντας στην υλοποίηση των περιφερειακών στόχων ανάπτυξης, κατά την πολιτικοοικονομική ορολογία της εποχής (Εικ. 1.7).

⁶⁵ Βέβαια, το σκεπτικό του 1981 αφορούσε αποκλειστικά την πανεπιστημιακή κοινότητα και την αναμόρφωση του Τμήματος Φυσικής· βλ. και Γ. Αλεξανδράκης, *Τα πρώτα βήματα του Πανεπιστημίου Κρήτης*, σ. 133-136.

2

Το Ερευνητικό Κέντρο Κρήτης 1983-1987: Ίδρυση, δομή, στρατηγικές

2.1 Πώς ιδρύεται ένα ερευνητικό κέντρο;

Τον Μάιο του 1981, και ενώ τα περισσότερα πανεπιστήμια βρίσκονταν υπό καθεστώς καταλήψεων, λαμβάνεται η πρώτη άτυπη απόφαση —ως ιδέα!— για δημιουργία Ερευνητικού Κέντρου δίπλα στο ΠΚ. Εγχειρήματα οργάνωσης ερευνητικών κέντρων από τους ίδιους τους επιστήμονες, και όχι από επιχειρηματικά στελέχη, αποτελούν μια μεταπολεμική σταθερά για τη διεθνή και την ελληνική περίπτωση.⁶⁶ Στις αρχές του 1980, λίγο πριν από την ίδρυση του Ερευνητικού Κέντρου Κρήτης, τα μέλη της μελλοντικής ιδρυτικής ομάδας, όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο, επιχείρησαν να εδραιώσουν αυτό που αντιλαμβάνονταν ως *προδιαγραφές υψηλής αξιοπιστίας και αποτελεσματικότητας στην έρευνα*, βασισμένοι στην πρότερη ερευνητική και εργασιακή εμπειρία τους στο εξωτερικό. Το σχήμα γνωστό και τυπικό στην ιστορία της επιστήμης και της τεχνολογίας: για την προσβλεπόμενη επιτυχία απαιτείτο ένας κατάλληλος συντονιστικός θεσμός που να οργανώνει ορίζοντα τις κατευθύνσεις ως προς τη διεξαγωγή έρευνας, να υποστηρίζεται από πολιτικές πρωτοβουλίες και να προωθεί συνέργειες μεταξύ ερευνητικών ομάδων. Το Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας είχε θεσπιστεί, και αυτό θα εξασφάλιζε και τη μακροήμερευση του συγκεκριμένου θεσμού. Τα διαπιστευτήρια κάθε συμμετέχοντος —Λ. Οικονόμου, Π. Λαμπρόπουλου, Φ. Καφάτου, Δ. Τσιχριτζή, Γ. Σηφάκης (Εικ. 2.1)— ήταν η ειδημοσύνη στο επιστημονικό τους αντικείμενο, στις τεχνολογίες, στην οργάνωση, στην αναζήτηση χρηματοδότησης και διεξαγωγή της έρευνάς τους, και βεβαίως στην ακριβή γνώση των προτύπων, όπως αυτά έχουν θεσπιστεί από θεσμούς του εξωτερικού για το εκάστοτε ερευνητικό αντικείμενο. Το στοίχημα ήταν η προσαρμογή όλων αυτών στις τοπικές ανάγκες.

Όπως παραδέχτηκε ο Λ. Οικονόμου, ένας εκ των ιδρυτών και πρώτος πρόεδρος του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ, οι λεπτομέρειες στον σχεδιασμό —παρόλο που σε αδρές γραμμές

(στην απέναντι σελίδα)

ΕΙΚΟΝΑ 2.1 Οι πρωτεργάτες του ΕΚΕΚ: Ελευθέριος Ν. Οικονόμου, Πρόεδρος ΔΣ, Φώτης Καφάτος, Διευθυντής ΙΜΒΒ, Παναγιώτης Λαμπρόπουλος, Διευθυντής ΙΗΔΛ, Διονύσης Τσιχριτζής, Διευθυντής ΙΠ, Γρηγόρης Μ. Σηφάκης, Πρόεδρος της Διοικούσας Επιτροπής του ΠΚ (και από το 1985 Διευθυντής του ΙΜΣ) και Γιάννης Παπαδάκης (Διευθυντής ΙΥΜ).

Πηγή: Πρακτικά ΔΣ ΕΚΕΚ, 2/4/1983

⁶⁶ Τ. Ε. Σκλαβενίτης (επιμ.), *Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών 1958-2000: Ίδρυση, πορεία, προοπτικές*, Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2008· Τ. Ε. Σκλαβενίτης (επιμ.), *Τα ιδρυτικά κείμενα του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και η αλληλογραφία Ι. Στ. Πεσμαζόγλου – Λ. Θ. Ζέρβα*, Αθήνα: Εκδόσεις ΑΤΩΝ Ε.Ε., 2008· Μ. Ρεντετζή, «Όταν επιστήμη και πολιτική συμπλέκονται: Η βασίλισσα Φρειδερίκη, το Κέντρο Πυρηνικών Ερευνών Δημόκριτος και η μεταπολεμική Ελλάδα», *Σύγχρονα θέματα* 31/104 (2009), σ. 53-62· Ευ. Χατζούδης, «Δημόκριτος»: Από το Κέντρο Πυρηνικών Ερευνών στο Εθνικό Κέντρο Έρευνας Φυσικών Επιστημών, Αθήνα: Έναστρον, 2012· Τ. Ε. Σκλαβενίτης, «Η ίδρυση του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (1958) και το δίλημμα: η ελληνική έρευνα μοχλός της εγχώριας ανάπτυξης ή συμβολή στο διεθνές μέτωπο της επιστήμης», *Μνήμων* 34 (2015), σ. 189-204.

προϋπήρχαν ήδη από τις ΗΠΑ, σε σχεδιάσματα που είχαν κάνει με τον Π. Λαμπρόπουλο, τον έτερο ιδρυτή— «φάνηκε να έχει λιγότερη σημασία ο τρόπος, και μεγαλύτερη σημασία το πώς επιμερίζεται διαφορετικά η ευθύνη για το πώς θα υλοποιούνταν επιστημονικά ένα τέτοιο μεγάλης κλίμακας εγχείρημα». ⁶⁷ Το κύριο θέμα, η αρχική συνθήκη στην οποία όλοι τους συμφώνησαν, ήταν «να πείσουν» την εγχώρια πολιτική και επιστημονική κοινότητα να σκεφτεί σοβαρά τη μελλοντική ανάπτυξη της Έρευνας και της Τεχνολογίας με «όρους ορθολογικούς», όπως όλοι τους γνώριζαν ως ερευνητές με διεθνή σκληρή εκπαίδευση και ερευνητική εργασία σε αντίστοιχους θεσμούς του εξωτερικού. Χρειαζόταν απλά να εκμεταλλευτούν την ευνοϊκή πολιτική συγκυρία και να αξιοποιήσουν στο έπακρο την ευκαιρία που έτυχε να τους δοθεί στις αρχές του 1980. Αυτό που ήταν πεπεισμένοι ότι θα κόμιζαν, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε στην ελληνική περίπτωση έως τότε, ήταν, σε πρώτο πλάνο, η οργάνωση μιας νέας ερευνητικής κουλτούρας κατά την αλληλεπίδραση ενός Ερευνητικού Κέντρου με το Πανεπιστήμιο και, σε δεύτερο πλάνο, η συμμαχία με ένα εξειδικευμένο υπουργείο για τα θέματα αυτά, θέτοντας τα θεμέλια για ένα μεγαλύτερο έργο με συνεχή αλληλεπίδραση έρευνας, διδασκαλίας και παραγωγής τεχνολογίας, που για αρχή θα υλοποιούνταν σε ένα νησί, την Κρήτη.

ΕΙΚΟΝΑ 2.2 Ο Γιώργος Λιάνης, Υπουργός Έρευνας και Τεχνολογίας.

2.2 Ένα ανορθόδοξο πείραμα: Η ίδρυση του Ερευνητικού Κέντρου Κρήτης

«Από τη θέση του πολιτικού είχα συνδέσει τη μικρή μου προσφορά στην προώθηση της επιστημονικής γνώσης με τη διακινδυνευμένη επιτυχία ενός ανορθόδοξου για τη χώρα μας πειράματος, της δημιουργίας του Ερευνητικού Κέντρου Κρήτης», θα πει ο Γ. Λιάνης το 2004. ⁶⁸

Από την άλλη, οι πρωτεργάτες του ΕΚΕΚ επικαλούνταν περισσότερο ένα γενικό περίγραμμα (προθέσεων και κριτηρίων για την έρευνα και τους θεσμούς, εναρμονισμένων μεταξύ τους), τα περιεχόμενα του οποίου ήταν υπό διαμόρφωση — έχοντας λάβει ασφαλώς υπ' όψιν τους τις συγκαιρινές συνθήκες διεξαγωγής επιστημονικής έρευνας στην Ελλάδα, και όχι κάποιο συγκεκριμένο πρότυπο ερευνητικών θεσμών από τα διεθνή γνωσμένα που είχαν στρατηγικά προαποφασίσει ότι θα ακολουθήσουν. Όπως αναφέρει ο Ε. Ν. Οικονόμου:

Δύο ήταν οι κύριοι λόγοι που προτείναμε την ίδρυση του ΕΚΕΚ:

- 1) Όλοι οι πρώτοι καθηγητές του Πανεπιστημίου Κρήτης (Καφάτος, Λαμπρόπουλος, Οικονόμου, Τσιχριτζής) είχαν εμπειρία των αδυναμιών των ελληνικών Πανεπιστημίων, ως διατελέσαντες καθηγητές σε αυτά. Γνωρίζαμε επίσης τη συνήθη πρακτική που επικρατούσε στα περιφερειακά ΑΕΙ της χώρας, όπου οι πιο επιτυχημένοι καθηγητές τους σε πρώτη ευκαιρία τα εγκατέλειπαν για να μετακινηθούν σε ΑΕΙ της Αθήνας ή της Θεσσαλονίκης. Δεδομένου ότι η έλευση στο Πανεπιστήμιο Κρήτης και των τεσσάρων μας συνδεόταν με τον κοινό μας στόχο να δημιουργήσουμε στο νεοσύστατο Πανεπιστήμιο Κρήτης ένα κατά το δυνατόν πρότυπο Πανεπιστήμιο στην Ελλάδα με έμφαση στην επιστημονική

⁶⁷ Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

⁶⁸ Γιώργος Λιάνης, *Χαιρετισμός Προς: Καθηγητή Λευτέρη Οικονόμου στην τελετή ανάληψης καθηκόντων από το νέο ΔΣ ΙΤΕ*, 11/2/2004, Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου.

ποιότητα, θεωρήσαμε ότι η ίδρυση ενός Ερευνητικού Κέντρου συνδεδεμένου με το ΠΚ όχι μόνο θα βοηθούσε την επίτευξη του βασικού μας στόχου αλλά ότι θα ήταν εκ των ων ουκ άνευ. Ένα τέτοιο «Κέντρο Αριστείας» θα μας βοηθούσε αποφασιστικά να προσελκύσουμε και να διατηρήσουμε υψηλής επιστημονικής ποιότητας προσωπικό.

- 2) Θα δρούσε επίσης ως ένα προστατευτικό τείχος του διακεκριμένου προσωπικού από τη μετριότητα που εισδύει σε κάθε ΑΕΙ.

Αυτοί ήταν οι λόγοι που προτείναμε στον Υπουργό Γιώργο Λιάνη την ίδρυση του ΕΚΕΚ, και όχι κάποιο συγκεκριμένο πρότυπο από πανεπιστήμιο ή ερευνητικό κέντρο του εξωτερικού. Συνέβη, ανεξάρτητα από εμάς, ο Γιώργος Λιάνης να έχει παρόμοιες ιδέες για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των ελληνικών ΑΕΙ, και έτσι η πρότασή μας βρήκε ευήκοον ους στον Υπουργό.⁶⁹

Η συζήτηση εντός και εκτός πανεπιστημιακών κύκλων για τη δημιουργία «δορυφορικών ερευνητικών ινστιτούτων» είχε ξεκινήσει το 1981 με αποδέκτη το Υπουργείο Παιδείας.⁷⁰ Έτσι και στην Κρήτη, άρχισε να κερδίζει έδαφος η σημασία της δημιουργίας ερευνητικών ινστιτούτων συνδεδεμένων με το ΠΚ, όταν μέλη ΔΕΠ τοποθετήθηκαν ανοικτά υπέρ μιας τέτοιας προοπτικής. Η ίδρυση ενός αυτοτελούς Υπουργείου Έρευνας και Τεχνολογίας (ΥΠΕ&Τ) το καλοκαίρι του '82 άλλαξε τα δεδομένα και τις δυνατότητες: υποβλήθηκαν στον υπουργό Γεώργιο Λιάνη, εκ νέου, πολυσέλιδες προτάσεις από διαφορετικές ομάδες ερευνητών και μελών ΔΕΠ της χώρας.

Οι μετέπειτα Διευθυντές των Ινστιτούτων του ΕΚΕΚ, όλοι τους μέλη της Διοικούσας Επιτροπής του ΠΚ, υπέβαλαν τις δικές τους προτάσεις για την ίδρυση τριών Ινστιτούτων (Φυσικής, Βιολογίας, Πληροφορικής) κάτω από έναν ενιαίο φορέα δίπλα στο ΠΚ, τεκμηριώνοντας λεπτομερώς τα οφέλη καθενός από αυτά. Παράλληλα, εφόσον οι ίδιοι επρόκειτο να αναλάβουν την επιστημονική ηγεσία ενός τέτοιου ερευνητικού εγχειρήματος, έδωσαν στον υπουργό αναλυτικά στοιχεία για τα επιστημονικά τους προσόντα — προσόντα διακεκριμένης επιστημονικής αριστείας και διοικητικής ικανότητας. Τον Οκτώβριο του 1982 το ΥΠΕ&Τ, έπειτα από την αξιολόγηση των προτάσεων της ομάδας των επιστημόνων από τη Γενική Γραμματεία και τη Διεύθυνση Επιστημονικής Έρευνας, ανακοίνωσε ότι σύντομα με Προεδρικό Διάταγμα θα συγκροτούνταν το θεσμικό πλαίσιο ίδρυσης τριών Ινστιτούτων, στο πλαίσιο ενός νέου ενιαίου περιφερειακού οργανισμού έρευνας σε συνεργασία με το ΠΚ. Το ΥΠΕ&Τ είχε πεισθεί ότι θα ήταν αμοιβαία επωφελής μια τέτοιου είδους συμβιωτική λειτουργία μεταξύ των δύο θεσμών.

Έτσι, με αυτή την υποδειγματική σχέση —υψηλού ρίσκου και υψηλού οφέλους— ανάμεσα στην επιστήμη και την πολιτική, τον Οκτώβριο του '82 ιδρύονται τρία Ινστιτούτα ως «Ερευνητικό Κέντρο Κρήτης». Η ιδέα της ονομασίας ανήκει, σύμφωνα με τους συνιδρυτές, στον Διονύση Τσιχριτζή, ο οποίος θα συμφωνήσει λέγοντας ότι «Μάλλον εγώ το πρότεινα...». Ο ίδιος θα μας πει ότι συνεργάστηκε με τον Ανδρέα Τσουδερό, τον νομικό σύμβουλο του ΠΚ, για την πρόταση που

⁶⁹ Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

⁷⁰ Ενημερωτικό Δελτίο ΥΠΕΤ, 2/84, σ. 15-21.

κατέθεσαν εντέλει στον Λιάνη υπό τη μορφή Προτάσεως Σχεδίου Νόμου.⁷¹

«Έτσι γεννήθηκε το Ερευνητικό Κέντρο Κρήτης...»,⁷² με κεντρικό σκοπό τη διεξαγωγή βασικής, εφαρμοσμένης και τεχνολογικής έρευνας καθώς και την ανάπτυξη εφαρμογών σε τρεις τεχνολογίες αιχμής, Πληροφορική, Λέιζερ, Βιοτεχνολογία, που συμπεριελήφθησαν και στις ονομασίες των τριών Ερευνητικών Ινστιτούτων: Ινστιτούτο Πληροφορικής (ΙΠ), Ινστιτούτο Ηλεκτρονικής Δομής και Λέιζερ (ΙΗΔΛ), Ινστιτούτο Μοριακής Βιολογίας και Βιοτεχνολογίας (ΙΜΒΒ).⁷³ Τα κριτήρια που είχε θέσει η κυβέρνηση, όπως η αποκέντρωση των ερευνητικών δραστηριοτήτων σε νέα πανεπιστήμια και όχι στα παλαιά που έφεραν «βιώματα του παρελθόντος»,⁷⁴ προσέφεραν στη νέα ερευνητική δομή του ΕΚΕΚ δυνατότητες εύκολης προσαρμογής στο, επίσης νέο, νομικό καθεστώς των ΑΕΙ.

Το Ερευνητικό Κέντρο Κρήτης ιδρύθηκε με το Προεδρικό Διάταγμα 716 που δημοσιεύτηκε στις 30 Δεκεμβρίου 1982. Την άνοιξη του 1983 το ΕΚΕΚ ήταν έτοιμο να αρχίσει τη λειτουργία του, ως Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου (ΝΠΙΔ) εποπτευόμενο και χρηματοδοτούμενο από το νεοσύστατο Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας. Ο υπουργός έθετε εκτός δημοσίου το νομικό καθεστώς του ΕΚΕΚ, όπως ήδη από την πρώτη μεταπολίτευση είχε συμβεί και σε άλλα κέντρα (π.χ. στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών), με στόχο να το απαλλάξει από την αντιπαραγωγική γραφειοκρατία.⁷⁵ Το ΕΚΕΚ αποτελείτο από τρία Ερευνητικά Ινστιτούτα και μία Κεντρική Διεύθυνση (ΚΔ).⁷⁶

Η υποβολή προτάσεων για ερευνητικά έργα στο ΥΠΕ&Τ σε διασύνδεση με τις τρεις ερευνητικές δραστηριότητες του ΕΚΕΚ (συμπεριλαμβανομένης της έρευνας για εκπόνηση διδακτορικής διατριβής) και κατ' αντιστοιχία με τα τμήματα του ΠΚ (Πληροφορικής, Φυσικής, Βιολογίας), η προώθηση, ανάπτυξη και σύνδεση της έρευνας των τριών Ινστιτούτων με την παραγωγή, η εκπαίδευση επιστημόνων και τεχνικών, σύντομα παγιώθηκαν και γενικεύθηκαν υπό τις παρακάτω έξι

Η «κούρσα» ανάπτυξης ξεκινά απ' την Κρήτη

Ο υπουργός Τεχνολογίας κ. Γ. Λιάνης

Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ «επανάσταση» ξεκινά από την Κρήτη. Αθόρυβα και μακριά από τις επιστημονικές αντιζηλίες της Αθήνας, στο πανεπιστήμιο της Κρήτης εγκαταστάθηκε προχθές, επίσημα, η λειτουργία του Κέντρου Ερευνών, στο οποίο η κυβέρνηση – κατά δήλωση του κ. Γιώργου Λιάνη – «στηρίζει πολλές ελπίδες» για το μέλλον της χώρας. Η Ελλάδα, έστω και καθυ-

με την ελπίδα να «εραμιάσει» σε καλή σειρά...

Ας δούμε τους θεμελιωτές του Κέντρου Ερευνών του πανεπιστημίου Κρήτης. Γενικός διευθυντής του, τοποθετήθηκε ο κ. Ελευθέριος Οικονόμου, 43 χρόνων, γεννημένος στην Αθήνα, που είναι τακτικός καθηγητής στο πανεπιστήμιο της Βιργίνιας των Ηνωμένων Πολιτειών. Είναι πτυχιούχος της Σχολής Ηλεκτρολόγων - Μηχανολόγων του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου. Μετεκπαιδεύτηκε στο τμήμα Φυσικής του πανεπιστημίου του Σικάγου, στο οποίο διέτελεσε και βοηθός ερευνητής. Στην περίοδο 1970-73 ήταν επικουρικός καθηγητής της Φυσικής στο πανεπιστήμιο Βιργίνιας και ειδικός σύμβουλος για θεωρητική φυσική στερεάς καταστάσεως του Εργαστηρίου Ερευνών του Ναυτικού των ΗΠΑ. Από το 1973 είναι καθηγητής της Φυσικής στο πανεπιστήμιο Βιργίνιας.

Διευθυντής του Ινστιτούτου Πληροφορικής του Κέντρου Ερευνών Κρήτης τοποθετήθηκε ο κ. Διονύσης Τσιχριτζής, 39 χρόνων, γεννημένος στην Αθήνα. Είναι πτυχιούχος του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και διδάκτορας του πανεπιστημίου Πρίνστον. Στην περίοδο 1968-1981 ήταν καθηγητής στο πανεπιστήμιο του Τορόντο και από το 1979 καθηγητής του Μετσόβιου Πολυτεχνείου.

Διευθυντής του Ινστιτούτου Βιοτεχνολογίας τοποθετήθηκε ο κ. Φώτης Καράτος, 43 χρόνων, τακτικός καθηγητής του

ΕΙΚΟΝΑ 2.3 «Η “κούρσα” ανάπτυξης ξεκινά απ' την Κρήτη», *Τα Νέα*, 28/2/1983.

Πηγή: Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου

⁷¹ Συνέντευξη με Διονύση Τσιχριτζή, Απρίλιος 2021. Ο καθηγητής/μηχανικός Τσιχριτζής διαμόρφωσε το περιεχόμενο ως προς τα οργανωτικά της δημιουργίας ενός ερευνητικού κέντρου, και στη συνέχεια ο Τσουδερός το «μετέφραζε» νομικά.

⁷² Fotis Kafatos, «High technology Oasis in Crete», στο Robert A. McCabe & Gregory A. Maniatis (επιμ.), *Chronika: A Celebration of Science*, Athens: Athens College in Greece, 1991, σ. 109-110.

⁷³ Π.Δ. 716, ΦΕΚ Α 153, 30/12/1982.

⁷⁴ Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

⁷⁵ Ντοκιμαντέρ: *Ερευνητικό Κέντρο Κρήτης*, Παραγωγή: ΓΓΤΠ, ≈ 1980 Αρ. τεκμ. D4029, Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο – Διεύθυνση Μουσείο-Αρχείο ΕΡΤ.

⁷⁶ Π.Δ. 716, ΦΕΚ Α 153, 30/12/1982, «Ίδρυση Ερευνητικού Κέντρου Κρήτης». Επιπλέον, στο προηγούμενο Π.Δ. 715 στο ίδιο ΦΕΚ, προβλεπόταν η απευθείας υπαγωγή στον Υπουργό ΥΠΕ&Τ της Ελληνικής Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας, της Υπηρεσίας Επιστημονικής Ερευνας και Τεχνολογίας από το Υπουργείο Συντονισμού, και του Τμήματος Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας από τη Διεύθυνση Εμπορικής και Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας του Υπουργείου Εμπορίου. Οι τρεις σημαντικές ενσωματώσεις θεσμών στο νέο υπουργείο δείχνουν το ευρύτερο σκεπτικό δημιουργίας μιας στρατηγικής με κατεύθυνση ένα ενιαίο σύστημα πολιτικών έρευνας και τεχνολογίας.

κατευθύνσεις, οι οποίες αποτέλεσαν και το επικοινωνιακό προφίλ των σκοπών δημιουργίας του ΕΚΕΚ από τις απαρχές της ίδρυσής του, καθώς στόχευε:

- στη διεξαγωγή βασικής και εφαρμοσμένης έρευνας υψηλής ποιότητας σε επίλεκτους τομείς αιχμής,
- στη συμβολή του στην τεχνολογική ανάπτυξη της χώρας με τη δημιουργία, μεταφορά και διάχυση τεχνογνωσίας,
- στη συμβολή του στην εξειδίκευση και επιμόρφωση στελεχών,
- στην παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών συναφών με τα ενδιαφέροντά του,
- στην εκκόλαψη νέων εταιρειών που στηρίζονται στην έρευνα και την τεχνολογία,
- στην εκπόνηση μελετών τοπικού ή εθνικού ενδιαφέροντος.⁷⁷

«Η τεχνολογική επανάσταση ξεκινά από την Κρήτη. Αθόρυβα και μακριά από τις επιστημονικές αντιζηλίες της Αθήνας», θα υποστηρίξει ο Γ. Λιάνης από τις σελίδες των *Νέων*, σε ένα από τα πρώτα άρθρα για το ερευνητικό «επίτευγμα» που μόλις είχε ξεκινήσει στην Κρήτη (Εικ. 2.3).⁷⁸ Ένα μήνα πριν, στην ίδια εφημερίδα, ο Ανδρέας Παπανδρέου δήλωνε ότι μαζί με τον υπόλοιπο κόσμο (εννοώντας την Ευρώπη) «αθόρυβα, μπήκαμε σε μια τεράστια επανάσταση [...] κάτι αντίστοιχο προς τη βιομηχανική επανάσταση του 19ου αιώνα: την επανάσταση που στηρίζεται κυρίως στη μικροηλεκτρονική».⁷⁹

Η τεchnοφιλία των Ελλήνων πολιτικών σε όλη την περίοδο που συζητάμε δεν ήταν κάτι σπάνιο. Εντούτοις, για τους πρωτεργάτες, το ΕΚΕΚ δεν υπήρξε το σύμβολο κάποιας «βεβαρυμένης» επαναστατικότητας. Τουλάχιστον όσον αφορά τον σχεδιασμό του. Ήταν ένα «καθαρό τραπέζι» όπως θα το ονομάσει ο Οικονόμου,⁸⁰ μια *tabula rasa* που εκεί θα μπορούσαν να γραφτούν τα πιο τέλεια κεφάλαια για την επιστημονική έρευνα. Σε αυτή τη συγκυρία, η αρχική ομάδα, ολιγομελής αλλά με ισχυρό διεθνές εκτόπισμα και πολυδύναμα επιστημονικά αντικείμενα, ήταν έτοιμη να προκαλέσει ριζικές αλλαγές. Όλοι τους συμφώνησαν στα γενικά χαρακτηριστικά και στο προφίλ που θα ήθελαν να προσδώσουν στο ΕΚΕΚ, καθώς και στο ότι το κάθε Ινστιτούτο θα ακολουθούσε τη δική του, διαφορετική μεθοδολογία για να υλοποιήσει τους δικούς του κύριους άξονες. Μόνον ο κάθε διευθυντής μπορούσε να γνωρίζει καλύτερα και να αποφασίσει εξατομικευμένα για το δικό του πεδίο και για τον προσανατολισμό του Ινστιτούτου του. Αυτή η κατ' αρχήν συμφωνία και η ταυτοχρόνως πλήρης ανεξαρτησία, η νοούμενη ως διαφοροποίηση, αποτέλεσαν θεμελιώδη συνθήκη της δημιουργίας του Ιδρύματος αλλά και αιτία για τη μετέπειτα εμφάνιση εσωτερικών ανταγωνισμών, ακόμα και προστριβών, κατά τη μεγέθυνση του φορέα.

Το Διοικητικό Συμβούλιο του ΕΚΕΚ, όπως αργότερα και του ΙΤΕ, είναι από την αρχή έως σήμερα το κύριο όργανο διοίκησης του ερευνητικού κέντρου. Το πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο (αποτελούμενο από τον Πρόεδρό του, τους Διευθυντές των Ινστιτούτων, τον Πρόεδρο της Διοικούσας Επιτροπής του Πανεπιστημίου και τον

⁷⁷ 1984, Φυλλάδιο Ερευνητικού Κέντρου Κρήτης.

⁷⁸ «Η “κούρσα” ανάπτυξης ξεκινά απ’ την Κρήτη», *Τα Νέα*, 28/2/1983, σ. 4.

⁷⁹ *Τα Νέα*, 17/1/1983, σ. 11.

⁸⁰ Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Έρευνας και Τεχνολογίας) διορίστηκε στις 22 Μαρτίου 1983 (Εικ. 2.4).⁸¹ Οι πρώτες αποφάσεις του αφορούσαν τη στέγαση και τη στελέχωση της Κεντρικής Διεύθυνσης με λογιστή και γραμματεία, τη στελέχωση των Ινστιτούτων με γραμματείς, την πρόσκληση ενδιαφέροντος για όλα τα απαραίτητα στελέχη και τον προγραμματισμό ερευνητών επιστημόνων και επισκεπτών καθηγητών για το κάθε Ινστιτούτο. Στις πρώτες αποφάσεις συγκαταλέγεται επίσης ο ορισμός Επιτροπής Επιλογής Προσωπικού που αποτελείτο από τον Διόνυση Τσιχριτζή, τον Παναγιώτη Λαμπρόπουλο, τον Σήφη Παπαματθαϊάκη (καθηγητή του τμήματος Βιολογίας, ως αναπληρωτή του Φ. Καφάτου) και τον Γιάννη Παπαδάκη, καθηγητή του τμήματος Μαθηματικών, Κοσμήτορα της Φυσικομαθηματικής Σχολής και μετέπειτα ιδρυτή του Ινστιτούτου Υπολογιστικών Μαθηματικών.⁸²

«Δέχτηκα ένα τηλεφώνημα από έναν γνωστό που μου είπε, διάβασα αυτό στην εφημερίδα, φτιάχνουν λέει ένα ερευνητικό κέντρο Κρήτης και ζητάνε [...]. Τι είναι ερευνητικό κέντρο που ζητάτε ανθρώπους;», ρωτούσε κάποιες μέρες μετά ο Χαράλαμπος Στρατήγης στη συνέντευξη που έδινε για τη θέση του λογιστή της Κεντρικής Διεύθυνσης.⁸³ Του έδωσαν να διαβάσει το Προεδρικό Διάταγμα (όπως βέβαια και στους άλλους 18 υποψηφίους για την ίδια θέση): ένα κείμενο μισής σελίδας. Ο Στρατήγης, μετέπειτα προϊστάμενος οικονομικών της ΚΔ, «διαβολικό ταλέντο» και κύριος συνεργάτης του Λ. Οικονόμου (έτερου «διαβολικού ταλέντου» σε άλλο πόστο),⁸⁴ στην αναχρονιστικά ιδωμένη αφέλεια της ερώτησής του «Τι είναι ερευνητικό κέντρο;», σωστά θα υποστηρίξει ότι «για να κατανοήσει κάποιος τη σημασία του ΕΚΕΚ, χρειαζόταν να καταλάβει πώς ήταν η Ελλάδα το 1982, και ακόμα περισσότερο πώς ήταν η Κρήτη τότε».⁸⁵ Εντούτοις, μόλις έγινε η επιλογή του στην εν λόγω θέση, και έπειτα από εκτεταμένη συζήτηση που είχε με τον Οικονόμου που του ανέπτυξε το όραμά του για το ΕΚΕΚ, και ακολούθως με τον Λαμπρόπουλο, συμμερίστηκε τον δικό τους ενθουσιασμό και πείστηκε για τη σημασία του εγχειρήματος, παρόλο που για εκείνον παρέμενε ακόμη ασαφής ο βηματισμός για την υλοποίηση υποδομών επιστημονικής έρευνας και τεχνολογίας αιχμής στο νησί της Κρήτης!

Με τον διορισμό του πρώτου ΔΣ του ΕΚΕΚ δημιουργήθηκε ένας τραπεζικός λογαριασμός, και το ΥΠΕ&Τ κατέθεσε απευθείας 10 εκ. δρχ. για τις πρώτες δαπάνες. Ο προϋπολογισμός του ΕΚΕΚ για το έτος 1983 ήταν της τάξεως των 185 εκ. δρχ. και αφορούσε εγκαταστάσεις και δημιουργία εργαστηριακών υποδομών για κάθε Ινστιτούτο. «Θυμάμαι, ανέβηκα στην Αθήνα για να αγοράσω την πρώτη IBM

Το Διοικητικό Συμβούλιο

Πρόεδρος
Ε.Ν. Οικονόμου

Τα Μέλη

Φ. Καφάτος
Π. Λαμπρόπουλος
Δ. Ραπακούλια
Γ. Σηφάκης
Δ. Τσιχριτζής

ΕΙΚΟΝΑ 2.4 Οι υπογραφές των μελών του πρώτου ΔΣ ΕΚΕΚ. Πρόκειται για τους ίδιους τους πρωτεργάτες με τη συμμετοχή επιπλέον του Δ. Ραπακούλια, Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Έρευνας και Τεχνολογίας.

Πηγή: Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ΙΤΕ

81 ΦΕΚ 50 [Τεύχος Ν.Π.Δ.Δ.] 22/3/1983. Το ΔΣ αποτελούνταν από τον Ελευθέριο Ν. Οικονόμου (Πρόεδρο) και τα μέλη Φώτη Καφάτο, Παναγιώτη Λαμπρόπουλο, Γρηγόρη Σηφάκη και Διόνυση Τσιχριτζή και τον γγΕ&Τ του Υπουργείου, καθηγητή Δημήτριο Ραπακούλια. Η πρώτη συνεδρίαση του ΔΣ έγινε στις 2 Απριλίου του 1983, Πρακτικά ΔΣ ΕΚΕΚ, αρ. 1/2.4.1983.

82 Από τις 31 αιτήσεις για γραμματεία Ινστιτούτων επελέγησαν: η Καλλιόπη Μαραμαθά (ΚΔ), η Αμαλία Παπαδοπούλου (ΙΗΔΛ), η Αλεξάνδρα Χουλιάκη (ΙΜΒΒ), και οι Μαρία Καναβάκη και Μαρία Πρεβελιανάκη (ΙΠ).

83 Συζήτηση με Χαράλαμπο Στρατήγη, Νοέμβριος 2021.

84 Χαρακτηρισμός και για τους δυο από τον Χρήστο Χατζηιωσήφ σε συζήτησή μας.

85 Συζήτηση με Χαράλαμπο Στρατήγη, Νοέμβριος 2021.

γραφομηχανή. Δεν υπήρχαν κομπιούτερ ακόμα ... για να μπορούμε να γράφουμε κι ένα έγγραφο αξιοπρεπώς», θα πει ο Οικονόμου. Σε επίπεδο Ινστιτούτου, κάτω από κάθε Διευθυντή προσελήφθη «μια καλή γραμματέας που να ξέρει αγγλικά, να ξέρει καλά γραφομηχανή και να μπορεί να κάνει πολλή δουλειά, που να μη χρειάζεται να την κάνει ο διευθυντής, αφήνοντάς τον να έχει λίγο πιο επιτελικό ρόλο». Το ίδιο προσωπικό θα έπρεπε να διευκολύνει και τους ερευνητές.⁸⁶

Πρώτη, βέβαια, και κύρια επιτακτική ανάγκη ήταν να βρεθεί ένα κτίριο για να εγκατασταθεί η Κεντρική Διεύθυνση του Ιδρύματος (βλ. Ένθετο 2.1). Στην περιοχή Αϊ-Γιάννης, ένα προάστιο της πόλης του Ηρακλείου κοντά στην Κνωσό, στην οδό Ματζαπετάκη 21, κοντά στις εγκαταστάσεις του Βενιζέλειου Νοσοκομείου, βρέθηκε ένα κτίριο που ήταν παλιότερα ψυχιατρική κλινική, η Κλινική του Κονιού· εγκαταλειμμένο, κλειστό κτίριο. Η οικογένεια των ιδιοκτητών θα νοίκιαζε το κτίριο στο ΕΚΕΚ μόνο αν αναπαλαιωνόταν. Η κοστοβόρα αυτή διαδικασία δεν θα μπορούσε να υποστηριχθεί χωρίς τη βοήθεια του μηχανικού, που προσφέρθηκε να συμβάλει στο εγχείρημα του ΕΚΕΚ με τη δωρεάν παραχώρηση της μελέτης αναπαλαιώσης. Στη συνέχεια, το ΕΚΕΚ ανέλαβε τα έξοδα επισκευών και την ειδική διαρρύθμιση, που περιλάμβανε εγκατάσταση τηλεφωνικών γραμμών, εξοπλισμού γραφείων κ.λπ. Λίγο πιο πάνω από την Κλινική του Κονιού, επί της οδού Κνωσού και εντός των εγκαταστάσεων του Πανεπιστημίου, μισθώθηκαν τρεις προκατασκευασμένες πτέρυγες 600 τ.μ. με πράσινες στέγες, τα επονομαζόμενα «Προκάτ». Εκεί εγκαταστάθηκαν το ΙΜΒΒ και το ΙΗΔΛ, και το ΕΚΕΚ ανέλαβε την πενταετή χρήση τους, με σχετικές διαρρυθμίσεις για χώρο εγκατάστασης εργαστηρίων. Τέλος, τα γραφεία και τα εργαστήρια του ΙΠ είχαν ήδη μισθωθεί κοντά στην Πλατεία Ελευθερίας στο κέντρο του Ηρακλείου, στην οδό Δαιδάλου 36 & Δαιδάλου 20, σε δύο διαμερίσματα του πρώτου ορόφου που ανήκαν σε κτίριο της οικογένειας Καλοκαιρινού και στέγαζαν ήδη υπηρεσίες του ΠΚ καθώς και του Τμήματος Πληροφορικής.

Σε όλα τα κτίρια αποφασίστηκε να αναρτηθεί «με πολύ μεγάλα γράμματα» η επιγραφή: «Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας, Ερευνητικό Κέντρο Κρήτης».⁸⁷ Ο ενθουσιασμός κάποιων ωστόσο, όπως ο Διονύσης Τσιχριτζής, για το ΕΚΕΚ ήταν τόσο μεγάλος που προέτρεξαν και είχαν ήδη πάρει τη σχετική ατομική πρωτοβουλία: «Θυμάμαι ότι πήγα κι έβαλα μια μπρούτζινη ταμπέλα: “Ινστιτούτο Πληροφορικής – Ερευνητικό Κέντρο Κρήτης” και λέω: “Πριν υπάρξει!”» [...] Μου απαντά ο Γιώργος Καλοκαιρινός: “Αυτό θα πάει καλά;” και του απαντώ: “Κοίταξε να δεις, οι σταφίδες μπορεί να μην πάνε καλά, αλλά τούτο δω θα πάει καλά!”»⁸⁸ (Εικ. 2.5).

Τα εγκαίνια του ΕΚΕΚ έγιναν την 1η Σεπτεμβρίου 1983 στο Ηράκλειο.⁸⁹ Η επιλογή της Κρήτης ως κέντρου αυτής της ερευνητικής πρωτοβουλίας έλαβε την υπερκομματική υποστήριξη των τοπικών αξιωματούχων καθώς και τη στήριξη της κρητικής κοινωνίας. Η σύνδεση της έρευνας στο ΕΚΕΚ με επενδύσεις προς την Κρήτη φάνταζε πολύ κοντά. Αρκεί όλα να μπορούσαν να οργανωθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

ΕΙΚΟΝΑ 2.5 Η πρώτη πινακίδα του ΙΠ-ΕΚΕΚ στην οδό Δαιδάλου 36, στο κέντρο του Ηρακλείου.

Πηγή: Συλλογή ΙΠ-ΙΤΕ

⁸⁶ Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

⁸⁷ Πρακτικά ΔΣ ΕΚΕΚ αρ. 3/30.4.1983.

⁸⁸ Συνέντευξη με Δ. Τσιχριτζή, Απρίλιος 2021.

⁸⁹ Πρακτικά ΔΣ ΕΚΕΚ αρ. 5/19.8.1983.

ΕΝΘΕΤΟ 2.1 Η οργανωτική καινοτομία του ΕΚΕΚ: η Κεντρική Διεύθυνση (ΚΔ)

Η ιδέα της δημιουργίας μιας Κεντρικής Διεύθυνσης (ΚΔ) ήταν αρχικά να συγκεντρώσει αρκετές από τις οικονομικές υπηρεσίες που θα έπρεπε να έχει κάθε Ινστιτούτο ξεχωριστά, να εξαφανίσει αυτήν την πολυδάπανη συνθήκη αλλά και την «πολλή επανάληψη». Πρόκειται λοιπόν για μια δομή εκτός των Ινστιτούτων, με κεντρική ενοποίηση κάποιων υπηρεσιών που θα εξυπηρετούσαν τα Ινστιτούτα και με σκοπό να «γίνεται πιο εύκολη η ζωή των ερευνητών απ' ό,τι ήταν στο πανεπιστήμιο».¹ Στο συγκεκριμένο αντικείμενο όλοι θα μάθαιναν από όλους, και όλοι χρειάζονταν την υποστήριξη όλων. Ήταν συλλογική ευθύνη η αλλαγή νοοτροπίας και η απόκτηση νέας.

Η ΚΔ είχε έναν κοινό λογαριασμό για όλα τα Ινστιτούτα, που παρακολουθούνταν από το ΔΣ, και σταδιακά προέβη σε ειδικές παρεμβάσεις ως προς την οργάνωση συγκεκριμένων τμημάτων διοικητικών, οικονομικών προγραμμάτων και τεχνικών υπηρεσιών: ένα σχήμα το οποίο δεν άλλαξε από την ίδρυση του ΕΚΕΚ μέχρι τη σημερινή μορφή του ΙΤΕ. Αυτή η ξεχωριστή οντότητα δίπλα στα Ινστιτούτα αποτέλεσε σημαντική καινοτομία, που αντιγράφηκε από άλλα ιδρύματα τα επόμενα χρόνια λόγω της επιτυχίας και της ευελιξίας της.² Η συγκέντρωση στην ΚΔ όλων των εξωερευνητικών δραστηριοτήτων δημιουργούσε ένα συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι άλλων ερευνητικών κέντρων, αφήνοντας απερίσπαστους τους ερευνητές να αφιερωθούν στη δραστηριότητά τους και να επεξεργάζονται βέλτιστες και σύννομες διοικητικές λύσεις, χωρίς να δαπανούν χρόνο συνεννόησης με το ΥΠΕΤ και τη ΓΓΕΤ αργότερα.

Η ΚΔ οργανώθηκε σταδιακά και όχι μονομιάς. Το κύριο πρόβλημα της ανάπτυξής της ήταν αφενός το διακύβευμα της διαρκούς τεχνολογικής αναβάθμισης, από τη μηχανοργάνωση έως τη δικτύωση των τηλεπικοινωνιών και των υποδομών, με το σχετικό ζήτημα της τεχνογνωσίας για τη λειτουργία τέτοιων συστημάτων να εκκρεμεί τον πρώτο καιρό. Παράλληλα, μεγάλη δυσκολία είχε η διατήρηση καλών επαφών μεταξύ όλων των διοικητικών που εργάζονταν στους ίδιους χώρους υπό πίεση. Χρειάζονταν ταυτόχρονα «να γνωρίζουμε ότι όλοι

μας καταβάλλουμε και την ίδια ανθρωποπροσπάθεια», όπως θα πει ο Χ. Στρατήγης, ο κατεξοχήν δημιουργός και ενορχηστρωτής αυτής της υπηρεσίας. Αν και τις περισσότερες φορές η κρισιμότητα μιας τέτοιας γνώσης αποτελούσε ένδειξη ότι η ΚΔ χρειαζόταν διαρκώς έναν επιπλέον εργαζόμενο,³ σύμφωνα με τον Οικονόμου το πνεύμα ενός ΝΠΙΔ φορέα ήταν διαφορετικό: «Πάρε λίγους και πολύ καλούς ανθρώπους και μην έρθουν να σου πουν το ωράριο τελειώνει στις 3:00 και τα λοιπά. Αν χρειαστεί θα μένουν μέχρι τις 7:00, αλλά από την άλλη μεριά θα μπορούσαμε να τους ανταμείψουμε οικονομικά διότι δεν θα είχαμε περιορισμό, και θα μπορούσαμε να δώσουμε καλύτερους μισθούς».⁴

Επειδή μεγάλο κομμάτι της διοικητικής οργάνωσης του ΕΚΕΚ δεν υπήρχε εξ αρχής, ο όποιος οργανωτικός σχεδιασμός βασιζόταν κυρίως στην τεχνογνωσία συγκεκριμένων ανθρώπων — κάτι βέβαια που με τα χρόνια άλλαξε και διαμορφωνόταν από το πλαίσιο των εξειδικευμένων λογισμικών για υπολογιστές. Οι περισσότερες προσλήψεις ξεκινούσαν ως δοκιμαστικές τριετούς διάρκειας. Στα μέσα της δεκαετίας του '80 σε μια τέτοια διοικητική προκήρυξη συμμετείχαν το πολύ 10 άτομα (σε μια αντίστοιχη προκήρυξη σήμερα, θα είχαν εκδηλώσει ενδιαφέρον τουλάχιστον 300 άτομα για την εν λόγω θέση). Ιδίως στην Κρήτη δεν υπήρχε εξειδικευμένο δυναμικό σε αυτά τα θέματα και, κυρίως, όσοι και όσες τότε ασχολούνταν με θέματα «διοικητικού-οικονομικού» δεν ήταν άνεργοι. Ο πρώτος που προσελήφθη στην ΚΔ του ΕΚΕΚ μετά από τον Χ. Στρατήγη ήταν ο Γιώργος Μπακιρτζής, που ανέλαβε υπεύθυνος μισθοδοσίας, καθώς σταδιακά δημιουργήθηκε το σχετικό Τμήμα Μισθοδοσίας, Συμβάσεων και Προκηρύξεων (Τμήμα Προσωπικού).⁵ Η επόμενη προκήρυξη ήταν για να αναλάβει κάποιος αποκλειστικά το Λογιστήριο. Για τη θέση επιλέχθηκε το 1988 ο νυν Προϊστάμενος της Οικονομικής Υπηρεσίας του ΙΤΕ Γιώργος Χριστοδουλάκης, και αργότερα η Ελένη Παπατσαρά και ο Θεμιστοκλής Νικολουδάκης.⁶ «Υπήρχε συλλογικότητα, μεράκι [...] πολλή δουλειά και πολλές υπερωρίες. Εγώ είχα προσληφθεί για το Ινστιτούτο Πληροφορικής αλλά δούλευα και στην Κεντρική Διεύθυνση», ανέφερε ο Γιώργος Χριστοδουλάκης.⁷ Με τα προγράμματα και τους απολογισμούς

1 Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

2 Όταν το ΕΚΕΤΑ της Θεσσαλονίκης αποσχίστηκε από το ΙΤΕ, το 2000, ο Ιάκωβος Βασάλος πήρε εκεί τον Μπακιρτζή για να οργανώσει την Κεντρική Διεύθυνση του ΕΚΕΤΑ. Η ΚΔ/ΕΚΕΤΑ στη Θεσσαλονίκη είναι «κατ' εικόνα και ομοίωση» με την οργάνωση της ΚΔ/ΙΤΕ. «Ένα πολύ επιτυχημένο οργανωτικό μοντέλο», θα μας πει ο Ι. Βασάλος (Συνέντευξη, Ιούνιος 2023).

3 Συνάντηση με Χαράλαμπο Στρατήγη, Νοέμβριος 2021.

4 Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

5 Πρακτικά ΔΣ ΕΚΕΚ αρ. 7/28.1.1984.

6 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 4/15.2.1988.

7 Συνέντευξη με Γιώργο Χριστοδουλάκη, Αύγουστος 2024.

Βράβευση του Χαράλαμπου Στρατήγη, προϊσταμένου οικονομικών της ΚΔ ΙΤΕ, από τον Αλκιβιάδη Παγιατάκη, Πρόεδρο του ΔΣ του ΙΤΕ, στην εκδήλωση για τα 25 χρόνια του Ιδρύματος, 8/11/2008.

ΠΗΓΗ: Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ΙΤΕ

ασχολούνταν όλοι μαζί, και ο Χαράλαμπος (Μπάμπης) Στρατήγη και η Ζηνοβία (Ζιζή) Παπαθεοδώρου και ο Γιώργος Χριστοδουλάκης. Αργότερα στελεχώθηκε ειδική υπηρεσία, το Τμήμα Ερευνητικών Προγραμμάτων.⁸

Εξ αρχής προσελήφθησαν ο Ζαχαρίας Μηλιαράς και μετά ο Θεόδωρος Βαρδάκης, που στελέχωσαν το Τμήμα Προσωπικού. Με τα πρώτα προγράμματα άρχισαν να δρομολογούνται και εισαγωγές τεχνολογικού και εργαστηριακού εξοπλισμού όλων των Ινστιτούτων. Η Σόνια Μαλαθράκη, πρώην υπεύθυνη εισαγωγών της εργολαβικής εταιρείας που έχτισε το ΠΑΓΝΗ, προσελήφθη στο ΕΚΕΚ για να οργανώσει μαζί με τη Ζιζή Παπαθεοδώρου τέτοιου τύπου μεγάλης κλίμακας προμήθειες. Αξίζει να σημειωθεί ότι εκείνη την εποχή στο ΕΚΕΚ γίνονταν παραλαβές τεχνικού εξοπλισμού για τα διάφορα εργαστήρια κάθε μέρα. Δεν υπήρχε η Ευρωπαϊκή Ένωση ως αγορά ενοποιημένη όπως έγινε αργότερα, οπότε περνούσαν από το τελωνείο όλες οι εισαγωγές αγαθών-προϊόντων από οποιαδήποτε χώρα της Ευρώπης αλλά και τρίτες χώρες, ΗΠΑ, Ιαπωνία, Κίνα. «Χρησιμοποιούσαμε εκτελωνιστικό γραφείο για να μπορέσουν να έρθουν τα υλικά στα εργαστήρια του ΙΤΕ».⁹ Πρόκειται για μια πολύ

δύσκολη εργασία, που απαιτούσε τον συντονισμό με ένα ολόκληρο δίκτυο οικονομικών δραστηριοτήτων (τελωνειακό, ταχυδρομικό, συναλλαγματικό, μεταφορικό), αφού ο εξοπλισμός που έφθανε στο ΕΚΕΚ ήταν κατά κανόνα από το εξωτερικό και σπανιότερα από την Ελλάδα. Σταδιακά άρχισαν να δημιουργούνται πιο εξειδικευμένα τμήματα εκτός από τα βασικά της ΚΔ, όπως το λογιστήριο, η διαχείριση έργων και το τμήμα εισαγωγών, που στην αρχή εκτελούσε και τις εξαγωγές. Είναι χαρακτηριστικό ότι για πρώτη φορά έπρεπε να φτιαχτεί ένα τμήμα εξαγωγών σε ένα ερευνητικό κέντρο, δείχνοντας μια συγκεκριμένη μεταβολή ως προς τη σύνδεση της έρευνας με την παραγωγή, και δη για τα πρώτα παραγόμενα ένζυμα, τα ανοσοδιαγνωστικά, από το ΙΜΒΒ.

Μετά την ΚΔ, τελευταία συστάθηκε η Τεχνική Υπηρεσία του ΕΚΕΚ. Είχε προηγηθεί η δημιουργία Τεχνικού Συμβουλίου με συμμετοχή από όλα τα Ινστιτούτα και επικεφαλής τον Γιάννη Παπαμαστοράκη. Προσελήφθη πρώτα η αρχιτέκτων-μηχανικός Ελένη Φυτά, μετά με διαγωνιστικές διαδικασίες ο πολιτικός μηχανικός Νίκος Καλοχριστιανάκης, με πολύ μεγάλη εμπειρία στην κατασκευή κτιρίων και έργων και, τέλος, ο μηχανολόγος Βαγγέλης Χαρκουτσάκης.

Ήμασταν τρεις ισότιμοι μηχανικοί, οι οποίοι λειτουργούσαμε με μια καταπληκτική μορφή συνεργασίας, αυτόνομοι αλλά και σαν ομάδα, μέχρι το 2006-2007, χωρίς επικεφαλής. Η ομάδα είχε αγαστή συνεργασία με το Τεχνικό Συμβούλιο όπου πρωτοστατούσε ο Γιάννης Παπαμαστοράκης ο οποίος το είχε πάρει προσωπικά το θέμα [...] και το Τεχνικό Συμβούλιο είχε δραστήριους ερευνητές από τα Ινστιτούτα. Αυτό που έκανε το Τεχνικό Συμβούλιο είναι ότι έπαιρνε τις ανάγκες των Ινστιτούτων, τις δικές μας τεχνικές προτάσεις επίλυσης, τις ενέκρινε, τις κάναμε έργα και προσαρμογές.¹⁰

Ο θεσμός της ΚΔ, όπως διαμορφώθηκε τόσο από τις απαιτήσεις ενός συγκεκριμένου ερευνητικού κέντρου, του ΕΚΕΚ εκείνη την περίοδο, όσο και από τους πρώτους διοικητικούς εργαζόμενους βάσει των οποίων οργανώθηκαν συγκεκριμένες κατηγορίες τμημάτων, προτυποποιήθηκε στον Νόμο για την Έρευνα το 1985, ενώ η δομή αυτή αποτέλεσε καταστατική προϋπόθεση για τα μεταγενέστερα ΝΠΙΔ ερευνητικά κέντρα.

⁸ Συνέντευξη με Γιώργο Χριστοδουλάκη, Αύγουστος 2024.

⁹ Ό.π.

¹⁰ Συνέντευξη με Βαγγέλη Χαρκουτσάκη, Αύγουστος 2024.

2.3 Στρατηγικές επιβίωσης: Αναζητώντας ερευνητές, ερευνητικά προγράμματα, χρηματοδότηση

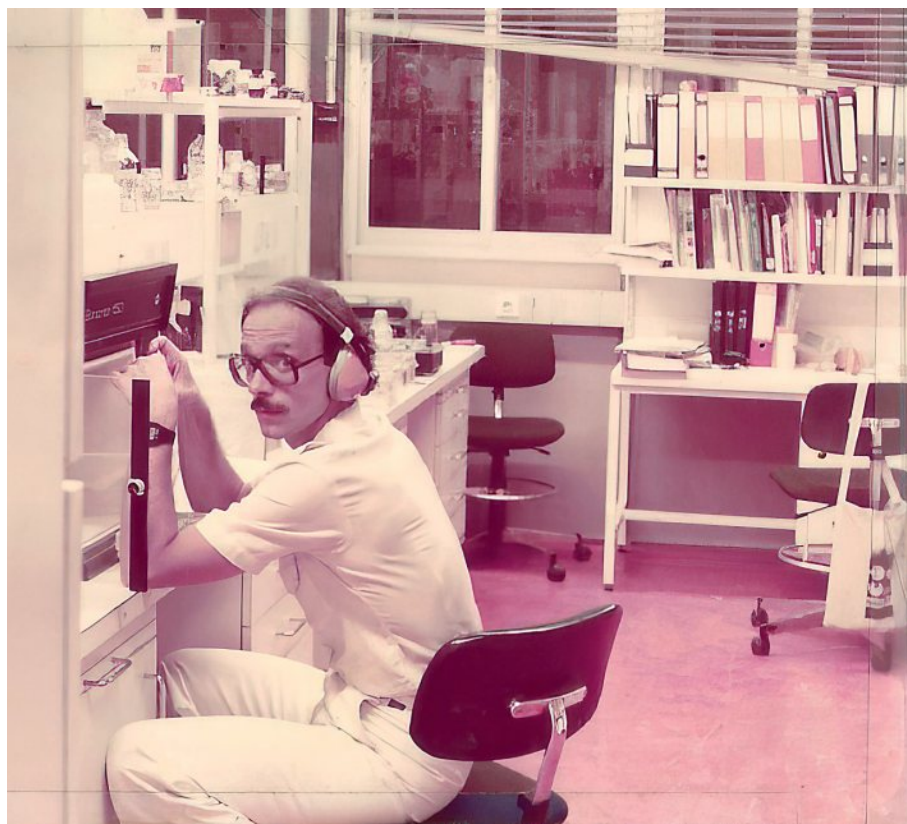
2.3.1 «Κάστρο μέσα στο κάστρο»: ΕΚΕΚ και Πανεπιστήμιο Κρήτης

Τα πρώτα χρόνια, η αλληλεπίδραση μεταξύ του ΕΚΕΚ και του Πανεπιστημίου Κρήτης θεωρήθηκε *εκ των ένδον* ως ευκαιρία ενδυνάμωσης και ενίσχυσης των μεταξύ τους δεσμών. Η ιδέα ήταν να δημιουργηθούν «τείχη εντός των τειχών», μια μεταφορά που ειπώθηκε τόσο πολλές φορές στις ατομικές συνεντεύξεις που κάναμε την περίοδο 2021-2023, και που ανάλογα με τη συζήτηση διατυπωνόταν με εκφράσεις όπως «κάστρο μέσα στο κάστρο» ή «φρούριο μέσα στο φρούριο»!⁹⁰ Η ιδέα τέτοιων «οχυρώσεων» επιστρατεύθηκε για να περιγράψει τη συνεργασία και την αυτοτέλεια των δύο ιδρυμάτων καθώς και το πλαίσιο συγκρότησης κοινών κατευθύνσεων σε εκπαιδευτικές και ερευνητικές δραστηριότητες, ώστε να μπορούν να επωφελούνται αμοιβαία από την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των πόρων τους, από κοινού και συνολικά. Από τη μια πλευρά, η ύπαρξη του ΕΚΕΚ φάνηκε να συμβάλλει στην αναβάθμιση των προπτυχιακών σπουδών στο ΠΚ με τη συμμετοχή των συνεργαζόμενων ερευνητών και καθηγητών και στα δύο ιδρύματα. Επιπλέον, η διέξοδος των μελλοντικών αποφοίτων προς την εξειδικευμένη έρευνα που θα διεξαγόταν πλέον στην Ελλάδα άρχισε να μη μοιάζει πλέον ουτοπική συνθήκη. Στα παραπάνω προστέθηκε και η έναρξη ενός κοινού μεταπτυχιακού προγράμματος (όπως προέβλεπε ο Νόμος-Πλαίσιο για τα ΑΕΙ και το ΠΔ 716/1982), αρχικά μεταξύ του IMBB και του Τμήματος Βιολογίας,⁹¹ που άνοιξε τον δρόμο για τις επόμενες κοινές συμπράξεις μεταξύ των άλλων τμημάτων του ΠΚ και του ΕΚΕΚ — και βέβαια και μian αντιπαράθεση διαρκείας για την ίδρυση μεταπτυχιακών προγραμμάτων στα ΑΕΙ και σύνδεσή τους με την έρευνα και την παραγωγή· μια συζήτηση που είχε ήδη ξεκινήσει μεταξύ 1976-1977 με την εισήγηση προς το Υπουργείο Παιδείας από την Ομάδα Μελέτης Μεταπτυχιακών Σπουδών (Σπ. Δοξιάδης), και από ομάδα εργασίας της Υπηρεσίας Επιστημονικής Έρευνας και Τεχνολογίας που μόλις είχε ξεκινήσει να καταγράφει τις ανάγκες των ερευνητικών θεσμών και σε αυτό το επίπεδο.⁹² Η σύνδεση μεταξύ IMBB και Πανεπιστημίου γινόταν μέσω του Μεταπτυχιακού Προγράμματος το οποίο ήδη είχε ξεκινήσει τη λειτουργία του το 1984 (το δεύτερο που δημιουργήθηκε το ίδιο έτος στην Ελλάδα, μετά το αντίστοιχο εγχείρημα

⁹⁰ Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

⁹¹ Παρόλο που το Τμήμα Βιολογίας της Φυσικομαθηματικής Σχολής ιδρύθηκε το 1976, προπτυχιακούς φοιτητές απέκτησε το 1987. Από το 1984 λειτουργούσε μόνο με μεταπτυχιακούς φοιτητές, σε συνεργασία με το IMBB που είχε ιδρυθεί έναν χρόνο πριν.

⁹² Βλ. Κ. Κριμπάς, *Θραύσματα Κατόπτρου*, Αθήνα: Θεμέλιο, 1993, σ. 261-272· Συνέντευξη με Δημοσθένη Αγραφιώτη, Οκτώβριος 2022. Η πρόταση της ΥΕΕΤ ολοκληρώθηκε το 1985 και εκδόθηκε από το Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας· βλ. Δ. Αγραφιώτης, Δ. Δεσιόζος, Γ. Σκαρέντζος & Δ. Σωτηρίου, *Στοιχεία μιας Επιστημονικής και Τεχνολογικής Πολιτικής για τη δεκαετία του '80*, ΥΠΕΤ, 1982· Δ. Αγραφιώτης, «Παραναγνώριση: 4 δοκίμια για τον Κ. Α. Δοξιάδη», *Συνάψεις* 9, σ. 15-42. Για την όλη συζήτηση βλ. αναλυτικά Συμβούλιο Ανώτατης Εκπαίδευσης, 10η Συνεδρίαση Ολομέλειας Συμβουλίου Ανώτατης Παιδείας, Ζάππειο Μέγαρο (Αθήνα 26-27 Ιανουαρίου 1987), *Δελτίο*, αρ. 10 (Ιανουάριος 1987)· Μαρία Ηλιού, *Το θεσμικό πλαίσιο των μεταπτυχιακών σπουδών η το γιοφύρι της Άρτας; Το πανεπιστήμιο στην Ελλάδα σήμερα: οικονομικές κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις: 1ο Συνέδριο [του Ιδρύματος Σάκη Καράγιωργα]*, Πάντειον Πανεπιστήμιο, τόμ. 1, σ. 125-133, 28 Νοεμβρίου – 1 Δεκεμβρίου 1990.

ΕΙΚΟΝΑ 2.6 Από τα ιδρυτικά μέλη του IMBB-ΕΚΕΚ, ο Σήφης Παπαματθαϊάκης στο εργαστήριο της πτέρυγας Όμικρον το 1987.

Πηγή: Αρχείο IMBB-ITE

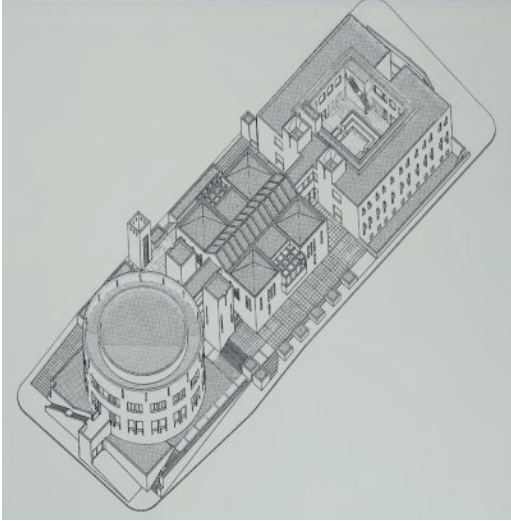
Ερευνητικού Κέντρου [ΕΙΧΗΜΥΘ] και Πανεπιστημίου στην Πάτρα), και έλυσε πολλά λειτουργικά προβλήματα στο πλαίσιο των εργαστηριακών δραστηριοτήτων. Οι πρώτοι λοιπόν εκπαιδευμένοι στους πάγκους των εργαστηρίων του IMBB λάμβαναν μεταπτυχιακό τίτλο ειδίκευσης που δινόταν και από τα δύο ιδρύματα (Εικ. 2.6).⁹³

Επομένως, το ΠΚ επωφελούνταν από την προοπτική της δύναμει εξειδίκευσης, της ακαδημαϊκής ανέλιξης καθώς και της ενδεχόμενης επαγγελματικής απορρόφησης που παρείχε στους φοιτητές του το γειτονικό ΕΚΕΚ. Το ΕΚΕΚ ταυτόχρονα έβρισκε στο ΠΚ μια δεξαμενή για ερευνητικό προσωπικό διαφορετικών καθεστώτων εργασίας και εκπαίδευσης.

Οι ακαδημαϊκές κατευθύνσεις πλέον, σύμφωνα με τον Ν. 1268, προέκυπταν όχι από την έδρα αλλά από τις συνελεύσεις των τμημάτων. Συνεπώς, η συσχέτιση της εκπαίδευσης των φοιτητών με την ερευνητική δραστηριότητα ή τη χρήση υψηλής τεχνολογίας μέσα από κοινές εργαστηριακές υποδομές, αλλά και οι εξειδικεύσεις των αποφοίτων με την αναβάθμιση του περιεχομένου προς δημιουργία μεταπτυχιακών προγραμμάτων ήταν ζωτικής σημασίας για την επιτυχία του ερευνητικού κέντρου.⁹⁴

⁹³ Γιώργος Παπαθεοδώρου, *Χρονολόγιο ΕΙΧΗΜΥΘ – ΙΕΧΜΗ του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας*, 2022, σ. 4-5.

⁹⁴ Συμβούλιο Ανώτατης Εκπαίδευσης, 10η Συνεδρίαση Ολομέλειας Συμβουλίου Ανώτατης Παιδείας, Ζάππειο Μέγαρο (Αθήνα 26-27 Ιανουαρίου 1987), *Δελτίο* 10 (Ιανουάριος 1987).

ΕΙΚΟΝΑ 2.7α Τα σχέδια του Πάνου Κουλέρμου και φωτογραφίες του Λευκού Κτιρίου (Ροτόντα) του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ στην Κνωσό.

Πηγή: *Panos Koulermos, Architectural Monographs, No. 35, σ. 74-75.*
Κτίρια – Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου.

ΕΙΚΟΝΑ 2.7β Τα προκάλ κτίρια του ΠΚ.

Στην οδό Κνωσού στο Ηράκλειο σε κοινά κτίρια και κοινούς χώρους κινούνταν, ζούσαν και συνεργάζονταν οι άνθρωποι του ΕΚΕΚ αλλά και του ΠΚ. Το ζήτημα της στέγασης ωστόσο αποτέλεσε σημείο τριβής στις σχέσεις μεταξύ ΕΚΕΚ και ΠΚ, όταν ακυρώθηκε η αρχική συμφωνία για παραχώρηση οικοπέδου εκ μέρους του ΠΚ για την ανέγερση του κτιρίου του Ερευνητικού Κέντρου. Για το ΕΚΕΚ ήταν δύσκολο εκείνη την περίοδο να εξασφαλίσει πόρους για αγορά οικοπέδου αξιοποιώντας τον τακτικό προϋπολογισμό και τα λοιπά ερευνητικά κονδύλια ώστε να προβεί στην ανέγερση κτιρίου.⁹⁵ Ως «δώρο», το ΔΣ του ΕΚΕΚ αποφάσισε να προσφέρει στο ΠΚ την αρχιτεκτονική προμελέτη του Λευκού Κτιρίου, γνωστού αργότερα ως “Ροτόντα”, που εκπονήθηκε από τον καθηγητή Αρχιτεκτονικής Πάνο Κουλέρμιο με κόστος περίπου 3,5 εκ. δρχ. (Εικ. 2.7α). Ως αντάλλαγμα, το ΕΚΕΚ μετά την αποπεράτωση του ιδιόκτητου κτιρίου του ΠΚ, θα εκμίσθωνε τους χώρους που θα καταλάμβαναν τα Ινστιτούτα του για μία πενταετία με χαμηλό ενοίκιο.⁹⁶

2.3.2 Συνεργαζόμενα Μέλη Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού

Το «ανεξάρτητο» νομικό καθεστώς (ΝΠΙΔ) του ΕΚΕΚ έναντι του ΠΚ έκανε διαρκώς τη διαφορά, προκαλώντας όμως και αντιπαραθέσεις. Λόγω της ευελιξίας του θεσμικού πλαισίου, διευκολύνονταν σημαντικά οι διαδικασίες άμεσων προσλήψεων προσωπικού. Για να λειτουργήσει το ΕΚΕΚ το συντομότερο δυνατό (αφού δεν υπήρχαν ερευνητές), συντάχθηκαν κάποιες πρώτες συμβάσεις με τα μέλη ΔΕΠ για κάθε Ινστιτούτο. Τουλάχιστον για το πρώτο χρονικό διάστημα, οι προσλήψεις ήταν πολύ φειδωλές, με το ΔΣ να συζητά έντονα γύρω από την επιλογή κάθε προσώπου. Αυτή η συνθήκη είχε δημιουργηθεί διότι το ΕΚΕΚ ως ΝΠΙΔ δεν είχε τακτικό προϋπολογισμό που να καλύπτει έναν τέτοιο σκοπό. Επομένως, δεν είχε εξασφαλισμένη σταθερή και μόνιμη χρηματοδότηση (όπως τα ΑΕΙ ή άλλοι φορείς ΝΠΔΔ), για τη μόνιμη απασχόληση του τακτικού προσωπικού του. Αυτό θα συνέβαινε μετά το 1986, όταν σταδιακά κάθε Ινστιτούτο θα υιοθετούσε μια πολιτική μακροχρόνιων συμβάσεων, ανάλογα με τη βαθμίδα του ερευνητή. Η βασική δυσκολία που δεν είχε προβλεφθεί κατά τη δημιουργία του ΕΚΕΚ ήταν ότι, μαζί με τον μισθό ενός ερευνητή, χρειαζόταν να διασφαλιστεί και μια αντίστοιχη υποδομή υποστήριξης της έρευνάς του — ένα εργαστήριο, το σχετικό προσωπικό (άλλοι ερευνητές, τεχνικό προσωπικό, υπότροφοι)· ό,τι δηλαδή απαιτούνταν για να αναπτυχθεί η δραστηριότητά του.

Το θεσμικό και ουσιαστικό κενό ανέλαβαν να καλύψουν τα συνεργαζόμενα μέλη Διδακτικού & Ερευνητικού Προσωπικού (ΔΕΠ), κατηγορία που δεν υπήρχε πουθενά θεσμοθετημένη με αυτό τον όρο· όμως προβλεπόταν ήδη στο Προεδρικό Διάταγμα 716 με την ονομασία «Συνεργαζόμενοι Ερευνητές» και προϋπέθετε τη δυαδική σχέση ΠΚ – ΕΚΕΚ, αλλά χωρίς να δίνει περισσότερες επεξηγήσεις. Το ΔΣ θεωρούσε ότι κάτι τέτοιο θα ήταν ισότιμα επωφελές για τα δύο ιδρύματα, αφού καθιστούσε δυνατή τη δραστηριοποίηση πολλών μελών ΔΕΠ —πέραν της

⁹⁵ Βλ. και παρακάτω, Ένθετο 3.1. «Τα νέα κτίρια του ΙΤΕ στο Ηράκλειο».

⁹⁶ Πρακτικά ΔΣ ΕΚΕΚ αρ. 14/25.5.1985.

διδασκαλίας— σε έρευνα αιχμής.⁹⁷ Σταδιακά, τα νεότερης ηλικίας μέλη ΔΕΠ εκδήλωναν την επιθυμία να ενταχθούν στον νέο ερευνητικό φορέα. Αυτό το πρωτόγνωρο σύστημα win-win που τότε ξεκινούσε μεταξύ των δύο θεσμών αποσκοπούσε στην αλλαγή των συσχετισμών της έρευνας στην Ελλάδα κατά τα επόμενα χρόνια, μέσω της προνομιακής σχέσης μεταξύ των δύο ιδρυμάτων. Κάθε θέση συνεργαζόμενου μέλους ΔΕΠ στο ΕΚΕΚ σήμαινε ταυτόχρονα ότι διανοιγόταν η δυνατότητα να αξιοποιηθεί για την έρευνα ένας ολόκληρος κόσμος, όχι μόνο για το Ερευνητικό Κέντρο αλλά και για το Πανεπιστήμιο, είτε σε ανθρώπινο δυναμικό είτε σε υποδομές είτε σε αξιοποίηση εξοπλισμού. Ωστόσο, αξίζει να επισημανθεί ότι δεν επρόκειτο για μια αυτόματη διαδικασία επιλογών αφού, ήδη από τους πρώτους μήνες, το κάθε προτεινόμενο ως συνεργαζόμενο μέλος ΔΕΠ (ΣυνΔΕΠ) που επιθυμούσε να συνδεθεί με το ΕΚΕΚ έπρεπε να πληροί υψηλά κριτήρια και να περάσει από κρίση να αξιολογηθούν οι ικανότητές του, αν τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα ταίριαζαν με το σκεπτικό του Ινστιτούτου ή αν μπορούσαν να τροποποιηθούν ώστε να ταιριάζουν με ένα ερευνητικό πρόγραμμα που θα το υπέβαλλε το ίδιο ή μια ομάδα στο Υπε&Τ. Ταυτόχρονα, οι πρωτεργάτες διαβεβαίωναν ότι η ΚΔ θα στεκόταν αρωγός σε όλη τη διαδικασία υποβολής προτάσεων. Συνεπώς, φαινόταν ότι, εάν η έρευνα ενός ΣυνΔΕΠ εγκρινόταν για χρηματοδότηση και επέλεγε το ΕΚΕΚ ως φορέα υλοποίησής της, θα έβρισκε ένα υποστηρικτικό ερευνητικό περιβάλλον προκειμένου να διεκπεραιωθεί επιτυχώς (διαχειριστικά, συμβουλευτικά, με ευελιξία προμηθειών, με χρήση εξοπλισμού, υποτροφίες κ.ο.κ.). Ιδίως η τελευταία παράμετρος ήταν πολύ κρίσιμη, όταν η υποβολή και η διαχείριση ερευνητικών έργων αποτελούσε μια άγνωστη συνθήκη και ήταν το μεγαλύτερο πρόβλημα για τους περισσότερους θεσμούς της περιόδου.

Τουλάχιστον για την πρώτη οκταετία, τα συνεργαζόμενα μέλη ΔΕΠ ήταν ο βασικός πυρήνας του ΕΚΕΚ. Μόνο μετά τη θεσμοθέτηση του Ν. 1514/1985 εκκίνησε μια (εξίσου χρονοβόρα) διαδικασία προκήρυξης οργανικών θέσεων. Για κάθε προκήρυξη είχε προηγηθεί η χάραξη μιας στρατηγικής για την τομεακή κατεύθυνση της έρευνας του εκάστοτε Ινστιτούτου. Την απόφαση λάμβανε πρώτα ο Διευθυντής του Ινστιτούτου και έπειτα την κατέθετε στο ΔΣ. Ποια χρηματοδότηση θα έπρεπε να προβλέψει για την απασχόληση προτεινόμενου ερευνητικού προσωπικού μεσοπρόθεσμα; Τι χρηματοδότηση θα απαιτούσε η ερευνητική ομάδα που θα δημιουργούνταν γύρω από αυτό; Τι τεχνολογία θα απαιτούσε η έλευσή του στο Ινστιτούτο και, κατ' επέκταση, στο Ίδρυμα; Όπως είναι προφανές, ένα δυνατό βιογραφικό ενός ΣυνΔΕΠ αποτελούσε σημαντικό βήμα για την επιτυχή λήψη διεθνών ανταγωνιστικών προγραμμάτων.

Επρόκειτο για μια εντελώς νέα λογική και μια νέα ερευνητική νοοτροπία που τότε άρχισαν να καλλιεργούνται, διαφοροποιώντας το ΕΚΕΚ τόσο από τα πανεπιστήμια όσο κι από τα υπάρχοντα ερευνητικά κέντρα. Η ενδοπανεπιστημιακή σχέση μεταξύ των ΔΕΠ που συνεργάζονταν με το ΕΚΕΚ και εκείνων που δεν σκόπευαν να συνεργαστούν με το ΕΚΕΚ τον πρώτο καιρό ήταν από ανεκτική έως —κυρίως— συγκρουσιακή. Βέβαια, ακόμη και μέσα στο ΕΚΕΚ υπήρχε σχετική κριτική σχετικά με το κατά πόσον μπορούσε να διαφοροποιηθεί η έρευνα ενός ΣυνΔΕΠ στο ΕΚΕΚ από

97 Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

εκείνη που διεξήγε στο πανεπιστημιακό ίδρυμα. Οι προστριβές αυτές, όπως θα δούμε στα επόμενα κεφάλαια, θα κορυφωθούν λίγο πριν από την ίδρυση του ΙΤΕ.⁹⁸

2.3.3 Όλοι στην Κρήτη: Τακτικές στρατολόγησης ερευνητών

Εκείνη την πρώτη περίοδο, το δίλημμα ήταν προς τα πού να δοθεί προτεραιότητα ως στρατηγική μελλοντική επένδυση, δίλημμα που τέθηκε με διάφορες παραλλαγές, όπως θα δούμε, σε διάφορες φάσεις της 40χρονης πορείας του Ιδρύματος. Από τη μια πλευρά δόθηκε προτεραιότητα σε διακεκριμένους ερευνητές που θα μπορούσαν να εργαστούν, να σταθούν ανταγωνιστικά στο διεθνές περιβάλλον και να δημιουργήσουν ερευνητικές υποδομές επιπέδου. Από την άλλη, εξίσου επιτακτική πρόβαλλε η στόχευση στη δημιουργία μεγάλων ειδικών τεχνολογικών υποδομών που και θα προσέδιδαν διεθνές συγκριτικό πλεονέκτημα και θα προσέλκυαν σημαντικούς ερευνητές. Γι' αυτή την αρχική συνθήκη, η λύση ήταν η παγκόσμια δεξαμενή ερευνητών.

Τη δεκαετία του '80 οι πρωτεργάτες Οικονόμου, Λαμπρόπουλος, Τσιχριτζής και Καφάτος περιόδευαν σε Αμερική και Ευρώπη για να παρουσιάσουν το εγχείρημα του ΕΚΕΚ. Η αναζήτηση ερευνητικών διαθεσιμοτήτων (η έκτοτε συνήθης πρακτική της ενεργούς στρατολόγησης [recruiting] ερευνητών)⁹⁹ εντός και εκτός Ελλάδας, όπως στην Ομογένεια, αποτελούσε μια στρατηγική υψηλής αξίας για το ΕΚΕΚ.¹⁰⁰ Στην Ελλάδα επισκέπτονταν ερευνητικούς θεσμούς ή διοργάνωναν επιστημονικές εκδηλώσεις (κάθε Ινστιτούτο διοργάνωνε συνέδρια, θερινά σχολεία, εργαστήρια) ώστε διακεκριμένοι Έλληνες και ξένοι επιστήμονες να επισκεφθούν την Κρήτη. Η ερευνητική εμπειρία με δεξιότητες οργάνωσης, ιδίως στην εφαρμοσμένη έρευνα, η σύνδεση αυτής με την παραγωγή και η γνώση των τεχνολογιών αιχμής ήταν τα βασικά κριτήρια που αναζητούσαν. Βραχυπρόθεσμος στόχος των Διευθυντών του ΕΚΕΚ ήταν τέτοιοι ερευνητές να μεταφέρουν σταδιακά στην Κρήτη τα διεθνή ερευνητικά πρότυπα, να καλλιεργήσουν την κουλτούρα της αριστείας, καθώς και να μεταλαμπαδεύσουν τις δεξιότητές τους στη συγγραφή και υποβολή ερευνητικών προτάσεων. Το σχήμα αυτό που προσέβλεπε στη δημιουργία ερευνητικών υποδομών και στην εκπαίδευση νέων ερευνητών θα παραμείνει αμετάβλητο στα κριτήρια του ΙΤΕ μέχρι τις μέρες μας.

Με ποιες όμως τεχνικές πειθούς και με ποια κίνητρα προσελκύει κανείς γνωστούς και φερέλπιδες επιστήμονες στο άγνωστο ερευνητικό τοπίο της Κρήτης τη δεκαετία του 1980; Σύμφωνα με τους πρωτεργάτες, οι τακτικές των στρατολογήσεων ήταν πολυεπίπεδες. Ταξιδεύοντας για έρευνα, συνέδρια ή επί τούτου στο εξωτερικό, με σκοπό δηλαδή να στρατολογήσουν και να πείσουν ερευνητές να επιστρέψουν στην Ελλάδα και στην Κρήτη, η προσέγγιση των πρωτεργατών ήταν

98 Για παράδειγμα, εάν ένα συνεργαζόμενο μέλος ΔΕΠ με το ΕΚΕΚ ακολουθούσε στο Πανεπιστήμιο έναν συγκεκριμένο προσανατολισμό των πόρων, π.χ. στην αγορά τεχνολογίας, για ποιο λόγο να ξαναγοραζόταν ο ίδιος εξοπλισμός μέσω της ολόιδις επιλογής της ερευνητικής του πρότασης προς το ΕΚΕΚ;

99 Όπως θα πει ο Οικονόμου: «Τρέχεις σε όλο τον κόσμο και σ' όλη την Ελλάδα να βρεις πού υπάρχει κάποιο ταλέντο να τους πάρεις, δηλαδή το recruiting ήταν ένα πολύ μεγάλο κομμάτι της δουλειάς αυτής».

100 Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

παρόμοια με ό,τι είχαν κάνει άλλοι (όπως ο Γιώργης Αλεξανδράκης) σε εκείνους κατά τα παρελθόν. Η μέθοδος της πειθούς στηριζόταν στην ατομική τους επιδεξιότητα. Το οπλοστάσιό τους περιλάμβανε εγγυήσεις για την υποστήριξη υψηλού επιστημονικού οφέλους, υψηλών οικονομικών απολαβών και δελεαστικών κινήτρων για την εξέλιξη της σταδιοδρομίας των υποψηφίων. Η διαδικασία ωστόσο απαιτούσε προεργασία για στοχευμένη επιλογή προσώπων, έτσι ώστε η επιτυχής κατάληξη μιας συμφωνίας (δηλαδή η επιστροφή τους στην Ελλάδα), να επιφέρει άμεσα υψηλές επιδόσεις με πολλαπλασιαστικά οφέλη για το ΕΚΕΚ.

Όπως έλεγε ο Διευθυντής του ΙΠ Δ. Τσιχριτζής το 1984, «δουλειά μου δεν είναι μόνο να φέρω τους υπολογιστές, αλλά να ετοιμάσω τις καρέκλες, ώστε τα νέα αυτά παιδιά που είναι έξω να μπορέσουν να γυρίσουν και να δουλέψουν αμέσως».¹⁰¹ Το παράδειγμα από το Ινστιτούτο Πληροφορικής είναι ενδεικτικό όταν, στις απαρχές του, το έλλειμμα ερευνητών υψηλής εξειδίκευσης ήταν τεράστιο.¹⁰² Πόσο μάλλον όταν τότε οι ελάχιστοι ερευνητές καλούνταν να «τρέξουν» πολλά διαφορετικής δεξιοτήτας ευρωπαϊκά ερευνητικά προγράμματα που ήδη είχαν εγκριθεί για το ΙΠ. Με κίνητρο έναν μισθό ανώτερο από του καθηγητή Πανεπιστημίου τότε, καθώς και τη συμμετοχή σε κάτι καινούριο και ελπιδοφόρο σε ένα ωραίο ελληνικό νησί, ο Τσιχριτζής επεδίωκε να προσλαμβάνει διακεκριμένους Έλληνες καθηγητές του εξωτερικού όπως ο Γιάννης Μυλόπουλος, ο Νίκος Σπυράτος και ο Ντίνος Θάνος μαζί με τα «σαΐνια» του, τρεις παλαιούς φοιτητές του από το Τορόντο (τον Μίστρα, τον Simon Gibbs και τον Δημήτρη Κωνσταντά), που όλοι τους από πριν «ξέρανε πολύ καλά τη δουλειά και να στήνουν τα συστήματα». Μέσα από αυτή την οδό της απευθείας επιλογής μπόρεσαν να ολοκληρωθούν τα πρώτα ερευνητικά έργα και να παραμείνουν στην Κρήτη κάποιοι ερευνητές.¹⁰³ Με τα χρόνια, αυτός φάνηκε να είναι και ο βασικός τρόπος προσέλκυσης ερευνητών.

Ωστόσο τα πρώτα χρόνια, με τον ερευνητικό θεσμό σε σχετικά υποτυπώδη λειτουργία, η κάθε επιστημονική επιχειρηματολογία σε μεγαλύτερα ακροατήρια, ιδίως του εξωτερικού, με σκοπό τη στρατολόγηση φάνηκε ότι ήταν αναγκαίο να ενταχθεί σε ένα μεγαλύτερο όραμα, με άγνωστη βέβαια έκβαση και εκτιμώμενο κόστος. Είναι χαρακτηριστική η δημόσια τοποθέτηση του Φώτη Καφάτου στην Ελληνική Πρεσβεία της Ουάσινγκτον το 1985, όπου το νεοσύστατο ΕΚΕΚ είχε «στοχοποιηθεί» επειδή λειτουργούσε σε καθεστώς ΝΠΙΔ, γεγονός που είχε ήδη δημιουργήσει κύκλους φίλων και εχθρών.¹⁰⁴ Σε μια εποχή έντονης πολιτικοποίησης, όπου τα θέματα της ερευνητικής και της εκπαιδευτικής πολιτικής αποτελούσαν σταθερά ζητήματα πρώτης γραμμής, η δυσκολία να πειστούν διευρυμένα αλλά και ειδικά ακροατήρια για τη σημασία του ΕΚΕΚ ως ΝΠΙΔ μέσω τέτοιων δημόσιων

101 Συνέντευξη του Δ. Τσιχριτζή στη Μαρία Ρεζάν, στο *Συνεντεύξεις... Χωρίς Πρόγραμμα*, Αθήνα: Φυτράκης, 1985, σ. 370.

102 Πρακτικά ΔΣ ΕΚΕΚ αρ. 5/19.8.1983.

103 Συνέντευξη με Διονύση Τσιχριτζή, Απρίλιος 2021.

104 Ο Φώτης Καφάτος μίλησε για τη σύνδεση της εκπαίδευσης με την παραγωγή και τον ρόλο των ερευνητικών ινστιτούτων της Κρήτης: «Παιδεία-Έρευνα-Ανάπτυξη», *Εθνικός Κήρυξ*, 31/12/1985, σ. 10.

παρουσιάσεων καταδεικνύει και τη δυσκολία να πειστούν να επαναπατριστούν (repatriating) Έλληνες επιστήμονες από το εξωτερικό στην Κρήτη.¹⁰⁵

Στην υπερατλαντική αυτή παρουσίαση, ο Καφάτος εξέθεσε επιγραμματικά τους λόγους για τους οποίους ένα πανεπιστήμιο προδιαγραφών δημιουργήθηκε σε ένα ελληνικό νησί κι όχι σε κάποια άλλη πόλη της ηπειρωτικής Ελλάδας και, ταυτόχρονα, κλήθηκε να εξηγήσει γιατί ένα μεγάλο Ερευνητικό Κέντρο, που περιλάμβανε ακριβώς τα ίδια ερευνητικά πεδία με το Πανεπιστήμιο, δημιουργήθηκε δίπλα του. Βασικό στοιχείο της ανάλυσης του Καφάτου ήταν η κακή προσωπική του εμπειρία από το ακαδημαϊκό περιβάλλον των Αθηνών (σε έναν από τους πολλούς επαναπατρισμούς του κατά τη δεκαετία του 1970). Υποστήριξε ότι στην πρωτεύουσα λανθασμένα είχαν συγκεντρωθεί όλες οι εξουσίες στην ακαδημαϊκή διδασκαλία και στην έρευνα, καθώς αυτό ευνοούσε την ανάπτυξη μιας ενδοπανεπιστημιακής γραφειοκρατίας, επιτρέποντας παρεμβάσεις από μηχανισμούς άσκησης πολιτικής. Στον αντίποδα, η κοινωνία της Κρήτης ήταν μια κοινωνία που «διψούσε και επιθυμούσε διακαώς να υποστηρίξει ένα τέτοιο ερευνητικό εγχείρημα». Προφανώς και στις ΗΠΑ αλλά και στην Ελλάδα το επιχείρημα του Καφάτου είχε αντεπιχειρήματα πολιτικά και επιστημονικά. Ωστόσο, πολιτικοί και επιστήμονες είχαν παράσχει στο εγχείρημα της δημιουργίας μιας νέας ερευνητικής συνθήκης στην Κρήτη μια περίοδο χάριτος, αναμένοντας *καλή τη πίστι* να διαφανούν τα πρώτα απτά αποτελέσματα στην κοινωνία της Κρήτης.¹⁰⁶ Κάτι που και η Ομογένεια των Κρητών αποζητούσε σφόδρα.

2.4 Δομές εξωστρέφειας: Εκπαίδευση, έρευνα και επιστημονική επικοινωνία

«Η εμμονή στην ποιότητα»,¹⁰⁷ που ταυτιζόταν με μετρήσιμους στόχους αριστείας, αποτέλεσε απaráβατο καταστατικό κανόνα των πρωτεργατών καθώς και επικοινωνιακό τους μοτίβο, χαρακτηριστικό της νέας κουλτούρας για την έρευνα που εισήγαγαν στο ΕΚΕΚ και στοιχείο που μεταλαμπάδευσαν αδιαπραγμάτευτα και στη φιλοσοφία του ΙΤΕ.

Από τις πρώτες συνελεύσεις του ΔΣ του ΕΚΕΚ οι ιδέες για τον προγραμματισμό μιας σειράς δράσεων που θα είχαν σημαντικό επιστημονικό και κοινωνικό αντίκτυπο στην Κρήτη μπορούν να βρεθούν στα περισσότερα θέματα της μηνιαίας διάταξης. Η συνισταμένη όλων βέβαια συνέκλινε στο να αναδειχθεί το νησί σε διεθνές «Κέντρο Μάθησης», όπου θα οργανώνονταν με επίκεντρο το ΕΚΕΚ και το ΠΚ συνέδρια, θερινά σχολεία και προχωρημένα μαθήματα. Η εκπαίδευση μαθητών,

¹⁰⁵ Ιδίως σε ακροατήρια ενώσεων της ελληνικής Ομογένειας, με (ή χωρίς) κομματική κατεύθυνση, στα οποία οι πρωτεργάτες του ΕΚΕΚ καλούνταν να το υπερασπιστούν συνομιλώντας με γνωστούς πολιτικούς, δημοσιογράφους, ανθρώπους των γραμμάτων, ακαδημαϊκούς και επιστήμονες της Ελλάδας ή του εξωτερικού, που κι εκείνοι τοποθετούνταν επί των δικών τους απόψεων. Ανάμεσα στους συμμετέχοντες, ενεργοί ερευνητές και καθηγητές, εκπρόσωποι πολιτικών φορέων της Ανανεωτικής Αριστεράς με δραστηριότητα σε ζητήματα θεσμών, πολιτικών και ανάπτυξης ερευνητικών περιοχών (Κώστας Γαβρόγλου, Βάσω Κιντή, Σπύρος Γεωργάτος, Αριστείδης Μπαλάτς, Γιώργος Παυλάκης).

¹⁰⁶ Συζήτηση με Σπύρο Γεωργάτο, Απρίλιος 2022.

¹⁰⁷ Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

ΕΙΚΟΝΑ 2.8 Μέλη του IMBB-EKEK και του Πανεπιστημίου Κρήτης στο Κολυμπάρι Χανίων, Ιούνιος 1984, στα σεμινάρια για την επιμόρφωση καθηγητών Φυσικής της Μέσης Εκπαίδευσης που καλούνταν να διδάξουν Βιολογία. Από αριστερά: Βασίλης Μπουριώτης, Βασίλης Γαλανόπουλος, Στάθης Χατζηλουκάς, Μένη Μερικά, Δημήτρης Θάνας, Αθανασίου, Γιώργος Παπαδόπουλος, Ιωσήφ Παπαματθαϊάκης, Νίκος Μοσχονάς, Δέσποινα Μοσχονά.

Πηγή: Αρχείο IMBB-ITE

φοιτητών, ενηλίκων, η κατάρτιση εργαζομένων (του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα) καθώς και η ενημέρωση του κοινού σε τομείς της επιστημονικής έρευνας και της τεχνολογίας συμπλήρωναν ένα στρατηγικό πλάνο δραστηριοτήτων εξωστρέφειας. Απαιτούνταν όμως επαγρύπνηση όλων των μελών των Ινστιτούτων για αναζήτηση και αξιοποίηση κατάλληλων ευκαιριών. Δύο πρωτοβουλίες ξεχώρισαν και συν-διαμορφώθηκαν με το ερευνητικό εγχείρημα του ΕΚΕΚ, αποτελώντας δομές εκπαιδευτικού και επικοινωνιακού χαρακτήρα, με απώτερο στόχο να εμπλακούν πιο ενεργά τόσο η εγχώρια επιστημονική κοινότητα (ιδίως η πανεπιστημιακή κοινότητα της Κρήτης) όσο και το ευρύ κοινό.

2.4.1 Ένας εκδοτικός οίκος για την επιστήμη

Το 1984, η Ίδρυση Γραφείου Επιστημονικής Επιμόρφωσης που προτάθηκε στο ΔΣ του ΕΚΕΚ είχε διττό προσανατολισμό: να ενημερώνεται το ευρύ κοινό για το παραγόμενο ερευνητικό έργο και για τις άλλες δραστηριότητες που αναπτύσσονταν στο ΕΚΕΚ και να συμβάλλει το ΕΚΕΚ στην επιμόρφωση και στην εξειδίκευση διαφόρων επαγγελματικών κατηγοριών, ακόμη και επιστημόνων, της Κρήτης. Για την οργάνωσή του, το γραφείο προσέβλεπε σε υποβολή προτάσεων για ευρωπαϊκή χρηματοδότηση, αξιώνοντας αναβαθμισμένο ρόλο ως Ευρωπαϊκό Κέντρο Επιμόρφωσης και κέντρο δημιουργίας Διεθνών Εργαστηρίων, «Workshops», στην Κρήτη.¹⁰⁸ Η προσέλκυση διακεκριμένων Ελλήνων επιστημόνων του εξωτερικού σε έναν τέτοιο θεσμό, πέραν των εμπλεκόμενων ερευνητικών συνεργειών που διατηρούσαν ήδη με ομάδες του ΕΚΕΚ, θα ενίσχυε τη δημόσια εικόνα του ιδρύματος προβάλλοντας τα διεθνοποιημένα χαρακτηριστικά του. Υπό αυτό το πρίσμα, προτάθηκε ενίσχυση των σχέσεων και με ιδρύματα της Κρήτης όπως το Πολυτεχνείο Κρήτης και η Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης. Ήδη στο Κολυμπάρι Χανίων, στον χώρο της Ακαδημίας, ο Φώτης Καφάτος είχε ξεκινήσει τα διάσημα ετήσια θερινά σχολεία για την έρευ-

¹⁰⁸ Πρακτικά ΔΣ ΕΚΕΚ αρ. 7/28.1.1984.

να της ομάδας του στην *Drosophila* και ευρύτερα για την έρευνα στη μοριακή βιολογία, με τη συμμετοχή όχι μόνο πολλών φοιτητών αλλά και της αφρόκρεμας των ερευνητών διεθνώς.¹⁰⁹

Την εποπτεία του Γραφείου Επιστημονικής Επιμόρφωσης προσφέρθηκε να αναλάβει ο Γρηγόρης Σηφάκης, ενώ η υλοποίηση των επιμέρους δράσεων ανατέθηκε στον Στέφανο Τραχανά, έναν παλαιό γνώριμο των περισσότερων πρωτεργατών από τις ΗΠΑ, ο οποίος τότε υπηρετούσε στο Τμήμα Φυσικής του Πανεπιστημίου Κρήτης.¹¹⁰ Από την αρχή στη συνεργασία αυτή δόθηκε έμφαση σε εκδοτικές δραστηριότητες. Πολύ σύντομα, με τις κατάλληλες επαφές, η δημιουργία ενός εκδοτικού οίκου φάνηκε να αποτελεί μια ρεαλιστική πρωτοβουλία, αν και ο Στέφανος Τραχανάς συνηθίζει ακόμη να το παρουσιάζει ως «πείραμα-στοίχημα».

Το κύριο μέσο για τη νομιμοποίηση της έρευνας και της επιστημονικής γνώσης αποτελούσε και αποτελεί ιστορικά η πρακτική της δημοσίευσης. Στην ιστοριογραφία της επιστήμης και της τεχνολογίας, η θεσμοθέτηση πανεπιστημιακών εκδοτικών οίκων έχει κεντρική θέση ακριβώς γι' αυτή τη σκοπιμότητα.¹¹¹ Επομένως, η τότε σύνδεση ΕΚΕΚ – ΠΚ αποτέλεσε και γι' αυτόν τον τομέα ένα προνομιακό εγχείρημα επιστημονικής εξωστρέφειας αμοιβαίου οφέλους.

Ένας εκδοτικός οίκος με αντικείμενο τις επιστημονικές εκδόσεις θεωρήθηκε ενδεχομένως ως κατάλληλος τρόπος ώστε να επιτευχθεί η νομιμοποίηση νέων ερευνητικών πεδίων, σύμφωνα με τον προσανατολισμό της έρευνας που διεξαγόταν στα Ινστιτούτα του ΕΚΕΚ (όπως αντίστοιχα και οι νέες διδακτικές κατευθύνσεις που προτείνονταν στις συνελεύσεις των Τμημάτων των Σχολών του ΠΚ). Έτσι, αν για τα πανεπιστήμια και το Πολυτεχνείο της Αθήνας η έμφαση στη διδασκαλία και στην έρευνα δινόταν, για παράδειγμα, στη Φυσική Υψηλών Ενεργειών (με πολύ ισχύ και πάλι το εκδοτικό της αποτύπωμα στην ελληνική γλώσσα),¹¹² στην Κρήτη η Φυσική «Στερεού Σώματος», ή αλλιώς η Φυσική Στερεάς Κατάστασης —το γνωστικό αντικείμενο που εισηγούνταν (ή παρουσίαζαν δημόσια σε διαλέξεις) οι Λ. Οικονόμου και Π. Λαμπρόπουλος στη θεωρητική και στην εφαρμοσμένη εκδοχή του (τα λέιζερ)—¹¹³ διαμόρφωσε και τον σχετικό προσανατολισμό των πρώτων εκδόσεων στις Θετικές Επιστήμες, αλλά με τα χρόνια ενδεχομένως και τον προσανατολισμό των αποφοίτων του ΠΚ. Επομένως, η ερευνητική και ακαδημαϊκή νοοτροπία που κόμιζαν μέλη του ΕΚΕΚ και του Πανεπιστημίου στην Κρήτη σύντομα θα εγγραφόταν σε συγκεκριμένες επιλογές επιστημονικών εκδόσεων αλλά και στη δημιουργία ενός ολόκληρου εκδοτικού συστήματος.

109 M. Ashburner, «*Drosophila* at Kolymbari», *Nature* 288 (1980), σ. 538-539.

110 Πρακτικά ΔΣ ΕΚΕΚ αρ. 7/28.1.1984.

111 Josep Simon, «Scientific Publishing: Agents, Genres, Technique and the Making of Knowledge», στο V. Rimmert κ.ά. (επιμ.), *Histories* 2/4, Special issue: (New) Histories of Science, in and beyond Modern Europe, σ. 516-541.

112 Βλ. ενδεικτικά, Γ. Βουδούρης & Α. Μπαλτάς, «Η αναμόρφωση της διδασκαλίας της Φυσικής στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο», Πρακτικά Α' Πανελληνίου Συνεδρίου Φυσικής, Θεσσαλονίκη 1-4 Απριλίου 1977, Ένωση Ελλήνων Φυσικών, Αθήνα, σ. 350-355.

113 Οι διαλέξεις σχετικά με την τεχνολογική δραστηριότητα στο ΕΚΕΚ όπως του Ε. Ν. Οικονόμου «Ημιαγωγοί: Δομικοί λίθοι μιας νέας ιστορικής εποχής» ή του Π. Λαμπρόπουλου, «LASER: Το φως που καίει» τελικά ενσωματώθηκαν κάποια χρόνια αργότερα στο Ε. Ν. Οικονόμου *Η Φυσική Σήμερα*, Τόμος II: *Οι δέκα κλίμακες της ύλης*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1993.

Η αποδοχή της πρότασης που ο Γρηγόρης Σηφάκης υπέβαλε στην Παγκρητική Ένωση Αμερικής για χρηματοδότηση ήταν μια πολύ κομβική στιγμή για το όλο εγχείρημα. Η Ένωση των απόδημων Κρητών συνέστησε μια αρμόδια διαχειριστική επιτροπή υπό τον τίτλο University of Crete Endowment Fund, και στήριξαν με δωρεά μισού εκατομμυρίου δολαρίων ένα εγχείρημα ενίσχυσης όλων των ιδρυμάτων της Κρήτης: του Πανεπιστημίου, του Πολυτεχνείου Κρήτης και βέβαια του ΕΚΕΚ. Για τον εκδοτικό οίκο του ΕΚΕΚ, το όνομα που προτάθηκε από τον Πρόεδρο του ΕΚΕΚ Λευτέρη Οικονόμου ήταν *Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης*.¹¹⁴

2.4.2 Ένα Αστεροσκοπείο στον Ψηλορείτη

Από την άλλη πλευρά, στο άγριο τοπίο στην κορυφή του Ψηλορείτη ένα νέο τεχνολογικό σύμβολο επρόκειτο να αναπτυχθεί από το ΕΚΕΚ και το ΠΚ δείχνοντας τις δυνατότητες που η συνεργασία των δύο φορέων έμελλε να έχει στο νησί. Η απόσταση από την ιδέα του καθηγητή του ΠΚ Γιάννη Παπαμαστοράκη, που τη μοιράστηκε με τον Λ. Οικονόμου, να αγοραστεί ένα μικρό τηλεσκόπιο που θα εξυπηρέτούσε τις εκπαιδευτικές ανάγκες του μαθήματος Αστροφυσικής και θα αναβάθμιζε το επίπεδο των φοιτητών του ΠΚ το 1983, έως τη δημιουργία, μέσα σε τρία χρόνια, ενός Αστεροσκοπείου στην κορυφή του Ψηλορείτη με τη συνεργασία ΕΚΕΚ, ΠΚ και Ινστιτούτου Εξωγήινης Φυσικής Max Planck, δείχνει (και είναι) μάλλον τεράστια! Η απόφαση για τη δημιουργία Αστεροσκοπείου δεν αποτελεί καθόλου εύκολη υπόθεση. Τα κριτήρια και οι προοπτικές για τη μελλοντική επιτυχία μιας τέτοιας κλίμακας και υψηλής εξωστρέφειας τεχνολογικής υποδομής ξεπέρασαν (και ξεπερνούν) κατά πολύ τους κάθε λογής σημαντικούς λόγους μιας ακαδημαϊκής-ερευνητικής επιστημονικής αιτιολόγησης, όπως ότι ένα Αστεροσκοπείο αποτελούσε «μέσο μεταφοράς εφαρμοσμένης τεχνολογίας στη χώρα μας και τεχνολογικής άσκησης επιστημόνων» ή επειδή το ΠΚ βρισκόταν κοντά στο Αστεροσκοπείο και υπήρχε «δυνατότητα συνεχούς επιστημονικής του υποστήριξης και εκπαίδευσης σπουδαστών». ¹¹⁵

Το οικονομικό και κυρίως το κοινωνικό ρίσκο στην περίπτωση του Αστεροσκοπείου Σκίνακα ήταν τεράστιο, επειδή απαιτείτο να πειστεί, πέρα από το δίκτυο των διεθνών και εγχώριων επιστημονικών κοινοτήτων και θεσμών, ένα άλλο, εντελώς ετερογενές κοινωνικό σύνολο (πολιτικό και τοπικό), αυτό της Κρήτης, που έπρεπε να δώσει την απαιτούμενη έγκριση ώστε το Αστεροσκοπείο να εγκατασταθεί σε έναν τόπο που φάνταζε ιδανικός —συμβολικά και επιστημονικά— για τη δημόσια προβολή του ΕΚΕΚ-ΠΚ: στον Ψηλορείτη.

Αν και τέτοιες υποδομές πυροδοτούν ιστορικά μακροχρόνιες αντιπαραθέσεις, στην περίπτωση της δημιουργίας του Αστεροσκοπείου οι αποφάσεις τελεσφορούσαν αναπάντεχα γρήγορα, και ταυτόχρονα με έντονα συλλογική διάθεση. Η κορυφή του Σκίνακα θεωρήθηκε τόπος με ιδανικές κλιματικές συνθήκες και ιδανικό υψόμετρο για την παρατήρηση μοναδικών συμβάντων στον «ουράνιο θόλο». Ιδίως όμως η κορυφή αποτελούσε στρατηγική επιλογή, αφού «φυλασσόταν» από

¹¹⁴ Πρακτικά ΔΣ ΕΚΕΚ αρ. 9/1.12.1984. Για τις ΠΕΚ βλ. το Κεφάλαιο Γ1 στον παρόντα τόμο.

¹¹⁵ Ενημερωτικό Δελτίο ΓΓΕΤ, 3/6/1986, σ. 23.

το χωριό Ανώγεια· και όταν οι Γ. Παπαμαστοράκης, Γ. Σηφάκης και Λ. Οικονόμου ζήτησαν από τους κατοίκους, τους Δήμους και τη Νομαρχία Ηρακλείου να συνδράμουν σε ένα επιστημονικό εγχείρημα άγνωστης έκβασης αλλά μεγάλης σημασίας, εφόσον πετύχαινε, για την εδραίωση της επιστήμης στην Κρήτη, τους βρήκαν όλους ενωμένους.¹¹⁶

Ένα αστρονομικό φαινόμενο σπάνιας περιοδικότητας, η έλευση του Κομήτη του Χάλεϋ, που είχε να επιστρέψει από το 1910,¹¹⁷ φάνηκε ως το κατάλληλο επιστημονικό και ταυτόχρονα επικοινωνιακό γεγονός στη δημόσια προβολή του οποίου θα μπορούσε να στηριχθεί η κούρσα της κατασκευής του Αστεροσκοπίου. Υπό την εποπτεία της νεοσύστατης Γενικής Γραμματείας Έρευνας και Τεχνολογίας στο Υπουργείο ΒΕΤ, τα έργα υποδομής αξίας 15 περίπου εκ. δρχ. ανέλαβαν να υλοποιήσουν το ΕΚΕΚ, το ΠΚ και το Γερμανικό Ινστιτούτο Διαστημικής Φυσικής Max Planck έπειτα από τη σύναψη διμερούς επιστημονικής και τεχνολογικής συνεργασίας με τη Δυτική Γερμανία. Το πρώτο τηλεσκόπιο, με διάμετρο κατόπτρου 0,3 μ., αξίας 20 εκ. δρχ., ήταν δωρεά από τη Γερμανία. Το αίσθημα του φόβου που είχε κατακλύσει 76 χρόνια πριν την ανθρωπότητα για το αν θα καταστρεφόταν ο κόσμος από τον Κομήτη, τον χειμώνα του 1986 είχε μετασηματιστεί σε αγωνία για το αν θα προλάβαινε να ανοίξει ο χιονοσκεπής δρόμος, να κατασκευαστεί ο θόλος, να εγκατασταθεί το τηλεσκόπιο και να απολαύσει ο λαός της Κρήτης το αστρονομικό θέαμα. Έπειτα από ένα περιπετειώδες δίμηνο,¹¹⁸ και αφότου είχαν ήδη πραγματοποιηθεί κάποιες πρώτες παρατηρήσεις τον Μάρτιο του 1986,¹¹⁹ στις 12 Απριλίου πλήθος κόσμου κατέφθασε στην κορυφή του Σκίνακα, στα εγκαίνια του Αστεροσκοπίου του ΕΚΕΚ και του ΠΚ (Εικ. 2.9). Όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο, εκείνη η ημέρα δεν ήταν κομβικής σημασίας μόνο για την ιστορία της αστροφυσικής στην Κρήτη αλλά και για την ανάπτυξη της πεποίθησης ότι το ΕΚΕΚ σταδιακά μετασημάτιζε με επιτυχία την ερευνητική αλλά και τη δημόσια κουλτούρα γύρω από την αξία της βασικής επιστημονικής έρευνας.

Μέχρι το 1988 το Αστεροσκοπείο είχε ξεπεράσει τις αρχικές προσδοκίες μιας εκπαιδευτικής υποδομής. Στο ΕΚΕΚ είχε διαμορφωθεί ένας «άξονας θεωρητικής βασικής έρευνας υψηλού επιπέδου», όπως θα ανακοίνωνε στο ΔΣ ο Λ. Οικονόμου, ο οποίος κάλυπτε τον τομέα αστροφυσικής και τον τομέα θεωρίας πεδίων εντός του ΙΗΔΛ. Η πρόθεση τότε της ΓΓΕΤ για την παγίωση ενός προϋπολογισθέντος κονδυλίου αναγνωρίστηκε ως μια σημαντική στιγμή και έχαιρε ομόφωνης αποδοχής από τους διευθυντές όλων των Ινστιτούτων. Η χρησιμότητα μιας τέτοιας ομάδας ερευνητών στη βασική επιστήμη αποτελούσε ταυτόχρονα υπόδειγμα επιστημονικών

¹¹⁶ Συνέντευξη με Γιάννη Παπαμαστοράκη, Μάιος 2022.

¹¹⁷ Eirini Mergoupi-Savaidou, Faidra Papanelopoulou & Spyros Tzokas, «The Public Image(s) of Science and Technology in the Greek Daily Press, 1908-1910», *Centaurus* 51/2 (May 2009), σ. 116-142· Eirini Mergoupi-Savaidou, Spyros Tzokas, Faidra Papanelopoulou, Ana Carneiro, Maria Paula Diogo, Ana Simões & Isabel Zilhão, «Comparing the Public Perceptions of Science and Technology in the Greek and the Portuguese Daily Press: The Case of the Return of Halley's Comet (1910)», στο A. Roca-Rosell (επιμ.), *The Circulation of Science and Technology: Proceedings of the 4th International Conference of the European Society for the History of Science (ESHS)*, (Barcelona, 18-20 November 2010), (Barcelona: SCHCT-IEC, 2012), σ. 853-857.

¹¹⁸ Για το Αστεροσκοπείο και το Ινστιτούτο Αστροφυσικής βλ. το Κεφάλαιο Β8 στον παρόντα τόμο.

¹¹⁹ Ενημερωτικό Δελτίο ΓΓΕΤ, 3/6/1986, σ. 23.

ΕΙΚΟΝΑ 2.9 Στα εγκαίνια του Αστεροσκοπείου Σκίνακα από τη Βάσω Παπανδρέου, τότε υφυπουργό Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας. Ένας εκ των ομιλητών ήταν ο Διευθυντής του ΙΥΜ καθηγητής Γιάννης Παπαδάκης, 12/4/1986.

ΠΗΓΗ: Συλλογή Γιάννη Παπαδάκη

συνεισφορών —όπως, π.χ. στην ανάλυση δεδομένων και στη θεωρία διαστημικών πειραμάτων πάνω στις ιδιότητες του μαγνητικού κοσμικού πλάσματος— αλλά και υπόδειγμα εξωστρέφειας για τα άλλα Ινστιτούτα, πιστοποιώντας έτσι ότι η βασική έρευνα υπό προϋποθέσεις, όπως μέσα από την υποδομή ενός Αστεροσκοπείου, άξιζε να χρηματοδοτείται με διάρκεια και να αποκτά δημόσια ορατότητα.¹²⁰

2.5 Ο νέος νόμος για την έρευνα, και το ΕΚΕΚ με πέντε Ινστιτούτα

Στις αρχές του 1985 θεσπίστηκε ο πολυαναμενόμενος νόμος για την έρευνα, έπειτα από μια μακρά περίοδο δημοσίων αντιπαραθέσεων.¹²¹ Το πανεπιστημιακό-ερευνητικό και πολιτικό περιβάλλον της Κρήτης φάνηκε να βρίσκεται ανοικτά συμπαραστάτης στο κυβερνητικό έργο. Στέλνοντας τηλεγραφήματα και επιστολές με δεκάδες υπογραφές από το ΕΚΕΚ και το ΠΚ απευθείας στον πρωθυπουργό Ανδρέα Παπανδρέου, υποστήριζαν ολόψυχα την υπερψήφιση του νόμου για την έρευνα επειδή καθιέρωνε ουσιαστική αξιολόγηση των ερευνητών και θέσπιζε ακαδημαϊκά ιν-

¹²⁰ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 5/3.4.1988.

¹²¹ «Γ. Λιάνης: Εκ του πονηρού οι πολέμοι του Νομοσχεδίου», *Τα Νέα*, 6/10/1984, σ. 5· Δ. Τσαλαπάτης «Σαμποτάρον την Παιδεία και τον εκσυγχρονισμό του Κράτους», *Τα Νέα*, 10/2/1985, σ. 1.

στιτούτα όπως το ΕΚΕΚ, που ήταν ιδιαιτέρως αποδοτικά στην Κρήτη τόσο για την εφαρμοσμένη έρευνα όσο και για την πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Για εκείνους, αποτελούσε, όπως έλεγαν, ευκαιρία να ξεφύγει η χώρα από την επιστημονική «μετριότητα» και να δημιουργηθεί για πρώτη φορά «σοβαρή επιστημονική-ερευνητική παράδοση». Έναν τέτοιο σκοπό ήταν έτοιμοι να υπηρετήσουν οι υπογράφο-ντες, συμφωνώντας με την προσδοκώμενη ισορροπία που πρότεινε ο Νόμος μεταξύ της «τάσεως των ερευνητών για απολύτως ελεύθερη επιλογή του ερευνητικού τους αντικειμένου και της τάσεως της Πολιτείας να προσανατολίσει την ερευνητική προσπάθεια σε ορισμένους γενικούς εθνικούς στόχους».

Ο νέος νόμος θέσπιζε, ως αντιστάθμισμα για το μεγάλο κονδύλι στην εφαρμοσμένη έρευνα, τη δημιουργία δύο νέων Ινστιτούτων «χρήσιμης» και συνάμα «πρωτότυπης» βασικής έρευνας: ενός Ινστιτούτου Μαθηματικών και ενός Ινστιτούτου Κοινωνικών-Ανθρωπιστικών Επιστημών στο ΕΚΕΚ. «Θα το ονομάσεις “Υπολογιστικών Μαθηματικών”», δήλωνε αυστηρά ο Λιάνης στον Γιάννη Παπαδάκη, καθηγητή Μαθηματικών του ΠΚ και εκ των ιδρυτών του, όταν ο τελευταίος του πρότεινε ένα Ινστιτούτο Μαθηματικών:

ΛΙΑΝΗΣ: Μαθηματικών; Πέρα! Δεν θέλω μαθηματικών!

ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ: Εφαρμοσμένων Μαθηματικών! (Όταν του έγραψα τι έρευνα έκανα και στους υπολογιστές περί numerical analysis ...)

ΛΙΑΝΗΣ: Numbers... Αυτά ωραία, αλλά δεν θα το ονομάσεις “Εφαρμοσμένων» διότι όλοι οι μαθηματικοί στην Ελλάδα λένε ότι είναι εφαρμοσμένοι...¹²²

Έτσι λοιπόν το Ινστιτούτο ονομάστηκε Υπολογιστικών Μαθηματικών, αλλά στην αγγλική διατήρησε το Applied Mathematics και προστέθηκε σύντομα και το Computational, φανερώνοντας συγκεκριμένα τις προθέσεις του υπουργού για το πώς κάλλιστα μπορεί, για επικοινωνιακούς λόγους, η «χρήσιμη» και «πρωτότυπη» βασική έρευνα να μετατραπεί και σε εφαρμοσμένη. Μέχρι σήμερα, το ΙΥΜ συνεχίζει να είναι το μοναδικό Ινστιτούτο Μαθηματικών στην Ελλάδα. Πέραν του ονόματός του, καταφέρνει να ισορροπεί σε μια ποικιλία ερευνητικών δραστηριοτήτων με βάση τα μαθηματικά, όπως δείχνει η επιτυχημένη μακρόχρονη πορεία του, μεταξύ θεωρητικής και εφαρμοσμένης κατεύθυνσης.¹²³

Χρειαζόταν βέβαια επιμονή και «η ευθύνη των ανθρώπων που ασχολούνται με την έρευνα να χρηματοδοτούν τη βασική έρευνα γιατί τα κράτη δεν πρόκειται να το κάνουν. [...] Οι πολιτικοί βλέπουν 3-4 χρόνια μπροστά. Δεν βλέπουν περισσότερο», όπως υποστήριζε ο Παπαδάκης. Έτσι, σταδιακά, και ιδίως από το 1988 με τη δημιουργία του ΙΤΕ, για όσους καθηγητές ασχολούνταν με βασική έρευνα δημιουργήθηκε κοινό ταμείο των Ινστιτούτων από την εφαρμοσμένη έρευνα ώστε να χρηματοδοτούνται «οι εξαιρετικοί», οι καλύτεροι στη βασική έρευνα από κάθε Ινστιτούτο, όπως στα μαθηματικά ή στις ανθρωπιστικές σπουδές. Έτσι, το ταμείο αυτό συχνά αποτέλεσε σε κρίσιμες στιγμές μειωμένης ή ελάχιστης συνολικής χρηματοδότησης έναν εσωτερικό μηχανισμό στήριξης και διατήρησης, ακόμη και της ύπαρξης Ινστιτούτων, από τα υπόλοιπα εύρωστα της εφαρμοσμένης έρευνας

¹²² Συνέντευξη με Γιάννη Παπαδάκη, Φεβρουάριος 2022.

¹²³ Για το ΙΥΜ βλ. Κεφάλαιο Β4 στον παρόντα τόμο.

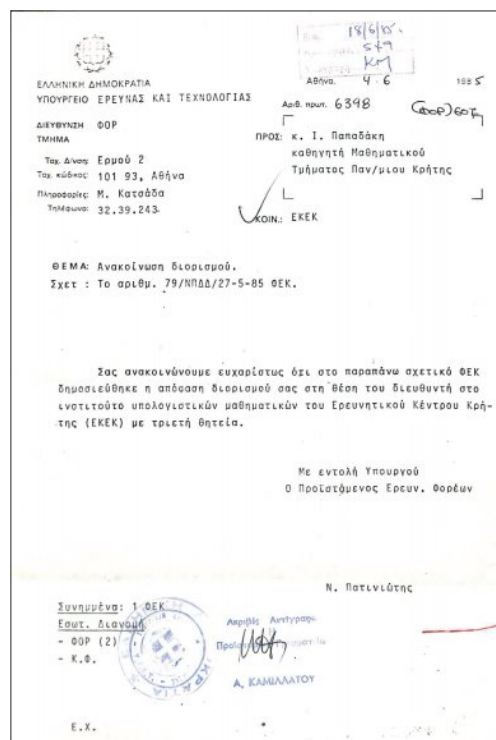
και των παραγωγικών ερευνητικών προγραμμάτων, σε όσα δηλαδή η έρευνά τους βρισκόταν ακριβώς σε αυτό το κενό πρόβλεψης τόσο της εθνικής όσο και της ευρωπαϊκής στρατηγικής στη βασική έρευνα.

Στο έτερο παράδειγμα της δημιουργίας ενός Ινστιτούτου αφιερωμένου στη βασική έρευνα στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες, το ζήτημα ενδεχομένως να απαιτούσε μεγαλύτερη επιδεξιότητα στο επικοινωνιακό πεδίο της περιόδου 1983-1985, τη στιγμή που ήδη στην Αθήνα το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών είχε αναπτύξει σχετική δραστηριότητα. Το ότι το νέο Ινστιτούτο θα ήταν δίπλα στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Κρήτης στο Ρέθυμνο ήταν μοναδικό προτέρημα. Εντούτοις, η δημιουργία ενός Ινστιτούτου με το όνομα «Μεσογειακών Ερευνών» (που θα μετονομαστεί αργότερα σε «Μεσογειακών Σπουδών»)¹²⁴ φανέρωνε ένα επιπλέον «τέχνασμα» — πέραν της αυτονόητης σημασίας του ως μελλοντικής επένδυσης για το ιστορικό και πολιτισμικό κεφάλαιο της Κρήτης, που αναδείκνυε ταυτόχρονα μια «μπρωντελική» προτυποποίηση της Μεσογείου.¹²⁵

«Βέβαια, το *raison d'être* ήταν ότι έχουμε την Τουρκία δίπλα μας [...], δεν θα έπρεπε να έχουμε κάτι που να ξέρει για την Τουρκία; [...] η ιδέα ήταν να φτιαχτεί ένα κέντρο ανθρωπιστικών επιστημών με πρωτοβουλία του Γ. Σηφάκη», θα δηλώσει ο Π. Λαμπρόπουλος, ένας εκ των ιδρυτών του ΕΚΕΚ.¹²⁶

Η πρόταση του ιδρυτή του ΙΜΣ Γ. Μ. Σηφάκη απαντούσε ακριβώς στο προαναφερθέν σκεπτικό του Γ. Λιάνη αναφορικά με το γιατί το κράτος όφειλε να δίνει προτεραιότητα στη χρηματοδότηση της εφαρμοσμένης έρευνας. Κατάφερε να πείσει τον Υπουργό, υπερθεματίζοντας για τη συσχέτιση μεταξύ «πρωτοτυπίας» σε σύγχρονα πεδία βασικής έρευνας στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες με τη γεωπολιτική τους «χρησιμότητα», ότι ένα Ινστιτούτο του ΕΚΕΚ θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο σε μια κρίσιμη περίοδο για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις στα μέσα της δεκαετίας του 1980.

Όπως θα υποστηρίξει ο Σηφάκης: «Εφαρμοσμένη έρευνα, με την έννοια που έχει ο όρος στις θετικές επιστήμες, δεν νοείται στις ανθρωπιστικές και ιστορικές επιστήμες. [...] Αντίθετα με τα Ινστιτούτα του Ηρακλείου, που είναι εξειδικευμένα και με πολύ συγκεκριμένους στόχους εφαρμοσμένης έρευνας, το ΙΜΣ είναι πολύ γενικό και αγκαλιάζει πολλές επιστήμες. Έχει βέβαια, κατ' αρχήν, ιστορικό χαρακτήρα, και στην πρότασή μας προς το Υπουργείο Έρευνας είχαμε τονίσει τη σημασία των νεότερων ιστορικών σπουδών, της τουρκολογίας, της αραβολογίας και της αφρικανολογίας (που για πρώτη φορά εισάγονται ως γνωστικά αντικείμενα σε ελληνική Φιλοσοφική Σχολή) για τις διεθνείς σχέσεις της χώρας».¹²⁷

ΕΙΚΟΝΑ 2.10 Η απόφαση διορισμού του καθηγητή Ιωάννη Παπαδάκη ως διευθυντή του νέου Ινστιτούτου Υπολογιστικών Μαθηματικών, 4/6/1985.

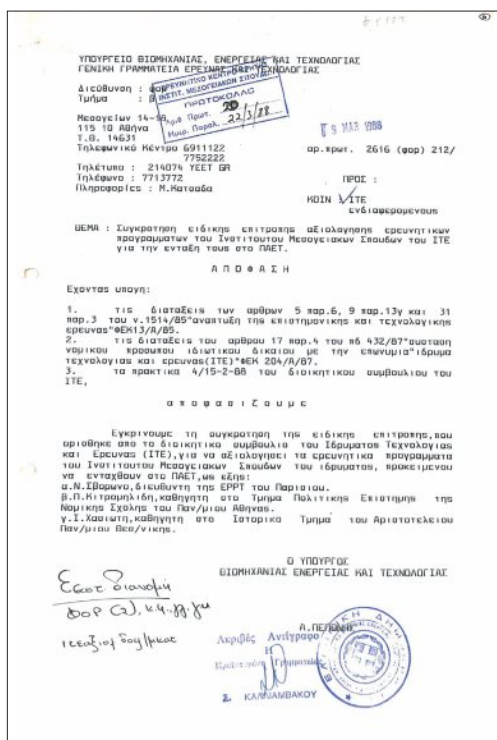
Πηγή: IIB4_6_EKEK_008_1985, Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου

¹²⁴ Νόμος 1514/1985.

¹²⁵ Για το ΙΜΣ βλ. Κεφάλαιο Β5 στον παρόντα τόμο.

¹²⁶ Συνάντηση με Παναγιώτη Λαμπρόπουλο, Δεκέμβριος 2022.

¹²⁷ Επιστολή Γ. Μ. Σηφάκη: *Προς τα μέλη ΔΕΠ της Φιλοσοφικής Σχολής ΠΚ*, 21/3/1985, Συλλογή Φ. Καφάτου.

ΕΙΚΟΝΑ 2.11 Οι προσπάθειες ένταξης του ΙΜΣ στο ΠΑΕΤ από το ΥΒΕΤ, το 1988.

Πηγή: ΓΓΕΤ – Κοινοποιήσεις – Αλληλογραφία 1986-1992-1, Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ

Ως εκ τούτου, αιτιολογούνταν η φαινομενικά ενδεχομένως αδικαιολόγητη μα ουσιαστικά άκρως απαραίτητη εκπροσώπηση του Υπουργείου Εξωτερικών, σύμφωνα με τον Νόμο, στη λήψη δύσκολων αποφάσεων που πιθανόν να απαιτείτο να λάβει ένα Ινστιτούτο Ανθρωπιστικών Επιστημών. Και τα δύο νεοϊδρυθέντα Ινστιτούτα ΙΥΜ και ΙΜΣ με τον Νόμο 1514 αποτέλεσαν πρόσφορη συνθήκη τόσο για έρευνα με προσανατολισμό την εφαρμογή και την κοινωνική απήχηση, χωρίς να είναι «εφαρμοσμένη έρευνα», όσο και για τη μεταφορά της βασικής έρευνας σε πρακτικές προκλήσεις όπως η άσκηση γεωπολιτικής με νέα μέσα, σύμφωνα με τις εθνικές ανάγκες της περιόδου. Και το ΙΥΜ σύντομα ανέλαβε μεγάλο μέρος του προγράμματος του NATO «Science for Stability»,¹²⁸ και το ΙΜΣ στο πλαίσιο των Τουρκολογικών Σπουδών, πέραν των σύγχρονων ερμηνειών που προσέφερε αναφορικά με τις συμβολές του οθωμανικού κόσμου στην Κρήτη και τη Μεσόγειο, οργάνωσε και εκπαιδευσε διπλωματικό και στρατιωτικό προσωπικό στη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία. Ωστόσο, η χρήση υπολογιστικών μεθόδων και σχετικής τεχνολογίας της Πληροφορικής φανέρωνε τις αντίστοιχες γέφυρες που και το ΙΥΜ στις αρχές του και το ΙΜΣ από το δεύτερο εξάμηνο του 1986¹²⁹ θα ξεκινούσαν, με ερευνητικά προγράμματα να επιχειρούν τη σύζευξη θεωρητικής και εφαρμοσμένης έρευνας.¹³⁰

Επομένως, οι μάλλον άγνωστες όψεις —στο μεταίχμιο του τι νοείται εκείνη την περίοδο ως *βασική, εφαρμοσμένη έρευνα* και τι ως *τεχνολογία αιχμής*— και οι νέοι στόχοι που τέθηκαν από τα δύο Ινστιτούτα στο πλαίσιο της έρευνας του ΕΚΕΚ μετά τον Νόμο σταθεροποίησαν τα επόμενα χρόνια την προοπτική αναζήτησης αμοιβαίων οφελών μεταξύ της έρευνας και της άσκησης της κλασικής διεθνούς πολιτικής. Μια συνθήκη που θα επεκταθεί στο πλαίσιο της κρατικής πολιτικής χρηματοδοτήσεων με το πρώτο Πρόγραμμα Ανάπτυξης της Έρευνας και της Τεχνολογίας (ΠΑΕΤ) (Εικ. 2.11).

2.6 Η δημιουργία του πρώτου ΠΑΕΤ από το Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας

Το 1984 διαμορφώθηκαν από το Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας οι πρώτοι προϋπολογισμοί από το πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων, αλλά η ιδέα του τακτικού προϋπολογισμού δεν είχε ακόμη δρομολογηθεί. Το 1983 το προϋπολογισθέν κονδύλι από το ΥπΕ&Τ για την έρευνα ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν 0,28% και τελικά διατέθηκε 0,22%. Το 1984 το ποσοστό ΑΕΠ για την έρευνα ήταν 0,37% και τελικά μοιράστηκε στα ερευνητικά κέντρα το 0,27%. Η αύξηση του ποσοστού στο 0,45% για το 1985 ήταν μάλλον υπεραισιόδοξη, και κατέληξε τελικά στο 0,30%. Το ΕΚΕΚ χρηματοδοτήθηκε συνολικά για το 1983 και το 1984 με 567.551.000 δρχ. (έλαβε

¹²⁸ Συνέντευξη με Γιάννη Παπαδάκη, Φεβρουάριος 2022.

¹²⁹ Πρακτικά ΔΣ ΕΚΕΚ αρ. 20/2-1/19.5.1986.

¹³⁰ Πρακτικά ΔΣ ΕΚΕΚ αρ. 14/25.5.1985.

όμως τελικά 490 εκ. δρχ.), και με 420 εκ. δρχ. το 1985.¹³¹ Όπως χαρακτηριστικά θα δηλώσουν οι αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Έρευνας και Τεχνολογίας, δείχνοντας το πόσο είχαν επενδύσει πολιτικά σε αυτό: «Η ανεπάρκεια της ερευνητικής υποδομής αντιμετωπίστηκε σε εθνικό πλαίσιο μεταξύ άλλων με τη δημιουργία των Ερευνητικών Ινστιτούτων της Κρήτης, που έχουν ήδη αναγνωρισθεί διεθνώς για την υψηλή ερευνητική τους στάθμη, και σε ευρωπαϊκό επίπεδο με τη συνδρομή της Κοινότητας μετά την υποβολή συγκεκριμένων αιτημάτων —στα πλαίσια του Ελληνικού Μνημονίου— για χρηματοδότηση ερευνητικής υποδομής στην Ελλάδα».¹³²

Η διεκδίκηση της χρηματοδότησης γινόταν μετά από αίτηση του διευθυντή του κάθε Ινστιτούτου, και έτσι, βάσει της στοχοθεσίας των εργαστηρίων, συγκροτούνταν ένας τεκμηριωμένος προϋπολογισμός προς συγκεκριμένη κατεύθυνση. Έχοντας πλήρη επίγνωση των στενών ορίων του κρατικού προϋπολογισμού, το ΕΚΕΚ από την αρχή αναζήτησε χρηματοδότηση από πηγές εκτός Ελλάδας. Ήδη στα τέλη του 1983 τα πρώτα συνεργαζόμενα μέλη ΔΕΠ ξεκίνησαν να υποβάλλουν προτάσεις ερευνητικών προγραμμάτων προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, και από το 1984 να εισρέουν από εκεί χρηματοδοτήσεις. Το Ινστιτούτο Πληροφορικής, και συγκεκριμένα ο Δ. Τσιχριτζής, ήταν αυτός που έφερε τα πρώτα χρήματα στο ΕΚΕΚ από το πρόγραμμα ESPRIT και ο πρώτος που έλαβε χρηματοδότηση στην Ευρώπη από το εν λόγω πρόγραμμα.¹³³

Το Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας ανέλαβε τον σχεδιασμό της κυβερνητικής πολιτικής για την ανάπτυξη της έρευνας και της τεχνολογίας στο κράτος, μέσω του «Πενταετούς Προγράμματος Ανάπτυξης της Έρευνας και της Τεχνολογίας». Το ΠΑΕΤ 1983-1987 αποτέλεσε το πρώτο χρηματοδοτικό πλάνο του ελληνικού κράτους για την ανάπτυξη μιας εφαρμοσμένης πολιτικής για την επιστημονική έρευνα και την τεχνολογία μέσα από την υλοποίηση έργων. Πρόκειται για μια δυνατότητα που εισήχθη με τον Νόμο 1514/1985 και εντάχθηκε στο ευρύτερο πλαίσιο κατάρτισης πενταετούς Προγράμματος Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης της περιόδου. Η συγκρότηση Εθνικής Επιτροπής Καινοτομίας με εκπροσώπηση, πέραν των αρμόδιων παραγωγικών υπουργείων, του ΕΟΜΜΕΧ, της ΕΤΒΑ, του ΕΛΚΕΠΑ, περιλάμβανε και τη σύσταση ειδικού τμήματος για την Καινοτομία εντός του ΥΠΕ&Τ.¹³⁴

Η εναρμόνιση της ελληνικής με τη διεθνή και κυρίως με την Κοινοτική πολιτική για τα ερευνητικά προγράμματα διαμόρφωσε και τους όρους εργασίας της ομάδας που συνέθετε το ΥΠΕ&Τ βάσει της διεθνούς εμπειρίας και των εγχώριων αναγκών των συμμετεχόντων.¹³⁵ Παράλληλα, σε αυτό το πλαίσιο και με τον ίδιο τρόπο της

131 Η κατανομή τους ήταν η εξής: ΙΗΔΛ (ανάπτυξη εργαστηρίων και εφαρμογών λέιζερ και εγκατάσταση φωτοβολταϊκών α-SiH_x, αξίας 20 εκ. και 40 εκ., αντίστοιχα, για το 1983, και 65.351.000 δρχ. και 157.500.000 δρχ. για το 1984), ΙΜΒΒ (εγκαταστάσεις και ανάπτυξη εφαρμογών μοριακής βιολογίας και βιοτεχνολογίας αξίας 35 εκ. δρχ. για το 1983 και 119.700.000 δρχ. για το 1984), ΙΠ (εγκαταστάσεις υπολογιστών αξίας 40 εκ. δρχ. για το 1983 και ανάπτυξης συστημάτων προγραμματισμού υπολογιστών αξίας 225 εκ. δρχ. για το 1984), Ενημερωτικό Δελτίο, Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας, τεύχος 11-12 (1984), σ. 12.

132 Ενημερωτικό Δελτίο, Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας 11-12 (1984), σ. 11.

133 Συνέντευξη με Διονύση Τσιχριτζή, Απρίλιος 2021.

134 «Τεχνολογικές αδυναμίες παρουσιάζει η Ελλάδα», *Τα Νέα*, 26/6/1984, σ. 20.

135 Ενδεικτικά, η μετάφραση στα θέματα Research and Development αποφασίστηκε να αποδοθεί στρατηγικά ως Έρευνα και Τεχνολογία. Συνέντευξη με Δημοσθένη Αγραφιώτη, Οκτώβριος 2022.

εξοικείωσης των ερευνητικών αντικειμένων και των πεδίων τους, λειτουργούσαν και οι επικεφαλής των Ινστιτούτων του ΕΚΕΚ. Είχαν και εκείνοι συγκροτήσει ομάδες εργασίας από ερευνητές για να συγγράψουν και να μοιράσουν έντυπα σε φοιτητές του ΠΚ και σε άλλους ερευνητές καθώς και σε συγκεκριμένες επιχειρήσεις ή άλλες επαγγελματικές ομάδες για το τι συμβαίνει στο ΕΚΕΚ. Αντίστοιχα, με την ίδια θεματική συνέγραφαν υπομνήματα έπειτα από πρόσκληση του υφυπουργού Εθνικής Οικονομίας Κ. Βαϊτς.¹³⁶ Σε αυτά, διατύπωναν εύληπτες απαντήσεις σε ερωτήματα όπως «Τι είναι βιοτεχνολογία;»,¹³⁷ «Τι είναι πληροφορική;», «Τι είναι υπολογιστής»,¹³⁸ «Τι είναι μικροηλεκτρονική;», «Τι είναι λείζερ;»¹³⁹ κ.ο.κ.

Πρόκειται για μια αξιοσημείωτη στιγμή στην ιστορία της επιστημονικής έρευνας στην ελληνική περίπτωση της δεκαετίας του 1980, που αναδεικνύει μια συνθήκη —γνωστή και στην ελληνική και στη διεθνή ιστοριογραφία και σε άλλες περιόδους— για το πώς η εισαγωγή ενός νέου ερευνητικού πεδίου συνοδεύεται από τεχνικές επιστημονικής επικοινωνίας με σκοπό να διεκδικηθεί προτεραιότητα όχι μόνο στο ερευνητικό πεδίο αλλά και στην νομιμοποίηση των εννοιών γύρω από αυτά τα θέματα. Το ενδιαφέρον εκείνη την περίοδο σε σχέση με το παρελθόν είναι ότι στο εγχείρημα εμπλέκονται και οι ειδικοί του κράτους (Διεύθυνση Υπηρεσίας Επιστημονικής Πολιτικής εντός του ΥΠΕ&Τ) και οι ίδιοι οι Ερευνητές (Καφάτος, Τσιχριτζής, Οικονόμου, Λαμπρόπουλος και οι ομάδες τους), με την κάθε ομάδα να εξυπηρετεί διαφορετικές στοχεύσεις και να απευθύνεται σε διαφορετικά ακροατήρια. Απώτερος στόχος ήταν η διαμόρφωση ενός νέου τύπου προσανατολισμού αποδοτικότητας και παραγωγικότητας, ενός μοντέλου που θα επιτύχανε τη διασύνδεση της επιστημονικής έρευνας και τεχνολογίας με τη βιομηχανική παραγωγή, και θα λειτουργούσε ως συντελεστής κοινωνικής και πολιτισμικής ανάπτυξης.

Οι κατευθύνσεις της επονομαζόμενης «προσανατολισμένης έρευνας (βασική, εφαρμοσμένη, τεχνολογική)» για την Ελλάδα εξειδικεύονταν στο πλαίσιο τομέων που θα λειτουργούσαν ως ομπρέλα για την ανάπτυξη της γεωργίας, την αξιοποίηση ορυκτών και υδάτινων πόρων, την ενέργεια και τη σύνδεσή της με θέματα περιβάλλοντος, την υγεία, με κύριες κατευθύνσεις προς την ανάπτυξη τεχνολογίας και την πληροφορική, τη βιοτεχνολογία, τη μικροηλεκτρονική, τους υδρογονάνθρακες, τα σύνθετα υλικά, την τεχνολογία της θάλασσας. Σταδιακά, το ΠΑΕΤ, όπως

¹³⁶ Μελέτες Σκοπιμότητας, όπως σήμερα θα τις ονομάζαμε, ως προς τις δυνατότητες και τους περιορισμούς. Για την ανάπτυξη της Βιοτεχνολογίας στην Ελλάδα το IMBB μεταξύ όλων των Ινστιτούτων επέδειξε σημαντική κινητικότητα, κυρίως για τη σύνδεση της βασικής με τη βιομηχανική έρευνα στη βιολογία και την αξιοποίηση τεχνολογιών αιχμής, μέσω ενός πλαισίου προστασίας της έρευνας αντίστοιχου με τη διεθνή εμπειρία (αμερικανικών και ευρωπαϊκών Ινστιτούτων και Εργαστηρίων), την εκπαίδευση ερευνητών, και τη δημιουργία εμπορικών προϊόντων και υπηρεσιών που ιδανικά θα διοχετεύονται στις παραγωγικές ανάγκες της τοπικής, κρητικής κοινωνίας. Βλ. Δ. Αλεξανδράκη, Φ. Καφάτος, Ι. Παπαματθαίου & Α. Σταυρόπουλος, «Μελέτη για την Ανάπτυξη της Βιοτεχνολογίας στην Ελλάδα», Νοέμβριος 1982.

¹³⁷ Συλλογή Φ. Καφάτου, Κούτα 5-Βιοτεχνολογία 1982.

¹³⁸ Συλλογή Μ. Κατεβαίνη.

¹³⁹ Ε. Οικονόμου και Π. Λαμπρόπουλος στο Ντοκιμαντέρ: «Ερευνητικό Κέντρο Κρήτης», Παραγωγή: ΓΓΤΠ, περ. 1980, αρ. τεκμ. D4029, Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο – Διεύθυνση Μουσείο-Αρχείο ΕΡΤ. Με τον ίδιο τρόπο θα συνεχίσουν και οι επόμενες γενιές ερευνητών να επικοινωνούν ό,τι επιχειρούσαν να εισαγάγουν. Βλ. Στ. Ορφανουδάκης: «Τι είναι ένα επιστημονικό και τεχνολογικό πάρκο», 1989, Συλλογή Μ. Κατεβαίνη.

συνδυαζόταν και προσαρμοζόταν με το Κοινοτικό Πρόγραμμα Πλαίσιο Έρευνας και Τεχνολογίας 1984-1987, αναθεωρήθηκε, επιμερίζοντας ταυτόχρονα τη χρηματοδότηση ανά κλάδο. Σταδιακά, εξειδικεύθηκε και εκείνο κοντά στις αντίστοιχες οδηγίες και κατευθύνσεις συγκεκριμένων ερευνητικών προγραμμάτων που είχαν ήδη ξεκινήσει ή μόλις τότε ξεκινούσαν, με σημαντικότερα τα ESPRIT, RACE, BRITE, COST, COMMER, INSIS, FAST II, EUROTRA κ.ά.¹⁴⁰ Το πρόγραμμα ESPRIT (European Strategic Programme for Research and Development in Information Technology) αποτελεί και την πρώτη μεγάλη χρηματοδότηση σε ευρωπαϊκό πρόγραμμα, από το οποίο το ΕΚΕΚ έλαβε περίπου 530 εκ. δρχ. για το 1985. Το Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας εισέπραξε το 75% του ποσού αυτού εντός του χρόνου, αντισταθμίζοντας έτσι στο έπακρο τα ποσά που είχε δώσει ως προκαταβολή για την έναρξη λειτουργίας του το 1983.¹⁴¹ Στο ίδιο πλαίσιο, το ΥΠΕ&Τ προμηθεύτηκε από το ΕΚΕΚ με τη μορφή χορηγίας πολλούς Η/Υ αξίας μερικών εκατομμυρίων δραχμών για τον εξοπλισμό των υπηρεσιών του.¹⁴² Επομένως, η σχέση μεταξύ ΕΚΕΚ και ΥΠΕ&Τ αποκτούσε ισχυρά υλικά ερείσματα αλληλοϋποστήριξης, τα οποία επιβεβαιώθηκαν και στην πρώτη άτυπη αξιολόγηση.

Οι ερευνητικές ομάδες του ΕΚΕΚ, ενώ συνεργάστηκαν και με τις υπηρεσίες του ΥΠΕ&Τ και αργότερα της ΓΓΕΤ για τα εγχώρια ερευνητικά προγράμματα, συμμετείχαν και σε όλα τα διαθέσιμα προαναφερθέντα ευρωπαϊκά. Το πλαίσιο ΕΥΡΗΚΑ και το NATO έδιναν δυνατότητες χρηματοδότησης ακριβώς πάνω στα αντικείμενα αιχμής στα οποία δραστηριοποιούνταν τα Ινστιτούτα, όπως η απόκτηση και λειτουργία ενός ερευνητικού σκάφους (βλ. Ένθετο 2.2). Όπως θα δείξουν οι πρώτες άτυπες αξιολογήσεις, τα συγκεκριμένα ερευνητικά εγχειρήματα υποστηρίχθηκαν με επιτυχία, αλλά αυτό αποτελούσε βέβαια μονόδρομο για την επιβίωση της ανταγωνιστικής έρευνάς τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι Επιτροπές Αξιολόγησης (με 2-3 εξωτερικούς κριτές διεθνούς κύρους) είχαν διαπιστώσει ότι το υπό αξιολόγηση ερευνητικό έργο στα 21 προγράμματα που έτρεχαν τα τρία Ινστιτούτα (ΙΠ, ΙΜΒΒ, ΙΗΔΛ) του ΕΚΕΚ ήταν διεθνούς επιπέδου και ότι μπορούσε να συγκριθεί με τα αντίστοιχα ξένα, ενώ ταυτόχρονα επεσήμαιναν (όπως και στα υπόλοιπα ερευνητικά κέντρα) ελλείψεις στο ερευνητικό και τεχνικό προσωπικό καθώς και στις υλικοτεχνικές υποδομές.

Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης δεν δημοσιεύτηκαν, αλλά δόθηκαν στις διοικήσεις των ερευνητικών κέντρων ώστε να βελτιωθούν οι επιδόσεις τους στις επόμενες κρίσεις ερευνητικών έργων.¹⁴³ Ωστόσο, δόθηκαν στον Τύπο, προκειμένου να γίνει γνωστή η σημαντική επιτυχία για το τι κατόρθωσε στο επιστημονικό σκέλος, σε ένα τόσο σύντομο χρονικό διάστημα, ένα περιφερειακό νεοσύστατο ερευνητικό κέντρο.¹⁴⁴ Τα λεγόμενα του Δ. Αγραφιώτη, Διευθυντή της Επιστημονικής Πολιτι-

¹⁴⁰ Για τις απαρχές αυτών των προγραμμάτων, βλ. αναλυτικά στο John Peterson & Margaret Sharp, *Technology Policy in the European Union*, New York: St. Martin's Press, 1998, σ. 70-78.

¹⁴¹ Ενημερωτικό Δελτίο ΓΓΕΤ, 3/6/1986, σ. 34.

¹⁴² Πρακτικά ΔΣ ΕΚΕΚ αρ. 19/13.3.1986.

¹⁴³ Ενημερωτικό Δελτίο ΥΠΕ&Τ 11-12/1984, σ. 11-15, και Δ. Αγραφιώτης κ.ά., «Υπουργείο Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας, Αξιολόγηση του Προγράμματος Ανάπτυξης Έρευνας και Τεχνολογίας 1983-1984», ΓΓΕΤ, Νοέμβριος 1989, Αθήνα.

¹⁴⁴ «Αφανές αλλά αξιόλογο το Ερευνητικό Κέντρο Κρήτης», *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, σ. 76-77.

ΕΝΘΕΤΟ 2.2 Το ερευνητικό σκάφος «Φιλία» και το ΙΘΑΒΙΚ, 1984-1987

Το ερευνητικό σκάφος «Φιλία» του Ινστιτούτου Θαλάσσιας Βιολογίας Κρήτης. (Κάτω) Ο Καθηγητής Νίκος Τσιμενίδης ξεναγεί τον Αντιπρόεδρο και Υπ. Έρευνας & Τεχνολογίας της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Τσεχοσλοβακίας Jaromír Obzina στις εγκαταστάσεις του ΕΚΕΚ-ΙΘΑΒΙΚ και στο Ε/Σ «Φιλία» στο Ηράκλειο.

ΠΗΓΗ: Φυλλάδια_Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου, Β1_ΠΑΟ_39_018, Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου & Πατρίς, 24/9/1986, σ. 1, 3.

εκείνη την περίοδο. Η καθέλκυση του έγινε τον Ιούνιο του 1986.³ Ήταν το πρώτο ερευνητικό σκάφος που ανήκε σε ερευνητικό κέντρο και όχι στο πολεμικό ναυτικό. Η αξία του για την εξαγωγή επιστημονικών συμπερασμάτων και ως εκπαιδευτικού εργαλείου στα μεταπτυχιακά προγράμματα του ΕΚΕΚ-ΠΚ ήταν μεγάλη. Αποτελούσε συνάμα ένα σημαντικό μέσο σύμφιξης διεθνών επιστημονικών, εκπαιδευτικών και πολιτικών σχέσεων, όπως όταν ο Αντιπρόεδρος και ο Υπουργός Έρευνας και Τεχνολογίας της Τσεχοσλοβακίας ξεναγήθηκαν στο σκάφος από εκπροσώπους του ΕΚΕΚ και του ΙΘΑΒΙΚ και από τον Δήμαρχο Ηρακλείου Μ. Καρέλλη.⁴ Οι διοικητικές ιδιομορφίες ΕΚΕΚ-ΙΘΑΒΙΚ και το υψηλό κόστος λειτουργίας και συντήρησης του σκάφους από το ΕΚΕΚ οδήγησαν ωστόσο στην ανεξαρτητοποίηση του ΙΘΑΒΙΚ λίγο πριν από την ίδρυση του ΙΤΕ. Το 1987 το «Φιλία», το πρώτο πλοίο που χρηματοδοτήσε το ΝΑΤΟ για ερευνητική χρήση διεθνώς, δεν αποτελούσε ερευνητική περιουσία του ΕΚΕΚ.⁵ Το όλο εγχείρημα, ακόμη και σήμερα, λαμβάνει μνεία «εθνικής προσφοράς»,⁶ όπως και τότε που θεωρούνταν έργο «υψηλής πρόκλησης και αξίας», σύμφωνα με τον χαρακτηρισμό του ανώτατου Αμερικανού διευθύνοντος του Προγράμματος «Science for Stability».⁷

Η σύνδεση της «βασικής-“καθαρής” επιστήμης με την επιστήμη στην υπηρεσία των μεγαλύτερων πολιτικών στόχων»¹ φάνηκε να αποτελεί πρόκληση για το ΔΣ του ΕΚΕΚ, όπως έδειξε το πρωτόγνωρο εγχείρημα της απόκτησης ενός ερευνητικού σκάφους. Το 1984 το μεταπτυχιακό πρόγραμμα IMBB-ΠΚ περιλάμβανε ξεχωριστό τομέα Θαλάσσιας Βιολογίας, κατεύθυνση με στρατηγική στόχευση για τον Φ. Καφάτο. Τον επόμενο χρόνο το ΥΠΕ&Τ αποφάσισε ο τομέας αυτός να αποκοπεί από το IMBB και να δημιουργηθεί ένα Ινστιτούτο, όχι ενταγμένο στο ΕΚΕΚ αλλά ημιαυτόνομο. Το ΔΣ του ΕΚΕΚ συμφώνησε και συνεργάστηκε με το Ινστιτούτο Ωκεανογραφικών Αλιευτικών Ερευνών (ΙΩΑΚΕ). Το Ινστιτούτο Θαλάσσιας Βιολογίας Κρήτης (ΙΘΑΒΙΚ) δημιουργήθηκε για να έχει εθνική ισχύ και εμβέλεια και να αποκτήσει ένα ερευνητικό σκάφος ανταγωνιστικό σε γεωπολιτικό επίπεδο, κυρίως προς την Τουρκία, πάνω στην έρευνα υδρογονανθράκων. Ο Αναστάσιος Ελευθερίου, καθηγητής του ΠΚ και υπεύθυνος του ΕΚΕΚ-ΙΘΑΒΙΚ, ανέλαβε από το ΝΑΤΟ το ερευνητικό πρόγραμμα «Science for Stability». Η εξερεύνηση των ελληνικών θαλασσών, η αγορά εξοπλισμού και η απόκτηση τεχνογνωσίας κατέληξαν στη ναυπήγηση ενός σκάφους, με το ΕΚΕΚ να αναλαμβάνει τη λειτουργία του στην Κρήτη ως «εθνική ανάγκη».² Παράλληλα, το ΕΚΕΚ συνεργαζόταν με το Εθνικό Κέντρο Θαλασσίων Ερευνών (ΕΚΘΕ) χρηματοδοτώντας την τεχνολογία του ερευνητικού σκάφους «Αιγαίο».

Το «Φιλία» αποτέλεσε επιστημονικό και πολιτικό στοίχημα

1 J. E. Fenstad, «NATO and Science», *European Review* 17/3-4 (2009), σ. 487-497.

2 Πρακτικά ΔΣ ΕΚΕΚ αρ. 11/10.1.1985.

3 «Σήμερα η καθέλκυση του σκάφους του Ερευνητικού Κέντρου Κρήτης», *Μεσόγειος*, 19/6/1986.

4 «Το Φιλία ξεκινά για τις έρευνες στις Ελληνικές θάλασσες», *Πατρίς*, 24/9/1986, σ. 1, 3.

5 Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου και Συνάντηση με Χ. Στρατήγη, ό.π.

6 Συνέντευξη με Γιάννη Παπαδάκη, Φεβρουάριος 2022.

7 Αλληλογραφία Ε. Ν. Economou & H. Durand, NATO Scientific Affairs Division, 11.1986, Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου.

κής στην ΥΕΕΤ και τη ΓΓΕΤ, για το τι συνέβη σε αυτή την πρώτη αξιολόγηση και για την αμηχανία που υπήρξε στο κράτος γύρω από το τι σήμαινε αξιολόγηση της έρευνας στα μέσα της δεκαετίας του 1980 για τον ερευνητικό ιστό είναι αποκαλυπτικά:

Το ποσοστό της χρηματοδότησης ήταν 0,4% του ΑΕΠ. Το βγάλαμε. Ούτε ξέραμε αν είναι σωστό ή όχι. Από διάφορους υπολογισμούς που κάναμε από δω κι από κει... Λέγαμε ότι αν αυτό δεν πάει 1,5%, όπως έλεγε η διεθνής βιβλιογραφία, δεν μπορεί να έχεις σύστημα έρευνας και τεχνολογίας σε μια χώρα. Να κάνω μια παρένθεση: Αν κοιτούσε κανείς την Κρήτη μετά από χρόνια, θα έβλεπε ότι η Κρήτη ήταν η μόνη περιοχή που πληρούσε το 1,5%. Γι' αυτό λέγαμε μπράβο στους Κρητικούς, μπράβο στο ΕΚΕΚ, μπράβο στο ΙΤΕ, μπράβο στον Οικονόμο, μπράβο, μπράβο, μπράβο... γιατί αυτοί ήταν το επιχείρημά μας. Αν και αυτοί δεν μας παραδεχόντουσαν, αλλά εμείς λέγαμε εσείς είσατε το παράδειγμά μας, γιατί κατορθώσατε με αυτό που κάνατε να τηρήσετε αυτόν τον κανόνα.¹⁴⁵

2.7 Οι απαρχές των πολιτικών σύνδεσης της Έρευνας με την Παραγωγή

Στις 25 Μαΐου 1985 στο ΔΣ του ΕΚΕΚ (εκτός ημερήσιας διάταξης), λίγους μήνες μετά την ψήφιση του Νόμου για την Έρευνα, παρευρέθη για τελευταία φορά στην Κρήτη —ως υπουργός Έρευνας και Τεχνολογίας— ο Γεώργιος Λιάνης. Μέσα σε μισό χρόνο περίπου καταργήθηκε το ΥΠΕ&Τ και δημιουργήθηκε η Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ) υπό την εποπτεία του Υπουργείου Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας (ΥΒΕΤ). Ο Γ. Λιάνης είχε σταλεί πρέσβης στην Ιαπωνία —έναν μηχανικός σε θέση διπλωμάτη—, με το ΕΚΕΚ να είναι ο βασικός λόγος μιας τέτοιας «πολιτισμένης» μετάθεσης, αφού είχε προσελκύσει όλα τα βλέμματα πάνω του. Δύο σημαίνοντα νέα πρόσωπα, η Βάσω Παπανδρέου και ο Αναστάσιος Πεπονης, επρόκειτο να διαδραματίσουν έναν νέο ρόλο στην εποχή που ακολουθούσε.

Ωστόσο, η ανακοίνωση για το πώς θα εγκρινόταν η ετήσια συνολική χρηματοδότηση του ΕΚΕΚ από το Υπουργείο Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας και τη ΓΓΕΤ¹⁴⁶ το 1986 πυροδότησε μία από τις πρώτες συζητήσεις-πλαίσιο μεταξύ των διευθυντών του ΔΣ.¹⁴⁷ Το αίτημα αφορούσε τη συμπληρωματική συνδρομή του κράτους εξαιτίας της αύξησης των ερευνητικών δραστηριοτήτων στο ΕΚΕΚ: πλέον είχε διευρυνθεί έχοντας πέντε Ινστιτούτα, έναν εκδοτικό οίκο, ένα ερευνητικό σκάφος, κτιριακό πρόβλημα (με διάσπαρτες εγκαταστάσεις σε διαφορετικά μέρη σε χώρους του ΠΚ και στην πόλη του Ηρακλείου, και 170 περισσότερους εργαζόμενους από τους 37 που είχε στο τέλος του 1983). Επομένως, η κατάσταση έδει-

¹⁴⁵ Συνέντευξη με Δημοσθένη Αγραφιώτη, ό.π.

¹⁴⁶ Τον Ιούνιο του 1985 έγιναν εκλογές και η νέα κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ κατήργησε το Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας. Με τον Ν. 1558/1985, ΦΕΚ Α 137, 26/7/1985, η Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ) υπήχθη στο Υπουργείο Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας. Πρώτος Γενικός Γραμματέας ορίστηκε ο Δ. Ραπακούλιας, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Πατρών και πρώην Γενικός Γραμματέας στο ΥΠΕ&Τ.

¹⁴⁷ Σύνολο χρηματοδότησης 364 εκ. δρχ. (55 εκ. δρχ. από τον τακτικό προϋπολογισμό, 320 εκ. δρχ. από τις Δημόσιες Επενδύσεις), ΙΜΒΒ (130 εκ. δρχ.), (ΙΗΔΛ 90 εκ. δρχ.), ΙΠ (90 εκ. δρχ.), ΙΥΜ (25 εκ. δρχ.), ΙΜΣ (15 εκ. δρχ.), ΚΔ (14 εκ. δρχ.). Το ποσό που τελικά έλαβε το ΕΚΕΚ από τον τακτικό προϋπολογισμό για το 1986 ήταν 46.750.00 δρχ. Βλ. Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων, ΓΓΕΤ, «Συνοπτικός πίνακας χρηματοδοτήσεων Τακτικού Προϋπολογισμού και συνόλου εισροών περιόδου ΙΤΕ 1983-2022».

χνε πιεστική με τις αυξανόμενες ανάγκες σε δαπάνες λειτουργίας (από δημιουργία γραφείων και εργαστηριακών υποδομών με ακριβό εξοπλισμό έως κατασκευή και συντήρηση ερευνητικών πλοίων) και με ένα διαρκές έλλειμμα σε εργαζόμενους.¹⁴⁸

Οι διαπιστώσεις των διευθυντών αντικατόπτριζαν το κλίμα της περιόδου. Ο Οικονόμου (που εκτάκτως τότε εκτελούσε και χρέη διευθυντή του ΙΠ) υποστήριζε χαρακτηριστικά ότι, ιδίως για την ανάπτυξη του τομέα της Πληροφορικής, ήταν απαραίτητη η πρόσληψη ερευνητών υψηλής εξειδίκευσης. Η στροφή στην Ευρώπη ήταν μια λύση, όπως εισηγούνταν ο Διευθυντής του ΙΥΜ Γιάννης Παπαδάκης, αν βέβαια το κράτος και πάλι πρώτα διέθετε νέες ειδικές θέσεις προσωπικού για τη δημιουργία μηχανισμού εκπαίδευσης στελεχών στη συγγραφή ερευνητικών προτάσεων, επιβεβαιώνοντας ότι στην ΕΟΚ υπήρχαν αδιάθετα τεράστια κονδύλια προς αξιοποίηση της έρευνας και αναμένονταν προκηρύξεις νέων προγραμμάτων. Στο ίδιο πνεύμα, ο Καφάτος υποστήριζε ότι η έρευνα στη βιολογία ήταν «εργασία εντάσεως» και οι νομοθετημένες θέσεις δεν κάλυπταν καν τις ανάγκες του ΙΜΒΒ, ιδίως σε τεχνικό προσωπικό για την κατασκευή και συντήρηση του διαρκώς αυξανόμενου τεχνολογικού εξοπλισμού. Αυτή ήταν μια σημαντική διάσταση που ίσχυε και για το ΙΗΔΛ, όπου εκείνη την περίοδο δινόταν άμεση προτεραιότητα σε κατευθύνσεις σύνδεσης της έρευνας με την παραγωγή (όπως παραγωγή συσκευών λείζερ για παροχή υπηρεσιών και χρήση από τη βιομηχανία). Ο Διευθυντής του ΙΗΔΛ Π. Λαμπρόπουλος, ως παλιός μηχανικός, επεσήμαινε ότι «οι πανεπιστημιακοί δεν ενδιαφέρονται για τις κατασκευές, γιατί μια τέτοια υπηρεσία δεν θεωρείται ακαδημαϊκό προσόν»· επρόκειτο για μια κρίσιμη πτυχή, που υπενθύμιζε επακριβώς τη διαφοροποίηση των σκοπών ενός τέτοιου ερευνητικού οργανισμού (την παραγωγή δηλαδή τεχνολογίας) από έναν πανεπιστημιακό φορέα. Ο εκπρόσωπος της ΓΓΕΤ ενθάρρυνε τις επισημάνσεις των διευθυντών και υποσχόταν την αρωγή του κράτους προς το ΕΚΕΚ.

Επομένως, με την ολοκλήρωση μιας «χρυσής» περίπου τριετίας για το ΕΚΕΚ από την ίδρυσή του έως και τους πρώτους μήνες εφαρμογής του νέου προστατευτικού πλαισίου για την έρευνα στη βάση του Ν. 1514/1985, τρία ήταν τα θέματα που φάνηκε να απαιτούν άμεση διευθέτηση και, όχι τόσο αναπάντεχα, απηχούσαν ιστορικά εμπόδια των εγχώριων πολιτικών έρευνας. Τα δύο ζητήματα σχετίζονταν με πρωτοβουλίες που το κράτος ήταν απαραίτητο να αναλάβει από την πλευρά του να επιλύσει, και αφορούσαν την αύξηση και τη σταθεροποίηση της προϋπολογισμένης ροής της κρατικής χρηματοδότησης προς το ΕΚΕΚ και τη δημιουργία μόνιμων και έκτακτων θέσεων εργασίας ερευνητικού και τεχνικού προσωπικού, καθώς και θέσεων μεταπτυχιακών υποτρόφων, που ολοένα και περισσότερο απασχολούνταν και εξειδικεύονταν στο Ερευνητικό Κέντρο. Το τρίτο ζήτημα ήταν η σύνδεση της αξίας της εγχώριας επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας με την αξία της παραγωγής εμπορικών προϊόντων και τη σχετική παροχή υπηρεσιών έρευνας και τεχνολογίας.

Από το 1986 και μετά, τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ) αποτέλεσαν τον κύριο χρηματοδοτικό μηχανισμό για την απασχόληση νέων ερευνητών και για την αγορά και τη δημιουργία υποδομών στο ΕΚΕΚ-ΙΤΕ, και ένα πλαίσιο ανταλλαγής τεχνογνωσίας και καθορισμού μιας νέας ορολογίας για το τι είναι ένα ερευνητικό πρόγραμμα, όπως επίσης και μια πρωτοβουλία ενθάρρυνσης της διασύνδεσης

¹⁴⁸ Πρακτικά ΔΣ ΕΚΕΚ αρ. 20/2-1/19.5.1986.

της έρευνας με παραγωγικές διαδικασίες στην περιφέρεια της Ευρώπης. Τα ΜΟΠ αποτέλεσαν για την Ευρωπαϊκή Ένωση ένα πρώτο εγχείρημα ανάπτυξης διαρθρωτικής πολιτικής, που επισημοποιήθηκε ως τέτοια το 1988, μέσω του πρώτου Πακέτου Delors, με στόχευση σε νέους τομείς (εκπαίδευση, υγεία και περιβάλλον).¹⁴⁹

Η διάρκεια των ΜΟΠ Κρήτης ορίστηκε από τις 13 Νοεμβρίου 1985 έως τις 12 Νοεμβρίου 1992. Η Κρήτη ήταν μία από τις πιο φτωχές περιοχές της Ευρώπης, με το ακαθάριστο περιφερειακό προϊόν ανά κάτοικο το 1984 να βρίσκεται κάτω από το 80% του εθνικού μέσου όρου, και κάτω από το 35% της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Η εξάρτηση των κατοίκων της από μια γεωργία επιστημονικά και τεχνολογικά ξεπερασμένη ήταν καθολική. Απαιτούνταν επιθετικά κίνητρα για δραστικές μεταβολές, με στόχευση τον αναπροσανατολισμό της αγροτικής παραγωγής, τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς της, την ανάδειξη των φυσικών πόρων και (ταυτόχρονα) την εκμετάλλευση των εδαφικών πλεονεκτημάτων του νησιού. Γνώμονας για την ανάπτυξη θα ήταν η ενίσχυση της αποδοτικότητας του πρωτογενούς τομέα, που με τη σειρά του θα συμπαρέσυρε ευνοϊκά τον τριτογενή τομέα, ιδίως τις ανερχόμενες στην Κρήτη τουριστικές υπηρεσίες.¹⁵⁰ Ο ρόλος της επιστήμης και της τεχνολογίας αναβαθμίστηκε και επιχειρήθηκε η διασύνδεση με την κρητική παραγωγή.

Κάθε Ινστιτούτο στο ΕΚΕΚ επωφελήθηκε από τα ΜΟΠ στη μακρά διάρκεια, λαμβάνοντας διαφορετικής κλίμακας και είδους χρηματοδοτήσεις. Τα μεγαλύτερα όμως κονδύλια κατευθύνθηκαν στην ολοκλήρωση κτιριακών υποδομών, κοινών εγκαταστάσεων του ΕΚΕΚ με το Πανεπιστήμιο Κρήτης, όπως στην τότε Φυσικομαθηματική Σχολή ή στην Ιατρική Σχολή, η οποία εντασσόταν επιπροσθέτως στο ΜΟΠ, και στην αγορά εργαστηριακού εξοπλισμού. Ένας άλλος τομέας χρηματοδότησης αφορούσε την επαγγελματική κατάρτιση νέων ανέργων στο Ηράκλειο, σε συνεργασία με το Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας (ΕΛΚΕΠΑ), σε τομείς όπου τα μέλη του ΕΚΕΚ αναλάμβαναν πιο ουσιαστικό ρόλο, όπως η εξοικείωση με εναλλακτικές μορφές ενέργειας, η βιοτεχνολογία, η προστασία του περιβάλλοντος, η μικροηλεκτρονική, τα συστήματα αυτόματου ελέγχου και, βέβαια, η πληροφορική.

Επομένως, μεταξύ 1986-1988, κατά τη μετάβαση από το ΕΚΕΚ στο ΙΤΕ, και μαζί με τη ΓΓΕΤ, τόσο το κράτος όσο και το ερευνητικό κέντρο βρέθηκαν μπροστά σε νέα, άγνωστα μονοπάτια από κοινού διαχείρισης έργων με την Ευρώπη και από κοινού αναζήτησης λύσεων για άγνωστα θέματα. Όσο περνούσε ο καιρός, το σύστημα εκπαιδευόταν, οι υπηρεσίες συντονίζονταν και γίνονταν πιο αποδοτικές τόσο στο εσωτερικό του ΕΚΕΚ όσο και στη ΓΓΕΤ, ώστε να μοιραστούν το σχετικό know-how με βοήθεια βέβαια και με πολλά ταξίδια όλων των συμμετεχόντων στο εξωτερικό. Κορυφαίο γεγονός που επιβεβαιώνει τη δυσκολία των προαναφερθέντων υπήρξε η προσπάθεια απαιτητικών και αυστηρά προϋπολογισμένων οροσήμων για την απορροφητικότητα, με το κάθε επιτυχημένο πέρασμά τους να προκαλεί ανακούφιση για την ομαλή συνέχιση της ροής της χρηματοδότησης και, αντίστοιχα, τη διεξαγωγή της ερευνητικής δραστηριότητας.

¹⁴⁹ Αχ. Μητσός, *Η Ελληνική Βιομηχανία στη Διεθνή Αγορά*, Αθήνα: Θεμέλιο 1989, σ. 394-395.

¹⁵⁰ Historical Archives of the European Union: CEUE_SEGE-SEC(1986)0811 SEC(1986)811 — Note pour MM. les Membres de la Commission Procédure écrite E/581/86 CLOTURE Objet: Projet de Programme Intégré Méditerranéen pour l'île de Crète, σ. 3-7.

Από το συνολικό κόστος των 6,15 εκ. ECU περίπου που θα απορροφούνταν έως το 1992, τα 2,5 εκ. ECU έπρεπε απaráβατα να δαπανηθούν μέσα στον πρώτο 1,5 χρόνο από την έναρξη του προγράμματος (έως το τέλος του 1987) για την κατασκευή κτιρίων του IMBB, για την απόκτηση ερευνητικού εξοπλισμού στη μοριακή βιολογία και τη βιοτεχνολογία, για την παραγωγή ανοσοδιαγνωστικών εμβολίων για ζώα και για την πειραματική ανάπτυξη εκτροφής ψαριών. Επρόκειτο για ένα πολύ σύντομο διάστημα, αν υπολογίσει κανείς τις ανυπέρβλητες δυσκολίες τεχνολογικής και οικονομικής φύσεως και τις δυνατότητες της Κρήτης στις αρχές της δεκαετίας του 1980.

Ωστόσο, «δεν υπήρχε στο IMBB Δημόσιο Λογιστικό. Αυτό τα λέει όλα», θα δηλώσει με έμφαση ο Κίτσος Λούης, τονίζοντας την ευελιξία που παρείχε η θεσμική μορφή του ΝΠΙΔ και η ύπαρξη της Κεντρικής Διεύθυνσης στο ΕΚΕΚ, παρ' όλα τα προβλήματα που είχαν να αντιπαρέλθουν οι ερευνητές για την εξασφάλιση των απαραίτητων υλικών για τα πειραματικά τους εργαστήρια (π.χ. ζητήματα αποθήκευσης),¹⁵¹ εξαντλώντας κάθε δυνατό επιχείρημα προκειμένου να πειστούν οι έξωθεν του ΕΚΕΚ υπηρεσίες, οι μεταφορικές και οι αεροπορικές εταιρείες, τα τελωνεία κ.ο.κ.¹⁵² Στην αρχή οργανώθηκαν εντός του ΠΚ στην Κνωσό, απέκτησαν ειδικούς ανεξάρτητους χώρους με εξοπλισμό και τεχνικό προσωπικό και, μετά την κατασκευή των νέων κτιρίων, μεταφέρθηκαν στις Βούτες (μηχανουργεία, τμήματα υποστήριξης πληροφοριακών συστημάτων κ.λπ.).¹⁵³

Από τα παραπάνω επωφελούνταν μόνον όσοι συνεργάζονταν με το ΕΚΕΚ (και αν βεβαίως έφεραν στον ερευνητικό τους λογαριασμό κάποιο grant ή είχαν την πρόθεση να αιτηθούν για να λάβουν), ακριβώς δηλαδή όπως συνέβαινε και στα ερευνητικά κέντρα του εξωτερικού. Η απάντηση του ιστορικού στελέχους του IMBB Κίτσου Λούη για το τι συνέβαινε διεθνώς αντίστοιχα ήταν αφοπλιστική: «Στο εξωτερικό κανείς δεν γνώριζε την ύπαρξη όλων αυτών, και απλά συμπλήρωνε ένα χαρτί για να τα στείλουν άμεσα».¹⁵⁴

Τα παραπάνω ωστόσο προδιέγραφαν μια δύσκολη συνύπαρξη του ΕΚΕΚ με το ΠΚ, συνθήκη στην οποία ήδη είχαν περιέλθει και τα ομοειδούς νομικού καθεστώτος ανεξάρτητα Ακαδημαϊκά Ερευνητικά Ινστιτούτα: το Χημικής Μηχανικής στην Πάτρα (ΕΙΧΗΜΥΘ) και το επίσης Χημικής Μηχανικής στη Θεσσαλονίκη (ΕΙΤΧΗΔ). Η αποτροπή αυτής της κατάστασης θεωρήθηκε προτεραιότητα όλων ενόψει της επερχόμενης συνένωσης των ινστιτούτων αυτών με το ΕΚΕΚ υπό τον ενιαίο φορέα με τίτλο «Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας».

¹⁵¹ Ως ΝΠΙΔ φορέας, στο ΕΚΕΚ/ΙΤΕ αυτό επιχειρήθηκε να αποτραπεί εξ αρχής διά της εισαγωγής μιας οργανωτικής καινοτομίας που υιοθετήθηκε απαράλλαχτη από αμερικανικά εργαστήρια στην κλίμακα της Κρήτης, υπό την καθοδήγηση της ΚΔ. Πρόκειται για τον κοινό χώρο διαχείρισης εργαστηριακών προμηθειών, μια υποδομή υψηλής συμπληρωματικότητας για τις ομάδες των εργαστηρίων του IMBB. Ένας μηχανισμός αποθήκης, διαδικασιών logistics, όπου εργαζόμενοι —πολλοί και πολλές εκ των οποίων με ερευνητική προϋπηρεσία και εξειδίκευση στα προϊόντα που διαχειρίζονταν— κατέγραφαν τις προβλεπόμενες ανάγκες σε αναλώσιμα, όργανα και συσκευές, και προγραμμάτιζαν συστηματικά πρόχειρους διαγωνισμούς προμηθειών ώστε να μην δημιουργούνται ελλείψεις. Επιπλέον, οργάνωναν συνολικό κοινό αποθεματικό υλικών πόρων και αναλωσίμων για όλα τα εργαστήρια. Συνεντεύξεις με εργαζόμενους του IMBB, Νοέμβριος 2022.

¹⁵² Συνέντευξη με Χρήστο (Κίτσο) Λούη, Φεβρουάριος 2023.

¹⁵³ Συνεντεύξεις με εργαζόμενους του IMBB, Νοέμβριος 2022.

¹⁵⁴ Συνέντευξη με Χρήστο (Κίτσο) Λούη, Φεβρουάριος 2023.

3

Ίδρυμα Τεχνολογίας & Έρευνας: Επέκταση και σταθεροποίηση, 1987-2005

3.1 Πολιτικές συμμαχιών και τεχνικές αποφυγής κρίσεων, 1987-1993

Μια νεαρή γυναίκα μπροστά σε κάποιο καμπαναριό και δίπλα σε ένα τουριστικό λεωφορείο αναφωνεί με απογοήτευση: «Αλλά αν είναι Τρίτη, πρέπει να είναι η Σιένα» [But if it's Tuesday, it has to be Siena].¹⁵⁵ Η γελοιογραφία του Leonard Dove στο *The New Yorker* στα τέλη της δεκαετίας του 1950 έδωσε το έναυσμα για ένα σλόγκαν με ποικίλες καλλιτεχνικές και όχι μόνο χρήσεις, έως ότου ταυτίστηκε τελικά με την τυπική αμερικανική κωμωδία του Mel Stuart *If It's Tuesday, This Must Be Belgium* (1969). Η στάση σε κάποια γνωστή ευρωπαϊκή πρωτεύουσα —ωστόσο παντελώς ανύπαρκτη για τον χάρτη των πρωταγωνιστών (Αμερικανοί τουρίστες που διασχίζουν με λεωφορείο την Ευρώπη της δεκαετίας του 1960)— θα αναγνωριζόταν μονάχα μέσα από στερεότυπα που είχαν ακούσει τυχαία γι' αυτή. Επομένως, αν είχαν ακούσει ότι μια πόλη με το όνομα Βέλγιο ήταν βρόμικη, τότε κατά τον απaráβατο εβδομαδιαίο προγραμματισμό του ταξιδιού τους δεν μπορούσε παρά η βρόμικη πόλη στην οποία είχαν μόλις φτάσει, να είναι... το Βέλγιο! Το αστείο μοτίβο της φράσης,¹⁵⁶ εξαιτίας του δυσνόητου χαρακτήρα του, μεταφράστηκε για ξένο κοινό ως «Έρχονται οι Αμερικάνοι» και άρχισε να χρησιμοποιείται αμφίσημα τα επόμενα χρόνια· τότε υποτιμητικά για να φανεί η παγίωση προκαταλήψεων/στερεοτύπων, και τότε με θετικό πρόσημο ως δήλωση για μια προσυμφωνημένη, επικείμενη συνάντηση, ένα προκαθορισμένο ραντεβού...

Χωρίς τις παραπάνω διευκρινίσεις, δύσκολα νομίζω κάποιος αναγνώστης ή ένας γνήσιος κινηματογραφόφιλος εκτός της αμερικανικής κουλτούρας θα μπορούσε να κατανοήσει τη σημασία του τίτλου του άρθρου *If It's Tuesday, This Must Be ... Heraklion?* (Εικ. 3.1). Παίζοντας με το προαναφερθέν εύρημα, είτε για να δηλωθεί το αναπάντεχο ραντεβού της Κρήτης με την Επιστήμη και την Τεχνολογία είτε για να σπάσουν τα στερεότυπα για το τι θεωρείται κέντρο και τι περιφέρεια στη διεξαγωγή έρευνας, ο επιφανής δημοσιογράφος David Dickson παρουσίαζε σε όλο τον επιστημονικό κόσμο διά του περιοδικού *Science* τους πρωτεργάτες του μόλις πρόσφατα συνδεδεμένου ΕΚΕΚ με το ΙΤΕ. Το ερωτηματικό στο τέλος του τίτλου άφηνε βέβαια αρκετό χώρο —εν είδει στοιχήματος— ως προς την ενδεχόμενη έκβα-

155 *The New Yorker*, 22/6/1957: *But if it's Tuesday, it has to be Siena*.

156 (Αν) είναι Τρίτη, πρέπει να είναι... [(if) it's Tuesday, this (or it) must be ...].

If It's Tuesday, This Must Be . . . Heraklion?

Greek-born, U.S.-trained scientists return home to Crete to carry on research in laser science, computers, math, and biology

Heraklion, Crete

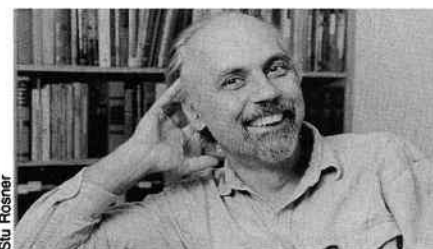
OVER THE PAST FEW YEARS, a new and unexpected location increasingly has been finding its way into the address books of the conference organizers, grant-giving bodies, and journal editors of Europe's molecular biology community. This newcomer to the traditional list of Cambridge, Paris, Heidelberg, and Strasbourg is Heraklion, the capital of the Greek island of Crete.

Set in the middle of the Mediterranean 200 miles south of Athens, Crete is perhaps best known as the cradle of the Minoan civilization that flourished from 3000 B.C. to 1100. And the fertile geography that gave rise to this civilization remains the source of its two leading contemporary industries: tourism and agriculture.

In recent years, however, a small group of Greek-born, U.S.-trained scientists has spearheaded an effort to introduce a third leg into the Cretan economy—high-technology based directly on advances in fundamental science. Its efforts have led to the

funds provided equally from Greek and non-Greek sources, the latter being primarily the Brussels-based Commission of the European Economic Community (EEC) and the North Atlantic Treaty Organization (NATO), to try to create a sufficiently attractive research environment to entice back some of Greece's best and brightest.

"There are a lot of Greek scientists in the U.S. who would like to come back," says

F. C. Kafatos: "Greece has a lot of potential . . . but the scientific tradition in recent years has not been so good."

ΕΙΚΟΝΑ 3.1 Το περιοδικό *Science* για την ίδρυση του ΙΤΕ.

ΠΗΓΗ: David Dickson, «If It's Tuesday, This Must Be ... Heraklion? Greek-born, US-trained scientists return home to Crete to carry on research in laser science, computers, math, and biology», *Science* 243/4890 (1989), σ. 470-471. Περιοδικά – Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου

ση του εγχειρήματος ΕΚΕΚ/ΙΤΕ: αν η προοπτική του θα τελεσφορούσε ή όχι.¹⁵⁷ Το άρθρο είναι ασφαλώς σημαντικό για τη δημοσιοποίηση του ΙΤΕ σε ένα από τα πιο έγκριτα και αναγνώσιμα διεθνώς επιστημονικά περιοδικά. Είναι επιπλέον σημαντικό για το πώς ο ίδιος ο αρθρογράφος το υπερασπίζεται, δομώντας αριστοτεχνικά και ισοβαρώς τα δύο σκεπτικά που λανθάνουν στον τίτλο που έχει επιλέξει: αφενός αναλύει το πώς θα μπορούσε να μετασχηματιστεί η αντίληψη μιας στερεοτυπικής εικόνας των συγχρόνων του για την Κρήτη—τη γνωστή σε όλο τον κόσμο για το ιστορικό της παρελθόν, κυρίως τον Μινωικό Πολιτισμό, μα και για τη γεωργία και τον τουρισμό της—και κατά πόσον όλα θα μπορούσαν να συνταιριάξουν με την τότε (μέσα του 1988 – έκδοση το 1989) υψηλή βασική επιστημονική έρευνα και κυρίως υψηλή τεχνολογία. Η προκαθορισμένη, επομένως, συνάντηση για τους αμερικανοσπουδαγμένους εκπροσώπους (Οικονόμου, Καφάτο, Παπαθεοδώρου) ήταν

¹⁵⁷ David Dickson, «If It's Tuesday, This Must Be... Heraklion? Greek-born, US-trained scientists return home to Crete to carry on research in laser science, computers, math, and biology», *Science* 243/4890 (1989), σ. 470-471.

με το ΙΤΕ! Τη δεδομένη περίοδο τύχαινε οι τρεις παραπάνω να καλύπτουν συμπληρωματικές μεταξύ τους θέσεις, προσφέροντας στον κοινό σκοπό: την υπεράσπιση των δυνατοτήτων του Ιδρύματος και τη σημασία της μακροημέρευσής του για την κοινωνία της Κρήτης, την Ελλάδα και, βέβαια, για τη διεθνή ερευνητική κοινότητα. Ο καθηγητής του ΠΚ Λευτέρης Οικονόμου, ο οποίος μόλις είχε ολοκληρώσει τη θητεία του ως Γενικός Γραμματέας Έρευνας και Τεχνολογίας και είχε μόλις αναλάβει για δεύτερη φορά την προεδρία του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ, ο Καθηγητής του Πανεπιστημίου Πατρών Γιώργος Παπαθεοδώρου, Διευθυντής του ΕΙΧΗΜΥΘ ο οποίος, ενώ ένα χρόνο πριν εκτελούσε καθήκοντα προέδρου του ΙΤΕ, είχε μόλις διαδεχθεί τον Οικονόμου στη θέση του γγΕΤ, και ο χαμογελαστός στη φωτογραφία και γνωστός στο διεθνές κοινό του περιοδικού Φώτης Καφάτος (Καθηγητής Βιολογίας του Πανεπιστημίου Harvard και του ΠΚ, Διευθυντής του ΙΜΒΒ και μέλος ΔΣ του ΙΤΕ), έδειχναν τι συνιστά πολιτική και επιστημονική νομιμοποίηση ενός νεοσύστατου θεσμού και πώς το σχήμα αυτό απέκτησε βήμα ίσως στο πιο ευπώλητο περιοδικό επιστήμης παγκοσμίως: το *Science*.

Μέσα από τέτοιου είδους υψηλής στάθμης διεθνείς παρουσιάσεις της θεσμικής και επιστημονικής δημόσιας εικόνας του Ιδρύματος στο ειδικό (όπως εδώ) και στο ευρύ κοινό, με έμφαση στην επιστημονική και τεχνολογική έρευνα που διεξαγόταν στο ΕΚΕΚ/ΙΤΕ, αναδεικνύεται μια ιστορικά εμπεδωμένη επικοινωνιακή πρακτική που έχει μεταλαμπαδευτεί ορθά, σηματοδοτώντας τη νοοτροπία των ερευνητικών ομάδων του θεσμού ακόμη και στις πιο δύσκολες στιγμές της 40χρονης πορείας του. Με τον ίδιο τρόπο, με διαφορετικά ακροατήρια, τη δεκαετία μεταξύ 1983-1993, απέναντι στη «βλαπτική εσωστρέφεια»¹⁵⁸ που χαρακτήριζε τις πολιτικές των υφιστάμενων εγχώριων ερευνητικών φορέων καθώς επιχειρούσαν να εξασφαλιστεί σταθερότητα στους τακτικούς προϋπολογισμούς βάσει των μακροπρόθεσμων αναγκών τους, το ΕΚΕΚ (και ακολούθως το ΙΤΕ) απαντούσε κυρίως με επιθετική εξωστρέφεια. Καθόριζαν από τότε το πλαίσιο (αυτό που σήμερα επιτάσσεται), ανοίγοντας τον δρόμο στα συνεργαζόμενα μέλη των Ινστιτούτων του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ (στις μέρες μας αυτό ισχύει για το σύνολο των μελών των ερευνητικών κέντρων και των ΑΕΙ) για το πώς όφειλαν να διεκδικούν διαρκώς χρηματοδοτήσεις από ανταγωνιστικά ερευνητικά προγράμματα (πέραν των όσων αυξομειούμενων πόρων προέβλεπε το κράτος ετησίως), αποσκοπώντας στη διατήρηση της ερευνητικής τους βιωσιμότητας. Ήταν ακριβώς το δόγμα που ιδιωτικά ο ίδιος ο Γ. Λιάνης συνήθιζε απερίφραστα να εκφράζει ως κεντρική του θέση και ως μια *de facto* προϋπόθεση για να καταφέρουν να ιδρυθούν Ακαδημαϊκά Ερευνητικά Κέντρα στην Ελλάδα με τον Ν. 1514/1985.¹⁵⁹ Πρόκειται για «αποφασιστικές στιγμές», την ώρα που ο εν λόγω υπουργός συναντούσε τακτικά στο γραφείο του εκείνους τους επίλεκτους επαναπατρισμένους καθηγητές από τα περιφερειακά Πανεπιστήμια της Κρήτης, της Θεσσαλονίκης και της Πάτρας, και επιβεβαίωναν άτυπα πως τα είχαν καταφέρει με οδηγό όσα είχαν πετύχει ερευνητικά στο εξωτερικό: επειδή γνώριζαν έναν άλλο μηχανισμό διεκδίκησης πόρων, γεγονός που τους διαφοροποιούσε

158 Τ. Σκλαβενίτης, «Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών», *Επτά Ημέρες – Η Καθημερινή*, 23/11/1997, σ. 4-6.

159 Συνέντευξη με Ιάκωβο Βασάλο, Ιούνιος 2023.

από όσους καθηγητές είχαν παραμείνει στην Ελλάδα.¹⁶⁰ Γνώριζαν δηλαδή τι σήμαινε διακινδύνευση-ρίσκο στην έρευνα, και δεν ανέμεναν πρωτίστως την κρατική χρηματοδότηση.¹⁶¹ Όπως δήλωναν, θα αξιοποιούσαν την ικανότητα και τη φήμη τους ώστε να διεκδικήσουν τα πρώτα ανταγωνιστικά ερευνητικά προγράμματα επιτυγχάνοντας την επιστημονική επιβίωση των ίδιων, των ομάδων τους και βέβαια των νέων ιδρυμάτων τους.¹⁶²

Το ΕΚΕΚ κατά την πενταετή πορεία του, πέραν της θερμής υποδοχής που είχε συναντήσει στην Ελλάδα και ιδίως στο εξωτερικό τόσο για τους σκοπούς όσο για τα γενικότερα επιτυχημένα αποτελέσματα που οι υψηλής ποιότητας ερευνητικές ομάδες των πέντε Ινστιτούτων του παρήγαν, δέχθηκε κατά περιόδους συστηματική κριτική στον δημόσιο λόγο· αφενός με κύριο επιχείρημα την επιβεβλημένη θέσπισή του το 1983 — όταν, άλλοτε με υπονοούμενα και άλλοτε ευθαρσώς, η απόφαση εξελήφθη ως πολιτικό δώρο της περιόδου της Αλλαγής στην Κρήτη, αφιερωμένο σε συγκεκριμένες μερίδες πολιτικών και μελών ΔΕΠ που σχετίζονταν με το Πανεπιστήμιο Κρήτης. Αφετέρου, και λόγω της αναπτυξιακής δυναμικής που γοργά επεδείκνυε το ΕΚΕΚ κατά την τόσο σύντομη παρουσία του (και ενόσω μετασχηματιζόταν από περιφερειακό σε εθνικό και δραστήριο ερευνητικό οργανισμό), η κριτική στρεφόταν στην αδυναμία κατανόησης του τρόπου όσων είχε κατορθώσει —σε αντίστιξη με τα υπόλοιπα εγχώρια ιδρύματα—, όπως η συστηματική προσβασιμότητα σε πολλαπλά ανταγωνιστικά ερευνητικά προγράμματα με πηγές χρηματοδότησης από την Ευρωπαϊκή Ένωση ή το ΝΑΤΟ, πέραν των εθνικών δηλαδή, με τα μέλη του να επιδεικνύουν απaráμιλλη ικανότητα στη σχεδόν ολοκληρωτική απορρόφηση τέτοιων πόρων (Εικ. 3.2-3.3).

Το 1987 η ερευνητική δραστηριότητα των πέντε πλέον Ινστιτούτων του ΕΚΕΚ είχε ήδη στραφεί σε κατευθύνσεις συνδεδεμένες με παραγωγικές διαδικασίες.

ΕΙΚΟΝΑ 3.2 Το 1986 τα πρώτα ερευνητικά προγράμματα των Ινστιτούτων του ΕΚΕΚ είχαν ήδη δρομολογηθεί και σε κάποιες περιπτώσεις απέδιδαν ήδη τα πρώτα αποτελέσματα. Στα 60ά γενέθλια του *Οικονομικού Ταχυδρόμου*, οι συντάκτες άρχιζαν να προπαγανδίζουν το νέο τοπίο για την έρευνα και τη χρηματοδότησή της στην Κρήτη, αποτελώντας τους νέους συμμάχους του ΕΚΕΚ για τη δημόσια επικοινωνία του.

Πηγή: Περιοδικά – Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου

¹⁶⁰ Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

¹⁶¹ Στην πραγματικότητα, η τόλμη, η συστηματική δοκιμή, αλλά και ο «πειραματισμός» στην υποβολή ερευνητικών προτάσεων παράλληλα με την ενδυνάμωση της δικτύωσής τους με επιστημονικές κοινότητες και θεσμούς του εξωτερικού ήταν οι λόγοι που επαύξησαν την επιτυχία των μελών του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ στα ευρωπαϊκά προγράμματα της περιόδου. Όπως τεκμηριώνεται, η περίοδος από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και τουλάχιστον μέχρι τα μέσα της επόμενης είναι περίοδος διαμόρφωσης και προτυποποίησης των όρων, του τρόπου και των περιεχομένων ως προς τη διεκδίκηση χρηματοδότησης της ερευνητικής δραστηριότητας, και σχετίζεται με το πώς συνδιαμορφώθηκαν πολιτικά οι ευρωπαϊκοί και οι εθνικοί θεσμοί έρευνας αλλά και πώς επιτακτικά εισήλθαν ως κεντρικά στην αναπτυξιακή ατζέντα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης τα θέματα Επιστήμης, Τεχνολογίας, Καινοτομίας. Αυτό αποτελούσε μια κοινή συνθήκη στην ευρωπαϊκή ήπειρο της περιόδου που διαμόρφωσε και τις επικείμενες μεταλλαγές των «ερευνητικών ταυτοτήτων» στα κράτη μέλη της ΕΕ. Βλ. ενδεικτικά: A. Nordmann, «European experiments», *Osiris* 24/1 (2009), σ. 278-302. Ως προς το αμερικανικό πρότυπο του National Science Foundation (NSF), στο οποίο πολλά από τα μέλη του ΙΤΕ είχαν εκπαιδευτεί κατά την προηγούμενη ιστορική περίοδο, λειτουργούσε με μια εντελώς διαφορετική λογική στον τρόπο υποβολής προτάσεων απευθείας στον θεσμό και με κριτήρια διαφορετικά από εκείνα του ευρωπαϊκού υποδείγματος: Jessica Wang, «Liberals, the Progressive Left, and the Political Economy of Postwar American Science: The National Science Foundation Debate Revisited», *Historical Studies in the Physical and Biological Sciences* 26/1 (1995), σ. 139-166. Βλ. Συνέντευξη με Δημοσθένη Αγραφιώτη, Οκτώβριος 2022, Συνέντευξη με Ιάκωβο Βασάλο, Ιούνιος 2023.

¹⁶² Με τα χρόνια, βέβαια, αυτή η συνθήκη άρχιζε να μετασχηματίζεται, όταν τα διαφορετικά περιεχόμενα της έρευνας απαιτούσαν άλλον τρόπο εμπλοκής του κράτους σε αυτή, και μέσω άλλων υπάλληλων θεσμών. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, το ΙΤΕ διατήρησε (και μέχρι σήμερα διατηρεί) ως αρχή το μεγαλύτερο ποσοστό της εισροής των πόρων του να προέρχεται από εξωτερικές χρηματοδοτήσεις.

ΕΙΚΟΝΑ 3.3 Πρωτοσέλιδο της φιλοκυβερνητικής εφημερίδας *Αλλαγή* του Ηρακλείου, στην οποία φαίνεται η κρίσιμη περίοδος για τις σχέσεις μεταξύ ΕΚΕΚ και Πανεπιστημίου Κρήτης, 2/10/1985, σ. 1.

Πηγή: Γραφείο – Συλλογή Ε. Ν. Οικονομίου

Κάποιες εξ αυτών συνέχιζαν να προωθούνται ως «εθνικής προτεραιότητας», όπως έργα στην Πληροφορική, τη Μικροηλεκτρονική, τη Βιοτεχνολογία, ενώ στα 60 ερευνητικά του προγράμματα (με τα περισσότερα εξ αυτών να υλοποιούνται από κονδύλια της ΕΟΚ) απασχολούνταν 240 άτομα — ανθρώπινο δυναμικό διαφορετικών καθεστώτων εργασίας, διοικητικού, ερευνητικού, τεχνικού ή ακαδημαϊκού status. Ως εκ τούτου, η ανάγκη για την εντατικοποίηση του σχετικού επιτυχημένου προσανατολισμού αποτελούσε κοινό τόπο στο ΔΣ του ΕΚΕΚ. Οι αυξανόμενες δυσκολίες διαχείρισης μεγαλύτερου αριθμού και μεγέθους έργων, προσωπικού και κτιριακών υποδομών ήταν ζήτημα που απαιτούσε έγκαιρη αντιμετώπιση. Δύο ήταν οι κύριες κατευθύνσεις στις οποίες συμφωνήθηκε ότι όλα τα μέλη του ΔΣ χρειαζόταν να επιληφθούν και να βοηθήσουν για τη βιωσιμότητα του θεσμού:

Η πρώτη κατεύθυνση σχετιζόταν με την πολιτική κατασκευής νέων υποδομών αποκλειστικής χρήσης από το ΕΚΕΚ, δίνοντας απάντηση σε ένα διαρκές έως τότε εσωτερικό αίτημα μελών των Ινστιτούτων για κτιριακή ανεξαρτητοποίηση από τους κοινούς με το ΠΚ χώρους στην περιοχή της Κνωσού. Σύμφωνα με τον πρώτο διευθυντή του ΙΗΔΛ Π. Λαμπρόπουλο, η εξεύρεση ενός οικοπέδου τουλάχιστον 50-100 στρεμμάτων στην ευρύτερη περιοχή του Ηρακλείου για να εγκατασταθούν τα Ινστιτούτα του ΕΚΕΚ ήταν κάτι που χρειαζόταν να γίνει άμεσα, καθώς η πίεση για εγκατάσταση ογκώδους εξοπλισμού (όπως, ενδεικτικά, διατάξεων λείζερ στη βάση των προβλεπόμενων ερευνητικών έργων του Ινστιτούτου που διηύθυνε) ήταν πολύ μεγάλη. Η δυνατότητα για άμεση χρηματοδότηση μιας τέτοιας αγοράς έδειχνε πιο επιβεβλημένη από ποτέ και θα μπορούσε να επιτευχθεί, κατά τους Λαμπρόπουλο και Παπαδάκη (τον διευθυντή του ΙΥΜ), είτε μέσω των ΜΟΠ είτε διά της αξιοποίησης άλλων διαθέσιμων πηγών (όπως και τελικά συνέβη), μέσω χρηματοδότησης από προγράμματα του ΝΑΤΟ. Πέραν του οικοπέδου, ως προς την πολυέξοδη κατασκευή των κτιρίων, η φιλία του ίδιου του Λαμπρόπουλου από τα χρόνια της Αμερικής με τον διαπρεπή αρχιτέκτονα Πάνο Κουλέρμιο (1933-1999) και η εξ αυτής γενναιόδωρη προσφορά του επιφανούς Κύπριου καθηγητή Αρχιτεκτονικής στο University of Southern California μιας ολοκληρωμένης ήδη αρχιτεκτονικής προμελέτης και μελέτης πάνω σε διεθνή standards, αποδείχθηκαν πολύτιμες για έναν τόσο σημαντικό σκοπό. Από το σύνολο του ΔΣ του ΕΚΕΚ θεωρήθηκε ύψιστη ευκαιρία η οποία δεν θα έπρεπε να χαθεί, καθώς ταίριαζε, και σε συμβολικό και σε επίπεδο υλοποίησης, με το πολλά υποσχόμενο μέλλον του ερευνητικού ιδρύματος.

Από την άλλη πλευρά, η δεύτερη διεκδίκηση του ΔΣ του ΕΚΕΚ αφορούσε την πολιτική αντιμετώπιση της διεύρυνσης του συνεργαζόμενου ερευνητικού προσωπικού σε συνάρτηση με το είδος των ερευνητικών και παραγωγικών έργων που τα Ινστιτούτα καλούνταν να χειριστούν όχι μόνο εκείνη τη χρονική στιγμή αλλά σε βάθος χρόνου. Η απαίτηση προς το κράτος για περαιτέρω οργανωτική αυτονομία του ΔΣ του ΕΚΕΚ στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και η αντιστροφή της διαστρεβλωμένης για τον θεσμό αντίληψης περί έρευνας, ότι δήθεν η ερευνητική

δραστηριότητα που διεξαγόταν στο ΕΚΕΚ κάλυπτε απολύτως τα ίδια χαρακτηριστικά (και τύγχανε συλλήβδην της ίδιας αντιμετώπισης) με τη βασική έρευνα που διεξαγόταν στα Πανεπιστήμια, ήταν προκείμενες που είχαν τεθεί από καιρό δυναμικά στις συζητήσεις των ΔΣ της περιόδου. Το ΕΚΕΚ είχε ήδη ανοιχτεί σε συνεργασίες με τον ιδιωτικό τομέα (βιομηχανίες), σύμφωνα με το προβλεπόμενο καθεστώς ΝΠΙΔ, και μια τέτοια τροπή αποδέσμευσης απαιτούσε περαιτέρω προσαρμογές και τεχνικές πειθούς ως προς τη σημασία της ευελιξίας στη λήψη αποφάσεων, τη στιγμή που το κάθε Ινστιτούτο ήταν πλέον εκτεθειμένο σε πολύπλοκα ζητήματα, με ορισμένα εξ αυτών να απαιτούν ακόμη και την τήρηση υψηλού βαθμού εχεμύθειας (όπως, ενδεικτικά, όσα προέκυπταν από τις συνέργειες του ΕΚΕΚ με το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας). Η απεμπλοκή από αυτή τη δεσμευτική κατάσταση, σύμφωνα με το ΔΣ του ΕΚΕΚ, επετεύχθη αξιοποιώντας μια έτερη μεγάλη ευκαιρία (μετά από εκείνη της μελέτης Κουλέρμου) που δόθηκε στον μέχρι τότε Πρόεδρο του ΔΣ του ΕΚΕΚ Λευτέρη Οικονόμου: να αναλάβει ως Γενικός Γραμματέας Έρευνας και Τεχνολογίας και να αποδεχθεί μια θέση με αμιγώς πολιτικά χαρακτηριστικά. Ήδη από το τέλος του προηγούμενου έτους, η πρόταση από την Υπουργό ΒΕΤ Βάσω Παπανδρέου¹⁶³ να αναλάβει ο πρόεδρος ΔΣ του ΕΚΕΚ τη ΓΓΕΤ, έβαλε σε σκέψεις τον Λ. Οικονόμου. Στις αρχές του επόμενου έτους ανέλαβε, όταν του ζητήθηκε εκ νέου από τον Πεπονή και όταν τα ζητήματα σχετικά με τη μελλοντική συνύπαρξη ΕΚΕΚ και ΑΕΙ απαιτούσαν μια περαιτέρω ώθηση από μία άλλη θέση ευθύνης, διαφορετική από εκείνη της διοίκησης του θεσμού.¹⁶⁴ Διά αυτής της προνομιακής συνθήκης, το ΔΣ θεωρούσε ότι δυνατό να επισημανθεί αρχικά (και, γιατί όχι, σύντομα να νομιμοποιηθεί επίσημα) η αναγκαιότητα για μια θεσμική μετατροπή του ΕΚΕΚ από Ακαδημαϊκό (όπως χαρακτηριζόταν από τον Ν. 1514/1985) σε Εθνικό Ερευνητικό Κέντρο, διατηρώντας ωστόσο τον υφιστάμενο νομικό χαρακτήρα του ιδιωτικού δικαίου.¹⁶⁵

Κατά τη μονοετή θητεία του Λ. Οικονόμου ως Γενικού Γραμματέα Έρευνας και Τεχνολογίας, από τον Φεβρουάριο του 1987 επιχειρήθηκε να ασκηθεί πίεση στις διοικήσεις των εγχώριων ερευνητικών φορέων ώστε να στραφούν στην εξεύρεση εξωτερικών πηγών χρηματοδότησης, ιδίως από την τότε ΕΟΚ, με σκοπό να συμπληρωθεί (ή ακόμη και να υπερκεραστεί) ο μελλοντικά μειούμενος, όπως προβλεπόταν, τακτικός προϋπολογισμός.¹⁶⁶ Η ανανέωση των ερευνητικών υποδομών και του εργαστηριακού εξοπλισμού καθώς και η διεύρυνση του ερευνητικού προσωπικού —τα καυτά δηλαδή ζητήματα της ερευνητικής κοινότητας που αφορούσαν όλα τα υπαγόμενα στη ΓΓΕΤ ερευνητικά κέντρα— απαιτούσαν λύσεις μέσα από νέες προσεγγίσεις, διαφορετικές από εκείνες που επί χρόνια ίσχυαν.¹⁶⁷ Σύμφωνα

163 Η υπουργός είχε δει από κοντά το έργο που συντελούνταν στην Κρήτη από το ΕΚΕΚ όταν το επισκέφθηκε για να εγκαινιάσει το Αστεροσκοπείο του Σκίνακα. Για το ΙΑ και το Αστεροσκοπείο βλ. το Κεφάλαιο Β8 στον παρόντα τόμο.

164 Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

165 Πρακτικά ΔΣ ΕΚΕΚ αρ. 24/2-5/27.3.1987.

166 Πρακτικά ΔΣ ΕΚΕΚ αρ. 23/3-4/22.2.1987.

167 Αξίζει να σημειωθεί ότι το νέο ρυθμιστικό πλαίσιο της έρευνας συνετέλεσε στη δημιουργία και νέων δομών, όπως το Ινστιτούτο Θαλάσσιας Βιολογίας Κρήτης (ΙΘΑΒΙΚ), το Επιστημονικό Πάρκο Πατρών, το Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΚΑΠΕ), το Εθνικό Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Έρευνας (ΕΓΣΕ), ή στη μεταρρύθμιση παλαιότερων θεσμών που είχαν περιπέσει επί δεκαετίες σε

να με τον Οικονόμου, τα αντίστοιχα ιδρύματα της Ευρώπης μπορούσαν να βασιστούν στην ατομική προσπάθεια των μελών τους για αναζήτηση χρηματοδότησης μέσω ανταγωνιστικών προγραμμάτων πέραν της επιχορήγησης που λάμβαναν από το κράτος (η οποία όμως ανερχόταν σε ένα πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από εκείνο της ελληνικής περίπτωσης). Ο τρόπος που ήδη δραστηριοποιούνταν τα μέλη των Ινστιτούτων του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ, και που το πλαίσιο του ΝΠΙΔ προέκρινε, ήταν για τον Οικονόμου ο πλέον ενδεδειγμένος και χρειαζόταν αναβάθμιση και διεύρυνση προς νέες συνεργασίες. Ως προς το πρώτο, αξιοποιώντας τη συγκυρία παρόμοιων προβλημάτων που αντιμετώπιζαν τα σχετικά με το ΕΚΕΚ ακαδημαϊκά ερευνητικά Ινστιτούτα στην Πάτρα και τη Θεσσαλονίκη, και ερχόμενος απευθείας σε συνεννόηση με τους αντίστοιχους διευθυντές τους Γ. Παπαθεοδώρου και Ι. Βασάλου (φίλους, ακαδημαϊκούς συνοδοιπόρους από τα χρόνια στις ΗΠΑ και κυρίως με την ίδια νοοτροπία ως προς τη σημασία της αυτοτέλειας των Ινστιτούτων από τα ΑΕΙ), ο Οικονόμου άνοιξε έναν κύκλο συζητήσεων προς μια πρότυπη για την ελληνική περίπτωση περιφερειακή ενοποίηση Ερευνητικών Ινστιτούτων κάτω από κοινή θεσμική ομπρέλα.¹⁶⁸ Ως προς το δεύτερο, την αναζήτηση δηλαδή χρηματοδότησης, πρότεινε την εμβάθυνση των σχέσεων μεταξύ των Ερευνητικών Ινστιτούτων στη βάση της ανάπτυξης νέων επιλεκτικών συνεργειών με μέλη των Πανεπιστημίων και άλλους ερευνητές (προσελκύοντάς τους με την προσφιλή πρακτική ενδυνάμωσης του θεσμού από όλα τα μέλη των ΔΣ του ΙΤΕ, το recruiting), προσφέροντας δυνατότητες συμμετοχής συνεργαζόμενων μελών ΔΕΠ σε έργα αλλά και στη δημιουργία νέων υποτροφιών για το φοιτητικό δυναμικό των μεταπτυχιακών προγραμμάτων, που αποτελούσε και τον κύριο τροφοδότη των ερευνητικών έργων των Ινστιτούτων. Προφανώς οι αντιδράσεις του ερευνητικού κόσμου ήταν από επιφυλακτικές και διστακτικές έως ιδιαιτέρως έντονες, κυρίως διότι μια τέτοια προοπτική άλλαζε ραγδαία την ερευνητική συνθήκη, στρέφοντάς την προς μια άλλη κατεύθυνση.

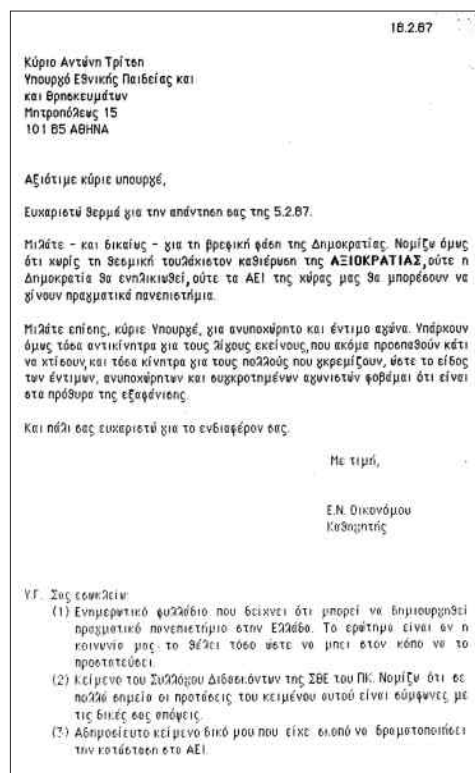
Αν τα μέλη του ΕΚΕΚ το 1982 είχαν πείσει τον Υπουργό Έρευνας & Τεχνολογίας Γ. Λιάνη να δημιουργήσουν από κοινού στην Κρήτη έναν περιφερειακό ερευνητικό οργανισμό με προοπτικές πανελλαδικής εμβέλειας, πέντε χρόνια μετά, το καλοκαίρι του 1987, έπειθαν τον πρωθυπουργό Α. Παπανδρέου και τον Υπουργό Βιομηχανίας, Ενέργειας & Τεχνολογίας Α. Πεπονή, και πάλι με τη διαμεσολάβηση Γ. Λιάνη (του πρώην υπουργού και πρέσβη της Ελλάδας στη Νότια Κορέα εκείνη την περίοδο), ενάντια σε κάθε έξωθεν αντιπαλότητα προς το ΕΚΕΚ, να θεσπιστεί ένα πανελλήνιο ίδρυμα με προοπτικές διεθνούς εμβέλειας υπό την εποπτεία του Υπουργού Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας, με τη σύμπραξη του ΕΙΧΗΜΥΘ της Πάτρας και του ΕΙΤΧΗΔ της Θεσσαλονίκης. Και στους τρεις οργανισμούς κάποιους μήνες νωρίτερα είχαν ξεκινήσει να εμφανίζονται παρόμοια προβλήματα όταν, στο

αδράνεια και αποκτούσαν τώρα νομική υπόσταση (όπως η σύσταση του Οργανισμού Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας/ΟΒΙ ως ΝΠΙΔ εποπτευόμενου από το ΥΒΕΤ, με τον Ν. 1733/1987, περί ρύθμισης θεμάτων Διανοητικής Ιδιοκτησίας). Βλ. ΓΓΕΤ, *Με οδηγό την Έρευνα και την Τεχνολογία θεμελιώνουμε το Μέλλον*, ΓΓΕΤ Υπουργείο Ανάπτυξης, 2000, σ. 12, και ΓΓΕΤ 1987-1988, Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου.

¹⁶⁸ Αυτό ήταν και το περιεχόμενο της επιστολής που απηύθυναν οι Γ. Παπαθεοδώρου και Ι. Βασάλος στη ΓΓΕΤ, «25 χρόνια ΕΙΧΗΜΥΘ, 1984-2009», σ. 21. Για το ΕΙΧΗΜΥΘ βλ. Κεφάλαιο Β6 στον παρόντα τόμο.

πλαίσιο του πρώτου επονομαζόμενου «Εθνικού Διαλόγου για την Παιδεία» στο τέλος του 1986,¹⁶⁹ ο τότε υπουργός Παιδείας Αντώνης Τρίτσης καλούνταν να ενσωματώσει στο πλαίσιο άσκησης εκπαιδευτικής πολιτικής ζητήματα μιας νέας βιομηχανικής πολιτικής διασυνδεδεμένης με την επιστημονική έρευνα (βασική/εφαρμοσμένη) και την τεχνολογία. Η αναβάθμιση του ρόλου των ΑΕΙ προς αυτή την κατεύθυνση και η ένταξη των νεοσύστατων Ακαδημαϊκών Ερευνητικών Ινστιτούτων από το ΥΒΕΤ στο Υπουργείο Παιδείας (που συμπληρώθηκε με προτάσεις άρσεως του αυτοδιοίκητου και υπαγωγής τους στις διοικήσεις των πανεπιστημιακών τμημάτων ή στη Σύγκλητο) τέθηκαν στο επίκεντρο του μεταρρυθμιστικού του εγχειρήματος.

Σύμφωνα με τον Φώτη Καφάτο, η εφαρμογή της πολιτικής του Τρίτση αντετίθετο στις δημόσιες τοποθετήσεις του, όπως ότι «η χώρα έχει απόλυτη ανάγκη από ανώτερα εκπαιδευμένα στελέχη για να προλάβει το τραίνο της τεχνολογίας στο πεδίο των βιολογικών επιστημών». Με τα σκληρά λόγια του Καφάτου, ο Τρίτσης επεδίωκε το Πανεπιστήμιο να γίνει «ένα μεταλυκειακό διδακτήριο ρουτίνας υπό τον έλεγχο των διδασκομένων», αντιβαίνοντας στον Νόμο 1268/1982, ο οποίος για πρώτη φορά όριζε ότι η αποστολή των ΑΕΙ ήταν «να παράγουν και να μεταδίδουν γνώση με την έρευνα και τη διδασκαλία».¹⁷⁰ Επομένως, η παραίτηση του Φ. Καφάτου από τη Διοικούσα Επιτροπή του ΠΚ ως ένδειξη συμπαράστασης στην παραίτηση του προέδρου της Γρηγόρη Σηφάκη τον Δεκέμβριο του 1986, λίγο πριν από τις πρώτες πρωτανικές εκλογές, συνταίριαζε με τις ευρύτερες πολιτικές αποφάσεις, οι οποίες, όπως δήλωνε, θεσμοθετούσαν τη λογική της συμμετοχής των φοιτητών στη διοίκηση των πανεπιστημίων, εγκαθιδρύοντας έτσι κλίμα «κομματικής τρομοκρατίας και ακαδημαϊκού εξευτελισμού»· σε αυτή την κατάσταση, δεν τον ενδιέφερε να υπερασπιστεί τον εαυτό του ή να γλιτώσει από «την αναπόφευκτη ρετσινιά του αντιδραστικού καθηγητή».¹⁷¹ Για το ΔΣ του ΕΚΕΚ, μια τέτοιου τύπου έκβαση θεωρήθηκε καταστροφική, αφού πραγματικός ανταγωνισμός με το ΠΚ δεν υπήρχε, καθώς όλοι οι τομείς ήταν νομικά διαχωρισμένοι και ακολουθούσαν διαφορετικό γραφειοκρατικό τρόπο και μοντέλο διαχείρισης έργων — με το ΕΚΕΚ να αξιοποιεί τον ευέλικτο ρόλο της ΚΔ, ενώ, αντίστοιχα, το ΠΚ μόλις είχε αρχίσει να αξιοποιεί τις δυνατότητες που έδινε το (επίσης τότε ευέλικτο) πλαίσιο των Ειδικών Λογαριασμών Κονδυλίων Έρευνας (ΕΛΚΕ).¹⁷² Ήταν όμως, σύμφωνα με τον Οικονόμου, το ιδεολογικοπολιτικό ζήτημα που είχε ανακύψει και σχετιζόταν με την προγραμματισμένη από την κυβέρνηση

ΕΙΚΟΝΑ 3.4 Η απάντηση του Γενικού Γραμματέα Ε&Τ Ε. Ν. Οικονόμου στον υπ. Παιδείας Αντώνη Τρίτη, σε μια περισσότερο ψυχραιμία, θεωρητική και με αξιολογικές κρίσεις προσέγγιση για τα θέματα Ανώτατης Παιδείας, προτού αρχίσουν να εκδηλώνονται τα κρίσιμα πολιτικά γεγονότα που θα οδηγήσουν στη θέσπιση του ΙΤΕ. Αλληλογραφία Ε. Οικονόμου – Α. Τρίτη, 5/2/1987 - 18/2/1987.

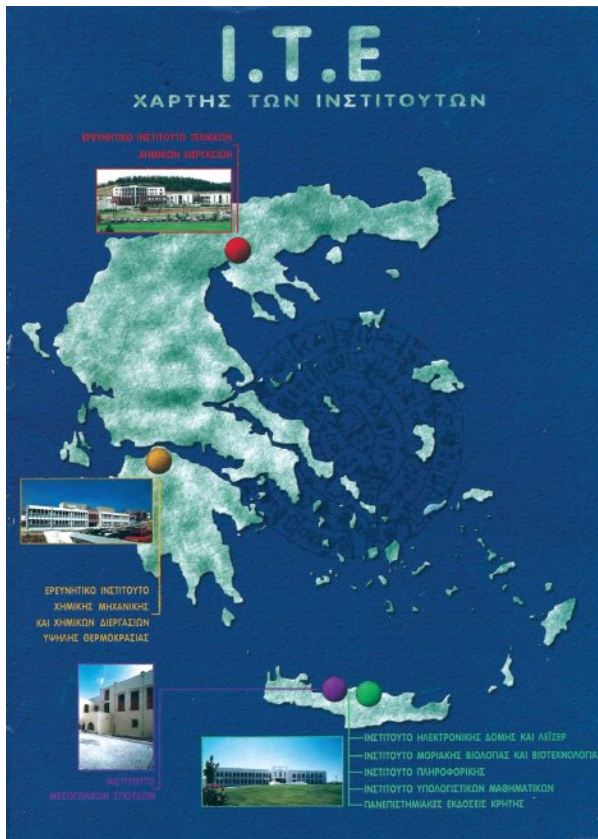
Πηγή: Γραφείο – Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου

169 Χ. Ρέππας, «“Εθνικοί διάλογοι” και ηγεμονία του νεοσυντηρητισμού στην παιδεία», *Ουτοπία* 91 (2010), σ. 43-66.

170 Αλληλογραφία Φ. Καφάτου – Α. Τρίτη, 2/1/1987, Συλλογή Φ. Καφάτου. Για το πλαίσιο της περιόδου: Γιώργης Κ. Αλεξανδράκης, *Μερικά από τα πρώτα βήματα του Πανεπιστημίου Κρήτης και άλλες ιστορίες. Μια προσωπική αφήγηση*, Ρέθυμνο 2011/2019.

171 Ό.π.

172 Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022· Συνέντευξη με Δ. Αγραφιώτη, Οκτώβριος 2022. Κ. Κριμπιάς, «Η Έρευνα στην Ελλάδα: 1977» και «Επιστημονική έρευνα στην ημιοικονομία: ο μηχανισμός παρεμπόδισης από τη Μητρόπολη», στο *Θραύσματα Κατόπτρου*, Αθήνα: Θεμέλιο, 1993, σ. 225-240 και 241-260.

ΕΙΚΟΝΑ 3.5 Τα Ινστιτούτα της Κρήτης, Πάτρας και Θεσσαλονίκης και οι δομές όπως ενοποιήθηκαν σε ΙΤΕ το 1987. Χάρτης του 1996.

ΠΗΓΗ: Φυλλάδια – Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου

σεις. Επομένως, η απάντηση στην αφομοίωση του ΕΚΕΚ από τη διοίκηση των πανεπιστημίων μπορεί να ιδωθεί ως μια επιθετική στρατηγική επιβίωσης, με τον Οικονόμου να την ασκεί στη βάση ενός προεπεξεργασμένου σχεδίου αναζήτησης επιστημονικών και πολιτικών συμμαχιών προς μια συντονισμένη προσπάθεια πολιτικής ενοποίησης του ΕΚΕΚ με τα Ινστιτούτα της Πάτρας και της Θεσσαλονίκης (Εικ. 3.5).

Τον Ιούλιο του 1987 ο Γιώργος Παπαθεοδώρου και ο Ιάκωβος Βασάλος, Διευθυντές των ΕΙΧΗΜΥΘ (Πάτρα) και ΕΙΤΧΗΔ (Θεσσαλονίκης) αντίστοιχα, απέστειλαν υπόμνημα στον υπουργό ΥΒΕΤ Α. Πεπονή εκδηλώνοντας την πρόθεσή τους να ενωθούν με το ΕΚΕΚ ως «ασπίδα προστασίας» απέναντι στα κοινά προβλήματα που αντιμετώπιζαν με τα πλησίον τους Πανεπιστήμια.¹⁷⁴ Τον ίδιο μήνα, ο Γενικός Γραμματέας Έρευνας και Τεχνολογίας Α. Οικονόμου αιτούνταν από τον υπουργό Α. Πεπονή και τον Γ. Λιάνη συνάντηση σε ανώτατο επίπεδο με τον πρωθυπουργό Ανδρέα Παπανδρέου για τα θέματα αυτά. Πράγματι, ο πρωθυπουργός, αποδεχόμενος την πρόσκληση, συναντήθηκε στα τέλη του καλοκαιριού στο Καστρί με τους Α. Πεπονή, Γ. Λιάνη, Ε. Οικονόμου, Φ. Καφάτο, Γ. Παπαθεοδώρου και Γ. Σηφάκη. Στη συνάντηση έγινε ένας απολογισμός του έργου των Ινστιτούτων του ΕΚΕΚ, ζητήθηκε

ποσόστωση του φοιτητικού σώματος στις νέες διοικήσεις των ΑΕΙ και της εξ αυτής άρσης του αυτοδιοίκητου (Εικ. 3.4).

Η δημιουργία μιας ενιαίας οντότητας τριών ερευνητικών οργανισμών από την Κρήτη, την Πάτρα και τη Θεσσαλονίκη (ως προστασία σε κάθε εγχείρημα απορρόφησής τους σε κάποιο περιφερειακό ΑΕΙ) θα συντελούσε ώστε οι οργανισμοί αυτοί να διατηρήσουν αφενός τον τοπικό τους χαρακτήρα, αξιοποιώντας στο έπακρο τις δυνατότητες χρηματοδοτήσεων εκείνη την περίοδο (έχοντας κοινή αντίληψη ως προς την αναπτυξιακή πορεία μέσω περιφερειακών, εθνικών και ευρωπαϊκών ερευνητικών προγραμμάτων), και, αφετέρου, να συγκροτηθεί ένας θεσμός πανελλαδικής εμβέλειας ικανός να ανταγωνιστεί πολυδιάστατα εγχώριους και ερευνητικούς θεσμούς του εξωτερικού, επιδεικνύοντας το εγνωσμένα αξιόλογο ερευνητικό έργο του.¹⁷³ Οι μελλοντικοί συνιδρυτές του ΙΤΕ έχαιραν της ίδιας υψηλής εκτίμησης για το διεθνώς αναγνωρισμένο έργο τους και μοιράζονταν παρόμοια οράματα και στόχους ως προς τον προσανατολισμό της έρευνας και της τεχνολογίας. Κυρίως, όμως, διατηρούσαν μεταξύ τους φιλικές και συναδελφικές σχέσεις σφυρηλατημένες από τα χρόνια της εργασίας τους στις ΗΠΑ, και είχαν επιστρέψει στα τέλη της δεκαετίας του 1970 στην Ελλάδα για να αναλάβουν πανεπιστημιακές θέ-

¹⁷³ Συνέντευξη με Γιώργο Παπαθεοδώρου, Οκτώβριος 2022, Συνέντευξη με Ιάκωβο Βασάλο, Ιούνιος 2023.

¹⁷⁴ Ιάκωβος Βασάλος, *Περιπέτειες της έρευνας στην Ελλάδα*, Αθήνα: Κέδρος, 2020, σ. 81-83· Γιώργος Παπαθεοδώρου, *Χρονολόγιο ΕΙΧΗΜΥΘ – ΙΕΧΜΗ του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας*, 2022, σ. 8-11. Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Γ. Παπαθεοδώρου, Ι. Βασάλο, ό.π.

η δυνατότητα παραμονής στο καθεστώς ΝΠΙΔ και όχι της υπαγωγής του στο ΠΚ, εκτέθηκαν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του εποπτευόμενου υπουργείου (ΥΒΕΤ ή Παιδείας) για τα Ινστιτούτα, αλλά και της ενδεχόμενης ενοποίησης με άλλα Ινστιτούτα της περιφέρειας. Ο πρωθυπουργός φάνηκε να πείθεται από την επιχειρηματολογία των συμμετεχόντων. Με την έναρξη του ακαδημαϊκού έτους 1987-1988, το ζήτημα της ενοποίησης του ΕΚΕΚ με το ΕΙΧΗΜΥΘ (Πάτρα) και το ΕΙΤΧΗΔ (Θεσσαλονίκης) είχε προχωρήσει από την πλευρά των Ερευνητικών Κέντρων, ενώ η αντιπαράθεση μεταξύ των Υπουργών Α. Τρίτση και Α. Πεπονί για το ζήτημα είχε επεκταθεί και μέσα στους χώρους των Πανεπιστημίων. Στη συνάντηση που έγινε προκειμένου να βρεθεί λύση, τον Οκτώβριο στο Καστρί, θα ειπωθεί από τον Υπουργό Παιδείας Αντώνη Τρίτση ότι αυτό που ετοιμαζόταν (εννοώντας: από τον Α. Πεπονί) ήταν «ελιτίστικο».¹⁷⁵ Η απάντηση που θα δοθεί από τον Α. Παπανδρέου ήταν ότι «η έρευνα είναι ελιτίστικη».¹⁷⁶ Το θέμα της σύστασης του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας είχε δρομολογηθεί. Δύο μήνες μετά, δημοσιεύτηκε το Προεδρικό Διάταγμα 432/1987 περί της «Σύστασης νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου με την επωνυμία “Ιδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας”».¹⁷⁷

Τον Δεκέμβριο του 1987, στην πρώτη συνεδρίαση του ΔΣ του ΙΤΕ στο γραφείο του Γενικού Γραμματέα Έρευνας και Τεχνολογίας Ε. Οικονόμου στην Αθήνα, παρευρισκόταν ο Γ. Λιάνης, συμμετέχοντας τιμητικά στην έναρξη του νέου θεσμού, όπως άλλωστε είχε συμβεί και το 1983 στην πρώτη συνεδρία του ΕΚΕΚ. Οι διευθυντές των επτά Ινστιτούτων του ΙΤΕ ήταν οι Π. Λαμπρόπουλος (ΙΗΔΛ), Φ. Καφάτος

ΕΙΚΟΝΑ 3.6 Από τις πολλές επισκέψεις του Πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου στην Κρήτη και από τις αρκετές στο ΕΚΕΚ/ΙΤΕ στα εργαστήρια στην Κνωσό, τέλη δεκαετίας του 1980.

Πηγή: Γραφείο_Συλλογή Ε.Ν. Οικονόμου

¹⁷⁵ Πρόκειται για αυτές τις δηλώσεις που (όπως και η ανταπάντησή τους στη συνέχεια από τον τότε πρωθυπουργό) δύσκολα διασταυρώνονται με γραπτά τεκμήρια και αποτελούν τμήμα τεκμηρίωσης διασταυρωμένων προφορικών μαρτυριών από την πλευρά του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ: Συνεντεύξεις με Ε. Ν. Οικονόμου, Γ. Παπαθεοδώρου, Ι. Βασάλο, ό.π.

¹⁷⁶ Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022. Προφανώς η αφοριστική φράση που αποδίδεται στον Πρωθυπουργό δεν αντέβαινε στη διακηρυγμένη σοσιαλιστική του ταυτότητα. 'Ισα ίσα, ενισχυόταν από την προϊστορία της ακαδημαϊκής του ειδημοσύνης, της αμερικανικής ερευνητικής του εμπειρίας, αλλά και του διφορούμενου πολιτικού λόγου που ιστορικά τεκμηριώνεται ότι εξέφραζε ο Παπανδρέου. Εκείνη τη στιγμή, επιβεβαιωνόταν θριαμβευτικά το πώς, διά της απόφασης για εγνωσμένη ερευνητική αριστεία, μπορούσε να αποστομώσει ακόμη και τους πολιτικούς του συντρόφους.

¹⁷⁷ «Σύσταση νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου με την επωνυμία “Ιδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας”», Π.Δ. 432/1987 ΦΕΚ Α 204, 23/11/1987, σ. 1097.

ΕΙΚΟΝΑ 3.7 Το Ερευνητικό Ινστιτούτο Τεχνικής Χημικών Διεργασιών (ΕΙΤΧΗΔ) στη Θεσσαλονίκη, στη Σχολή Χημικών Μηχανικών του ΑΠΘ πριν την ένωση με το ΕΚΕΚ/ΙΤΕ. Ο Διευθυντής Ιάκωβος Βασάλος και η Προϊσταμένη Διοικητικών και Οικονομικών Υπηρεσιών του ΕΙΤΧΗΔ Όλγα Αβραμίδου, 1985.

Πηγή: Συλλογή Ι. Βασάλου

ΕΙΚΟΝΑ 3.8 Το Ερευνητικό Ινστιτούτο Χημικής Μηχανικής Υψηλών Θερμοκρασιών (ΕΙΧΗΜΥΘ) στην Πάτρα, στη Σχολή Χημικών Μηχανικών του Πανεπιστημίου Πατρών στα τέλη της δεκαετίας του 1980. Ο Διευθυντής του Ινστιτούτου Γιώργος Παπαθεοδώρου πάνω από τεχνικές διατάξεις φασματοσκοπίας.

Πηγή: Φυλλάδιο ΕΙΧΗΜΥΘ 1990, αρχείο ΙΕΧΜΗ-ΙΤΕ

ΕΙΚΟΝΑ 3.9 Ο Δίσκος της Φαιστού, το σύμβολο του ΙΤΕ. Εδώ, χάραξη με ηλεκτρονική δέσμη (εικόνα από το ηλεκτρονικό μικροσκόπιο).

Πηγή: Συλλογή Μικροηλεκτρονικής-ΙΤΕ

(ΙΜΒΒ), Ι. Παπαδάκης (ΙΥΜ), Ι. Βασιλείου (ΙΠ), Γρ. Σηφάκης (ΙΜΣ) Ι. Βασάλος (ΕΙΤΧΗΔ) και Γ. Παπαθεοδώρου (ΕΙΧΗΜΥΘ). Στην ίδια συνεδρία θα καταργούνταν η επωνυμία ΕΚΕΚ από τα Πρακτικά του ΔΣ και πλέον θα έφερε το όνομα 'Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας' μια ονοματοδοσία απολύτως επιτυχημένη και στο ελληνικό και στο αγγλικό αρκτικόλεξο (ΙΤΕ/FORTH), που δόθηκε από τον ίδιο τον Ε. Οικονόμου. Ο Δίσκος της Φαιστού θα παρέμενε το χαρακτηριστικό σύμβολο του θεσμού (Εικ. 3.9).

3.2 Στρατηγικές επιβίωσης, 1989-1994

Ωστόσο, από το 1989 το ΙΤΕ εισερχόταν σε μια περίοδο συντεταγμένων έξωθεν προσπαθειών με στόχο την αποδυνάμωσή του ή και την κατάργησή του. Εκείνο το καλοκαίρι, και ενώ στην κεντρική πολιτική σκηνή η κρίση διακυβέρνησης του κράτους οδηγούσε σε λύσεις οικουμενικών κυβερνήσεων, η εγκύκλιος της ΓΓΕΤ προς τους ερευνητικούς φορείς για αναστολή των προσλήψεων και ενημέρωση για επικείμενες απολύσεις προσωπικού φάνηκε να επιβεβαιώνει ότι η σχετική οικονομική ευμάρεια της προηγούμενης περιόδου (που περιλάμβανε ακόμη και αύξηση του ποσοστού του ΑΕΠ για την έρευνα) συμβίωνε αντιφατικά με μια χρόνια δημοσιονομική αποσταθεροποίηση, που εκφραζόταν πλέον και πολιτικά. Ο προτεινόμενος οικονομικός προγραμματισμός από τη ΓΓΕΤ προέβλεπε οριζόντιο περιορισμό των δαπανών των ερευνητικών φορέων, μια εξέλιξη που δίχασε, αλλά επιπροσθέτως συντονιζόταν με πιέσεις μερίδας της πανεπιστημιακής κοινότητας οι οποίοι αιτούνταν επιστροφή στην προ του Ν. 1514/1985 συνθήκη. Με αυτό τον τρόπο, εκδήλωναν μεταξύ άλλων και τη δυσaráρεσκέιά τους για την ενοποίηση των τριών ερευνητικών Ινστιτούτων Κρήτης, Πάτρας και Θεσσαλονίκης σε ΙΤΕ, καθώς και για τη σημαντική αναβάθμιση του ρόλου του ΙΤΕ στον πανελλαδικό χάρτη της έρευνας. Έτσι,

η αντιπροσωπεία της Συνόδου των Πρυτάνεων επισκέφθηκε τον πρωθυπουργό Ξενοφώντα Ζολώτα ενημερώνοντάς τον για τα φλέγοντα ζητήματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Μεταξύ άλλων θεμάτων, μετέφερε τη σχετική επιχειρηματολογία της μερίδας εκείνης που τασσόταν υπέρ του να κλείσει το ΙΤΕ «τα Ινστιτούτα Λιάνη», όπως είχαν χαρακτηριστεί στον δημόσιο λόγο, ή, εναλλακτικά, να επιστραφεί η διοίκησή τους στα περιφερειακά Πανεπιστήμια με τα οποία συνεργάζονταν. Ήταν όμως άραγε μόνο η απόλυτη άρνηση του Ζολώτα εκείνη που θα έσωζε για άλλη μία φορά το ΙΤΕ, με επίκληση της υψηλής ερευνητικής ποιότητας, όπως υποστήριζε ο Λ. Οικονόμου,¹⁷⁸ ή επρόκειτο για μια βαθύτερη αλλαγή που είχε συντελεστεί στις πολιτικές έρευνας της περιόδου; Άραγε το θεσμικό βήμα νομιμοποίησης του σχήματος ΙΤΕ στην ενιαία του μορφή το εξασφάλισε ο ίδιος ο χώρος της έρευνας, ακριβώς λόγω του τρόπου με τον οποίο τα συμμετέχοντα στο ΙΤΕ Ινστιτούτα κατόρθωναν επί σειρά ετών επιτυχείς διασυνδέσεις της έρευνας με την παραγωγή, γεγονός που συνταίριαζε με τις ιδεολογικοπολιτικές απαιτήσεις της περιόδου; Προφανώς το ερώτημα δεν μπορεί να απαντηθεί με απόλυτη βεβαιότητα, όπως άλλωστε το τεκμηριώνουν τα ακόλουθα γεγονότα, που φανερώνουν διαφορετικού τύπου δυσκολίες στις πολιτικές έρευνας (από το κράτος προς τους ερευνητικούς φορείς και αντίστροφα), καθώς οι διαφορετικές ερμηνείες των κριτηρίων για τη διαδικασία και το περιεχόμενο της αξιολόγησης καταδείκνυαν επίσης την πολυπλοκότητα του πλαισίου της Έρευνας ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, όταν τα θέματα αυτά θεωρούνταν ότι βρίσκονταν εν τη γενέσει τους.

Στο τέλος Νοεμβρίου του 1989, η ΓΓΕΤ απέστειλε μέσω του ΥΒΕΤ προς όλα τα Ερευνητικά Κέντρα ένα υπόμνημα με τίτλο «Τα χαρακτηριστικά της έρευνας στην Ελλάδα και η εξέλιξή της». Αξιοποιώντας τη μελέτη του ΟΟΣΑ για την ερευνητική δραστηριότητα στην Ελλάδα μεταξύ 1983-1989, ο γραμματέας Π. Θεοχάρης διαπίστωνε ότι το ελληνικό κράτος ανήκε σαφώς στις χώρες με περιορισμένη ερευνητική παραγωγή. Με κύριο δείκτη μέτρησης το μέγεθος της ερευνητικής παραγωγής και την Ακαθάριστη Εγχώρια Δαπάνη για Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη (ΑΕΔΕΤΑ), και αξιοποιώντας ως έτος-υπόδειγμα το 1985 (λόγω της κορύφωσης των θεσμικών παρεμβάσεων στην έρευνα που κατέληξε σε Νόμο-Πλαίσιο),¹⁷⁹ ο Θεοχάρης έδειχνε ότι η Ελλάδα, από τη μια πλευρά, κατατασσόταν στην υψηλότερη θέση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής έρευνας σε σχέση με το πολύ μικρό ερευνητικό της δυναμικό, μικρότερο από εκείνο που η Ευρώπη προϋπέθετε, και μάλιστα το ελληνικό κράτος είχε απορροφήσει διά των ερευνητικών κέντρων το 3 με 4% της συνολικής χρηματοδότησης των προγραμμάτων της. Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα διέθετε το 0,6% του συνολικού ερευνητικού δυναμικού της Ευρώπης,

178 Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

179 Σημειώνεται εδώ ότι, σύμφωνα με πρόσφατες, πιο επεξεργασμένες οικονομοτεχνικές μελέτες, η ΑΕΔΕΤΑ ως ποσοστό του ΑΕΠ το 1985 ανήλθε στο 0,23% (μία εποχή που μόλις είχαν αρχίσει στη ΓΓΕΤ να συλλέγονται τα πρώτα στατιστικά δεδομένα και να τίθενται υπό επεξεργασία με συστηματικότερο τρόπο). Δέκα χρόνια μετά, το 1995, η ΑΕΔΕΤΑ βρισκόταν στο 0,41%. Από το 1999 έως το 2011 το ποσοστό κυμαινόταν σταθερά (με μικρές αυξομειώσεις) ανάμεσα σε 0,56-0,67%, ενώ από το 2012 σε 0,71% και έως το 2021 σε 1,4%. ΓΓΕΤ, *Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης της Έρευνας, Τεχνολογίας και Καινοτομίας στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2007-2013*, Αθήνα, Οκτώβριος 2007, Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Ανάπτυξης, ΓΓΕΤ Δ/ση Σχεδιασμού & Προγραμματισμού, Τμήμα Προγραμματισμού. Και OECD (2023), Gross domestic spending on R&D (indicator), doi: 10.1787/d8b068b4-en (τελευταία πρόσβαση 23/9/2023).

επενδύοντας ταυτόχρονα ελάχιστα κονδύλια στην Έρευνα (ποσοστό που προέβλεπε ότι θα μειωνόταν σταθερά), ενώ την ίδια στιγμή η συμμετοχή των ιδιωτικών επιχειρήσεων στην Έρευνα και την Τεχνολογία ήταν η μικρότερη στην ΕΟΚ.¹⁸⁰ Έτσι, το συνολικό διαθέσιμο ποσό που επένδυε η Ελλάδα στην Έρευνα κατά μέσο όρο άγγιζε τα 200 εκ. δολάρια (0,33% του ΑΕΠ), ενώ στις πληθυσμιακά ανάλογες της Ιρλανδία και Πορτογαλία ήταν 0,79% και 0,40%, αντίστοιχα. Για τον Θεοχάρη ήταν ανώφελη μια δημογραφική σύγκριση με το επίπεδο ερευνητικής παραγωγής των τριών χωρών προκειμένου να ερμηνευθεί η κοντινή, και ταυτόχρονα μειονεκτική, θέση τους έναντι των άλλων κρατών-μελών της ΕΟΚ και να δράσουν από κοινού. Η έκθεση του ΟΟΣΑ πίεζε για ταχύτερη και ορθολογικότερη αξιοποίηση της έρευνας στο πλαίσιο μιας σχεδιασμένης αναπτυξιακής ερευνητικής προοπτικής.

Προοικονομώντας ό,τι θα επακολουθούσε την επόμενη δεκαετία ως άσκηση κεντρικών πολιτικών έρευνας, η διαπίστωση των εμπειρογνομώνων του ΟΟΣΑ για ανισορροπία μεταξύ της (κατά κύριο λόγο) συμμετοχής του κράτους στην έρευνα και των ιδιωτικών επιχειρήσεων είχε βαρύνουσα σημασία στο σκεπτικό τους. Το κράτος αποτελούσε, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, τον βασικό χρηματοδότη της επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας στην Ελλάδα, δίνοντας ως επιχορήγηση σε Ερευνητικά Κέντρα και σε ερευνητικά προγράμματα τα 3/4 της Ακαθάριστης Εγχώριας Δαπάνης (με το 1986 να αποτελεί σταθμό για την ελληνική περίπτωση, καθώς εκείνο το έτος η Ελλάδα κατείχε το υψηλότερο ποσοστό της ΕΟΚ και ένα από τα υψηλότερα του ΟΟΣΑ), οπότε η αποκατάσταση της «ισορροπίας» απαιτούσε αύξηση της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα. Επιπλέον, οι πιέσεις για μείωση της συμμετοχής του κράτους στην έρευνα εξαιτίας της δημοσιονομικής στενότητας αλλά και για στόχους ένταξης της ερευνητικής δραστηριότητας στην παραγωγική διαδικασία έδειχναν ασφυκτικές. Η συγκυρία επιπλέον απαιτούσε, σύμφωνα με τον γενικό γραμματέα, συνέργειες ΑΕΙ και ΕΚ με επιχειρήσεις και προσέλκυση επενδύσεων ιδιωτικών επιχειρήσεων στην έρευνα και την τεχνολογία.¹⁸¹

Το επιχειρηματικό αξιοποιήσιμο τεχνολογικό προφίλ τομέων αιχμής όπως η Πληροφορική, η Μικροηλεκτρονική, η Βιοτεχνολογία και η Χημική Μηχανική, στους οποίους είχαν επενδύσει τα ιδρυθέντα κέντρα στις αρχές του 1980 (όπως το ΕΚΕΚ και τα Ακαδημαϊκά Ερευνητικά Ινστιτούτα της Πάτρας και της Θεσσαλονίκης), είχε κατορθώσει, όπως υποστηριζόταν, να συμπαρασύρει σε αλλαγή νοοτροπίας ακόμη και παλαιότερα ιδρύματα όπως τον «Δημόκριτο». Το κράτος, σύμφωνα με τον Π. Θεοχάρη, χρειαζόταν να ενισχύσει τις τεχνολογικές κατευθύνσεις των Ερευνητικών Κέντρων, διευκολύνοντας τη συμμετοχή τους σε ερευνητικά προγράμματα ανάπτυξης και βιομηχανικής έρευνας όπως τα επονομαζόμενα ΠΑΒΕ. Η ενθάρρυνση, τέλος, του εγχώριου ερευνητικού δυναμικού να εκπαιδευτεί σε αυτούς τους σύγχρονους τεχνολογικούς τομείς αποτελούσε προϋπόθεση για να προωθηθεί η αναβάθμιση της υλικοτεχνικής εργαστηριακής υποδομής και να προβεί το κράτος στην κατασκευή νέων εγκαταστάσεων καθ' όλη τη δεκαετία του 1990.

Σύμφωνα με τη ΓΓΕΤ, το ΙΠ είχε αναδειχθεί σε όλη τη δεκαετία του 1980 πρωτόπορο σε αυτή την προσπάθεια. Με τα ευρωπαϊκά έργα, ιδίως της Πληροφορικής,

¹⁸⁰ ΓΓΕΤ, *Κοινοποιήσεις – Αλληλογραφία 1986-1992*, 29/11/1989, Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ.

¹⁸¹ Ό.π.

να έχουν την τιμητική τους στο ΕΚΕΚ, τα μέλη των Ινστιτούτων του ΙΤΕ ήταν εκείνα που μπορούσαν να δώσουν τον τόνο της Περιφέρειας στο Κέντρο, ώστε να πειστεί και να κινητοποιηθεί το σύνολο του ντόπιου ερευνητικού δυναμικού να ακολουθήσει και να συμμετάσχει στα ανταγωνιστικά προγράμματα της ΕΟΚ.¹⁸² Όπως ήταν αναμενόμενο, μια τέτοια θετική επιχειρηματολογία δημιουργούσε αντιπαλότητα και δυσaráρεσκεια σε μέλη των άλλων ερευνητικών φορέων που έκαναν λόγο για εύνοια προς τα Ινστιτούτα της περιφέρειας.¹⁸³ Σύμφωνα με τον Οικονόμου, η αντιμετώπιση του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ από την Ευρωπαϊκή Ένωση ως το «μικρό θαύμα» είχε πράγματι εξοργίσει την ερευνητική κοινότητα των άλλων ιδρυμάτων αλλά και των πανεπιστημίων. Έσπευδε όμως να συμπληρώσει ότι, «κάποιοι εξ αυτών είχαν και δίκιο, δεδομένου ότι επρόκειτο για πολύ καλούς επιστήμονες που είχαν δυστυχώς τύχει σε περιβάλλοντα χωρίς να τους δίνονται οι αντίστοιχες [εννοώντας με το ΕΚΕΚ/ΙΤΕ] ευκαιρίες».¹⁸⁴

Ωστόσο, από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, όταν το κράτος άλλαξε τη μορφή χρηματοδότησης των ερευνητικών οργανισμών στην προσπάθειά του για συρρίκνωση πόρων, αποστέρησε μεγάλο μέρος (και σε κάποιες περιόδους κατήργησε) από τα ερευνητικά ιδρύματα δημόσιους πόρους, με τη ΓΓΕΤ να καλύπτει κεντρικά μόνο μισθούς και λειτουργικά έξοδα. Από τα τέλη του προηγούμενου χρόνου, τα μέλη του ΔΣ του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ είχαν ξεκινήσει να υποβάλλουν αιτήματα, προβλέποντας την κατεύθυνση της πολιτικής συγκυρίας και αποσκοπώντας σε ένταξη στον προϋπολογισμό του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης μέσω διαφόρων χρηματοδοτικών διεξόδων. Η αιτιολόγηση των χρηματοδοτήσεων των αιτούντων προσαρμοζόταν κάθε φορά εντός των οριοθετημένων αξόνων που είχε θέσει η ΓΓΕΤ, με γνώμονα το πώς θα μπορούσαν να δικαιολογηθούν οι επιπρόσθετες χρηματοδοτικές απαιτήσεις του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ και προτείνοντας τρόπους ώστε να τεθούν σε κανονικότητα ροής και όχι διά της συνήθους αποσπασματικότητας στη διάθεση των πόρων· η ΓΓΕΤ με τη σειρά της αντιστεκόταν, πιέζοντας τον φορέα να αξιοποιεί στις δύσκολες περιόδους τις ροές από τους έμμεσους πόρους (overheads).¹⁸⁵ Οι επιλεγμένες με ακρίβεια προτάσεις των διευθυντών των Ινστιτούτων εξειδικεύονταν όχι μόνο στα τεχνικά ζητήματα, αλλά υπεισέρχονταν και σε θέματα περί αξιακού χάρτη στην έρευνα (με εξειδικευμένο περιεχόμενο, βάσει της εμπειρίας και της εκπαίδευσής τους στο επιστημονικό τους πεδίο) και στο πώς αυτός, αντίστοιχα, μπορούσε να συσχετιστεί με το αξιακό σύστημα που από το 1983 το ΕΚΕΚ πρότεινε ως ενδεδειγμένο. Έτσι, αν η ερευνητική αξιοπιστία, οι διεθνείς επιδόσεις και η αποτελεσματικότητα χαρακτήριζαν για τους περισσότερους την «υψηλής ποιότητας» εργασία των ερευνητικών ομάδων των Ινστιτούτων τους, πώς αυτά τα κριτήρια θα συσχετιζόνταν με μια άλλη τριπλέτα κριτηρίων (που τα επόμενα χρόνια θα αποτελούσε και τον κυρίαρχο στόχο στις επίσημες αξιολογήσεις, ως τμήμα δεικτών κατάταξης των ερευνητικών κέντρων), όπως η ικανότητα απορρόφησης κονδυλίων, η απαρέγκλιτη τήρηση χρονοδιαγραμμάτων καθώς και το πρωτεύον κριτήριο που χαρακτηρίζει έναν παραγω-

182 Το σύνολο των ερευνητικών χρηματοδοτήσεων από προγράμματα της ΕΟΚ το 1983 άγγιζε τα 114 εκ. δραχμές, για να φτάσει το 1987 τα 2.462 δισ. Ό.π.

183 Κ. Σέκερης & Κ. Νικολαΐδης, «18 δις μόνον για ορισμένους!», *Το Βήμα*, 10/12/1989, σ. 38.

184 Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

185 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 20/11.11.1989.

γικό φορέα, το επίπεδο αποδοτικότητας; Η ΓΓΕΤ για πρώτη φορά τότε ξεκινούσε διερευνητικά τη διανομή εντύπων αξιολόγησης προς τα εποπτευόμενα ερευνητικά Ινστιτούτα, θέτοντας τα κριτήρια αποδοτικότητας ως κύριους συντελεστές βαρύτητας για την κατανομή της χρηματοδότησής τους.¹⁸⁶

Οι ερμηνείες του κριτηρίου της αποδοτικότητας και η συσχέτισή τους με το πώς η ΓΓΕΤ επέλεγε να αξιολογηθούν τα ερευνητικά κέντρα και, βάσει αυτού, πώς θα κατανέμονταν τα κονδύλια του προϋπολογισμού του κράτους (τακτικού και matching funds) προδιέγραφαν μια δυσοίωση συνθήκη για το μέλλον του ΙΤΕ. Το ελληνικό κράτος διερχόταν μια βαθιά οικονομική κρίση· οι περικοπές δαπανών του δημοσίου έκαναν την εμφάνισή τους, ενώ οι προτεινόμενες πολιτικές «εξορθολογισμού» της οικονομίας στρέφονταν σε ιδιωτικοποιήσεις κρίσιμων κρατικών υποδομών, με τη χρηματοδότηση στην έρευνα να μειώνεται κατά 15% έως το 1991. Στην ίδια κατεύθυνση και η Ευρώπη, την ίδια στιγμή πίεζε τη ΓΓΕΤ για μεγαλύτερη ευελιξία στη διαχείριση ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων και να παροτρύνει τους παραγωγικούς φορείς του δημοσίου (μεταξύ αυτών και τους ερευνητικούς του ευρύτερου δημοσίου) να εμπλακούν περαιτέρω στις υλοποιήσεις έργων υποδομής, όπως προέβλεπαν οι οδηγίες του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης.¹⁸⁷ Υπό αυτό το πρίσμα, το πρόβλημα της επιβίωσης του νεοπαγούς ΙΤΕ λάμβανε επικίνδυνες τροπές, τη στιγμή που είχε κάνει μεγάλα οικονομικά ανοίγματα για την αγορά οικοπέδων και την κατασκευή νέων κτιριακών εγκαταστάσεων και εργαστηριακών υποδομών στο Ηράκλειο, το Ρέθυμνο, την Πάτρα και τη Θεσσαλονίκη.

Ο Bruce Millan (1927-2013), Ευρωπαίος Επίτροπος για θέματα Περιφερειακής Πολιτικής της ΕΟΚ, επισκέφθηκε την Ελλάδα έπειτα από πρόσκληση της ΓΓΕΤ και ταξίδεψε και στην Κρήτη ώστε να δει από κοντά τη δραστηριότητα του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ. Τα θετικά αποτελέσματα των ερευνητικών ομάδων των διαφορετικών επιστημονικών πεδίων και μια ξενάγηση στους υπό ανέγερση χώρους του ΙΤΕ έκαναν τον Βρετανό πολιτικό να συνειδητοποιήσει το μέγεθος και τη δυναμική του θεσμού.¹⁸⁸ Η άμεση έγκριση ενός ποσού 800 εκ. δρχ. που θα δινόταν μέσω ΜΟΠ για την Α' Φάση των έργων υποδομής του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ συνοδευόταν από μια γενναϊόδωρη διαπίστωσή του (την οποία επανέλαβε γραπτώς σε επιστολή του προς τον Λ. Οικονόμου μετά την αποχώρησή του από την Κρήτη) (Εικ. 3.10), ότι το ΕΚΕΚ/ΙΤΕ αποτελούσε έναν από τους ελάχιστους φορείς της χώρας που λειτουργούσαν σωστά και ανταγωνιζόταν επιτυχώς ερευνητικά κέντρα στον ευρωπαϊκό χώρο, σχολιάζοντας κάποια από τα χαρακτηριστικά της εδραιωμένης ερευνητικά δημόσιας εικόνας του Ιδρύματος.¹⁸⁹ Παρ' όλα αυτά, η «άδικη μεταχείριση» του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ από το κράτος συνεχίστηκε και αμέσως μετά την επίσκεψη του Millan στην Κρήτη, με περικοπές των κονδυλίων του προϋπολογισμού των Ινστιτούτων άνω του 70% και με προβλήματα να κάνουν έντονα την εμφάνισή τους (όπως η σοβαρή μείωση των έμμεσων δαπανών των Ινστιτούτων), συμπαρασύροντας επομένως την εκτέλεση και την απορρόφηση πόρων από τα ανταγωνιστικά προγράμματα.¹⁹⁰ Κυρίως, όμως, εί-

¹⁸⁶ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 22/14.1.1990.

¹⁸⁷ *Τα Νέα*, 1/11/1990, σ. 16.

¹⁸⁸ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 34/18.5.1991.

¹⁸⁹ Αλληλογραφία Ε. Οικονόμου – Β. Millan, 27/6/1991-2/9/1991, Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου.

¹⁹⁰ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 35/6.7.1991.

χε ξεχαστεί από τους πολιτικά αρμόδιους η εντολή του Millan για την υπεσχημένη επιχορήγηση στο ΙΤΕ, γεγονός που απαιτούσε εκ νέου πιέσεις από την πλευρά του ΔΣ στους υψηλόβαθμους πολιτικούς και οικονομικούς προϊστάμενους του κράτους, τονίζοντας τη γενικότερη υποβάθμιση της ανταγωνιστικότητας της επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας στην Ελλάδα και ότι, ευρύτερα, με αυτή τη νοοτροπία, θιγόταν η αξιοπιστία της χώρας διεθνώς. Ο Οικονόμου έκανε ρητά λόγο για «δυσμένεια» του κράτους απέναντι στο ΙΤΕ και στην Κρήτη.¹⁹¹

Η επιχειρηματολογία των δύο ιδρυτικών μελών του ΙΤΕ Λευτέρη Οικονόμου και Φώτη Καφάτου διαρθρωνόταν σε τέσσερις κατευθύνσεις, αποδεικνύοντας με πίνακες ότι

- (i) το ΙΤΕ προσκόμιζε στο κράτος ετήσιο συνάλλαγμα περίπου 1 δισ. δρχ. από ανταγωνιστικά προγράμματα και έργα (ποσό ανώτερο από εκείνο που το σύνολο των εποπτευομένων από τη ΓΓΕΤ ιδρυμάτων κατάφερναν να συγκεντρώσουν),
- (ii) επιτελούσε αξιόλογο εκπαιδευτικό έργο προσφέροντας υποτροφίες σε περισσότερους από 250 νέους επιστήμονες,
- (iii) είχε αναπτύξει στενότερους δεσμούς με ελληνικές επιχειρήσεις από οποιοδήποτε άλλο ίδρυμα της ΓΓΕΤ και, τέλος,
- (iv) εφάρμοζε μια αυστηρά συνετή πολιτική προσλήψεων μόνιμου προσωπικού (προσλαμβάνοντας ελάχιστους ερευνητές) χωρίς να επιβαρύνεται ο κρατικός προϋπολογισμός, ενώ ταυτόχρονα έκανε δεκάδες προσλήψεις με δικούς του πόρους στο πλαίσιο των ερευνητικών προγραμμάτων που υλοποιούσε.

Όπως επισήμαινε ο Οικονόμου, οι αποφάσεις της ΓΓΕΤ όχι μόνο δεν θα βοηθούσαν να βγει το κράτος από την οικονομική κρίση, αλλά η μάστιγα θα συνεχιζόταν εάν «τιμωρείται η αποδοτικότητα και η επιτυχία και επιβραβεύεται η αναποτελεσματικότητα και η κακοδιαχείριση».¹⁹²

Οι προσπάθειες των μελών του ΔΣ του ΙΤΕ σύντομα ευοδώθηκαν, ενώ παράλληλα αποστέλλονταν εντατικά και άλλες επεξεργασμένες μελέτες στη ΓΓΕΤ και στις κοντινές Περιφέρειες των Ινστιτούτων, προτείνοντας συγκεκριμένους τρόπους για μια ρεαλιστική διείσδυση του ΙΤΕ σε περιφερειακό επίπεδο με μακροπρόθεσμη αναπτυξιακή στόχευση. Τέτοια εγχειρήματα έδειχναν το πολυδιάστατο πλαίσιο πολιτικών εδραίωσης του θεσμού στην τοπική κοινωνία, πέραν των ακραιφνών ερευνητικών σκοπών που βεβαίως εξυπηρετούσε.¹⁹³ Έτσι, εκτός των εγκεκριμένων κονδυλίων από τα ΜΟΠ (τα 800 εκ. δρχ. που είχε υποσχεθεί ο Β. Millan), τα προγράμματα Στρατηγικής Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΣΠΑ) Κρήτης αποτέλεσαν ένα

BRUCE MILLAN
MEMBER OF THE COMMISSION
OF THE EUROPEAN COMMUNITIES

RUE DE LA LOI, 200
1049 BRUSSELS

27. VI. 1991

Mr Economou
Director
Foundation for Research
and Technology Hellas
P.O. Box 1527
Heraklion 711 10
Crete
GREECE

Dear Mr Economou,

First of all, I would like to thank you for organising the very informative and impressive visit to the Research Institute in Crete on 10 May and for kindly sending me the excellent books on the life and work of Domenico Theotokopoulos (El Greco) published by the Crete University Press.

I was most impressed by the enthusiasm and the quality of work at the Research Centre. Obviously it competes on an equal footing with international centres of excellence in research and technology. FORTH does not only contribute in promoting a very positive image for Greece, but also is an important example of our efforts in the context of regional policies to promote research and technology in the less favoured regions of the Community.

I had promised that I was going to look into a number of issues which were raised during our discussions.

Concerning the reduction of credits available from the Greek Budget to the Research Centre this year, I raised the matter with the Prime Minister in a memorandum I sent to him following my visit to Greece. From a recent discussion I had in Brussels with Deputy Minister Mr Tsiplos, I understand that progress in being made on this issue. Some additional IMP financing will be forthcoming; however, I did indicate to the Minister that structural funding cannot replace national co-financing for the Community's Framework Programme for Research and Technology. I am fairly optimistic that a solution will be found; although the amounts involved are fairly modest compared to the overall development effort in Greece, the rewards they may bring are substantial both in terms of image for Greece as well as development potential.

Concerning the STEAD (Scientific and Technological Action for the Development of) Crete proposal, I asked DG XVI to examine financing possibilities. I understand that discussions will take place in June and July in order to finalise the form of the STEAD proposal, for which financing can be made available from the operational programme for Crete.

I would like to take this opportunity to wish every success to the worthy efforts of FORTH in the future.

Yours sincerely,

Bruce Millan

Bruce Millan

Telephone direct line 23 - - - - - telex 221111 - Telex COMEU 2 21077 - Telex address COMEU Brussels - Telex 22077 48

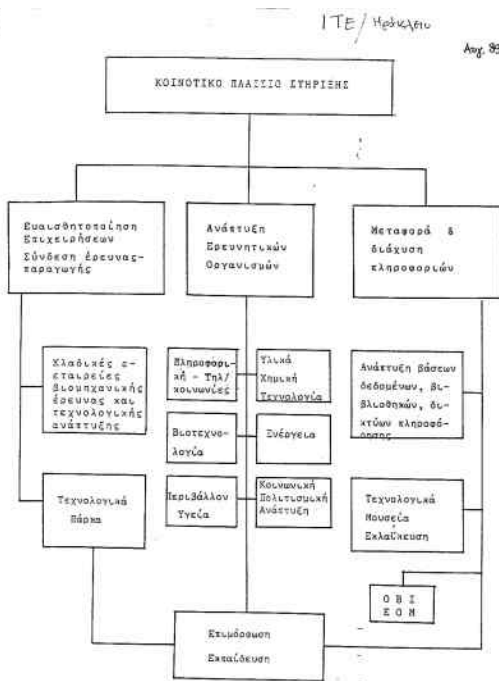
ΕΙΚΟΝΑ 3.10 Η ένθερμη αποδοχή του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ ως εφάμιλλου των Ευρωπαϊκών Κέντρων από τον Επίτροπο της ΕΕ Bruce Millan συνοδεύτηκε από μια υπόσχεση γενναίας οικονομικής στήριξης (παρόλο που, σύμφωνα με τον Οικονόμου, καθυστέρησε εσκεμμένα η διαδικασία έναρξής της).

ΠΗΓΗ: Αλληλογραφία Ε. Ν. Οικονόμου - Β. Millan, 27/6/1991-2/9/1991. Γραφείο - Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου

191 Πρακτικά ΕΣ-ΙΜΣ 1992-1995, αρ. 14, 18/2/1992. Επιστολή Ε. Οικονόμου, Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ.

192 Ε. Ν. Οικονόμου προς τον Υπουργό ΒΕΤ κ. Στ. Δήμα: Τιμωρία της αποδοτικότητας, επιβράβευση της αναποτελεσματικότητας και της κακοδιαχείρισης, 22/5/1991, Έγγραφο Οικονόμου_097_Γραφείο - Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου. Φ. Καφάτος προς τον Πρόεδρο της Κυβερνήσεως κ. Κ. Μητσοτάκη: Σύνδεση Αποδοτικότητας-Αμοιβής α λα Ελληνικά, 18/7/1991, Καφάτος_NN_1_, Συλλογή Φ. Καφάτου.

193 Βλ. Έγγραφο Ε. Ν. Οικονόμου_042, Γραφείο - Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου.

ΕΙΚΟΝΑ 3.11 Ένα από τα οργανωσιακά σχέδια του ΙΤΕ για την αξιοποίηση της ευρωπαϊκής χρηματοδότησης και των εξ αυτής επιλογών σύνδεσης της έρευνας με την παραγωγή (επιχειρήσεις και καινοτομία) σε περιφερειακό επίπεδο.

Πηγή: NN_5. 1989, Συλλογή Φ. Καφάτου

επιπρόσθετο χρηματοδοτικό εργαλείο. Η κάλυψη κονδυλίων ύψους κοντά στα 4 δις δρχ. (1990-1993) για τη δημιουργία οικονομοτεχνικών και αρχιτεκτονικών μελετών και η ανέγερση συμπλεγμάτων κτιρίων ΕΚΕΚ/ΙΤΕ, ΕΤΕΠ-Κ και Κέντρου Πληροφόρησης/Βιβλιοθήκης (μιας προαπαιτούμενης εγκατάστασης που έλειπε από το Ίδρυμα και αφορούσε την πρόσβαση όλων των ομάδων του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ), η κατασκευή της υποδομής «Clean Room» για την ομάδα Μικροηλεκτρονικής και η απόκτηση εξοπλισμού εργαστηριακού και επιμορφωτικών δράσεων ετέθησαν ως οι απολύτως απαραίτητες δαπάνες για την πρώτη φάση της μετεγκατάστασης του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ από την Κνωσό στις Βούτες Ηρακλείου. Με αντίστοιχο τρόπο εκφράζονταν τα σχετικά αιτήματα κονδυλίων ως προς τη δημιουργία ανάλογων υποδομών στην Πάτρα και τη Θεσσαλονίκη.¹⁹⁴

Η ευνοϊκή συγκυρία της περιόδου για τη χρηματοδότηση Τεχνολογικών Πάρκων θα λειτουργούσε ως «δούρειος ίππος» για κύριες και συμπληρωματικές δαπάνες, και θα έδινε τη δυνατότητα μιας οριστικής, αυτόνομης εγκαθίδρυσης των Ινστιτούτων στις συνδεδεμένες με αυτά περιφερειακές ενότητες. Διαφορετικά δίκτυα ροών γνώσης, υπηρεσιών και προϊόντων θα διαμορφώνονταν εκεί ιδανικά

όπως αναμενόταν, με τρόπο που η διασύνδεση της ερευνητικής δραστηριότητας των ομάδων του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ θα ταίριαζε με τον προσανατολισμό των ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων προς το περιφερειακό επίπεδο. Το ΔΣ του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ πρότεινε ένα επεξεργασμένο, οργανωτικό και μαζί αναπτυξιακό πρότυπο (που με τα χρόνια θα λάμβανε διάφορες εκδοχές), σχετικά με το πώς θα μπορούσε να σχεδιαστεί η διασυνδεσιμότητα της έρευνας, της τεχνολογίας, της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας με παράλληλες παραγωγικές και εκπαιδευτικές δράσεις σε τοπικό επίπεδο (Εικ. 3.11).¹⁹⁵

3.2.1 Δομές και δεσμοί διασύνδεσης της έρευνας με τις επιχειρήσεις: Τεχνολογικά Πάρκα και Δίκτυο ΠΡΑΞΗ

Σε κάθε περίπτωση, το προτεινόμενο από το ΙΤΕ σχέδιο συνταίριαζε με τον προγραμματικό πολιτικό στόχο της ΓΓΕΤ της πενταετίας (1989-1993) που εγκαινίαζε την έναρξη του Επιχειρησιακού Προγράμματος Έρευνας και Τεχνολογίας (ΕΠΕΤ Ι). Η εξομάλυνση της αναντιστοιχίας στις δυνατότητες του δημοσίου έναντι του ιδιωτικού τομέα θα έδινε κίνητρα για μεγαλύτερη συμμετοχή των επιχειρήσεων στην έρευνα, προσφέροντας επιπλέον επιχορηγήσεις για την υλοποίηση σχετικών κοινών μεταξύ τους ερευνητικών και επιχειρηματικών εγκαταστάσεων (όπως προβλεπόταν για τα Τεχνολογικά Πάρκα), κίνητρα για επιμόρφωση ερευνητικού προσωπικού και στελεχών των επιχειρήσεων σε θέματα έρευνας, επιχειρηματικότητας και μεταφορά τεχνολογίας, αλλά και κίνητρα για συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων

¹⁹⁴ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 40/26.1.1992.

¹⁹⁵ ΙΤΕ, *Τι πρέπει να γίνει στο προσεχές μέλλον*, NN_5. 1989-1990, Συλλογή Φ. Καφάτου.

σε ανταγωνιστικά παραγωγικά προγράμματα της ΕΟΚ.¹⁹⁶ Η δημιουργία Τεχνολογικών ή Επιστημονικών και Τεχνολογικών Πάρκων δεν ήταν κάτι άγνωστο στα ΔΣ του ΙΤΕ στα τέλη της δεκαετίας του 1980.¹⁹⁷ Ούτε ήταν άγνωστη η ιδέα σε πολλούς Έλληνες ερευνητές που είχαν εργαστεί στις ΗΠΑ σε κάποιο σύστημα ερευνητικών ακαδημαϊκών κέντρων, επιχειρήσεων και καινοτομίας, και γνώριζαν καλά το συμβολικό και το παραγωγικό υπόδειγμα της Silicon Valley. Το ευρωπαϊκό ισοδύναμο, η γαλλική τεχνόπολη Sophia, είχε χρηματοδοτηθεί ισχυρά τη δεκαετία του 1980 και με ευρωπαϊκούς πόρους, εφαρμόζοντας το νομικό πλαίσιο που είχε θεσπίσει ο F. Mitterrand. Με τη ΓΓΕΤ να συμβαδίζει με αυτή την προοπτική της περιόδου, η ίδρυση τέτοιων δομών θεωρήθηκε προνομιακή για τη συνεργασία μεταξύ ερευνητικών κέντρων και βιομηχανικών επιχειρήσεων. Το ταξίδι, το 1987, του Γενικού Γραμματέα Έρευνας και Τεχνολογίας Λευτέρη Οικονόμου στη Γαλλία μαζί με τον υπεύθυνο ερευνητικής πολιτικής και τεχνολογικού σχεδιασμού της ΓΓΕΤ Δημήτρη Δενιόζο, προκειμένου ακριβώς να δουν από κοντά το θαύμα της Sophia Antipolis, υπήρξε καθοριστικό για τις εξελίξεις των επόμενων χρόνων.¹⁹⁸ Πρόκειται για ένα μείγμα κρατικής και επιστημονικής πολιτικής με απώτερο στόχο την αναπαραγωγή ενός επιτυχημένου, διεθνών προδιαγραφών περιφερειακού αναπτυξιακού και τεχνολογικού προτύπου, με κοινό παρονομαστή τα πολλαπλά οικονομικά οφέλη για διαφορετικούς αποδέκτες (επιστημονική κοινότητα, επιχειρήσεις, κράτος).¹⁹⁹ Στις αρχές της δεκαετίας του '90 ιδρύθηκαν τέσσερα Τεχνολογικά Πάρκα στην Ελλάδα, με τρία εξ αυτών στην Κρήτη, την Πάτρα και τη Θεσσαλονίκη να υπάρχουν στο ΙΤΕ. Παράλληλα, την εν λόγω τεχνοπολιτική επιλογή θα ακολουθούσε η ίδρυση και άλλων νεόκοπων ευρωπαϊκών δομών, που πρόσφεραν συμβουλευτικές και υποστηρικτικές υπηρεσίες Μεταφοράς Τεχνολογίας/Τεχνογνωσίας για τη διασύνδεση έρευνας, ακαδημίας και βιομηχανίας. Σκοπός ήταν να αναζητηθούν νέες συμβολές σε θέματα καινοτομίας και ανάπτυξης, προτείνοντας ένα αναβαθμισμένο μοντέλο συνεργασίας της πανεπιστημιακής και ερευνητικής κοινότητας με τις επιχειρήσεις. Η πρωτοβουλία για τη δημιουργία του Δικτύου ΠΡΑΞΗ στο ΙΤΕ ήταν ακριβώς προς την κατεύθυνση αυτή.²⁰⁰

Την άνοιξη του 1990 τα θέματα για τις δύο μελλοντικές δομές του Ιδρύματος — Τεχνολογικά Πάρκα και Δίκτυο ΠΡΑΞΗ — τέθηκαν προς συζήτηση στην ίδια συνεδρίαση του ΔΣ του ΙΤΕ.²⁰¹ Ο Ε. Οικονόμου πρώτος παρουσίασε το σκεπτικό του γύρω από τη δημιουργία Τεχνολογικού Πάρκου στην Κρήτη από το ΙΤΕ, και ταυτόχρονα τόνισε τη σημασία της ενσωμάτωσης των δύο ανάλογων εγχειρημάτων που είχαν ήδη ξεκινήσει από τα Ινστιτούτα της Πάτρας και της Θεσσαλονίκης.²⁰² Για τον Οικονόμου, όπως και για τον Ι. Βασάλο (υπεύθυνο για το Πάρκο της Θεσσαλονίκης) και τον Ξ. Βερούκιο (υπεύθυνο για την Πάτρα), η ένταξη σε ένα κοινοτικό ή εγχώριο

196 ΓΓΕΤ, Κοινοποιήσεις – Αλληλογραφία 1986-1992, 26/4/1990, Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ.

197 Για το ΕΤΕΠ-Κ βλ. Κεφάλαιο Γ3 στον παρόντα τόμο.

198 Συνέντευξη με Δημήτρη Δενιόζο, Ιανουάριος 2023, Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Συνέντευξη με Ι. Βασάλο, ό.π.

199 D. Denizos, «Relevance of research and technological activities for economic development in some less-favoured European countries», *Science and Public Policy* 24/3 (1997), σ. 183-188.

200 Για το Δίκτυο ΠΡΑΞΗ βλ. Κεφάλαιο Γ2 στον παρόντα τόμο.

201 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 25/23.4.1990.

202 Ιάκωβος Βασάλος, *Περιπτώσεις της έρευνας στην Ελλάδα*, Αθήνα: Κέδρος, 2020, σ. 75-80.

πρόγραμμα για τη δημιουργία τέτοιων δομών αποτελούσε το καταλληλότερο ίσως όχημα. Ο Αντιπρόεδρος του ΔΣ Αλκιβιάδης Παγιατάκης ακολούθησε το πνεύμα του Οικονόμου, προτείνοντας το προεπεξεργασμένο σκεπτικό του για το πρόγραμμα «Πρωτοβουλία για την Αξιοποίηση των Κοινοτικών Προγραμμάτων (ΠΡΑΞΗ-ΚΠ)» με τίτλο στα Αγγλικά «Hellenic Project for Wider Application of R&D (HELP FORWARD)». Η δημιουργία ενός εθνικού δικτύου μεταφοράς, αξιοποίησης και διάχυσης των αποτελεσμάτων της επιστημονικής έρευνας και τεχνολογίας, που στον έναν πόλο του θα βρισκόταν το ΙΤΕ και στον άλλο ενώσεις βιομηχανικών και επιχειρηματικών κύκλων (ΣΕΒ), θα έφερνε ενδεχομένως νέες προοπτικές ως προς την προσέλκυση παλαιών εταιρειών και την ίδρυση εταιρειών spin-off, δραστηριότητα κοντινή και συμπληρωματική με το σκεπτικό θέσπισης Τεχνολογικών Πάρκων. Τόσο τα Πάρκα ΙΤΕ όσο και το Δίκτυο ΠΡΑΞΗ αποτέλεσαν δομές που υπήχθησαν απευθείας στην ΚΔ του ΙΤΕ, η οποία και οργάνωσε το μοντέλο διαχείρισης.

3.3 Τέλος εποχής: νέα κτίρια, νέες σχέσεις, νέες προοπτικές, 1994-2004

Τον Ιούνιο του 1994 ο Υπουργός Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας Κώστας Σημίτης εγκαινίαζε τις ιδιόκτητες εγκαταστάσεις του ΙΤΕ στις Βούτες Ηρακλείου (Εικ. 3.12). Εκεί, δίπλα στη νέα Πανεπιστημιούπολη και στο Περιφερειακό Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Ηρακλείου, σε μια έκταση 182 στρεμμάτων, είχαν δημιουργηθεί ειδικές εγκαταστάσεις 22.000 τ.μ. για τα τέσσερα Ινστιτούτα και την Κεντρική Διεύθυνση. Στον ίδιο χώρο είχαν ανεγερθεί οι εγκαταστάσεις του Επιστημονικού και Τεχνολογικού Πάρκου Κρήτης (ΕΤΕΠ-Κ), που μόλις τότε εκκινούσε και αυτό τη λειτουργία του.²⁰³

Τα εγκαίνια συνέπεσαν με τον εορτασμό των 10 χρόνων λειτουργίας από την ίδρυση του ΕΚΕΚ. Όπως θα έλεγε ο Κ. Σημίτης: «Μέσα σε δέκα χρόνια η έντονη ερευνητική δραστηριότητα που είχε αναπτύξει το είχε κάνει γνωστό στους επιστημονικούς κύκλους της Ευρώπης και της Αμερικής».²⁰⁴ Ενδεικτικό της αναγνώρισης αυτής ήταν και το γεγονός ότι, μέσω του «Κέντρου Ιστορίας της Τέχνης – El Greco» του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών και των συνεργαζόμενων μελών ΔΕΠ του ΠΚ, ο επιφανής Ιστορικός της Τέχνης Νίκος Χατζηνικολάου είχε κατορθώσει να σταλεί από ιδιωτική συλλογή των ΗΠΑ ο πίνακας του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου «Άγιος Πέτρος», από τη σειρά «Δώδεκα Απόστολοι», και να εκτεθεί επί ένα μήνα σε αίθουσα του ΙΤΕ (Εικ. 3.13).²⁰⁵

Η μετάβαση στα νέα κτίρια δεν σήμανε επ' ουδενί μεταστροφή στη μελλοντική στρατηγική του ιδρύματος. Ο τριπλός στόχος που είχε θέσει το 1989 με την επιστροφή του ως πρόεδρος του ΙΤΕ ο Οικονόμου παρέμεινε σταθερός μέχρι και το τέλος της πρώτης θητείας του στο ΙΤΕ, το 1998: α) έρευνα υψηλής ποιότητας, β) εκπαιδευτικές δράσεις προς την τοπική κοινωνία σε ερευνητικά θέματα, και γ) σύνδεση της έρευνας με τη βιομηχανία και την παραγωγή (διά της παροχής

203 Βλ. παρακάτω, Ένθετο 3.1. «Τα νέα κτίρια του ΙΤΕ στο Ηράκλειο».

204 Υπουργείο Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας, *Εγκαίνια των νέων εγκαταστάσεων του Ινστιτούτου Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ)*, 3/6/1994, Αρχείο Ιδρύματος Κ. Σημίτη: <<https://bit.ly/4e6dPq9>>.

205 Συνέντευξη με Νίκο Χατζηνικολάου, Μάρτιος 2023.

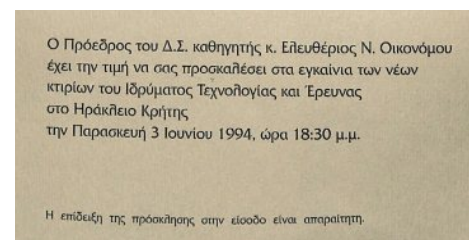
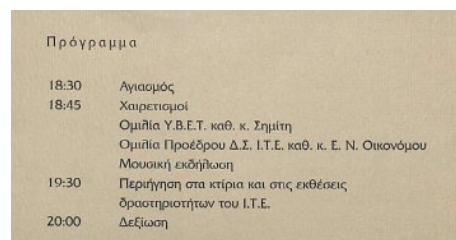
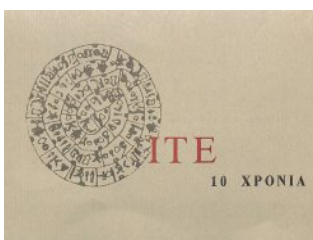
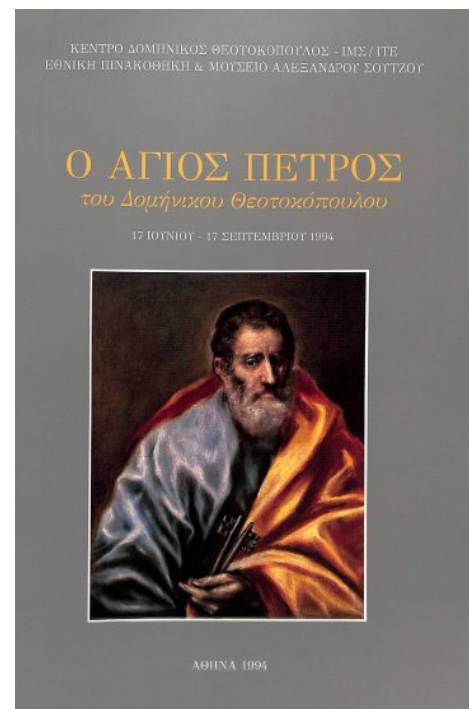
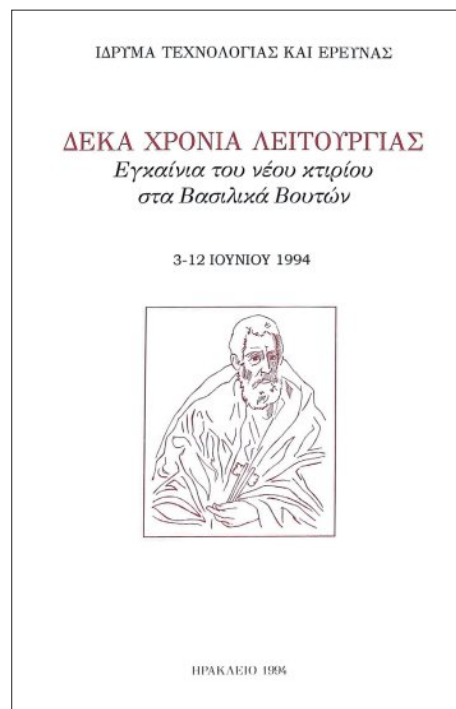

ΕΙΚΟΝΑ 3.12 Τα εγκαίνια των νέων κτιρίων του ΙΤΕ στα Βασιλικά Βουτών στο Ηράκλειο συνέπεσαν με τα 10 χρόνια από την ίδρυση του ΕΚΕΚ. Ο Υπουργός Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας και μελλοντικός πρωθυπουργός Κώστας Σημίτης συνοδευόμενος, μεταξύ άλλων, από τον Γ. Λιάνη, που στεκόταν αργότερα για μία ακόμη φορά σε αυτή τη νέα φάση της πορείας του θεσμού.

Πηγή: Γραφείο – Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου

ΕΙΚΟΝΑ 3.13 Στο πλαίσιο των εγκαίνιων των κτιρίων του ΙΤΕ, διοργανώθηκε από το ΙΜΣ-ΙΤΕ και το ΙΤΕ έκθεση ζωγραφικής με τον πίνακα του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου «Άγιος Πέτρος». Οι προσκεκλημένοι μπορούσαν να θαυμάσουν τον πίνακα, ο οποίος παρουσιαζόταν για πρώτη φορά σε αίθουσα του νεότευκτου ΙΤΕ, και εν συνεχεία στην Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδος στην Αθήνα.

Πηγή: Αρχείο ΙΜΣ-ΙΤΕ / Κέντρο Ιστορίας της Τέχνης, Δομήνικος Θεοτοκόπουλος / El Greco

συμβουλευτικών υπηρεσιών και προϊόντων από τα Ινστιτούτα και δημιουργία εν συνεχεία παραγωγικών εταιρειών).²⁰⁶ Η νέα εποχή ανασυγκρότησης της πολιτικής του κράτους διά του «εκσυγχρονισμού» της οικονομίας με συγκεκριμένους στόχους ενόψει της επικείμενης ένταξης της Ελλάδας στην ΟΝΕ, διά της εφαρμογής πολιτικών λιτότητας στο εσωτερικό και με τη σύνδεση δομών του με την επιχειρηματικότητα σε επίπεδο χρηματοδοτήσεων, ταίριαξε με το σκεπτικό αναδιοργάνωσης στο ΙΤΕ. Ο Οικονόμος στο απρόβλεπτο —από την πλευρά της χρηματοδότησης του κράτους— πλαίσιο, με αυξανόμενες ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ των εγχώριων θεσμών του κέντρου με την περιφέρεια, απαντούσε με μια προσπάθεια εσωτερικού τύπου αναδιοργάνωσης, μέσω του καθορισμού συγκεκριμένων στόχων, με το βλέμμα στις ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις αλλά και στην αύξηση των επιδόσεων και της παραγωγικότητας εντός των ερευνητικών ομάδων, ακολουθώντας ένα πιο επεξεργασμένο σχέδιο στρατηγικής με βάθος χρόνου.

Την ίδια στιγμή, το ερευνητικό προσωπικό του ΙΤΕ μεγεθυνόταν. Η μετάβαση από την Κνωσό στις Βούτες συνοδεύτηκε από ριζικές αλλαγές — αναμενόμενο ήταν ότι θα άλλαζε και τις σχέσεις μεταξύ των ερευνητών. Η μεταφορά στις νέες ευρύχωρες εγκαταστάσεις ήταν εκείνη που μετέβαλε τον τρόπο εργασίας. Επαναπροσδιορίστηκε εξ αρχής, λόγω άλλων προδιαγραφών των εγκαταστάσεων, ό,τι έως τότε είχε κατακτηθεί στη βάση μιας πρωτόγνωρης διαδικασίας εμπειρικής μαθητείας από τα λιγοστά αρχικά μέλη που είχαν ερευνητική εμπειρία σε εργαστήρια του εξωτερικού και εκπαιδευσαν τους/τις πρώτους/-ες υποτρόφους σε τεχνικές και σε διατάξεις οι οποίες, λόγω των πολλών αρχικών δυσκολιών, απαιτούσαν περισσότερες υπερβάσεις και αυτοσχεδιασμό (Εικ. 3.14-3.15). Η χρήση κοινών εργαστηριακών χώρων και ο διαμοιρασμός εξοπλισμού στα νέα κτίρια συνέβαλλε σε νέες ιδέες και νέες δεξιότητες επιβίωσης στην καθημερινότητα της έρευνας, διαμορφώνοντας μια νοοτροπία συμπληρωματικότητας και γνήσιας αλληλεπίδρασης μεταξύ του ερευνητικού, του τεχνικού και του διοικητικού προσωπικού, θεμελιωμένη πολλές φορές στην αυταπάρνηση, μα κυρίως στην κοινή πεποίθηση ότι «κάτι διαφορετικό συμβαίνει στην Κρήτη και στο ΙΤΕ».²⁰⁷

Η μετακίνηση σε μια νέα οργάνωση και σε άλλης κλάσεως χώρους εργασίας συνέπεσε με δύο σημαντικές έξωθεν αλλαγές. Αν στην πρώτη περίοδο του ΕΚΕΚ, 1983-1987, δημιουργήθηκε το Ερευνητικό Κέντρο με την προσέλκυση και τον επαναπατρισμό ορισμένων Ελλήνων επιστημόνων από το εξωτερικό που στελέχωσαν και το Πανεπιστήμιο Κρήτης και δημιούργησαν εκπαιδευτικές και ερευνητικές υποδομές, η δεύτερη περίοδος 1987-1994 χαρακτηρίζεται από την καθιέρωση και αναπτυξιακή ενδυνάμωση του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας στην Κρήτη, την Πάτρα και τη Θεσσαλονίκη με ερευνητικό και τεχνικό προσωπικό από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Την ίδια στιγμή, το εκπαιδευμένο ερευνητικό προσωπικό, που στα τέλη της δεκαετίας του 1980 συνήθιζε να φεύγει στο εξωτερικό αξιοποιώντας τους ερευνητικούς δεσμούς του ΕΚΕΚ με τα διεθνή επιστημονικά δίκτυα και τις ερευνητικές συνεργασίες, όταν (κι αν) επιθυμούσε να επιστρέψει στην Ελλάδα, επέλεγε και πάλι το ΕΚΕΚ/ΙΤΕ, όπως διαβεβαιώνουν ορισμένοι από τους πρώτους

²⁰⁶ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 16/24.6.1989.

²⁰⁷ Συνεντεύξεις με ερευνητικό και τεχνικό προσωπικό, ιδίως στο IMBB, Νοέμβριος 2023.

ΕΙΚΟΝΑ 3.14 Ο Βασίλης Δουγαλής με συνεργάτες και φοιτητές του ΙΥΜ και του Τμήματος Μαθηματικών του ΠΚ στην Πτέρυγα Γ στα κτίρια της Κνωσού, τέλη δεκαετίας 1980.

Πηγή: Συλλογή Χ. Μακριδάκη

αποφοίτους των μεταπτυχιακών προγραμμάτων. Κατά την επιστροφή τους, στις αρχές του 1990, είχαν ωστόσο να αντιμετωπίσουν μια ριζική αλλαγή στο καθεστώς εργασίας στην έρευνα, την αδυναμία να επενδύσουν σε ασφαλείς και μακρόπνοες ερευνητικές σχέσεις. Παράλληλα, η ασφυκτική οικονομική δυσχέρεια στην οποία βρισκόταν το ερευνητικό δυναμικό όλων των ερευνητικών οργανισμών εξαιτίας μιας σειράς τροποποιητικών εγκυκλίων του Υπουργείου Προεδρίας είχε παγώσει ευρύτερα τις νέες προσλήψεις, τις ανανεώσεις παλαιών συμβάσεων και τις αναθέσεις έργου — μέτρα που περιέπλεξαν περισσότερο τα θέματα της εργασίας στην έρευνα.²⁰⁸

Σε αυτές τις περιστάσεις, το κύριο επιχείρημα του ΔΣ προς τη ΓΓΕΤ ήταν ότι το ΙΤΕ, ενώ δεν επιβάρυνε τον κρατικό προϋπολογισμό για την εκτέλεση των ερευνητικών του προγραμμάτων, ήταν διαρκώς εκτεθειμένο σε ανοιχτά συμβόλαια και σε νομικές υποχρεώσεις προς ένα δίκτυο εκατοντάδων συνεταίρων στο εξωτερικό για τα έργα που υλοποιούσε. Ο ίδιος ο αρμόδιος Υπουργός Προεδρίας Μ. Έβερτ υπερθεμάτιζε για την επιβολή ενός οριζόντιου κανόνα στο θέμα των προσλήψεων λόγω της οικονομικής λιτότητας, απειλώντας με πειθαρχικά μέτρα σε περίπτωση οποιασδήποτε εργοδοτικής παρεκτροπής.²⁰⁹ Αυτή η κατάσταση φάνηκε να συντηρείται σε μεγάλο χρονικό βάθος, ώστε απαιτούνταν μια δραστική λύση εναρμονισμένη με το σκεπτικό της Κυβέρνησης, που θα έδινε τη δυνατότητα στο ΙΤΕ να προσλάβει ερευνητικό προσωπικό.

208 Ν. 1882/1990: «Μέτρα για την περιστολή της φοροδιαφυγής, διαρρυθμίσεις στην άμεση και έμμεση φορολογία και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α 43, 23/3/1990, άρθρο 44.

209 Ε. Ν. Οικονόμου, «Πώς μαζί με τα ξερά καίγονται και τα χλωρά, ή η πρόσφατη νομοθεσία κακομεταχείρισης των ερευνητικών κέντρων», Μάιος 1990, *Επίσημη Αλληλογραφία Ε. Ν. Οικονόμου (ΙΤΕ)*, Π. Θεοχάρη (ΓΓΕΤ), Μ. Έβερτ (Υπ. Προεδρίας), ΔΣ ΙΤΕ – Διαδικασίες, Συλλογή Φ. Καφάτου.

ΕΙΚΟΝΑ 3.15 Γιώργος Παπαγιαννάκης και Λευτέρης Σπανός, Ειδικοί Τεχνικοί Επιστήμονες στο εργαστήριο του Χρήστου (Κίτσου) Λούη στο IMBB στον οικισμό Φορτέτσα Ηρακλείου. Με χιουμοριστική διάθεση, αντεπεξέρχονται στην ένταση εργασίας την εποχή του *Drosophila* Genome mapping αρχές 1990.

Πηγή: Συλλογή Λ. Σπανού

Η δημιουργία της ΕΣΕΤΕ (Εταιρεία Στήριξης Έρευνας, Τεχνολογίας και Εκπαίδευσης), μιας μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ιδιωτικής αστικής εταιρείας το 1991, θα κατάφερνε να απεγκλωβίσει την έρευνα από τις γραφειοκρατικές διαδικασίες του κράτους, προσλαμβάνοντας ερευνητικό προσωπικό δίχως να απαιτείται έγκριση του Υπουργείου, ενώ ταυτόχρονα θα συνέβαλλε ώστε τα έσοδα που θα αποκτούσε και από άλλες δραστηριότητες να επανεπενδυθούν στο ΙΤΕ.²¹⁰ Τέτοιες λύσεις προϋπέθεταν ομοφωνία από το ΔΣ του ΙΤΕ, ορίζοντας μια νέα εποχή όπου στρατηγικά θα προωθούνταν η ευελιξία όχι μόνο στη σχέση κράτους και επιχειρήσεων, αλλά θα εισάγονταν και εργοδοτικοί μηχανισμοί ευελιξίας σε διαμορφούμενα νέα καθεστώτα εργασίας στην έρευνα (διδάκτορες, μεταδιδάκτορες, τεχνικό προσωπικό, με ή χωρίς διδακτορικό, εμπειροτέχνες, Ειδικοί Λειτουργικοί Επιστήμονες κ.ο.κ.). Η δημιουργία της ΕΣΕΤΕ, που σύντομα θα εγκαθίστατο στο ΕΤΕΠ-Κ, ήταν τελικά κάτι πολύ περισσότερο από έναν θυγατρικό εταιρικό φορέα, όπως συνέβαινε με τις άλλες εταιρείες στις οποίες συμμετείχε το ΙΤΕ, αλλά και από έναν απλό φορέα αυτοχρηματοδότησης και διαχείρισης των συμβάσεων εργασίας για λογαριασμό του ΙΤΕ.²¹¹ Επρόκειτο για μια απολύτως «συνδεδεμένη εταιρεία» με τον θεσμό,²¹² καθώς τα μέλη της ήταν στη συντριπτική τους πλειονότητα τα ίδια μέλη που απάρτιζαν διοικητικά, και εν μέρει ερευνητικά, το ΙΤΕ. Η ΕΣΕΤΕ θα είχε σημαίνοντα και ταυτόχρονα υπάλληλο ρόλο στο ΙΤΕ για πάνω από μία δεκαετία (έως το 2005), όταν αποφασίστηκε η διακοπή λειτουργίας της λόγω αλλαγής του θεσμικού πλαισίου.²¹³ Κατά τον απολογισμό της δράσης της, διαπιστώθηκε ότι δεν χρειαζόταν πλέον να επιτελεί τους σκοπούς για τους οποίους είχε ιδρυθεί.

²¹⁰ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 33/16.2.1991.

²¹¹ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 34/18.5.1991.

²¹² Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 46/31.10.1992.

²¹³ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 172/2-9/22.1.2005.

ΕΝΘΕΤΟ 3.1 Τα νέα κτίρια του ΙΤΕ στο Ηράκλειο

«Το φυσικό τοπίο και η υπέροχη θέα στα βουνά και τη Μεσόγειο έχουν συμβάλει στη γένεση της ιδέας», έγραφε ο Πάνος Κουλέρμος για τα νέα κτίρια, «αλλά το πρώτο πράγμα που μου ήρθε στο μυαλό ήταν να δημιουργήσω κάτι εξαιρετικά γεωμετρικό και ισχυρό [...], αν και ορισμένα στοιχεία ήταν ίσως λίγο πιο ελεύθερα οργανωμένα, υπονοώντας συνεχώς τις μεσογειακές καταβολές του ορθολογισμού. [...] έχει γίνει συνειδητή προσπάθεια να δημιουργηθεί μια ισχυρή σχέση με τον τόπο. Κατά συνέπεια, τα τέσσερα κτίρια οργανώνονται κατά μήκος μιας δρομοστοάς. Η παράθεση διαφορετικών μορφών επιδιώκει να αφυπνίσει τη μνήμη κτιρίων, χώρων και εικόνων από την κλασική και την τοπική αρχιτεκτονική της Ελλάδας και της Μεσογείου. Τρία από τα τέσσερα κτίρια βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο με τη στοά: το τέταρτο είναι πιο χαμηλό, σύμφωνα με τη φυσική κλίση του χώρου, έτσι ώστε η οροφή του να γίνει μια μεγάλη ταράτσα που περιλαμβάνει ανοιχτό θέατρο και πέργκολα. Η στοά, μήκους 75 μέτρων και ύψους 15 μέτρων, ακολουθεί τον άξονα της οροσειράς που δεσπόζει στον ορίζοντα. Είναι η μεγάλη κυκλοφορία και ο κοινωνικός χώρος του έργου — ένας αστικός “σύνδεσμος” που δομεί ένα συγκρότημα βασισμένο στην ιδέα μιας “ακρόπολης-αγοράς” που γιορτάζει, όπως στην αρχαία Ελλάδα, την ενότητα φύσης και ανθρώπου, χώρου και ορίζοντα».

Panos Koulermos, Architectural Monographs No. 35, Academy Editions, 1994, σ. 98-99.

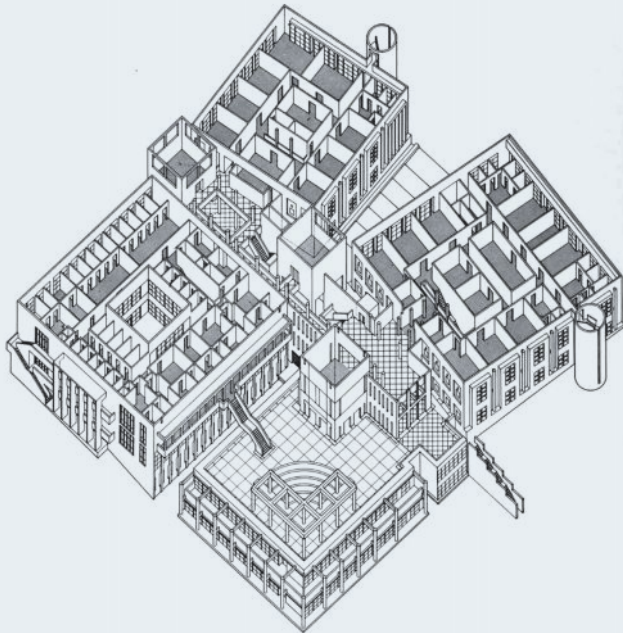

Από την ίδρυση του ΕΚΕΚ το 1983 η εγκατάστασή του σε ιδιόκτητες κτιριακές υποδομές, διαμορφωμένες για τις ανάγκες των ομάδων των Ινστιτούτων του, αποτελούσε την πρωτεύουσα στρατηγική επιδίωξη όλων των ΔΣ του ΕΚΕΚ. Το 1987 με την ίδρυση του ΙΤΕ η επίλυση ενός τέτοιου ακανθώδους ζητήματος ήταν προτεραιότητα. Η φιλική σχέση των ιδρυτικών μελών του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ, από την εποχή που βρίσκονταν στις ΗΠΑ, με τον Ελληνοκύπριο καθηγητή αρχιτεκτονικής στο University of Southern California Πάνο Κουλέρμο (1933-1999) διευκόλυνε την υλοποίηση ενός τεχνικού έργου τέτοιας κλίμακας, όπως είχε συμβεί και με τα κτίρια του ΕΚΕΚ και του ΠΚ στην Κνωσό (το Λευκό Κτίριο/Ροτόντα, την επισκευή των Προκάτ) αλλά και με τα κτίρια της Ιατρικής και της Φυσικομαθηματικής Σχολής στη νέα Πανεπιστημιούπολη. Η μελέτη ξεκίνησε το 1987 και η κατασκευή των κτιριακών υποδομών έγινε σε διαφορετικές φάσεις μεταξύ των ετών 1989-2018, με την πρώτη χρηματοδότηση να ξεκινά με το Α' Πακέτο Delors. Η διαδικασία και τα στάδια ανέγερσης των κτιρίων, σύμφωνα με τον Λευτέρη Οικονόμου, ήταν υπερβολικά γραφειοκρατικά (προμελέτη, οριστική μελέτη, αδειοδότηση, μελέτη εφαρμογής, αναζήτηση χρηματοδότησης). Απαιτούσε ένα εκτεταμένο δίκτυο σχέσεων, πολιτικών και τεχνικών, καθώς και

βούληση και εφευρετικότητα για να ξεπεραστούν οι καθημερινές αγκυλώσεις της εργολαβικής υλοποίησης ενός τόσο μεγάλου έργου και απαραίτητου για το Ίδρυμα σχεδίου.¹ Το έργο της κατασκευής των κτιριακών υποδομών του ΙΤΕ δεν θα είχε υλοποιηθεί δίχως τη συμβολή του τεχνικού προσωπικού του ΙΤΕ (δεν είχε δημιουργηθεί ακόμη Τεχνική Υπηρεσία): της Ελένης Φυτά (αρχιτέκτονα), του Νίκου Καλοχριστιανάκη (πολιτικού μηχανικού) και, αργότερα, του Βαγγέλη Χαρκουτσάκη (μηχανολόγου/μηχανικού), καθώς και του Τεχνικού Γραφείου του ΥΒΕΤ.

Το κεντρικό σύμπλεγμα Κτιριακών Υποδομών και Εγκαταστάσεων του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας, συνολικής επιφάνειας ~33.500 τ.μ., αναπτύσσεται σε ιδιόκτητη έκταση 140 στρεμμάτων (δυτικό συγκρότημα) που βρίσκεται στην οδό Νικολάου Πλαστήρα 100 στην περιοχή Βασιλικά Βουτών του Ηρακλείου, δίπλα στην Πανεπιστημιούπολη και το Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Ηρακλείου. Το 1993 ολοκληρώθηκε το πρώτο διώροφο κτίριο έκτασης 19.000 τ.μ. Στο Κεντρικό Κτίριο του ΙΤΕ/ΕΚΕΚ (Κτίριο Α) δημιουργήθηκαν γραφεία της Κεντρικής Διεύθυνσης και εγκαταστάθηκαν εργαστήρια, γραφεία, αίθου-

¹ Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

Άποψη του περιβάλλοντα χώρου του Κεντρικού Κτιρίου και του Τεχνολογικού Πάρκου (αριστερά), και το ολοκληρωμένο Κέλυφος του Κτιρίου Α (δεξιά) πριν διαμορφωθεί ο περιβάλλον χώρος και εγκατασταθεί το ΙΤΕ. Κάτω, τα σχέδια του Πάνου Κουλέρμου για το κεντρικό κτίριο.

ΠΗΓΕΣ: Panos Koulermos, Architectural Monographs No. 35, σ. 79, Κτίρια – Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου & Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ΙΤΕ

Χειρόγραφο ευχαριστήριο μήνυμα του Πάνου Κουλέρμου προς τον Λευτέρη Οικονόμου.

ΠΗΓΗ: Κτίρια – Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου

σες διαλέξεων, χώροι φύλαξης, εγκαταστάσεις δικτύων και τηλεπικοινωνιών, εγκαταστάσεις μεγάλων διατάξεων εξοπλισμού και μηχανουργεία για τα τρία Ινστιτούτα: Ηλεκτρονικής Δομής & Λέιζερ, Μοριακής Βιολογίας & Βιοτεχνολογίας, Πληροφορικής. Μεταξύ των ετών 1992-1997 ολοκληρώθηκε η κατασκευή ενός διώροφου κτιρίου έκτασης 3.800 τ.μ. όπου στεγάστηκε το Επιστημονικό και Τεχνολογικό Πάρκο Κρήτης και η Μικροηλεκτρονική (Α Κτίριο ΕΤΕΠ). Το 1998 στο Κτίριο Γ (Β Κτίριο ΕΤΕΠ), έκτασης 2.157 τ.μ., εγκαταστάθηκε και το Ινστιτούτο Υπολογιστικών Μαθηματικών. Το διάστημα 1998-2001 κατασκευάστηκε ένα σύνολο τεσσάρων ανεξάρτητων κτιρίων στους οποίους στεγάστηκαν βοηθητικοί και πειραματικοί χώροι του IMBB και αποθήκες, συνολικής επιφάνειας 1.545 τ.μ. Μεταξύ 2001-2014 ολοκληρώθηκε η κατασκευή δύο ακόμα κτιριακών εγκαταστάσεων, του κτιρίου ΚΕΕΚ, έκτασης 4.004 τ.μ. —όπου στεγάστηκαν οι Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης καθώς και γραφεία, εγκαταστάσεις και εργαστήρια του Ινστιτούτου Πληροφορικής, η Τεχνική Υπηρεσία και το Τμήμα Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων— και του κτιρίου

Διάχυτης Νοημοσύνης (Κτίριο AMI), έκτασης 3.014 τ.μ., όπου στεγάζεται ερευνητική υποδομή του Ινστιτούτου Πληροφορικής για τεχνολογίες Διάχυτης Νοημοσύνης. Τέλος, εκτός αυτού του ενιαίου συμπλέγματος και σε ιδιόκτητη έκταση επιφάνειας 4.132 τ.μ. (Ανατολικό Συγκρότημα) στην οδό Νικολάου Πλαστήρα 95 στην ίδια περιοχή, μεταξύ 2007-2017 δημιουργήθηκαν οι νέες κτιριακές υποδομές του ENISA, με την κατασκευή ενός κτιρίου επιφάνειας 4.131 τ.μ. (Α Κτίριο Ανατολικού Συγκροτήματος).

Ο Πάνος Κουλέρμος το 1994 απέσπασε το ετήσιο βραβείο του προγράμματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Σύγχρονη Αρχιτεκτονική σε συνεργασία με τα Βραβεία Mies van der Rohe (Βραβεία EUMies) για την Αριστεία σε υλοποιημένα έργα αρχιτεκτονικής στην Ευρώπη.²

² European Union Prize for Contemporary Architecture-Mies van der Rohe, <<https://www.miesarch.com/work/1005>> (τελευταία πρόσβαση 12/12/2022).

Σε κάθε περίπτωση, η ολοκλήρωση το 1995 του Εσωτερικού Κανονισμού του ΙΤΕ βοήθησε προς νέες κατευθύνσεις αναδιοργάνωσης του Οργανογράμματος, που με τη σειρά του καθόριζε ένα νέο μοντέλο στις σχέσεις διοίκησης και εργασίας.²¹⁴ Η αξιολόγηση δομών και προσωπικού ακριβώς προς αυτές τις κατευθύνσεις άρχιζε σταδιακά να αποκτά συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Οι στοχευμένες παρεμβάσεις στην εσωτερική διαχείριση (στο διοικητικό σκέλος παράλληλα με το ερευνητικό) ήταν εκείνες που θα απέφεραν καρπούς τα επόμενα χρόνια, όπως παρουσίαζε το περιοδικό *Nature*.²¹⁵ Τα ορατά αποτελέσματα στην αναπτυξιακή βίαση του ΙΤΕ αποκτούσαν άλλο ειδικό βάρος, ιδίως όταν οι υψηλόβαθμοι Ευρωπαίοι αξιωματούχοι κατέφθαναν στην Κρήτη και έβλεπαν ιδίως όμμασι τη συστηματική προσπάθεια του ερευνητικού δυναμικού, αλλά και ενημερώνονταν για τους σκοπούς που εξυπηρετούσε η χρηματοδότηση του Ιδρύματος και το πώς οι επενδύσεις αυτές κατανέμονταν πανελλαδικά από ένα περιφερειακό δίκτυο Ινστιτούτων (Εικ. 3.16).²¹⁶ Όπως υποστήριξε ο Οικονόμου τα επόμενα χρόνια κατά την ανάληψη της δεύτερης θητείας του ως Πρόεδρος του ΔΣ του ΙΤΕ, ο σχεδιασμός πενταετίας (1999-2004) είχε προαπαιτούμενο την αναβάθμιση του ρόλου της έρευνας στην οικονομία της χώρας όχι μόνο μέσα από συνεργασίες με μεγάλες επιχειρήσεις αλλά και μέσα από μια επιλεκτική πολιτική εγκατάστασης ή δημιουργίας νέων Ινστιτούτων, υπό την ομπρέλα του ΙΤΕ σε άλλες γεωγραφικές περιοχές, καθώς και ανανέωσης του ερευνητικού του δυναμικού.²¹⁷

ΕΙΚΟΝΑ 3.16 Επίσκεψη του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Jacques Santer στο ΙΤΕ τον Απρίλιο του 1998. Ο Πρόεδρος Ε. Ν. Οικονόμου και μέλη του ΔΣ του ΙΤΕ τον ξεναγούν στις εγκαταστάσεις. Ο Διευθυντής του ΙΠ Στέλιος Ορφανουδάκης κάνει επίδειξη των δυνατοτήτων του Ρομπότ «Τάλως». Πίσω τους διακρίνεται ο Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών Γεώργιος Παπανδρέου.

Πηγή: Αρχείο ΙΠ-ΙΤΕ

3.4 Πολιτικές διεύρυνσης και δημιουργίας Ινστιτούτων, 1987-2004

Ο Νόμος για την Έρευνα του 1985 είχε δώσει τη δυνατότητα για δημιουργία ακαδημαϊκών ερευνητικών ινστιτούτων ΝΠΙΔ σε όλη την Ελλάδα με ειδική θεματολογία. Σε αυτή τη συγκυρία ιδρύθηκαν, πέραν του ΕΚΕΚ που είχε προηγηθεί του νόμου, το ΕΙΧΜΥΘ στην Πάτρα και το ΕΙΤΧΗΔ στη Θεσσαλονίκη, τα οποία το 1987

²¹⁴ Εσωτερικός Κανονισμός Ιδρύματος Τεχνολογίας & Έρευνας, Μάιος 1995, Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου.

²¹⁵ A. Abbott, «Greeks rue the fruits of success», *Nature* 369/6477 (1994), σ. 173.

²¹⁶ Ζ. Σαντέρ (συνέντευξη στον Γ. Λαγουβάρδο), «Να έρθει η Ευρώπη κοντά στους πολίτες», *Πατρίς*, 14/4/1998.

²¹⁷ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 104/3/4.9.1998.

θα ενοποιηθούν σε ΕΚΕΚ/ΙΤΕ. Από τα πρώτα βήματα, το ΕΚΕΚ δέχθηκε πολλές προτάσεις για ίδρυση νέων Ινστιτούτων. Η ίδρυση το 1985 των δύο θεωρητικών, όπως θα προταθούν, Ινστιτούτων στο ΕΚΕΚ —Υπολογιστικών Μαθηματικών στο Ηράκλειο και Μεσογειακών Σπουδών στο Ρέθυμνο—, καθώς και του υπάλληλου στο IMBB Ινστιτούτου ΘΑΒΙΚ, άνοιγε νέες προοπτικές σε μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας της Κρήτης να προσεγγίσουν το ΔΣ και να υποβάλουν σχέδια δημιουργίας Ινστιτούτων στο δικό τους επιστημονικό πεδίο.

Στις αρχές του 1995 ο πρόεδρος Λ. Οικονόμου ενημέρωνε το ΔΣ του ΙΤΕ για δημοσιεύματα στον Τύπο που αναφέρονταν στην πρόθεση της Πολιτείας να ιδρυθούν νέα ερευνητικά ινστιτούτα στη Βόρεια Ελλάδα, καθώς και ένα Ινστιτούτο Πληροφορικής στη Θεσσαλονίκη και ένα Κέντρο Βιοϊατρικών Ερευνών στα Ιωάννινα. Επιπλέον, αναλύοντας το πρώιμο σκεπτικό του, δήλωνε ότι ήδη είχε ξεκινήσει διερευνητικές επαφές με μέλη του επιστημονικού και διοικητικού δυναμικού του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (ΠΙ),²¹⁸ κάνοντας λόγο για ενδεχόμενη ένταξη του Ινστιτούτου στο ΙΤΕ λόγω της «υψηλής ποιότητας και της εξασφαλισμένης χρηματοδότησης από τη ΓΓΕΤ» αλλά και λόγω της στρατηγικής κατεύθυνσης του ΙΤΕ στον χώρο των Ιατρικών Επιστημών, με μελλοντική εστίαση σε πρωτοποριακούς τομείς που θα συνδέονταν άμεσα με κλινικές εφαρμογές. Μέσα σε έναν χρόνο είχαν προχωρήσει σημαντικά οι επαφές του Οικονόμου με το Ινστιτούτο Βιοϊατρικών Ερευνών Ιωαννίνων (ΙΒΕΙ), όπως θα ονομαζόταν επίσημα· είχαν συζητηθεί τα προαπαιτούμενα για ένταξή του στο ΙΤΕ, όπως ο Διευθυντής, θέση «υψηλής στάθμης και γενικής αποδοχής», αλλά και αξιοκρατικοί κανόνες λειτουργίας. Ωστόσο, για καιρό παρέμενε ανοικτό το ενδεχόμενο να μην συντελεστεί η ενοποίηση με το ΙΤΕ.

Τελικά, υπό την αιγίδα της ΓΓΕΤ ιδρύθηκε ως ανεξάρτητο το ΙΒΕΙ το 1998.²¹⁹ Παρ' όλα αυτά, οι δεσμοί μεταξύ μελών του ΙΒΕΙ με το ΙΤΕ είχαν προχωρήσει, ιδίως μέσω κοινών προγραμμάτων με το Ινστιτούτο Πληροφορικής. Είναι η εποχή της εμπορικής διεύρυνσης του διαδικτύου, με τον τεχνοβλαστό του ΙΠ-ΙΤΕ FORTHNET να αποτελεί την προμετωπίδα του ιδρύματος. Ο Διευθυντής Στέλιος Ορφανουδάκης και οι ερευνητικές ομάδες του ΙΠ επεδίωκαν συστηματικά συνεργασίες και συμμετείχαν σε πληθώρα ερευνητικών προγραμμάτων σε θέματα Τηλεπικοινωνιών και Τηλεματικής, συμμετέχοντας σε εταιρικά σχήματα και κοινοπραξίες ανά την Ελλάδα, που σταδιακά ξεπερνούσαν τις ακαδημαϊκές και υπεισέρχονταν κυρίως στις εμπορικές χρήσεις του διαδικτύου. Η συνεργασία με τον καθηγητή στο Τμήμα Πληροφορικής του ΠΙ Δ. Φωτιάδη και το εργαστήριό του (που αργότερα εντάχθηκε στο ΙΒΕ-ΙΤΕ) υπήρξε χρηματοδοτικά «υπερ-παραγωγική», στα πρότυπα των σχέσεων που το ΙΤΕ καλλιεργούσε ως προς τη διασύνδεση της έρευνας με υπηρεσίες και προϊόντα για τις τεχνολογίες του. Το ευρωπαϊκό πρόγραμμα ΤΕΜεΤeN (1997-2000) για τη δημιουργία ενός διευρωπαϊκού δικτύου Τηλεϊατρικής²²⁰ καθώς και η δημιουργία του

218 Όπως με τον Δημήτριο Γλάρο (1938-2014), οραματιστή της ίδρυσης του ΙΒΕΙ, πρώην Γενικό Γραμματέα Έρευνας και Τεχνολογίας (1993), με Αντιπρύτανη τον μετέπειτα Πρύτανη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Χρήστο Μασσαλά. Η Επιτροπή Ερευνών αποτελούνταν επίσης από τους καθηγητές Ο. Τσόλα, Χ. Μουτσόπουλο, Κ. Δράϊνα, Ε. Johnson, Δ. Φωτιάδη και Θ. Φώτση. Συνεντεύξεις με Χρήστο Μασσαλά (Απρίλιος 2022), Θεόδωρο Φώτση (Απρίλιος 2022) και Σάββα Χριστοφορίδη (Φεβρουάριος 2023).

219 Για το ΙΒΕ βλ. το Κεφάλαιο Β7 στον παρόντα τόμο.

220 <<https://bit.ly/3ZchSNl>>.

ΕΙΚΟΝΑ 3.17 Από την παρουσίαση της μελέτης ίδρυσης του Ινστιτούτου Μεταφορών και Επικοινωνιών στην Ηγουμενίτσα, 2000.

Πηγή: Συλλογή Χ. Μασσαλά

πρώτου τηλεματικού κόμβου στην Ήπειρο, της Epirus-net, ήταν καρποί αυτών των σχέσεων μεταξύ ΙΠ-ΙΤΕ και Τμήματος Πληροφορικής (ΠΙ) με προσανατολισμό στη διείσδυση των νέων τεχνολογιών πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών στις ιατρικές κυρίως εφαρμογές,²²¹ μια κατεύθυνση που χρηματοδοτούνταν γενναία από την Ευρώπη και από άλλες εθνικές ή ιδιωτικές πηγές.

Η παρόμοιας στόχευσης πρωτοβουλία εκείνης της περιόδου για επέκταση του ΙΤΕ στην περιφέρεια Ηπείρου προέκυψε ακριβώς από τις ίδιες επιτυχημένες συνεργασίες μεταξύ του ΙΠ-ΙΤΕ και τμημάτων του ΠΙ. Αφορούσε την ίδρυση *Ινστιτούτου Μεταφορών και Επικοινωνιών* στην Ηγουμενίτσα, ενός θεσμού στρατηγικά και τεchnοπολιτικά τοποθετημένου δίπλα σε μια πόλη-λιμάνι που θα προσέγγιζε την Ευρώπη μέσω θαλάσσης, εξυπηρετώντας τη Βορειοδυτική Ελλάδα και τα Δυτικά Βαλκάνια, και ευρισκόμενου επιπροσθέτως στην έξοδο του μεγαλύτερου (κι ακόμη υπό κατασκευή τότε) τεχνικού δικτύου οδοποιίας που είχε επιχειρηθεί ποτέ στην Ελλάδα, της Εγνατίας Οδού (Εικ. 3.17).²²² Αν και δεν δημιουργήθηκε ποτέ ένα Ινστιτούτο υπό την ομπρέλα ΙΤΕ, η συζήτηση επανήλθε λίγα χρόνια αργότερα με την επανεκκίνηση του σχεδιασμού της υπαγωγής του ανεξάρτητου ΙΒΕΙ στο ΙΤΕ αλλά και λόγω ενός κρίσιμου θεσμικού γεγονότος το 2000.

Στα τέλη του 1999, η απρόσμενη απόσπαση από το ΙΤΕ του ΕΙΤΧΗΔ, μαζί με τις συναφείς εγκαταστάσεις του Τεχνολογικού Πάρκου το οποίο είχε έδρα τη Θεσσαλονίκη, σήμαινε ενδεχομένως πως το ΙΤΕ θα έχανε το προνομιακό του έρεισμα στη Βόρεια Ελλάδα. Σε μια περίοδο μάλιστα που ο απόηχος ιδεολογικοπολιτικών προεκτάσεων του παρελθόντος (Μακεδονικό) έμπαινε σε μια νέα φάση επέκτασης του οικονομικού ανταγωνισμού στα Βαλκάνια, και στρατηγική επιλογή ήταν η διείσδυση ελληνικών τραπεζικών και επιχειρηματικών κεφαλαίων στις κοντινές πρωτεύουσες. Παρόλο που η απροειδοποίητη κίνηση από τον διευθυντή του ΕΙΤΧΗΔ βρήκε το ΔΣ του ΙΤΕ υπό πίεση, η δημιουργία του ανταγωνιστικού (και ακριβώς στα πρότυπα του ΙΤΕ) ΜΑΚΕΤΑ-Μακεδονικό Κέντρο Έρευνας & Τεχνολογικής Ανάπτυξης, αργότερα ΕΚΕΤΑ (Εθνικό Κέντρο Έρευνας & Τεχνολογικής Ανάπτυξης),

²²¹ N.A. Goulas, D. G. Nanou & D. I. Fotiadis, «Epirus-net: a wireless health telematics network in Greece», 2001 Conference Proceedings of the 23rd Annual International Conference of the IEEE Engineering in Medicine and Biology Society, Istanbul, Turkey, 2001, σ. 3488-3491· συνεντεύξεις με Χ. Μασσαλά και Δ. Φωτιάδη (Απρίλιος 2022).

²²² Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 95/3/13.9.1997.

προβλημάτισε για μια μικρή περίοδο τις συνεδριάσεις του ΔΣ. Ο προσανατολισμός του νέου ερευνητικού πόλου σε εφαρμοσμένη και παραγωγική κατεύθυνση επέτρεψε ωστόσο στο ΙΤΕ να θεωρήσει το ΕΚΕΤΑ ως ...το δικό του spinoff-ερευνητικό κέντρο. Καθώς όμως ήταν ορατός ο κίνδυνος να ακυρωθεί η ερευνητική και τεχνολογική δυναμική του ΙΤΕ που είχε επιτευχθεί τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της «αλλοπρόσαλλης κρατικής πολιτικής» και λόγω των μικροπολιτικών συμφερόντων που τη στήριζαν, όπως υποστήριζε ο Οικονόμου, απαιτούνταν μια νέα προσπάθεια ώστε το ΙΤΕ να ανακτήσει τη δικτύωσή του με ερευνητικές και παραγωγικές δομές στη Βόρεια Ελλάδα.²²³

Στις αρχές του 2001 το ΔΣ του ΙΤΕ αποφάσισε να δράσει επιθετικά και όχι αμήχανα, καλύπτοντας τον χώρο που είχε απολέσει στη Βόρεια Ελλάδα. Στην αλλαγή της χιλιετίας, η ευνοϊκή συγκυρία (των αναπτυξιακών έργων για τους Ολυμπιακούς Αγώνες στην Αθήνα το 2004) βοήθησε να ξεπεραστεί η κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει, καθώς το ΔΣ εκμεταλλεύτηκε την πρότερη εμπειρία του με διττό τρόπο: Από τη μια πλευρά, επέλεξε να αξιοποιήσει το σύνολο των δυνατοτήτων ενός κράτους που χρηματοδοτούσε αδρά τότε με ευρωπαϊκά κονδύλια τις μεγάλες υποδομές (δίκτυα τηλεπικοινωνιών, έργα πληροφορικής καθώς και βιοτεχνολογικές/βιοϊατρικές εφαρμογές) στην περιφέρεια. Από την άλλη πλευρά, μέσω των υφιστάμενων θεσμών του, όπως το Δίκτυο ΠΡΑΞΗ, υποστήριξε τις νέες δυνατότητες συμμετοχής σε κοινοπραξίες με ιδιωτικές επιχειρήσεις που στόχευαν στην υλοποίηση αναπτυξιακών περιφερειακών έργων.²²⁴ Η επεξεργασμένη πρόταση, επομένως, για δημιουργία ενός προνομιακού κόμβου-συμπλέγματος για δύο νέα Ινστιτούτα στη Δυτική Ελλάδα σε δύο πόλους-πανεπιστημιούπολεις, τα Ιωάννινα και την Ηγουμενίτσα, έδειχνε ιδιαίτερος ελκυστική, αν και ενδεχομένως μεγαλόπνοη.²²⁵ Το ΔΣ του ΙΤΕ αποφάσισε ομόφωνα να προταθεί στη ΓΓΕΤ η ένταξη του ΙΒΕΙ στο ΙΤΕ και, ταυτόχρονα, στη βάση πρότερων μελετών σκοπιμότητας και βιωσιμότητας, πρότεινε την ίδρυση ενός Ινστιτούτου Μεταφορών και Επικοινωνιών, ενταγμένου επίσης στο ΙΤΕ.²²⁶ Παράλληλα, οι συζητήσεις μεταξύ Χ. Μασσαλά και Δ. Φωτιάδη από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (ΠΙ) και Σ. Ορφανουδάκη, Α. Παγιατάκη και Λ. Οικονόμου από το ΙΤΕ κορυφώνονταν, διαμορφώνοντας προτάσεις ώστε να ενταχθεί και το Τεχνολογικό Πάρκο Ηπείρου στο ΙΤΕ, κάτι που έγινε μεν, αλλά δεν διήρκεσε πολύ.²²⁷ Η αποτίμηση των πρωτοβουλιών εκείνης της περιόδου από τον Χ. Μασσαλά ήταν απολύτως θετική, επειδή εξ αυτών επετεύχθη η ένταξη του ΙΒΕΙ, με την επωνυμία ΙΒΕ (Ινστιτούτο Βιοϊατρικών Ερευνών), στο ΙΤΕ (Εικ. 3.18). «Το μόνο ίδρυμα που ακτινοβολούσε στην Ευρώπη ήταν το ΙΤΕ, και ταυτόχρονα είχα μεγάλη εμπιστοσύνη στον Λ. Οικονόμου», δήλωνε απερίφραστα.²²⁸ Στο τέλος του 2001, ο καθηγητής Βιολογικής Χημείας του ΠΙ Ορέστης Τσόλας (-2023) διορίστηκε μέλος του ΔΣ του

²²³ Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

²²⁴ Νόμος 2919/2001, ΦΕΚ Α 128, 25/6/2001: «Σύνδεση έρευνας και τεχνολογίας με την παραγωγή και άλλες διατάξεις».

²²⁵ Δ. Φωτιάδης, *Μελέτη για τη δημιουργία ινστιτούτου Μεταφορών - Επικοινωνιών στην Ηγουμενίτσα*, 1997, Συλλογή Δ. Φωτιάδη.

²²⁶ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 129/5/29.1.2001.

²²⁷ Για το ΕΤΕΠ-Κ βλ. Κεφάλαιο Γ3 στον παρόντα τόμο.

²²⁸ Συνέντευξη με Χρήστο Μασσαλά, Απρίλιος 2022.

ΙΤΕ.²²⁹ Το επόμενο έτος, ο διακεκριμένος καθηγητής Φυσικών Επιστημών στο Πανεπιστήμιο του Harvard Ευθύμιος Καξίρας αναλαμβάνει διευθυντής του ΙΒΕ-ΙΤΕ.²³⁰ Ο νέος διευθυντής θα έφερνε τις «θετικές επιστήμες στη βιοϊατρική έρευνα»,²³¹ καθώς και τις νέες τεχνολογίες πληροφορικής πιο κοντά σε αυτή, στα πρότυπα της έρευνας που διεξήγε εκείνη την περίοδο στις ΗΠΑ.²³² Την ίδια εποχή, νέες προτάσεις για ίδρυση και άλλων ινστιτούτων κατετίθεντο στο ΔΣ, ενός με κατεύθυνση τις Οικονομικές Επιστήμες και ενός άλλου τη Γεωλογία και την Αντισεισμική Τεχνολογία.²³³ Το ΙΤΕ ωστόσο θα περιόριζε στο τέλος εκείνης της περιόδου αυτή την πολιτική, μέσω ενός μνημονίου τήρησης βασικών αρχών βάσει των οποίων λειτουργούσαν τα Ινστιτούτα του ιδρύματος (εσωτερική οργάνωση, τρόπο διαχείρισης προγραμμάτων κ.ο.κ.) που όφειλαν απαραίτητα να ακολουθούν όλοι.²³⁴ Οι προβλέψεις των μελών του ΙΤΕ για τη νέα χιλιετία επέβαλλαν ενίσχυση της διαθεματικότητας στην έρευνα και της καλλιέργειας των τεχνοεπιστημονικών χαρακτηριστικών, και αυτό, μέσω της σύνδεσης με την παραγωγή, θα εξασφάλιζε οικονομικούς πόρους για κάλυψη των σημαντικών αναγκών του φορέα, εφόσον οι εφαρμοσμένες δημόσιες πολιτικές χρηματοδότησης δεν τον υποστήριζαν. Οι προβλέψεις έδειχναν να επιβεβαιώνονται από την εμπιστοσύνη που είχαν νέα και παλαιότερα μέλη στις εγχώριες δυνατότητες και τη διεθνή αξιοπιστία του θεσμού.²³⁵ Στα τέλη της δεκαετίας και έως το τέλος της θητείας του, το 2004, ο πρόεδρος του ΔΣ του ΙΤΕ Ε. Ν. Οικονόμου πρότεινε βελτιώσεις στη γραμμή των τριών αξόνων (Έρευνα, Εκπαίδευση, Σύνδεση με παραγωγή), προσαρμόζοντάς τους στις ευρύτερες προσταγές των ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων και των αιτημάτων δικτύωσης με κοινότητες του εξωτερικού: επαύξηση της διεθνοποίησης του ΙΤΕ μέσω συνεργασιών με τη βιομηχα-

ΕΙΚΟΝΑ 3.18 Η ίδρυση του Ινστιτούτου Βιοϊατρικών Ερευνών στα Ιωάννινα. Από τις ομιλίες των Ε. Ν. Οικονόμου (Πρόεδρου ΙΤΕ), Χρήστου Μασσαλά (Πρύτανη ΠΙ), Δημήτρη Δενιόζου (Γενικού Γραμματέα Έρευνας και Τεχνολογίας) και Ορέστη Τσόλα (Διευθυντή ΙΒΕ), 2001.

Πηγή: Συλλογή Χ. Μασσαλά

229 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 138/6/23.11.2001.

230 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 146/7/21.9.2002.

231 Συνέντευξη με Θεόδωρο Φώτη, Οκτώβριος 2022.

232 Συνέντευξη με Ευθύμιο Καξίρα, 7 Απριλίου 2022.

233 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 144/6/20.6.2002.

234 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 147/7/1.11.2002.

235 Μόνιμη Επιτροπή Έρευνας & Τεχνολογίας της Βουλής των Ελλήνων: *Το ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας*, 3.11.2005. Για τη διεθνή τάση προς αυτές τις κατευθύνσεις βλ. S. Louvel, *The Policies and Politics of Interdisciplinary Research: Nanomedicine in France and in the United States*, Routledge, 2020.

ΕΙΚΟΝΑ 3.19 Η πρώτη επίσκεψη αντιπροσωπείας Κινέζων επιστημόνων στο ΕΚΕΚ. Οι Φ. Καφάτος και Π. Λαμπρόπουλος τους συνοδεύουν στην Κνωσό, 2/4/1984.

ΠΗΓΗ: Συλλογή Γιάννη Παπαδάκη

ΕΙΚΟΝΑ 3.20 Επίσκεψη του ΔΣ του ΙΤΕ στην Κίνα για συνέργειες με κινεζικά Ερευνητικά Κέντρα. Από αριστερά: Γιάννης Παπαδάκης, Λευτέρης Οικονόμου και Στέλιος Ορφανουδάκης στο Σινικό Τείχος, 17/4/1997.

ΠΗΓΗ: Συλλογή Γ. Ν. Παπαθεοδώρου

ΕΙΚΟΝΑ 3.21 Το ΔΣ του ΙΤΕ με τους Κινέζους συναδέλφους τους στο Πεκίνο. Από αριστερά: Γιάννης Παπαδάκης, Γιώργος Παπαθεοδώρου, Λευτέρης Οικονόμου, Θανάσης Καλπαξής, Παναγιώτης Λαμπρόπουλος και Στέλιος Ορφανουδάκης, 17/4/1997.

ΠΗΓΗ: Συλλογή Γ. Ν. Παπαθεοδώρου

νία, αναζήτηση συνεργατών από ερευνητικούς φορείς και επιχειρήσεις εκτός Ευρώπης (όπως από τα Βαλκάνια, την Αίγυπτο ή το Ισραήλ) (Εικ. 3.19-3.21) με σκοπό την επέκταση σε νέες αγορές, προώθηση νέων μορφών εκπαίδευσης όπως η τηλεεκπαίδευση, αλλά και δράσεις εξωστρέφειας όπως η δημιουργία εκπαιδευτικών εκπομπών για την έρευνα στα Ινστιτούτα, ευρύτερη συνεργασία με τα ΜΜΕ, έως και εξέταση δημιουργίας τηλεοπτικού σταθμού στο ΙΤΕ.²³⁶ Για τους παραπάνω σκοπούς, λίγα χρόνια πριν, είχε χρηματοδοτηθεί το ΙΜΣ από τα ΜΟΠ για τη δημιουργία ειδικού Τμήματος Επιστημονικών Ντοκιμαντέρ (αργότερα Οπτικοακουστικών Μέσων), με επιστημονικό υπεύθυνο τον καθηγητή Θεατρολογίας του ΠΚ Θόδωρο Χατζηπανταζή, υπεύθυνο για τις παραγωγές τον γνωστό κινηματογραφιστή Σταύρο Ψυλλάκη, που μόλις είχε επιστρέψει από τη Γαλλία, και υπεύθυνο επί των τεχνικών τον Νίκο Διονυσόπουλο, διευθυντή των Μουσικών Εκδόσεων των ΠΕΚ.²³⁷

3.5 Μετάβαση 2004-2005

Το 2004, όταν αποχώρησε από πρόεδρος του ΔΣ του ΙΤΕ, ο Ε. Ν. Οικονόμου γινόταν ο μακροβιότερος πρόεδρος του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ και, ενδεχομένως, ένας από τους μακροβιότερους σε θέση ευθύνης πανευρωπαϊκά. Η σταθερή και διαρκής παρουσία του στην Κρήτη για πάνω από τρεις δεκαετίες και σε όλες τις κρίσιμες φάσεις της πορείας του θεσμού αποτέλεσε τη συνισταμένη αναγνώρισης του έργου που είχε επιτελέσει στον θεσμό.²³⁸ Στο τέλος της θητείας του, ο απολογισμός της εξέλιξης του ανθρώπινου δυναμικού (όλων των μορφών εργασίας, διοικητικού, ερευνητικού, τεχνικού και άλλων καθηκόντων προσωπικού) ήταν ενδεικτικός της μεγέθυνσης του Ιδρύματος. Μεταξύ αυτών, από τα 37 άτομα που εργάζονταν το 1983 όταν ιδρύθηκε το ΕΚΕΚ, το 2004 στο ΙΤΕ εργάζονταν 1.000 άτομα (βλ. παρακάτω Διάγραμμα 4.2).

Τον Ιανουάριο του 2004 πρόεδρος του ΔΣ του ΙΤΕ εκλέχτηκε και ανέλαβε ο Διευθυντής του Ινστιτούτου Πληροφορικής Στέλιος Ορφανουδάκης (Εικ. 3.22), Α' Αντιπρόεδρος ανέλαβε ο Αλκιβιάδης Παγιατάκης, Διευθυντής του ΕΙΧΗΜΥΘ, και Β' Αντιπρόεδρος ο Γιώργος Θηραίος, Διευθυντής του ΙΜΜΒ.²³⁹ Η πρόταση του Ορφανουδάκη προς τον Ε. Οικονόμου να του απονεμηθεί ο τίτλος του *Προέδρου επί τιμή* για τη συνολική προσφορά του αποτέλεσε μια ουσιαστική κίνηση σύνδεσης της παλαιάς με τη νέα εποχή του ιδρύματος που μόλις άρχιζε.²⁴⁰ Η συνολική στρατηγική του Προέδρου του ΔΣ του ΙΤΕ Σ. Ορφανουδάκη για τα επόμενα χρόνια θα ακολουθούσε τις επιμέρους ερευνητικές κατευθύνσεις των Ινστιτούτων, κατάρτιζοντας από κοινού με τα υπόλοιπα μέλη του ΔΣ μια ενιαία πρόταση προς τη ΓΓΕΤ.

Η περίοδος ωστόσο υπήρξε προνομιακή της ειδημοσύνης του Στ. Ορφανουδάκη, αφού χαρακτηρίστηκε από τη δυναμική των χρηματοδοτήσεων έργων Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών στο ΙΤΕ και της σύνδεσής τους με

ΕΙΚΟΝΑ 3.22 Ο Στέλιος Ορφανουδάκης (1948-2005), Πρόεδρος του ΔΣ-ΙΤΕ (2004-2005), Διευθυντής του ΙΠ-ΙΤΕ (1994-2004).

Πηγή: Αρχείο ΙΠ-ΙΤΕ

²³⁶ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 105/3/24.10.1998.

²³⁷ Συνέντευξη με Σταύρο Ψυλλάκη, Ιανουάριος 2023.

²³⁸ Τεκμηριώνεται από το πλήθος των ίδιων απαντήσεων που λάβαμε από τις προφορικές μαρτυρίες για τον απολογισμό της θητείας του Ε. Ν. Οικονόμου.

²³⁹ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 161/2-9/28.1.2004.

²⁴⁰ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 163/2-9/2.4.2004.

ΕΝΘΕΤΟ 3.2 Ο European Union Agency for Cybersecurity (ENISA) στο ΙΤΕ

Ο Διευθυντής του ΙΠ Κ. Στεφανίδης (μέλος του ΔΣ του ENISA από το 2006 και υπεύθυνος των έργων για τη φιλοξενία του στο Ηράκλειο από το 2002), με τη Silvia Adriana Țicău, μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, και τον Joao Da Silva, Διευθυντή Δικτύων Επικοινωνιών, Περιεχομένου και Τεχνολογίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ομιλητές στο «2ο ENISA-FORTH Summer School on Network and Information Security (NIS'09)», Ηράκλειο, 14-18/12/2009.

Πηγή: Συλλογή Κ. Στεφανίδη

Εγκαίνια των Νέων Κτιριακών Υποδομών ENISA στο Ηράκλειο Κρήτης την 1η Απριλίου 2019: ο Udo Helmbrecht, Εκτελεστικός Διευθυντής του ENISA, ο Βασίλης Μαγκλάρας, Γενικός Γραμματέας Ψηφιακής Πολιτικής, Τηλεπικοινωνιών και Μέσων Ενημέρωσης, ο Γιώργος Αλεξάκης, Περιφερειακός Σύμβουλος Κρήτης (εκ μέρους του Περιφερειάρχη Κρήτης Σταύρου Αρναουτάκη), και ο Νεκτάριος Ταβερναράκης, Πρόεδρος του ΔΣ του ΙΤΕ.

Πηγή: Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ΙΤΕ και <<https://rb.gy/hve483>>

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στις αρχές του 2004 διερευνούσε τις δυνατότητες να εγκατασταθεί στην Ελλάδα ένας οργανισμός ασφάλειας δικτύων και πληροφοριών. Μια τέτοια προοπτική θα έθετε το ΙΤΕ στο κέντρο των μελλοντικών ευρωπαϊκών εξελίξεων σε θέματα αιχμής όπως η βελτίωση της ασφάλειας των δεδομένων και των συστημάτων πληροφοριών. Μέσα στα επόμενα χρόνια ο ENISA, σε συνεργασία με τον διευθυντή του ΙΠ Κωνσταντίνο Στεφανίδη, που ανέλαβε το εγχείρημα με τα μέλη του ΙΠ-ΙΤΕ, θα συνέβαλλαν συμβουλευτικά στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για κρίσιμα θέματα της οικονομίας της Ευρώπης, όπως η κυβερνοασφάλεια. Επιπροσθέτως, με τη χρηματοδότηση δινόταν η δυνατότητα ανέγερσης νέων κτιρίων και σχετικών εγκαταστάσεων οι οποίες θα παρέμεναν στην κυριότητα του ΙΤΕ. Τον Οκτώβριο του 2005, το έργο της ΓΓΕΤ για την ανέγερση κτιρίου 4.000 τ.μ. στο Ηράκλειο Κρήτης προκειμένου να στεγαστεί ο Ευρωπαϊκός

Οργανισμός για την Ασφάλεια Δικτύων και Πληροφοριών, με προϋπολογισμό 6 εκ. ευρώ, είχε δρομολογηθεί.¹ Το 2012 υπεβλήθη εκ νέου πρόταση ένταξής του στο ΕΣΠΑ για την ολοκλήρωση κατασκευής των κτιρίων του, με προϋπολογισμό 8.000.000 ευρώ.² Στα τέλη του 2017 ο Πρόεδρος του ΔΣ Ν. Ταβερναράκης υπέγραψε τη διοικητική παραλαβή του Κτιρίου ENISA (Α΄ Κτίριο Ανατολικού Συγκροτήματος ΙΤΕ), με τον θεσμό να έχει την πλήρη λειτουργική ευθύνη των νέων εγκαταστάσεων.

1 Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Έρευνας & Τεχνολογίας της Βουλής των Ελλήνων, «Το μέλλον του Ευρωπαϊκού Οργανισμού για την Ασφάλεια των Δικτύων και των Πληροφοριών (ENISA), που εδρεύει στο Ηράκλειο», 12/1/2011. <<https://bit.ly/4e0ZMSG>> (τελευταία πρόσβαση 12/10/2023).

2 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 261/17-5/19.3.2012.

άλλους ερευνητικούς άξονες, όπως η υγεία, αντανακλώντας τις ευρύτερες τάσεις στην Ελλάδα και διεθνώς στις απαρχές μιας κρίσιμης τεχνολογικής αλλαγής. Ο ρόλος του νεοπαγούς Ινστιτούτου Βιοϊατρικών Ερευνών ήταν σημαντικός εξίσου στη στοχοθεσία του Ορφανουδάκη, όπως ήταν και η συνέχιση του έργου HYGIE-Anet στην Κρήτη. Ασφαλώς, η χρηματοδότηση υποδομών δικτύων των ερευνητικών φορέων στο πλαίσιο της «Κοινωνίας της Πληροφορίας» σηματοδοτεί τα έργα της περιόδου. Επομένως, η συμμετοχή του ΙΤΕ στο «Μητροπολιτικό Δίκτυο Υψηλών Ταχυτήτων (MAN) Τεχνολογίας Οπτικών Ινών» του Δήμου Ηρακλείου θεωρήθηκε μια πρόταση με άμεσες αποδόσεις, και υπήρξε ουσιαστική η συνεισφορά του θεσμού στην τοπική κοινωνία. Η πρόταση στο ΔΣ του ΙΤΕ από τον διευθυντή του ΙΠ Κ. Στεφανίδη να επιλεγεί το Ηράκλειο ως έδρα του Οργανισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Ασφάλεια Δικτύων και Πληροφοριών (European Union Agency for Cybersecurity, ENISA) με δεκαετή τουλάχιστον διάρκεια, έγινε αποδεκτή με πολύ μεγάλο ενδιαφέρον (Ένθετο 3.2),²⁴¹ και ο φάκελος του ΙΤΕ προωθήθηκε στη Γενική Συνέλευση του European Science Foundation (ESF) για έγκριση της συμμετοχής του ιδρύματος, δίνοντας δυνατότητες για νέες συνέργειες και κινητικότητα του ερευνητικού δυναμικού από και προς το ΙΤΕ.²⁴²

Ωστόσο, στις αρχές του 2005, η απώλεια του Προέδρου του ΔΣ ΙΤΕ Στέλιου Ορφανουδάκη άφησε δυσαναπλήρωτο κενό στον θεσμό και στους συνεργάτες του. Ως ελάχιστο φόρο τιμής, ομόφωνα το ΔΣ του ΙΤΕ αποφάσισε η αίθουσα συνεδριάσεών του, στο κτίριο του ΙΤΕ στο Ηράκλειο, να ονομαστεί «Αίθουσα Στέλιου Ορφανουδάκη», και να θεσπίσει την ετήσια διάλεξη-βραβείο εις μνήμην του Στ. Ορφανουδάκη.²⁴³

Μετά τον αιφνίδιο θάνατο του Ορφανουδάκη, ο Αλκιβιάδης Παγιατάκης (Εικ. 3.23) ορίστηκε από το ΔΣ του ΙΤΕ προσωρινός πρόεδρος, έπειτα από μια σύντομη περίοδο όπου οι δύο αντιπρόεδροι του ΔΣ, ο Αλκιβιάδης Παγιατάκης και ο Γιώργος Θηραίος, είχαν αναλάβει τις αρμοδιότητες του εκλιπόντος.

ΕΙΚΟΝΑ 3.23 Ο Αλκιβιάδης Παγιατάκης.

Πηγή: Αρχείο ΙΤΕ

²⁴¹ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 160/8/10.1.2004.

²⁴² Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 168/2-9/6.9.2004.

²⁴³ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 175/9-2/19.3.2005, και «Η Κρήτη αποχαιρέτησε τον Στέλιο Ορφανουδάκη. Διεθνές Βραβείο από το ΙΤΕ στη Μνήμη του», *Κρητική Επιθεώρηση*, 22/3/2005, σ. 6-7.

4

Το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας στις προκλήσεις της νέας χιλιετίας

4.1 Νέα εποχή, νέες κατευθύνσεις: Αριστεία, αξιολόγηση, καινοτομία

Μετά την πτώση του Τείχους, η «Ευρώπη των πολλών ταχυτήτων» αποτέλεσε το νέο μοντέλο αναδιοργάνωσης του πλαισίου της ευρωπαϊκής ενοποίησης, μια μετασχηματιστική διαδικασία που συντελέστηκε μεταξύ 1989-2009. Από τη μία πλευρά, κατά την εικοσαετή αυτή περίοδο, η εφαρμογή νεοφιλελεύθερων πολιτικών από τα κράτη-μέλη της ΕΕ συνοδεύτηκε από περαιτέρω ενίσχυση των ευρωπαϊκών εθνικισμών στη γηραιά Ήπειρο. Από την άλλη πλευρά, και αδιαχώριστα με την πρώτη συνθήκη, ως προϋπόθεση για μια ουσιαστική ευρωπαϊκή σύγκλιση μεταξύ των κρατών μελών τέθηκε η νομισματική ενοποίηση, επί τη βάση, όπως αναμενόταν, μιας ρητά και νομικά διατυπωμένης —μέσα από συγκεκριμένες ευρωπαϊκές συνθήκες (Μάαστριχτ, Άμστερνταμ, Λισσαβόνα)— αρχής: της «αρχής της ενισχυμένης συνεργασίας». Έτσι, παράλληλα με την εφαρμογή πολιτικών λιτότητας στα κράτη, κυρίως του ευρωπαϊκού Νότου, η μετάβαση στο κοινό νόμισμα συσχετίστηκε με την εκπλήρωση του ιστορικού διευρωπαϊκού αιτήματος για ένα επίπεδο διαβίωσης των κοινωνιών τους όμοιο με εκείνο των κρατών του ευρωπαϊκού Βορρά. Ακριβώς από εκείνη την περίοδο επιδιώκονται γενναίες κεντρικές αυξήσεις των ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων προς τις περιφέρειες του Νότου, με τις ροές δημόσιου και ιδιωτικού χρήματος να ελέγχονται κυρίως από τους παραγωγικούς μηχανισμούς των ισχυρών κρατών-μελών (όπως η Γερμανία).²⁴⁴

Σε αυτή τη μακροπρόθεσμη οικονομική στρατηγική στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η επιστημονική και η τεχνολογική έρευνα καθίσταντο και πάλι κεντρικοί αναπτυξιακοί μοχλοί της οικονομικής πολιτικής, συμβάλλοντας με τη σειρά τους σε ραγδαίες κοινωνικές και τεχνολογικές μεταβάσεις από τον 20ό προς τον 21ο αιώνα. Τα επερχόμενα προγράμματα στήριξης των ασθενέστερων κρατών της ΕΕ οργανώθηκαν γύρω από τον λόγο περί καινοτομίας, ο οποίος ιδεολογικά τέθηκε στο επίκεντρο αυτών, διαμορφώνοντας τις σχετικές παραγωγικές απαιτήσεις, όπως περί ισότιμης δυνατότητας και συμμετοχής των κρατών-μελών στις διαδικασίες καινοτόμησης.²⁴⁵ Υπό αυτό το πρίσμα, τα νέα πακέτα μεγάλων χρηματοδοτήσεων για την Έρευνα και την Τεχνολογία που ξεκίνησαν από τη δεκαετία

244 Χ. Χατζηιωσήφ, *Η ευρωπαϊκή ενοποίηση: η Γερμανία και η επιστροφή των εθνικισμών*, Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2017, σ. 44-50.

245 Δ. Αγραφιώτης & Μ. Χλέτσος (επιμ.), *Επιστημονική & Τεχνολογική Προοπτική Διερεύνηση*, «Ελλάδα 2021», Αθήνα: Επίκεντρο, 2014.

του 1990 και από το 2000 και μετά ενισχύθηκαν προς αυτή την κατεύθυνση (Εικ. 4.1). Οι πρακτικές συμπερίληψης «παλαιών» σε «νέες» μορφές ερευνητικών δραστηριοτήτων θα ευνοούνταν περαιτέρω από σύγχρονα χρηματοδοτικά εργαλεία που στόχευαν στην εφαρμοσμένη καινοτομία, προτεραιοποιώντας ταυτόχρονα διασυνδέσεις με υψηλής εξειδίκευσης πεδία με έντονα τεχνοεπιστημονικά χαρακτηριστικά (όπως, ενδεικτικά, η Βιοπληροφορική). Βάσει αυτών, συγκροτήθηκαν εκ νέου μέθοδοι αξιολόγησης κρατικών και ιδιωτικών θεσμών με έμφαση στην οικονομική κυρίως αποδοτικότητα. Η κατεύθυνση αυτή είχε να κάνει με την ισχυροποίηση των νέων προτύπων ανταγωνιστικότητας τα οποία επέβαλλε ο διεθνής ανταγωνισμός στην έρευνα και την επιχειρηματικότητα (όπως, ενδεικτικά, ο καθορισμός συγκεκριμένων δεικτών αριστείας, δεικτών μηχανισμών μεταφοράς τεχνογνωσίας και τεχνολογίας προκειμένου να διευκολυνθεί η δημιουργία καινοτομίας), χρηματοδοτώντας παράλληλα ένα ευρύ φάσμα συνεργειών προς ενίσχυση των διεπαφών ανάμεσα στο ερευνητικό, το ακαδημαϊκό και το επιχειρηματικό περιβάλλον. Επιπροσθέτως, αναβαθμίστηκαν στο νέο διεθνικό (transnational) επίπεδο ιδεολογικά γνωρίσματα που προϋπήρχαν από τη δεκαετία του 1950 στην πολιτική των απαρχών της ευρωπαϊκής ενοποίησης (όπως ήταν η ανοιχτή κυκλοφορία της επιστημονικής γνώσης), ενώ προστέθηκαν νέες έννοιες όπως η κινητικότητα/ευελιξία στην αγορά εργασίας γύρω από την έρευνα. Στο νέο ευρωπαϊκό οικοδόμημα αναζητούνταν τα ενδεδειγμένα οριζόντια κριτήρια για την καταμέτρηση της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας της έρευνας, τα οποία το εκάστοτε εθνικό σύστημα έρευνας όφειλε να ακολουθήσει. Πάνω σε αυτές τις δομικές αλλαγές —στις αρχές του 21ου αιώνα— της ευρωπαϊκής πολιτικής στα θέματα έρευνας και καινοτομίας, σχεδιάστηκε σταδιακά μια κοινή για όλα τα κράτη-μέλη πλατφόρμα, ο Ενιαίος Ευρωπαϊκός Χώρος Έρευνας και Καινοτομίας, διαμορφώνοντας και το σχετικό ρυθμιστικό πλαίσιο καθώς και το κατάλληλο περιβάλλον εγκαθίδρυσης νέων (και υπάλληλων σε αυτόν) ερευνητικών θεσμών χρηματοδότησης της ερευνητικής δραστηριότητας με συγκεκριμένα επικοινωνιακά μοτίβα και κριτήρια υψηλής διακινδύνευσης και υψηλού οφέλους (high risk – high gain), όπως το European Research Council.²⁴⁶

Η εκλογή του Φώτη Καφάτου το 2005 ως πρώτου προέδρου του Επιστημονικού Συμβουλίου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Έρευνας (European Research Council, ERC), και σύντομα πρώτου προέδρου του θεσμού συνολικά (2007-2010), ενθουσίασε το ΔΣ του ΙΤΕ, σηματοδοτώντας μια κρίσιμη μεταστροφή σε νέου τύπου ερευνητικά προγράμματα με νέες πηγές χρηματοδότησης. Νέες ερευνητικές προτεραιότητες θα εισέρχονταν στα Ινστιτούτα τα επόμενα χρόνια, με τους επιστημονικούς υπεύθυνους των ερευνητικών ομάδων να διεκδικούν τέτοιου επιπέδου υψηλής ανταγωνιστικότητας ερευνητικά προγράμματα, τέτοιας κλίμακας μεγέθους χρηματοδότησης

ΕΙΚΟΝΑ 4.1 Εξώφυλλο του *Οικονομικού Ταχυδρόμου* με σκιτσογραφία του Φώτη Καφάτου. Έχει αναλάβει Διευθυντής του EMBL και προτείνει τους στρατηγικούς άξονες της ευρωπαϊκής έρευνας στη νέα χιλιετία και της σύνδεσής της με την οικονομική ανάπτυξη και την καινοτομία, 5/2/2004.

Πηγή: Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ΙΤΕ

²⁴⁶ European Research Area (ERA) <<https://bit.ly/3Xn9V6H>> (τελευταία πρόσβαση 12/11/2023).

Τορ. Πρωτ. 9

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
Διεύθυνση Εποπτείας Ερευνητικών Φορέων

Ταχ. Διεύθυνση : Μεταγώνων 14-18
Ταχ. Κώδικας : 115 27 Αθήνα

Αθήνα, 21/10/2005
Αρ. πρωτ.: 16937 (ΦΟΡ) 1236

Προς: **Ε. Α. Παπαδάκη**
Πρόεδρο Δ.Σ.
του ΙΤΕ

ΕΡΕΥΝΑ, ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ

Πρωτόκολλο Αρ.: **ΕΠ/16937**
Αρ. Πρωτ.: **16937**
Υπομνηστικό

ΘΕΜΑ: Αποτελέσματα Αξιολογήσεως Ερευνητικού Ιστού.

Κύριε Πρόεδρε,

Η αξιολόγηση των Ινστιτούτων του Ερευνητικού Ιστού έχει ολοκληρωθεί.

Αποστέλλονται:

- Αναλυτική και Τελική Βαθμολογία ανά Ινστιτούτο του Κέντρου
- Εκθέσεις αξιολογήσεως
- Ποσόν διανεμηθέντων ανά Ινστιτούτο (βάσει του αλγόριθμου που ήδη γνωρίζετε)

Η τελική απεικόνιση του Ερευνητικού Ιστού διαμορφώθηκε σύμφωνα με τις εκθέσεις αξιολογήσεως και τις προτάσεις της Συνόδου Διευθυντών Ερευνητικών Κέντρων της 14/10/05, ως εξής:

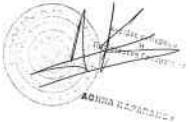
Ινστιτούτα (45)	Βαθμολογία
1. Αριστεύσαντα (15)	4.5 – 5.0
2. Ικανοποιητικώς Λειτουργούντα (19)	4.0 – 4.5
• Με προοπτική αριστείας (10)	4.2 – 4.5
• Χρήζοντα στήριξης για βελτίωση επιδόσεως (9)	4.0 – 4.2
3. Πλημμελώς Λειτουργούντα (11)	2.4 – 4.0

Επισημαίνεται ότι η χρηματοδότηση δίδεται:

- ως ηθική αναγκαιότητα/στήριξη της οδόδος των Αριστευσάντων και
- ως υλική ενίσχυση των υπολοίπων ομάδων.

Ο Γενικός Γραμματέας
Ερευνας και Τεχνολογίας

Ι. Α. Τσουκαλάς

Εσώτ. Διανομή: ΦΟΡ (2)
ΕΡΕΥΝΑ, ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ

ΕΙΚΟΝΑ 4.2 Επιστολή από την ΓΓΕΤ προς τα Ερευνητικά Κέντρα για την ολοκλήρωση της Αξιολόγησης το 2005.

Πηγή: Συλλογή Ε. Ν. Οικονόμου

έργα, τέτοιων δυνατοτήτων διεύρυνσης της ευρωπαϊκής επιστημονικής δικτύωσης, με κριτήριο την αριστεία στην επιστήμη τους.²⁴⁷

«Αριστεία σημαίνει ουσιαστική αξιολόγηση, με κριτές, διεθνή μετρήσιμα κριτήρια, και επιβράβευση. Πάνω σε αυτό το πλαίσιο είχε θεσπιστεί το ΙΤΕ, που το διαφοροποιούσε εντελώς από όλα τα προηγούμενα εγχώρια εγχειρήματα, δείχνοντας τον δρόμο για το μέλλον», υπογράμμισε ο Οικονόμου ήδη από την εποχή των πρώτων άτυπων αξιολογήσεων του Υπουργείου Έρευνας & Τεχνολογίας, που κι εκείνες κατέληξαν σε μια κεντρική από τη ΓΓΕΤ «πολιτική αξιολογήσεων των ερευνητικών κέντρων η οποία έχαιρε πάντοτε αποδοχής από το ΙΤΕ».²⁴⁸

Το φθινόπωρο του 2000 η ΓΓΕΤ είχε ξεκινήσει ήδη την αξιολογική διαδικασία των εποπτευόμενων ερευνητικών κέντρων και ινστιτούτων της, με σκοπό τη διεκδίκηση του χαρακτηρισμού *Κέντρο Αριστείας (Centre of Excellence)*. Τα Ινστιτούτα του ΙΤΕ από την ίδρυσή του είχαν αξιολογηθεί ποικιλοτρόπως και σε διαφορετικές φάσεις. Άλλοτε αξιολογούνταν με άτυπες διαδικασίες προσαρμοσμένες στα επιστημονικά τους πεδία, και άλλοτε ημεπίσμως (δύο φορές τη δεκαετία του 1980: το 1983 και το 1985, και επιπλέον δύο φορές στα τέλη της δεκαετίας του 1990: το 1995 και το 1999), με πρώτη επίσημη αξιολόγηση να θεωρείται εκείνη που υλοποιήθηκε από ανεξάρτητους διεθνείς ειδήμονες (Εικ. 4.2).²⁴⁹

Τον Ιανουάριο του 2001, ο τότε Υπουργός Ανάπτυξης Ν. Χριστοδουλάκης και ο τότε Γενικός Γραμματέας Έρευνας και Τεχνολογίας Δ. Δενιόζος, ειδικοί από χρόνια στη χάραξη ερευνητικής πολιτικής, οργάνωσαν ημερίδα απολογισμού της αξιολόγησης των ερευνητικών φορέων με ομιλητές όλους τους Προέδρους και Διευθυντές των Κέντρων. Η καθομολογούμενη επιτυχία της αξιολόγησης, χωρίς όμως να υπάρχει νομική δέσμευση, είχε πείσει τους πολιτικούς προϊσταμένους να προτείνουν την υποχρεωτική θέσπιση της αξιολόγησης ως σημαντικής διαδικασίας (η περιοδικότητα της τετραετίας νομιμοποιήθηκε τότε), ως εργαλείου/ενδείκτη ποσοτικοποιημένων μεγεθών/standards (π.χ. αριθμός δημοσιεύσεων, αναφορών και παραπομπών στη βιβλιογραφία κ.ο.κ.). Επιπλέον, η αξιολόγηση ετέθη ως αποτίμηση των επιδόσεων του προσωπικού και ως οδηγός για τον μεσοπρόθεσμο επανασχεδιασμό της οργάνωσης ινστιτούτων, εργαστηρίων και ερευνητικών τους ομάδων σε συνάρτηση με κριτήρια από ασαφή (όπως η ποιότητα της έρευνας) έως πολύ συγκεκριμένα (η αξιοποίηση της έρευνας σε παραγωγικές διεξόδους). Το 2002 και το 2005 το ΙΤΕ έλαβε τον υψηλότερο μέσο όρο βαθμολογίας για όλα τα ινστιτούτα του, γεγονός που καθόρισε τη συνολική βαθμολογία του κέντρου ως την υψηλότερη από κάθε άλλο ελληνικό ερευνητικό

²⁴⁷ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 184/10-3/10.12.2005, European Research Council Magazine: *In memoriam of Fotis Kafatos* 18/11/2017. Από το 2018, εγκαταστάσεις του ERC στις Βρυξέλλες θα ονομαστούν «Fotis Kafatos Evaluation Center».

²⁴⁸ Συνέντευξη με Ε. Ν. Οικονόμου, Οκτώβριος 2022.

²⁴⁹ Δ. Αγραφιώτης κ.ά., *Αξιολόγηση του Προγράμματος Ανάπτυξης Έρευνας και Τεχνολογίας 1983-1984*, Υπουργείο Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας, ΓΓΕΤ, Νοέμβριος 1989, Αθήνα. Έως το 2022 είχαν πραγματοποιηθεί ήδη τρεις κύκλοι διεθνών αξιολογήσεων: το 2001, το 2005 και το 2013-2014.

ίδρυμα.²⁵⁰ Το τέλος της αξιολόγησης του 2005 σήμαινε ανταμοιβή των Ερευνητικών Κέντρων μέσα από το Πρόγραμμα «Αριστεία» του ΕΣΠΑ, καθώς το Υπουργείο Ανάπτυξης διέδιδε ότι θα εφαρμοζόταν μια αξιοκρατική πολιτική ενισχύσεως των ερευνητικών κέντρων. Το ΙΤΕ, λόγω των αποτελεσμάτων αυτών, έλαβε και την υψηλότερη χρηματοδότηση (4,8 εκ. ευρώ).

4.2 Εναλλαγές, κρίση, σταθεροποίηση, 2005-2017

Στον απόηχο της ευφορίας των επιτυχημένων έργων υποδομής για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, το 2005-2006 διαφαινόταν μια σημαντική αλλαγή του οικονομικού και πολιτικού κλίματος σε εθνικό επίπεδο, με προοπτικές επενδύσεων σε έργα Έρευνας και Τεχνολογίας και με πολιτικές δηλώσεις περί ικανότητας του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα να συνεργαστούν συστηματικά και προγραμματικά κατά την επόμενη δεκαετία. Αυτή η εξέλιξη επηρέασε τον στρατηγικό σχεδιασμό του ΙΤΕ, με τις ερευνητικές ομάδες των Ινστιτούτων του να βγαίνουν θριαμβευτικά από την αξιολόγηση της ΓΓΕΤ. Πέραν των μακροπρόθεσμων και εξιδανικευμένων σχεδιασμών των πολιτικών έρευνας, η 12ετής περίοδος που ακολούθησε χαρακτηρίζεται ως πορεία περισσότερο επίμονων δυσκολιών και δυσεπίλυτων ζητημάτων, με τους Προέδρους και Διευθυντές του ΔΣ του ΙΤΕ να προσπαθούν να διαχειριστούν τον ερευνητικό θεσμό ακόμη κι όταν το κράτος βυθιζόταν στη ραγδαία κοινωνική και οικονομική κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Τα γεγονότα αυτά σύντομα θα μετασχημάτιζαν όχι μόνο τις ελληνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές αλλά, στο επίπεδο που εστιάζουμε εδώ, θα δημιουργούσαν ένα ασφυκτικό πλαίσιο για την επιβίωση του ΙΤΕ. Οι στρατηγικές του θεσμού καθορίζονταν από την αδυναμία πρόβλεψης ως προς την οικονομική σταθερότητα και τη βιωσιμότητα, όχι μόνο του ΙΤΕ αλλά του συνόλου των ερευνητικών θεσμών στην Ελλάδα.

4.2.1 2005-2009

Με πολύ σοβαρό τόνο απευθυνόταν ο Πρόεδρος Αλκιβιάδης Παγιατάκης και το υπόλοιπο ΔΣ του ΙΤΕ στα μέλη της Μόνιμης Επιτροπής Έρευνας και Τεχνολογίας της Βουλής, μερικά εκ των οποίων φάνηκε να ακούνε για πρώτη φορά ότι υπάρχει ο θεσμός αυτός στην Ελλάδα, πόσο μάλλον στην Κρήτη (Εικ. 4.3). Παρουσιάζοντας τις δραστηριότητες του ΙΤΕ, οι αριθμοί που κόμιζε ο Παγιατάκης ήταν ιδιαιτέρως αποκαλυπτικοί για τον αποτυπωμένο και επιτυχημένο ως προς τα οικονομικά μεγέθη ρόλο του ΙΤΕ σε συνάρτηση με την οικονομική συνεισφορά του κράτους. Από την ίδρυσή του το 1983 έως εκείνη την περίοδο, τα συνολικά έσοδά του είχαν σημειώσει γραμμική αύξηση που έφτανε το 1730%! Παραθέτοντας συγκεκριμένα μεγέθη, το ΙΤΕ υποστήριξε ότι μόνο το 16% προερχόταν κατά μέσο όρο από τον Τακτικό Προϋπολογισμό για την Έρευνα. Γνωρίζοντας μάλιστα τα ευρωπαϊκά πεπραγμένα, εξήγε το συμπέρασμα ότι επρόκειτο για ευρωπαϊκό ρεκόρ, αφού δεν μπορούσε να φανταστεί κανείς άλλη χώρα που να έχει τέτοια έσοδα από τον μικρότερο πανευρωπαϊκά Τακτικό Προϋπολογισμό. Την ίδια στιγμή, το κράτος είχε

250 Επιτροπή Έρευνας & Τεχνολογίας της Βουλής των Ελλήνων, *Παρουσίαση ΙΤΕ*, 18/5/2010.

ΕΙΚΟΝΑ 4.3 Παρουσίαση του ΙΤΕ στη Μόνιμη Επιτροπή Έρευνας και Τεχνολογίας της Βουλής των Ελλήνων από το ΔΣ του ΙΤΕ, 3/11/2005. Από αριστερά: Β. Τσάκαλος, Συντονιστής του Γραφείου Διαμεσολάβησης και του Γραφείου Διάχυσης Καινοτομίας «ΠΡΑΞΗ», Αλκιβιάδης Παγιατάκης, Πρόεδρος ΔΣ του ΙΤΕ, Βασίλης Δουγαλής, Διευθυντής ΙΥΜ και Αθανάσιος Καλπαξής, Διευθυντής ΙΜΣ.

Πηγή: Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ΙΤΕ

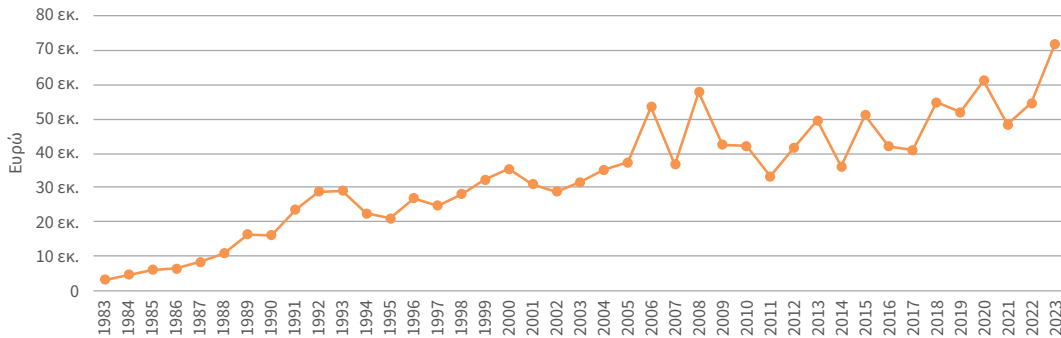
τεράστια έσοδα από τη δραστηριότητα του ΙΤΕ, όπως εισροές πόρων από συνάλλαγμα. Ο Πρόεδρος του ΔΣ του ΙΤΕ παρέμενε εξαιρετικά επιφυλακτικός για το πώς θα εξελίσσονταν οι δεσμοί του ΙΤΕ με το κράτος, παρά τα πολλαπλασιαστικά οφέλη που είχε συνεισφέρει στην πολιτεία από το 1983²⁵¹ (βλ. Διαγράμματα 4.1-4.3).

Η περίοδος Α. Παγιατάκη χαρακτηρίζεται από τη διατήρηση των παλαιών και την ενίσχυση νέων δεσμών της έρευνας με την παραγωγή, επιδιώκοντας την εύρεση πρόσφορων αγορών και επενδυτών σε εταιρείες spinoff. Ο Παγιατάκης —Πρόεδρος του ΔΣ του ΙΤΕ, διατηρώντας παράλληλα τη θέση του Διευθυντή στο Δίκτυο ΠΡΑΞΗ και τοποθετώντας στο επίκεντρο της στρατηγικής του την υποδομή του ΕΤΕΠ-Κ— ενεργούσε «δημιουργικά» και στρατηγικά, ακολουθώντας το πρότερο υπόδειγμα του Οικονόμου και των ΔΣ του ΙΤΕ που βασικό τους μέλημα ήταν η αναζήτηση και ενίσχυση ερευνητικών προγραμμάτων και έργων ως αντιστάθμισμα των ελλειμματικών τακτικών προϋπολογισμών.²⁵² Χαρακτηριστικό παράδειγμα παρέμενε η FORTHNET:²⁵³ η επιχείρηση που ιδρύθηκε στους κόλπους του ΙΤΕ αποτελούσε την κορωνίδα των τεχνοβλαστών του, και είχε επικαθορίσει στην ελληνική περίπτωση τι συνιστά σύνδεση της έρευνας και της τεχνολογίας με την παραγωγή, τι σημαίνει συμβολή της έρευνας στην οικονομία και πώς κεφαλαιοποιείται αυτό, αφού είχε καταφέρει να αυτοχρηματοδοτηθεί εξ ολοκλήρου και στη συνέχεια να εξαγοραστεί επιτυχώς, με το ΙΤΕ να παραμένει μέτοχος. Οι συζητήσεις στο ΔΣ του ΙΤΕ σχετικά με την αξιοποίηση των κερδών από την πώληση ποσοστού των μετοχών της FORTHNET και επανεπένδυσής τους στον θεσμό ήταν συχνές και εποικοδομητικές. Εκείνη την περίοδο είχαν άραγε προτεραιότητα τα

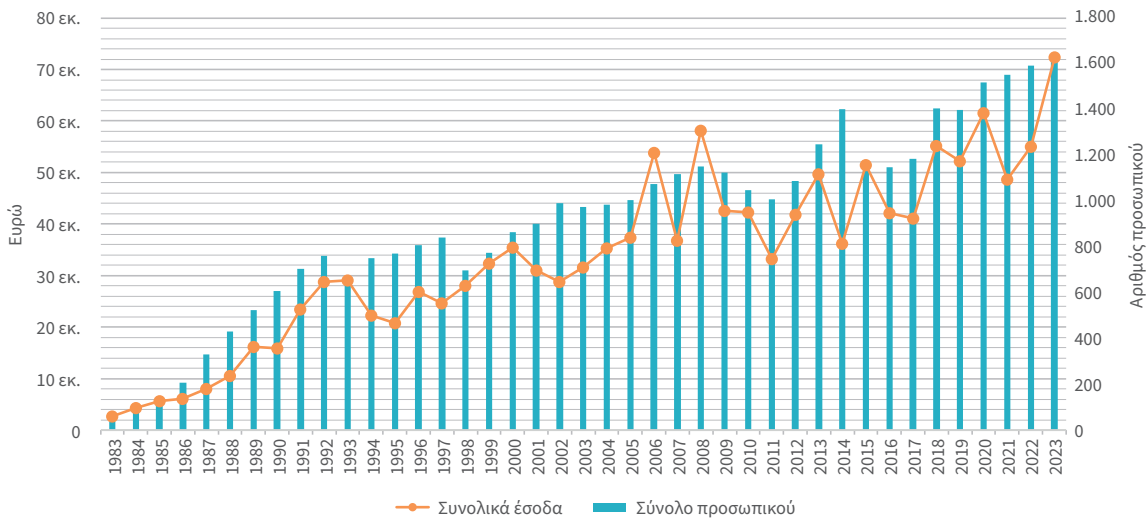
251 Δημόσιες Επενδύσεις 8%, Εθνικά έργα 15%, Κτίρια 10,6%, Διεθνή/Ευρωπαϊκά προγράμματα 36%, Πωλήσεις Προϊόντων & Υπηρεσίες 6,7%, Προσφορές και Χορηγίες 1,2%, Λοιπά έσοδα (Χρηματοοικονομική διαχείριση του χρηματικού αποθέματος ΙΤΕ) 6,6%. Μόνιμη Επιτροπή Έρευνας & Τεχνολογίας της Βουλής των Ελλήνων, *Παρουσίαση ΙΤΕ*, 3/11/2005.

252 Ενδεικτικά στο τέλος 2007, τα 3,8 εκ. ευρώ, μέρος της εθνικής συγχρηματοδότησης για 129 ευρωπαϊκά ανταγωνιστικά προγράμματα που υλοποιούσε το ΙΤΕ, αποφασίστηκε από τη ΓΓΕΤ ότι δεν θα καταβάλλονταν.

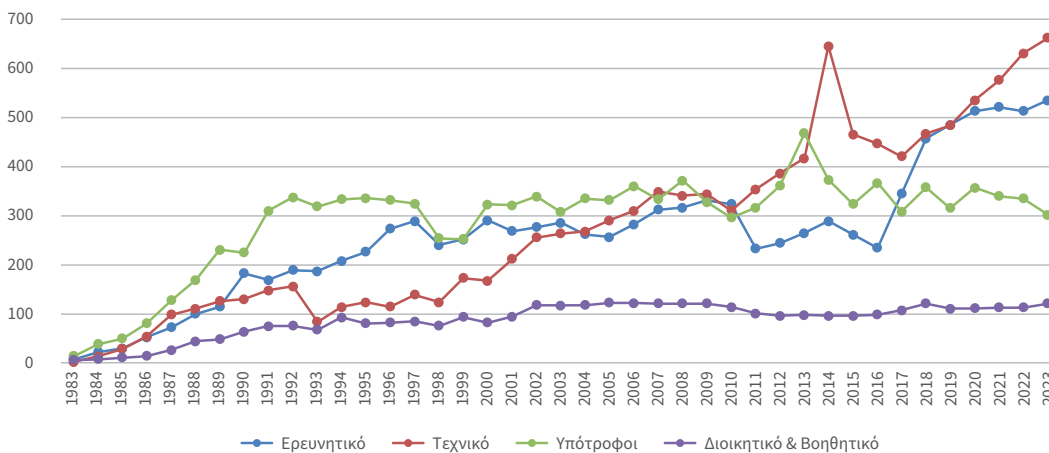
253 Για τη Forthnet βλ. το Κεφάλαιο Β3 στον παρόντα τόμο.

Διάγραμμα 4.1 Συνολικά έσοδα ΙΤΕ, 1983-2023

Πηγή: Αρχείο ΙΤΕ, Κεντρική Διεύθυνση, Οικονομική Υπηρεσία

Διάγραμμα 4.2 Συνολικά έσοδα και σύνολο προσωπικού, 1983-2023

Πηγή: Αρχείο ΙΤΕ, Κεντρική Διεύθυνση, Οικονομική και Διοικητική Υπηρεσία

Διάγραμμα 4.3 Σύνολο προσωπικού ανά κατηγορίες, 1983-2023

Πηγή: Αρχείο ΙΤΕ, Κεντρική Διεύθυνση, Διοικητική Υπηρεσία

ΕΙΚΟΝΑ 4.4 Επίσκεψη του Προέδρου της Δημοκρατίας Κάρολου Παπούλια στο ΙΤΕ. Ο Αλκιβιάδης Παγιατάκης, Πρόεδρος ΔΣ του ΙΤΕ, και ο Στέφανος Τραχανάς, Διευθυντής των ΠΕΚ, Μάιος 2008.

ΠΗΓΗ: Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ΙΤΕ

ΕΙΚΟΝΑ 4.5 Από την εκδήλωση για τα 25 Χρόνια ΙΤΕ, 8/11/2008. Αναστάσιος Πεπονής, πρώην Υπουργός ΥΒΕΤ, Φώτης Καφάτος και Γρηγόρης Σηφάκης, ιδρυτικά μέλη ΕΚΕΚ/ΙΤΕ, Δημήτρης Σιούφας, Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων και πρώην Υπ. Ανάπτυξης.

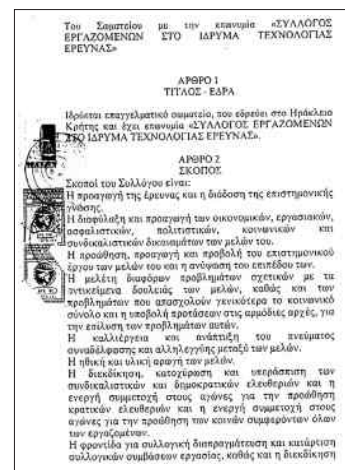
ΠΗΓΗ: Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ΙΤΕ

καινοτόμα προγράμματα πληροφορικής (κάτι που πρότεινε ο Διευθυντής του Ινστιτούτου Πληροφορικής Κ. Στεφανίδης), ή μια μακροπρόθεσμη αναπτυξιακή πολιτική χρηματοδότησης με αποδέκτες το ανθρώπινο δυναμικό (υποτροφίες) και τις υποδομές (πρόταση που υποστήριζε ο προϊστάμενος οικονομικών της ΚΔ Χ. Στρατήγης); Το αποτέλεσμα αυτών των επιλογών αποτελεί χαρακτηριστικό της ιστορικά πολυδιάστατης πολιτικής των ΔΣ του ΙΤΕ που λάμβανε αποφάσεις διά συναινέσεων και συνθέσεων των διαφορετικών (πώς όχι άλλωστε;) απόψεων. Η επένδυση του 50% των κερδών θα διετίθετο στη διεπιστημονική δραστηριότητα, όπως η πρόταση του Στεφανίδη προέβλεπε για το πρόγραμμα «Διάχυτη Νοημοσύνη», το 12,5% για άλλες ερευνητικές δραστηριότητες, το 10% για προσέλκυση διακεκριμένων ξένων επιστημόνων, το 10% για προσέλκυση και υποτροφίες μεταπτυχιακών φοιτητών, το 7,5% για διαθεματικές δράσεις εξωστρέφειας και

σύνδεσης του ΙΤΕ με την κοινωνία, ενώ το 10% για τη δημιουργία αποθεματικού, καθώς αυτό στο μέλλον θα βοηθούσε όλα τα «ανοικτά μέτωπα».²⁵⁴

Ένα από εκείνα τα «ανοικτά μέτωπα» ήταν τα καθεστώτα εργασίας του ερευνητικού δυναμικού (με την ερευνητική εργασία να γίνεται ολοένα και πιο απαιτητική). Οι συζητήσεις που λάμβαναν χώρα στη ΓΓΕΤ για πιθανές αλλαγές στον τρόπο διοίκησης των ερευνητικών φορέων με την εισαγωγή θεσμικών παραγόντων (εκπροσώπων ερευνητών, Περιφερειών και παραγωγικών τάξεων) ήταν η αφορμή και όχι η αιτία να διασταυρωθούν οι Σύλλογοι Ερευνητών και Εργαζομένων ΙΤΕ με το ΔΣ του ΙΤΕ. Ο προβληματισμός όλων αφορούσε τη συνάφεια των πρώτων ή και την επάρκειά τους ως προς τη συνολική και ειδική αντίληψη για την έρευνα που διεξαγόταν στα Ινστιτούτα, τη συμμετοχή τους στα ΔΣ και ακολούθως στη λήψη αποφάσεων (η οποία εκ θέσεως και εκ νόμου ανήκε στη δικαιοδοσία αποκλειστικά και μόνο των Διευθυντών των Ινστιτούτων).²⁵⁵ Αυτή η συζήτηση δι-αρκούσε ήδη πολλά χρόνια, και εξίσου πολλά χρόνια περιλαμβανόταν στις διεκδικήσεις των συλλόγων. Με ιδιαίτερα θερμό πνεύμα συνεργασίας, δύο χρόνια αργότερα και έπειτα από πρόσκληση του Προέδρου του ΔΣ του ΙΤΕ, παρευρέθηκαν σε συνεδρίαση ο πρόεδρος του Συλλόγου Ερευνητών Μ. Βελεγράκης και η πρόεδρος του Συλλόγου Εργαζομένων Ε. Ζαχαριουδάκη, θέτοντας προς συζήτηση τα εργασιακά ζητήματα που χρόνια ταλάνιζαν τα μέλη των δύο συλλόγων, όπως θέματα συμβάσεων, ασφάλισης και αμοιβών.²⁵⁶ Τα επόμενα χρόνια, η δυνατότητα συμμετοχής των εκπροσώπων των δύο Συλλόγων στις συνεδριάσεις του ΔΣ του ΙΤΕ ως παρατηρητών,²⁵⁷ όπως δηλαδή επρόκειτο να συμβεί και στα υπόλοιπα Ερευνητικά Κέντρα της ΓΓΕΤ, αποτελούσε μια διαρκή συνθήκη εγκλήσεων και αντεγκλήσεων που άλλοτε εκτυλίσσονταν διά ζώσης κι άλλοτε μέσω αλληλογραφίας, ενώ κάποιες φορές τις δικές της παρεμβάσεις έκανε και η Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Εργαζομένων σε Ερευνητικά Ιδρύματα Ιδιωτικού Δικαίου (ΠΟΣΕΕΙΙΔ). Έπειτα από διεκδικήσεις και αντιστάσεις και από τις δύο πλευρές, θα συν-αποφαιζόταν ο τρόπος εκπροσώπησης και η δυνατότητα συμμετοχής των εκπροσώπων των Συλλόγων στις συνεδριάσεις του ΔΣ.²⁵⁸ Ο τότε Πρόεδρος του ΔΣ του ΙΤΕ Βασίλης Δουγαλής τασσόταν υπέρ της συμμετοχικότητας, προτείνοντας ακόμη και την ιδέα της εκλογής εκπροσώπων των δύο Συλλόγων ως παρατηρητών, κάτι που σύντομα αποτυπώθηκε και θεσμικά στον Εσωτερικό Κανονισμό του Ιδρύματος. Η παρουσία τους στα ΔΣ από τον Δουγαλή προϋπέθετε ωστόσο πιο ουσιαστικές συζητήσεις για τα καίρια προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι ερευνητές και οι εργαζόμενοι στο ΙΤΕ σε σύνδεση με τα ευρύτερα προβλήματα στην έρευνα, και ταυτόχρονα επιδιωκόταν η σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ όλων των πλευρών.²⁵⁹ Στο ίδιο πνεύμα μιας θεσμικής φιλελευθεροποίησης των διαδικασιών, ώστε το έργο του ΔΣ του ΙΤΕ να γίνει περισσότερο ορατό και οι διαδικασίες περισσότερο προσπελάσιμες, αποφασίστηκε την ίδια περίοδο τα μηνιαία Πρακτικά του ΔΣ

ΕΙΚΟΝΑ 4.6 Η πρώτη σελίδα του Καταστατικού Συλλόγου Εργαζομένων ΙΤΕ (ΣΕΙΤΕ).

Πηγή: Αρχείο ΣΕΙΤΕ <<https://www.seite.gr>>

254 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 210/12-3/19.1.2008, Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 214/12-3/19.3.2008.

255 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 179/10-2/12.6.2005.

256 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 184/10-3/10.12.2005.

257 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 196/11-3/21.1.2007.

258 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 224/13-3/21.2.2009.

259 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 235/14-3/18.1.2010.

του ΙΤΕ για τα θέματα που αφορούσαν τη γενική λειτουργία και την αναπτυξιακή στρατηγική του Ιδρύματος να κοινοποιούνται στους εργαζόμενους.²⁶⁰

Το τέλος του 2009 το σφραγίζει ο αναπάντεχος θάνατος του Αλκιβιάδη Παγιατάκη, και μέχρι τη διεξαγωγή εκλογών οι προβλεπόμενες αρμοδιότητες του Προέδρου και του Διευθυντή της ΚΔ ανατέθηκαν στον Αντιπρόεδρο και Αναπληρωτή Διευθυντή της ΚΔ Βασίλη Δουγαλή.²⁶¹ Αντιπρόεδρος έγινε ο Διευθυντής του ΙΗΔΛ Κώστας Φωτάκης, που ανέλαβε επίσης, στη θέση του Α. Παγιατάκη, Διευθυντής του Δικτύου ΠΡΑΞΗ. Ακολούθως αποφασίστηκε ένας προγραμματισμός εκδηλώσεων μνήμης για τον εκλιπόντα (Διεθνές Συνέδριο, Διαλέξεις Α. Παγιατάκη, ονομασία του Κτιρίου Γ στο ΕΙΧΗΜΥΘ και αίθουσας του ΙΤΕ στο Ηράκλειο) έπειτα από πρωτοβουλία του Διευθυντή του Ινστιτούτου της Πάτρας Κώστα Γαλιώτη.²⁶²

4.2.2 2009-2012

Όταν καθήκοντα Προέδρου ανέλαβε ο Διευθυντής του ΙΥΜ Βασίλης Δουγαλής, η οικονομική κρίση βάραινε ακόμη περισσότερο.²⁶³ Όπως προαναφέρθηκε, τα κονδύλια που εισέπρατταν όλα τα ερευνητικά ιδρύματα από το δημόσιο μειώνονταν διαρκώς. Τα προβλήματα ωστόσο της απαρχαίωσης εγκαταστάσεων και εξοπλισμού και η μη αναβάθμιση των ερευνητικών υποδομών γίνονταν εκείνη την περίοδο όλο και πιο ορατά, και το κρίσιμο αυτό ζήτημα παρακώλυε την ερευνητική δραστηριότητα στα εργαστήρια. Παράλληλα, η μη ανανέωση και η διαρκής μείωση του εξειδικευμένου ερευνητικού προσωπικού (εξαιτίας, ως επί το πλείστον, της μετανάστευσης επιστημόνων στο εξωτερικό σε συνδυασμό με τις περαιτέρω περικοπές των Ινστιτούτων) φανέρωνε όχι μόνο το πόσο δυσμενείς διαμορφώνονταν οι συνθήκες, αλλά για ορισμένους από το ΔΣ του ΙΤΕ έμοιαζε περισσότερο ως μη αναστρέψιμη μεταβολή, που ταυτόχρονα απειλούσε τη βιωσιμότητα του ΙΤΕ εξαιτίας της συρρίκνωσης της εγχώριας ερευνητικής κοινότητας.²⁶⁴ Ωστόσο, η δημόσια ρητορική περί ενίσχυσης της έρευνας και της τεχνολογίας που θα καθιστούσε ανταγωνιστική την Ελλάδα αποτέλεσε τότε πυλώνα του κεντρικού πολιτικού σχεδιασμού για όλες τις διαδοχικές κυβερνήσεις της κρίσης (όπως είχε συμβεί ξανά σε αντίστοιχες κρίσιμες περιόδους στο παρελθόν), με οριζόντια εντούτοις χαρακτηριστικά τα οποία ξεπερνούσαν τη μονοθεματικότητα του χαρτοφυλακίου της ΓΓΕΤ — μιας Γραμματείας που εκείνη την περίοδο και έως το 2012 θα υπαγόταν πλέον στο Υπουργείο Παιδείας, διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων και όχι στο Ανάπτυξης.

Ο Πρόεδρος του ΔΣ Β. Δουγαλής ακολούθησε πολιτική περισσότερο διατήρησης και συντήρησης όλων όσα έως τότε είχε κατακτήσει το ΙΤΕ, παρά μια επιθετική στρατηγική όπως συνέβη σε προηγούμενες δύσκολες φάσεις ανάπτυξης του ΕΚΕΚ/ΙΤΕ, σε ένα διαφορετικό πλαίσιο δυνατοτήτων και συμμαχιών. Από το ΔΣ του ΙΤΕ ομόφωνα θεωρήθηκε αυτός ο πιο ενδεδειγμένος τρόπος αντιμετώπισης

²⁶⁰ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 236/14-3/20.2.2010.

²⁶¹ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 233/14-3/29.11.2009.

²⁶² Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 239/16-4/29-30.5.2010.

²⁶³ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 234/14-3/12.12.2009.

²⁶⁴ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 233/14-3/29.11.2009.

των προβλημάτων που πίεζαν το ίδρυμα έξωθεν, και αυτό ειπώθηκε ρητά στον Γενικό Γραμματέα Έρευνας και Τεχνολογίας Αχιλλέα Μητσό κατά την επίσκεψή του στην Κρήτη, όταν μόλις είχε ξεκινήσει έναν κύκλο επαφών με όλα τα Ερευνητικά Κέντρα. Ο έμπειρος στην επιστημονική πολιτική και στα σχετικά ευρωπαϊκά θέματα Γραμματέας επεδίωκε να μελετήσει εις βάθος τα επιμέρους προβλήματα των Ερευνητικών Κέντρων προτού προβεί σε δεσμευτικές προτάσεις για την αντιμετώπισή τους λόγω της εκτεταμένης κρίσης. Μεταξύ άλλων, το ζήτημα της αξιολόγησης διατηρούνταν εξίσου ψηλά στις συζητήσεις μεταξύ ΔΣ ΙΤΕ και ΓΓΕΤ, καθώς χρειαζόταν να επαναδιατυπωθεί η πρότερη θέση της ΓΓΕΤ με την οποία στο παρελθόν είχε συμφωνήσει το ΙΤΕ — δηλαδή να διακοπεί η συνεργασία με εξωτερικούς οίκους αξιολόγησης. Σε κάποια επιστημονικά πεδία ιδιαίτερα υπήρχε σαφές έλλειμμα γνώσεων και ειδημοσύνης, με την επιστροφή στις ειδικές επιτροπές κριτών να θεωρείται μονόδρομος.²⁶⁵

Τον Μάιο του 2010, με την ανασυγκρότηση του ΔΣ, ο Β. Δουγαλής ανέλαβε εκ νέου Πρόεδρος και Διευθυντής της ΚΔ. Στο ΙΤΕ υλοποιούνταν τότε 192 ευρωπαϊκά έργα από το 6ο και 7ο ΠΚΣ, με συνολικό προϋπολογισμό 75 περίπου εκ. ευρώ, εκ των οποίων η κρατική συγχρηματοδότηση (matching funds) ήταν 17 εκ. ευρώ. Και ενώ ο Τακτικός Προϋπολογισμός αποτελεί το μακροπρόθεσμο σκέλος της δημοσιονομικής (και όχι μόνο) πολιτικής του κράτους στην έρευνα, «ίσως από τα πιο σημαντικά χρηματοδοτικά εργαλεία για να δράσει ένας ερευνητικός θεσμός όπως το ΙΤΕ, που προέρχεται κι αυτός από τις δημόσιες επενδύσεις, είναι τα matching funds», θα δήλωνε ο Δουγαλής στη Μόνιμη Επιτροπή Έρευνας και Τεχνολογίας της Βουλής. Για να ισχυροποιήσει μάλιστα τη θέση του ζητώντας τη γενναία αρωγή του κράτους στην Έρευνα ώστε να ξεπεραστεί η κρίση, ο Δουγαλής ανέφερε ότι «η πρώτιστη πολιτική απόφαση του Ομπάμα όταν ανέλαβε Πρόεδρος των ΗΠΑ (εκεί που πρωτοπορούν στην έρευνα) ήταν να αυξήσει τον προϋπολογισμό του NSF —της αντίστοιχης ΓΓΕΤ στην ελληνική περίπτωση— κατά την οικονομική κρίση του 2008».²⁶⁶

Η μετάβαση της ΓΓΕΤ από το Ανάπτυξης στο Υπουργείο Παιδείας σήμανε και αλλαγές στο αντικείμενο των χρηματοδοτήσεων σε επίπεδο Τακτικού Προϋπολογισμού, καθώς η διαχείρισή τους είχε μεταφερθεί στη Γενική Διεύθυνση Οικονομικών του Υπουργείου Παιδείας. Δεν ήταν η πρώτη φορά, όπως είδαμε σε προηγούμενα κεφάλαια, που Υπουργός υπογράμμιζε την αναγκαιότητα της αύξησης του διαθέσιμου ποσοστού του ΑΕΠ στην Έρευνα & Τεχνολογία —το οποίο είχε παραμείνει επί χρόνια “κολλημένο” στο 1,5%— ούτε βέβαια ήταν η πρώτη φορά που η βούληση για μια τέτοια πολιτική απόφαση θα μεταβαλλόταν, αφού κατά το σύνθημα μια τέτοια οικονομική πρωτοβουλία μετετίθετο για τους επόμενους ή μεθεπόμενους κρατικούς προϋπολογισμούς.

Οι διαβουλεύσεις για τη «Λευκή Βίβλο» στην Έρευνα ξεκίνησαν το φθινόπωρο του 2010 και ο νόμος ψηφίστηκε ένα χρόνο μετά, με τον Γενικό Γραμματέα Έρευνας και Τεχνολογίας Αχιλλέα Μητσό να έχει παραιτηθεί.²⁶⁷ Οι ενδεχόμενες αλλαγές στον επιτυχημένο τρόπο διοίκησης των ΝΠΙΔ Ερευνητικών Κέντρων, όπως το

²⁶⁵ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 236/14-3/20.2.2010.

²⁶⁶ Μόνιμη Επιτροπή Έρευνας & Τεχνολογίας της Βουλής των Ελλήνων, *Παρουσίαση ΙΤΕ*, 18/5/2010.

²⁶⁷ Ν. 4009/2011, ΦΕΚ Α 195, 6/9/2011.

ΙΤΕ, αποτέλεσαν προτεραιότητα για το ΔΣ του ΙΤΕ ώστε να πειστεί η Υπουργός ότι μπορούσαν να λειτουργήσουν διαφορετικά μοντέλα διοίκησης των ΕΚ. Η συγχώνευση ωστόσο των προγραμμάτων που αφορούσαν την ανάπτυξη ανταγωνιστικής έρευνας σε ερευνητικά κέντρα και πανεπιστήμια και την εξ αυτών σύνδεση της ερευνητικής κοινότητας με τις επιχειρήσεις, τις σχέσεις μεταξύ βασικής και εφαρμοσμένης έρευνας με τις επιχειρήσεις, αλλά και δυνατότητες ώστε τα εκπαιδευτικά προγράμματα των πανεπιστημίων να προσανατολιστούν ακαδημαϊκά και ερευνητικά προς την κατεύθυνση της οικονομίας και της παραγωγής αποτέλεσαν τον κύριο άξονα της πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας. Για την επίτευξή τους θεωρήθηκε επιβεβλημένη η διαμόρφωση ενός νέου θεσμικού πλαισίου για την Έρευνα, το οποίο με ελάχιστες τροποποιήσεις είχε διατηρηθεί από την εποχή του Ν. 1584/1985. Η συγκρότηση μιας εθνικής συμβουλευτικής και γνωμοδοτικής Επιτροπής προς το Υπουργείο Παιδείας, στελεχωμένης από επιφανείς ειδικούς της Επιστήμης, της Τεχνολογίας και της Καινοτομίας ακριβώς για ζητήματα χάραξης πολιτικών έρευνας και τεχνολογίας, αντίστοιχα με ευρωπαϊκούς και αμερικανικούς θεσμούς, ήταν παρέμβαση που θα μπορούσε —όπως θα δήλωνε η τότε υπουργός Παιδείας Άννα Διαμαντοπούλου— να συνδέσει «τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας με τους στόχους και τις ανάγκες της».²⁶⁸

4.2.3 2012-2017

ΕΙΚΟΝΑ 4.7 Ο Κώστας Φωτάκης.

Πηγή: Αρχείο ΙΤΕ

Τον Σεπτέμβριο του 2011 ο Κώστας Φωτάκης αναλαμβάνει Πρόεδρος του ΔΣ του ΙΤΕ, με Αντιπρόεδρο τον Βασίλη Δουγαλή.²⁶⁹ Η περίοδος της προεδρίας του Κ. Φωτάκη ξεκινούσε, λόγω της κρίσης, ακριβώς με τους ίδιους προβληματισμούς της προηγούμενης Διοίκησης και με τους ίδιους κινδύνους που το ΔΣ του ΙΤΕ χρειαζόταν να διαχειριστεί, όπως τη μείωση του τακτικού προϋπολογισμού και την αδυναμία ανανέωσης του ερευνητικού του δυναμικού. Ταυτόχρονα, στην κεντρική πολιτική σκηνή λάμβαναν χώρα σημαντικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις ως προς τη θεσμική αναδιάταξη των Ερευνητικών Κέντρων και τον σχεδιασμό των υπουργικών χαρτοφυλακίων. Η ΓΓΕΤ επιβεβαίωνε ότι η μείωση του Τακτικού Προϋπολογισμού του ΙΤΕ θα ήταν όντως της τάξεως του 18%, ενώ σε άλλους φορείς, που κατά το 2011 υπέστησαν μεγαλύτερες περικοπές, θα ήταν πιο περιορισμένη. Η τεκμηρίωση των αριθμητικών δεδομένων προκάλεσε στο ΔΣ του ΙΤΕ έντονες συζητήσεις που καταδείκνυαν τη σημασία ενός άλλου τρόπου χειρισμού από εκείνον των φαινομενικά πιο ήπιων στρατηγικών που το ΔΣ του ΙΤΕ είχε εφαρμόσει.²⁷⁰

Τον Μάρτιο του 2012 ο Πρόεδρος του ΔΣ ενημέρωνε τα μέλη για τη διά ζώσης συνάντησή του με την Υπουργό Παιδείας ώστε να συζητήσουν για τα θέματα σχετικά με τον επερχόμενο νόμο περί έρευνας. Κυρίως όμως για το καυτό για το ΙΤΕ

²⁶⁸ Άννα Διαμαντοπούλου, «Θέσεις για την Έρευνα», 27.1.2011 (<<https://rb.gy/cgs77l>>, τελευταία πρόσβαση 11/4/2023). Για την αιτιολόγηση της ενοποίησης ΑΕΙ, ΕΚ και επιχειρήσεων από τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής της ΓΓΕΤ, βλ. Α. Χατζηπαραδείσης, «Το ερευνητικό σύστημα της Ελλάδας και η εξέλιξή του», *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας* 23 (2009), σ. 65-89.

²⁶⁹ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 253/17-5/10.9.2011.

²⁷⁰ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 261/17-5/19.3.2012.

ζήτημα που μόλις φαινόταν ότι είχε αποκτήσει ένθερμους κυβερνητικούς οπαδούς: τις συγχωνεύσεις Ινστιτούτων που δρομολογούνταν από το Υπουργείο.²⁷¹ Στα τέλη του προηγούμενου έτους είχαν ήδη διαρρεύσει οι σχετικές φήμες για ένταξη του ΙΒΕ στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και αποκοπή του από το ΙΤΕ, το ενδεχόμενο συνένωσης των ΙΥΜ και ΙΠ καθώς και για την πιθανότητα συνένωσης Ινστιτούτων του ΕΛΚΕΘΕ με το ΙΤΕ, λόγω της δημοσιονομικής κατάστασης του κράτους και θεσμικών πιέσεων. Η συνεδρίαση του ΕΣΕΤ (Εθνικό Συμβούλιο Έρευνας και Τεχνολογίας, σήμερα ΕΣΤΕΚ) τον Δεκέμβριο του 2011 επιβεβαίωσε τις φήμες. Τα κριτήρια για τις συνενώσεις (ή μη) ήταν μεταξύ άλλων το μέγεθος του ερευνητικού και διοικητικού προσωπικού που εργαζόταν στα Ινστιτούτα, οι δυνατότητες επιστημονικής συνέργειας των μελών τους, το ειδικό οικονομικό και ευρύτερα ανταποδοτικό οικονομικό όφελος του θεσμού. Στις αρχές του 2012, η ΓΓΕΤ διαβεβαίωνε το ΔΣ ότι δεν θα υπήρχαν συγχωνεύσεις στα Ινστιτούτα του, κάτι που όμως σύντομα άλλαξε: οι προτάσεις της ΓΓΕΤ για το ΙΤΕ ήταν τελικά η συγχώνευση των ΙΥΜ και ΙΠ, καθώς και η ένταξη του ΙΒΕ στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Η αντιπρόταση του ΙΤΕ ήταν η συγχώνευση του ΙΒΕ με το ΙΜΒΒ, τονίζοντας τη σημασία του να παραμείνει το ΙΒΕ αυτόνομο Ινστιτούτο στο πλαίσιο του ΙΤΕ, αφού παρουσίαζε δυναμικά στοιχεία για την έρευνα στο πεδίο των Βιοϊατρικών Ερευνών στα Ιωάννινα και στη βορειοδυτική Ελλάδα. Παράλληλα, με αυτόν τον τρόπο δημιουργούνταν μια λύση αναμονής και προϋποθέσεων για ανεξαρτητοποίηση μετά το τέλος της κρίσης. Τελικά, το ΕΣΕΤ απέρριψε την πρόταση συγχώνευσης των ΙΥΜ και ΙΠ και αποδέχθηκε την αντιπρόταση συνένωσης του ΙΒΕ με το ΙΜΒΒ. Με τη συνένωση αυτή, ανασυγκροτήθηκε το ΔΣ και ταυτόχρονα τα ερευνητικά προγράμματα που διαχειριζόταν η παλαιά θεσμική οντότητα ΙΒΕ εκτελούνταν πλέον από τη νέα στο πλαίσιο του ΙΜΒΒ.²⁷²

Καθώς το ΙΤΕ ετοιμαζόταν να εορτάσει τα 30 χρόνια της πορείας του, η διοίκησή του καλούνταν να λύσει πολυμέτωπα προβλήματα, να αντιδράσει λόγω των συνθηκών διαφορετικά, και χρειαζόταν να επαναδιατυπωθούν τα επιχειρήματα για την ιστορική συμβολή του ΙΤΕ στην «ανάπτυξη και στην ανάπτυξη της χώρας», στην αναζήτηση συμμαχιών και επαφών με την πολιτική ηγεσία καθώς και στην τόνωση της εξωστρέφειας και της προβολής του έργου του ΙΤΕ στην κοινωνία. Η έναρξη του προγράμματος «Ανοικτών Θυρών» από το ΙΤΕ, ορίζοντας ακριβώς το πλαίσιο εκδηλώσεων που θα το έφερναν κοντά στην κοινωνία, με θεματολογία ειδικού και ευρύτερου ενδιαφέροντος, σε συνδυασμό με την επιστολή που κοινοποιήθηκε στο ΔΣ από τους κατόχους Νομπέλ προς τους Προέδρους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου σχετικά με την ανάγκη υποστήριξης της έρευνας και ιδίως των Κέντρων Αριστείας στην Ελλάδα, δημιούργησαν τα νέα δεδομένα που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν από το ΙΤΕ.

Σύντομα ο Πρόεδρος του ΔΣ παρουσίασε τους βασικούς άξονες και τη στρατηγική του ΙΤΕ όσον αφορά τις προτάσεις του ιδρύματος στο πλαίσιο της πράξης ΚΡΗΠΙΣ για τη σύνδεση μεταξύ τεχνολογιών αιχμής, Θετικών, Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, «αναδεικνύοντας έτσι το συγκριτικό πλεονέκτημα της διεπιστημονικότητας που εξασφαλίζει η διαθεματική διάρθρωση του Ιδρύματος»,

²⁷¹ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 261/17-5/19.3.2012.

²⁷² Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 259/17-5/20.2.2012.

ΕΝΘΕΤΟ 4.1 Βραβείο Εξάιρετης Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας Βασίλη Ξανθόπουλου – Στέφανου Πνευματικού

Η καθηγήτρια Αντωνία Τριχοπούλου, ο καθηγητής Παναγιώτης Σουκάκος, Πρόεδρος της Επιτροπής Βραβείου Ξανθόπουλου – Πνευματικού (αριστερά), και ο καθηγητής Βασίλης Δουγαλής (δεξιά), Διευθυντής ΙΥΜ και Αντιπρόεδρος ΔΣ του ΙΤΕ. Η κ. Αντωνία Τριχοπούλου μόλις είχε παραλάβει το βραβείο που είχε απονεμηθεί από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Κároλο Παπούλια στον άρτι εκλιπόντα σύζυγό της, Καθηγητή Επιδημιολογίας και Πρόληψης Καρκίνου του Πανεπιστημίου Harvard, Ομότιμο Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών και Ακαδημαϊκό, Δημήτριο Τριχοπούλο. Το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας έχει θεσμοθετήσει από το 1991 το ετήσιο Βραβείο Εξάιρετης Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας εις μνήμην Βασίλη Ξανθόπουλου – Στέφανου Πνευματικού, των δύο καθηγητών του Πανεπιστημίου Κρήτης και μελών του ΙΤΕ που δολοφονήθηκαν το βράδυ της 27ης Νοεμβρίου 1990 στο Λευκό Κτίριο της Κνωσού, εν όσω επιτελούσαν από κοινού το διδακτικό τους λειτουργήμα. 16/12/2014, Μέγαρο Παλαιάς Βουλής, Αθήνα.

ΠΗΓΗ: Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ΙΤΕ

παράμετρος που, όπως θα υποστήριζε ο Διευθυντής του ΙΜΣ Χ. Χατζηιωσήφ, ήταν ανταγωνιστική και για τις μελλοντικές αξιολογήσεις των Ερευνητικών Κέντρων.²⁷³ Δύο χρόνια μετά, ο Πρόεδρος ΔΣ του ΙΤΕ ενημέρωνε το Σώμα ότι, κατά την αξιολόγηση που μόλις είχε ολοκληρωθεί, τα Ινστιτούτα του ΙΤΕ όσον αφορά τη βαθμολογία και η κατάταξή τους, τοποθετούνταν μεταξύ των πρώτων στις επιμέρους θεματικές περιοχές.

Μέρος της πολιτικής της εξωστρέφειας της περιόδου με γνώμονα την «ερευνητική ποιότητα» και τη σύνδεση του ΙΤΕ με την παραγωγή ήταν η κατεύθυνση των διακρατικών συνεργασιών, κάτι που προωθούσε και η ΓΓΕΤ μεταξύ των Ερευνητικών Κέντρων, των Πανεπιστημίων και των επιχειρήσεων της χώρας με

²⁷³ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 265/18-5/20.7.2012.

αντίστοιχους φορείς εκτός Ευρώπης. Το Δίκτυο ΠΡΑΞΗ είχε αναλάβει εκ μέρους της ΓΓΕΤ να οργανώσει τις προκαταρκτικές συναντήσεις με θέμα τη «Διακρατική Συνεργασία μεταξύ Ελλάδας-Κίνας και Ελλάδας-Ισραήλ σε θέματα Έρευνας & Τεχνολογικής Ανάπτυξης».²⁷⁴ Το 2014, η άφιξη της Κινεζικής Αντιπροσωπείας στο ΙΤΕ, με τον Κινέζο Υφυπουργό Έρευνας και Τεχνολογίας να έχει ειδικό πεδίο ενδιαφέροντος τα Laser και την Πληροφορική και «με επιχειρηματική νοοτροπία με όραμα και στόχους που ενδεχομένως δημιουργούν ευκαιρίες για το ΙΤΕ», φανέρωνε ότι είχε αποτέλεσμα η εφαρμογή μιας ανταγωνιστικής πολιτικής κινήτρων για ερευνητές και προσωπικό, που είχε ξεκινήσει δύο χρόνια πριν.²⁷⁵

Ο Νόμος 4310/2014 για την «Έρευνα, την Τεχνολογική Ανάπτυξη και την Καινοτομία» περιείχε κάποιες σημαντικές ρυθμίσεις (π.χ. για αμοιβές από πόρους πέραν της κρατικής χρηματοδότησης, για τις συμβάσεις ορισμένου χρόνου του προσωπικού των ΝΠΙΔ κ.ά.), εξασφαλίζοντας ευελιξία στη χρήση των πόρων που προέρχονται από τρίτες πηγές. Στον αντίποδα αυτών, όπως είχε υποστηρίξει λίγους μήνες προηγουμένως ενώπιον της Μόνιμης Επιτροπής Έρευνας και Τεχνολογίας της Βουλής ο Πρόεδρος του ΔΣ του ΙΤΕ Κ. Φωτάκης, κατά τη διαβούλευση του νομικού πλαισίου για την έρευνα και την τοποθέτηση των φορέων, από την κατεύθυνση του νόμου απουσίαζε μια εθνική στρατηγική δημόσιας χρηματοδότησης της «ποιοτικής έρευνας», «της βασικής πρώτα και της εφαρμοσμένης έρευνας», ενώ ταυτόχρονα ο νόμος περιόριζε τους τακτικούς προϋπολογισμούς στα Ερευνητικά Κέντρα δημιουργώντας στρεβλώσεις στην κάλυψη των λειτουργικών δαπανών τους.²⁷⁶ Προς επίρρωση της δυσφορίας του, τόνιζε ότι την ιδεολογικοπολιτική αυτή άποψη τη διατύπωνε ως Πρόεδρος ενός ΝΠΙΔ θεσμού που «ένα μεγάλο μέρος του προϋπολογισμού μας προέρχεται από τέτοια έσοδα, εξωτερικές πηγές χρηματοδότησης», υπενθυμίζοντας (το σύνθημα επιχειρήματων προηγούμενων Προέδρων ΙΤΕ στις Επιτροπές της Βουλής) ότι «οι μη κρατικές χρηματοδοτήσεις που προσελκύουν τα ερευνητικά κέντρα είναι κατά μέσο όρο τετραπλάσιες του τακτικού προϋπολογισμού που λαμβάνουν».²⁷⁷

Τον Φεβρουάριο του 2015 ο Πρόεδρος του ΔΣ Κ. Φωτάκης ανακοίνωνε στο Σώμα την πρόταση που έγινε από τον Πρωθυπουργό Αλέξη Τσίπρα, την οποία είχε αποδεχθεί, δηλαδή να συμμετάσχει στο κυβερνητικό σχήμα στη θέση του Αναπληρωτή Υπουργού Έρευνας και Καινοτομίας με υπερ-υπουργό Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων τον Αριστείδη Μπαλτά (Εικ. 4.8).²⁷⁸ Για πρώτη φορά μετά το 1982 (με το Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας και υπουργό τον Γιώργο Λιάνη) συστάθηκε ένα ειδικό αναβαθμισμένο χαρτοφυλάκιο για θέματα έρευνας. Τον επόμενο μήνα, έπειτα από πρόσκληση του ΔΣ, ο πρώην Πρόεδρος συμμετείχε στο ΔΣ ως Προϊστάμενος Υπουργός. Ο ίδιος αναφέρθηκε γενικά στην οικονομική κατάσταση και απηύθυνε πρόσκληση προς όλους τους Ερευνητικούς Φορείς να συνδράμουν

274 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 261/17-5/19.3.2012.

275 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 293/20-5/21.6.2014.

276 Για την ανάπτυξη του σκεπτικού περί της «ποιοτικής έρευνας» και της προτεραιότητας της βασικής και ακολούθως της εφαρμοσμένης, βλ. Συνέντευξη με Κώστα Φωτάκη, Ιούλιος 2023.

277 Μόνιμη Επιτροπή Έρευνας και Τεχνολογίας της Βουλής, *Ενημέρωση από τον Γενικό Γραμματέα [...]*, 29/10/2013, *Παρουσίαση προσχεδίου Νόμου για την Έρευνα [...]*, 6/2/2014.

278 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 304/20-5/21.2.2015.

ΕΙΚΟΝΑ 4.8 Ο Κώστας Φωτάκης, Αναπληρωτής Υπουργός Έρευνας και Καινοτομίας, με τον Βασίλη Μπουργανό, Διευθυντή του ΙΕΧΜΗ-ΙΤΕ, επισκέπτονται το Ινστιτούτο στο πλαίσιο του 9ου Περιφερειακού Συνεδρίου για την Παραγωγική Ανασυγκρότηση στη Δυτική Ελλάδα, Πάτρα, 6/2/2018.

Πηγή: Αρχείο ΙΕΧΜΗ-ΙΤΕ

με τον δικό τους τρόπο στην άμβλυνση των προβλημάτων, τονίζοντας παράλληλα ότι «δεν υπάρχουν περιθώρια για οποιεσδήποτε σπατάλες [...] η Έρευνα στη χώρα αποτελεί πυλώνα Παιδείας και Πολιτισμού, καθώς επίσης μπορεί να αποτελέσει μοχλό για την ανάπτυξή της».²⁷⁹

Σύντομα ο νέος Υπουργός θα παρουσίαζε το πρόγραμμά του στο οποίο ανέφερε την αναμόρφωση του Ν. 4310/2014 ως μία από τις προτεραιότητές του, ένα Σχέδιο Νόμου για την Έρευνα, την Τεχνολογική Ανάπτυξη και την Καινοτομία, την αύξηση κατά μέσο όρο 60% των Τακτικών Προϋπολογισμών, την εξασφάλιση επιπλέον χρηματοδότησης από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, και τον σχεδιασμό για ίδρυση ενός ανεξάρτητου Ταμείου (Ελληνικό Ταμείο Έρευνας και Καινοτομίας) χρηματοδοτούμενου κατά 75% από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (European Investment Bank), ακριβώς κατά τα πρότυπα του ERC.²⁸⁰ Το 2016 το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛΙΔΕΚ) θα αποτελούσε έναν ανεξάρτητο θεσμό αξιολόγησης και χρηματοδότησης της «ποιοτικής έρευνας», κατά το σκεπτικό του πρώην Προέδρου του ΔΣ του ΙΤΕ και τότε Υπουργού, το οποίο αποτυπωνόταν αυτολεξεί στους σκοπούς του ΕΛΙΔΕΚ.²⁸¹

Μετά την πρώτη αυτή επίσκεψη, ο Αντιπρόεδρος του ΔΣ του ΙΤΕ Β. Δουγαλής εξέφρασε τις ευχαριστίες του ΙΤΕ προς τον Υπουργό, τονίζοντας «ότι για πρώτη φορά εδώ και πολλά χρόνια, και μάλιστα εν μέσω κρίσης, η Πολιτεία πραγματικά δίνει την πρέπουσα σημασία στην Έρευνα και υιοθετεί μακροπρόθεσμη στρατηγική για τη στήριξή της».²⁸² Ύστερα από πολλά χρόνια, και για μία ακόμη φορά, φάνηκε να διαμορφώνεται ένα κλίμα εμπιστοσύνης εντός του ΔΣ προς ένα πρόσωπο που προερχόταν από τον πυρήνα του ΙΤΕ και αναλάμβανε πολιτική θέση σε ένα άλλο πολιτικό και οικονομικό πλαίσιο (είχαν προηγηθεί οι δύο θητείες των Λ. Οικονόμου

²⁷⁹ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 306/20-5/28.3.2015.

²⁸⁰ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 322/21-5/19.12.2015.

²⁸¹ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 325/21-5/19.2.2016. Βλ. Συνέντευξη με Κώστα Φωτάκη, Ιούλιος 2023.

²⁸² Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 322/21-5/19.12.2015.

και Γ. Παπαθεοδώρου ως Γενικών Γραμματέων Έρευνας και Τεχνολογίας), με άλλες δυνατότητες και με ένα εντελώς διαφορετικό ιστορικό συγκείμενο!

Στο ΔΣ του ΙΤΕ έως το φθινόπωρο του 2016 καθήκοντα Πρόεδρου θα συνέχιζε να εκτελεί ο Αντιπρόεδρος Β. Δουγαλής. Στις αρχές του 2016, εν μέσω δεινής κοινωνικής και οικονομικής κρίσης, ασφυκτικών περιορισμών σε επίπεδο χρηματοπιστωτικών θεμάτων (ρευστότητα), μεταρρυθμιστικών πιέσεων από τριπλή ευρωπαϊκή επιτροπεία (τρόικα-θεσμοί), τα προβλήματα που επηρέαζαν το ΙΤΕ πολλαπλασιάζονταν.²⁸³ Ο Κ. Φωτάκης θα έλεγε για εκείνη την περίοδο ότι «το ερευνητικό οικοσύστημα της χώρας πιεζόταν από πολλές πλευρές και αντιμετώπιζε προβλήματα, γενικά και ειδικά, προεξαρχόντων των οικονομικών». Ως εκ τούτου, το έργο των ερευνητικών φορέων διεξαγόταν μετ' εμποδίων.²⁸⁴

Παρ' όλα αυτά, οι ερευνητικές ομάδες των Ινστιτούτων υλοποιούσαν 396 ανταγωνιστικά έργα συνολικού προϋπολογισμού άνω των 155 εκ. ευρώ, αλλά, όπως θα αποτιμούσε ο Β. Δουγαλής, «χωρίς να συνυπολογίζονται η αξία του ερευνητικού έργου που παρήχθη και η αξία του ανθρώπινου κεφαλαίου που δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε, η οποία ασφαλώς δεν δύναται να ποσοτικοποιηθεί».²⁸⁵

4.3 Το ΙΤΕ σήμερα

Το ΙΤΕ σήμερα, στα τεσσαρακοστά του γενέθλια, δημιουργεί νέες προοπτικές και χαράσσει νέους άξονες. Και ο πιο αμύητος αναγνώστης μπορεί να κατανοήσει, ωστόσο, ότι οι διαδρομές αυτές στην έρευνα, που διαπλάθονται δυναμικά κάθε μέρα και μεγαλώνουν μαζί με τους ζώντες πρωταγωνιστές που τις σχεδίασαν εξ αρχής, δεν είναι ιστορία ακόμη. Αναπόφευκτα λοιπόν, αυτές τις προοπτικές θα τις μελετήσουν και θα τις ερμηνεύσουν διεξοδικά οι επόμενοι ιστορικοί με τις αποστάσεις τους, παίρνοντας τη σκυτάλη από την παρούσα πρώτη προσπάθεια αφήγησης και σύνδεσής της με τα επόμενα κεφάλαια του επετειακού αυτού τόμου.

«Η αναπτυξιακή στρατηγική του Ιδρύματος βασίζεται στις αρχές της αριστείας, της αξιοκρατίας, της προστιθέμενης αξίας και της διαφοροποίησης», διακήρυξε το 2023 ο Πρόεδρος του ΔΣ του ΙΤΕ Νεκτάριος Ταβερναράκης για την παρακαταθήκη και το μέλλον του ΙΤΕ.²⁸⁶ Ο Ν. Ταβερναράκης από τον Νοέμβριο του 2016, όταν από Διευθυντής του IMBB αναλάμβανε καθήκοντα Προέδρου του ΔΣ του ΙΤΕ, είχε αρχίσει να μορφοποιεί τη σύνδεση των αρχών της αριστείας, της αξιοκρατίας, της προστιθέμενης αξίας και της διαφοροποίησης που το 2023 φαίνεται να συντονίζονται μεταξύ τους σε στρατηγικό επίπεδο. Η παραίνεση για υποβολή ερευνητικών προγραμμάτων από ευρωπαϊκούς, εθνικούς και ιδιωτικούς πόρους μέσα από τις συνεδριάσεις του ΔΣ του ΙΤΕ απέκτησε πιο ενισχυμένη δυναμι-

²⁸³ Τον Σεπτέμβριο του 2015, το Υπουργείο στο οποίο υπάγονταν οι ερευνητικοί φορείς μετονομάστηκε σε Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, και ο Κ. Φωτάκης ανέλαβε αναπληρωτής Υπουργός Παιδείας, αρμόδιος για θέματα Έρευνας και Καινοτομίας.

²⁸⁴ Συνέντευξη με Κώστα Φωτάκη, Ιούλιος 2023.

²⁸⁵ Ειδική Επιτροπή Έρευνας & Τεχνολογίας της Βουλής των Ελλήνων, *Το ερευνητικό έργο και οι δραστηριότητες του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας*, 11/5/2015.

²⁸⁶ Νεκτάριος Ταβερναράκης, «Η αποστολή του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας», ομιλία για την 87η Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης (9-17 Σεπτεμβρίου) 2023, Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ΙΤΕ.

κή απ' ό,τι παλαιότερα, συνεχίζοντας ωστόσο την κατεύθυνση των προηγούμενων διοικήσεων. Η προτροπή του ΔΣ του ΙΤΕ για εντατικοποίηση της διεκδίκησης ερευνητικών προγραμμάτων στην Ευρώπη (σε θεσμούς αριστείας υψηλών επιχορηγήσεων) συνταίριαξε με τη στρατηγική αναζήτησης προγραμμάτων από εθνικούς πόρους, προσαρμοσμένη σε μια άλλη προτροπή/οδηγία από την Ευρώπη: εκείνη της ενίσχυσης διαθεματικών συνεργασιών (μεταξύ ερευνητικών ομάδων, επιστημονικών πεδίων, Ινστιτούτων, Κέντρων) και αλληλεπίδρασης με παραγωγικά και επιχειρηματικά περιβάλλοντα, με σκοπό την παροχή υπηρεσιών και την παραγωγή προϊόντων προστιθέμενης αξίας.²⁸⁷ Όλα αυτά ήταν απότοκο μιας μακράς και δύσκολης περιόδου και «αντίξοου κλίματος για την έρευνα».²⁸⁸

Παράλληλα, όπως και σε ερευνητικά ιδρύματα του εξωτερικού, η εκπροσώπηση εργαζομένων κάθε βαθμίδας στα ΔΣ τέτοιων θεσμών καθώς και οι σχέσεις ανάμεσα στα όργανα λήψης αποφάσεων έχουν δυσκολίες· τέτοια θέματα εξακολουθούν να αποτελούν μέρος της σφαίρας των διεκδικήσεων και των αντιστάσεων, δίχως να είναι οριστικά κεκτημένα. Το ΙΤΕ τα τελευταία χρόνια, συντασσόμενο με τις κεντρικές ευρωπαϊκές πολιτικές υπεράσπισης δικαιωμάτων και ακολουθώντας τις σχετικές Χάρτες (συμπερίληψη, ισότητα φύλου, άρση των διακρίσεων, της βίας και του ρατσισμού, ανοικτές και διαφανείς διαδικασίες στη λήψη αποφάσεων κ.ο.κ.), έχει κάνει σημαντικά βήματα.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η στροφή στην αναμόρφωση της οργάνωσης του ίδιου του θεσμικού πλαισίου αποτέλεσε μια σημαντική προσαρμογή που, μεταξύ άλλων, επήλθε ενδεχομένως και από την προνομιακή οπτική του νυν Προέδρου του ΔΣ του ΙΤΕ, του Νεκτάριου Ταβερναράκη, η οποία τον διαφοροποιεί έναντι όλων των προηγούμενων Προέδρων: και αυτή δεν είναι άλλη από την ίδια τη βιωματική σχέση του με τον συγκεκριμένο θεσμό, το ΙΤΕ. Είναι ο μόνος από τους προηγούμενους Προέδρους που έχει γνωρίσει την πορεία του ΙΤΕ σε μακρά διάρκεια, σε διαφορετικές ηλικίες και φάσεις και από διαφορετικές θέσεις εκπαίδευσης, εργασίας και ευθύνης.²⁸⁹ Οι εναλλαγές αυτές του έδωσαν τη δυνατότητα να εμψυχήσει αφενός εντός του ΔΣ έναν πιο συμπεριληπτικό τρόπο οργάνωσης των Διοικητικών Συμβουλίων με τη συμμετοχή εκπροσώπων από τις Δομές και τους σχετιζόμενους με το ΙΤΕ Συλλόγους· αφετέρου, νέες τάσεις που αναμορφώνουν τα ευρωπαϊκά Κέντρα Αριστείας, με σκοπό, μεταξύ άλλων, την ενίσχυση της επάρκειας του ερευνητικού θεσμού σε μελλοντικές αξιολογήσεις που δεν σχετίζονται μόνο με την ερευνητική αριστεία αλλά και με μια σειρά δικαιωμάτων και υποχρεώσεων μεταξύ των σχέσεων εντός ΙΤΕ, έχουν δρομολογήσει τη σύνταξη ενός Οργανισμού συνδεδεμένου με τον Εσωτερικό Κανονισμό Λειτουργίας του ιδρύματος.²⁹⁰ Η συγκεκριμένη συνθήκη επέτρεψε τα τελευταία χρόνια να εργαστούν πιο εποικο-

287 Για το Δίκτυο ΠΡΑΞΗ και το ΕΤΕΠ-Κ βλ. τα Κεφάλαια Γ2 & Γ3 στον παρόντα τόμο.

288 Συνέντευξη με Νεκτάριο Ταβερναράκη, Απρίλιος 2023.

289 Ως υπότροφος μεταπτυχιακός φοιτητής, ως ερευνητής, ως συνεργαζόμενος ερευνητής ζώντας στο εξωτερικό, ως αναγνωρισμένος ερευνητής που επέστρεψε στον θεσμό, ως μέλος του Συλλόγου Ερευνητών, ως Διευθυντής Ινστιτούτου και, τέλος, ως Πρόεδρος του θεσμού· Συνέντευξη με Ν. Ταβερναράκη, Μάρτιος 2023.

290 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 414/31-6/16.11.2019, «Υποβολή Σχεδίου Π.Δ. με τίτλο “Οργανισμός του Ιδρύματος Τεχνολογίας & Έρευνας (ΙΤΕ)”».

ΕΙΚΟΝΑ 4.9 Οι Διαλέξεις Ωνάση του 2019 ήταν αφιερωμένες στις πρωτοποριακές τεχνολογίες γονιδιακής επεξεργασίας, με κεντρική ομιλήτρια την Jennifer Doudna (Βραβείο Νόμπελ στη Χημεία, 2020), συνεφευρέτρια της τεχνολογίας γενετικής παρέμβασης CRISPR, χάρη στην οποία ένας αρχαιότατος μηχανισμός βακτηριακής ανοσολογικής απόκρισης μετατράπηκε σε μια εξαιρετικά ισχυρή και γενική μέθοδο με ευρύτατες εφαρμογές στη βιολογική έρευνα και την κλινική πρακτική.

ΠΗΓΗ: Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ITE

δομητικά τα ΔΣ του ITE προς την κατεύθυνση αυτή, ενώ ταυτόχρονα ενισχύθηκε η συμμετοχικότητα και η εκπροσώπηση, μέσα και πάλι από ειδικές επιτροπές και ομάδες εργασίας με συγκεκριμένες αρμοδιότητες.²⁹¹

Τέλος, η σύνδεση του ITE με την τοπική κοινωνία και τη διεθνή κοινότητα μέσα από δράσεις εξωστρέφειας όπως οι Επιστημονικές Διαλέξεις, οι επισκέψεις σχολείων ή η Βραδιά Ερευνητή, συνεχίστηκε και ενισχύθηκε τα τελευταία χρόνια. Η συστηματοποίησή τους αυτό το διάστημα οργανώθηκε και με τρόπους ενταγμένους σε ένα πλαίσιο με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και ποσοτικά μετρήσιμα αποτελέσματα, τα οποία αποτελούν συνιστώσες για τις προσδοκώμενες μελλοντικές διακρίσεις (Εικ. 4.9-4.11).²⁹²

4.3.1 Νέα Ινστιτούτα, νέα ερευνητικά πεδία

Το 2017, έπειτα από εισήγηση του Προέδρου Ν. Ταβερναράκη, το ΔΣ του ITE ενέκρινε ομόφωνα την πρόταση ίδρυσης του Ινστιτούτου Διαστημικής και Επίγειας Αστροφυσικής (ΙΔΕΑ) που μετονομάστηκε σε Ινστιτούτο Αστροφυσικής.²⁹³ Πρόκειται για ένα σημαντικό εγχείρημα στο πλαίσιο των ευρύτερων πολιτικών ανάπτυξης του ITE μέσω νέων Ινστιτούτων και άλλων δομών, στη βάση συγκεκριμένης στρατηγικής για κρίσιμους ερευνητικούς τομείς μελλοντικής προστιθέμενης αξίας για τον θεσμό.²⁹⁴ Μετά τη δημιουργία του Αστεροσκοπείου Σκίνακα στα μέσα της δεκαετίας του 1980 και την υπαγωγή της Ομάδας Αστροφυσικής του ΠΚ στο πλαίσιο

²⁹¹ Σύλλογος Ερευνητών ITE, Σύλλογος Εργαζομένων ITE, Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας, Επιτροπή για την ισότητα των φύλων, STEM Committee, Ομάδα εργασίας HRS4R EURAXESS, Επιτροπή υγιεινής και ασφάλειας, Επιτροπή κυλικείου – εστιατορίου ITE κ.ά.

²⁹² Πρακτικά ΔΣ ITE, αρ. 465/36-6/18.10.2021, «Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο για την Εξωστρέφεια, 2021».

²⁹³ Πρακτικά ΔΣ ITE, αρ. 358/26-6/22.7.2017.

²⁹⁴ Συνέντευξη με Νεκτάριο Ταβερναράκη, Μάρτιος 2023.

ΕΙΚΟΝΑ 4.10 Ο Πρόεδρος ΔΣ του ΙΤΕ Νεκτάριος Ταβερναράκης ανάμεσα σε Διευθυντές, μέλη ερευνητικού προσωπικού και συνεργαζόμενα μέλη ΔΕΠ Ινστιτούτων που συμμετείχαν στο 25ο MIT Global Startup Workshop 2023. Ένα διεθνές, ετήσιο και μοναδικό γεγονός για την Τεχνολογία και τη Νεοφυή Επιχειρηματικότητα, που έλαβε χώρα για πρώτη φορά στην Ελλάδα. Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, 30-31/3/2023.

ΠΗΓΗ: Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ΙΤΕ

του ΙΗΔΛ, συχνά εξεταζόταν το ενδεχόμενο για αυτονόμησή της. Το κράτος σταθερά εξακολουθούσε να μην δίνει την απαραίτητη σημασία, φαινόμενο αναντίστοιχο με την πολύ ανεπτυγμένη διεθνώς ερευνητική δραστηριότητα της Ομάδας.²⁹⁵ Το 2006 ο προβληματισμός για δημιουργία νέων Ινστιτούτων στο ΔΣ του ΙΤΕ ήταν μεγάλος. Ορισμένα είχαν μια πορεία εικοσαετίας, και η ανάγκη εσωτερικής αναδιάρθρωσης για λόγους όπως η υπερ-εξειδίκευση των επιστημονικών πεδίων ή η διεκδίκηση της αυτοδιαχείρισης των μεγάλων ερευνητικών έργων από το ΙΗΔΛ γινόταν επιτακτική.²⁹⁶ Πράγματι, το 2007, όταν υποβλήθηκε μια μελέτη για δημιουργία στο ΙΤΕ ενός «Ινστιτούτου Διαστημικής και Επίγειας Αστροφυσικής (ΙΔΕΑ)» άρχισαν συστηματικότερα οι σχετικές συζητήσεις. Η συμπληρωματική με το ΙΔΕΑ πρόταση για δημιουργία Πλανητάριου στον χώρο της παλιάς Αμερικανικής Βάσης Γουρνών από τον Γιάννη Παπαμαστοράκη έδειχνε και την εξωστρεφή διάσταση της ερευνητικής δραστηριότητας σε σύνδεση με την τοπική κοινωνία και την εκπαίδευση, όπως είχε συμβεί και στο παρελθόν με το Αστεροσκοπείο του Σκίνακα.²⁹⁷ Πέραν των αρχικών δυσκολιών για την επίτευξη ομοφωνίας για μια τόσο σημαντική απόφαση με εθνικής εμβέλειας χαρακτηριστικά και υψηλές χρηματοδοτικές ανάγκες, ο προβληματισμός εντός ΙΤΕ αφορούσε τις συνέπειες που θα είχε μια τέτοια απόφαση στα υπόλοιπα Ινστιτούτα. Διότι αυτά, κατά την πρώτη φάση υλοποίησης του έργου, επρόκειτο να επωμιστούν το αρχικό οικονομικό κόστος.²⁹⁸ Έτσι, λόγω της οικονομικής κρίσης, το ζήτημα του νέου Ινστιτούτου επανήλθε στα τέλη του 2015 με επικαιροποίηση της μελέτης σκοπιμότητας.²⁹⁹ Το 2016 η απόφαση για αναβάθμιση του ερευνητικού άξονα του ΙΗΔΛ σε ανεξάρτητο Ινστιτούτο είχε πλέον

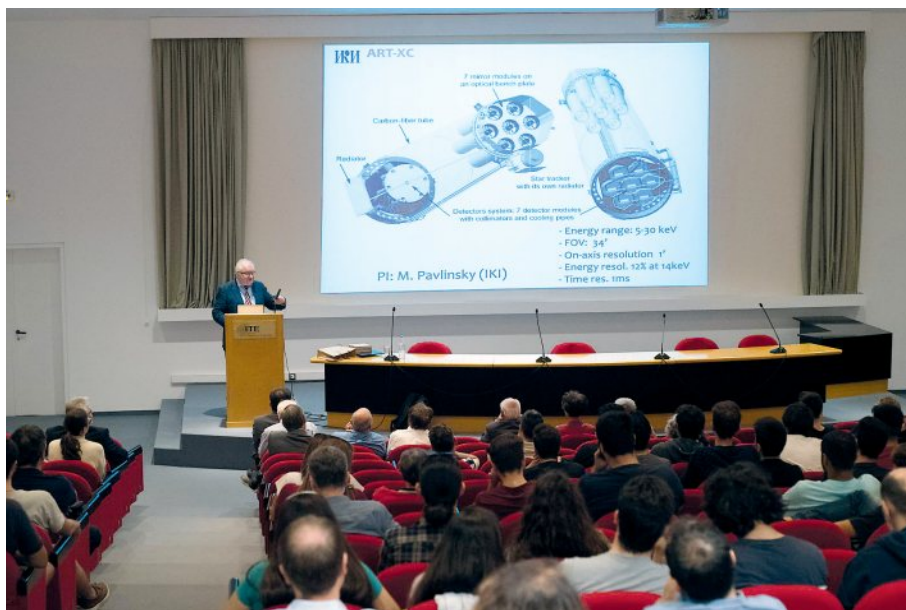
²⁹⁵ Συνέντευξη με Βασίλη Χαρμανδάρη, Μάιος 2022.

²⁹⁶ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 188/10-3/24.4.2006.

²⁹⁷ Για το Πλανητάριο, το ΙΤΕ θα προσέφερε τεχνογνωσία, ενώ προτάθηκε το κόστος κατασκευής και λειτουργίας να το αναλάβει η Περιφέρεια Κρήτης ως έργο με ισχυρό αντίκτυπο στον τουρισμό. Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 215/12-3/21.4.2008.

²⁹⁸ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ, αρ. 214/12-3/19.3.2008.

²⁹⁹ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ, αρ. 318/20-5/21.11.2015.

ΕΙΚΟΝΑ 4.11 Ο καθηγητής Rashid Sunyaev, Ομότιμος Διευθυντής του Ινστιτούτου Max Planck στην 1η Διάλεξη «Νικόλαος Κυλάφης» 2019. Οι «Διαλέξεις Νικόλαος Κυλάφης» θεσπίστηκαν από το Ινστιτούτο Αστροφυσικής του ΙΤΕ για την επιστημονική και διοικητική συνεισφορά του ομότιμου καθηγητή του ΠΚ και συνεργαζόμενου μέλους ΔΕΠ του ΙΤΕ, Νικολάου Κυλάφη.

Πηγή: Αρχείο ΙΑ-ΙΤΕ

δρομολογηθεί, με το ΙΤΕ να υποβάλλει στη ΓΓΕΤ το σχετικό αίτημα ίδρυσης νέου Ινστιτούτου.³⁰⁰ Στο σκεπτικό υποστηριζόταν —μεταξύ άλλων— ότι οι συγκεκριμένες ερευνητικές ομάδες είχαν σημαντική διεθνή αναγνωρισιμότητα, συνεισέφεραν συστηματικά οικονομικούς πόρους στο ΙΗΔΛ μέσα από τα πολλά ερευνητικά προγράμματα που υλοποιούσαν, ενώ είχαν αποκτήσει τέτοια δυναμική και μέγεθος ώστε η όποια μελλοντική ερευνητική τους υπόσταση προϋπέθετε, αφενός, αυτοτελή διαχείριση των κονδυλίων και του προϋπολογισμού τους και, αφετέρου, τη διακριτή αξιολόγηση της εξειδικευμένης ερευνητικής δραστηριότητας (και όχι όπως έως τότε συνέβαινε, ως ένας από τους άξονες του ΙΗΔΛ).³⁰¹ Έτσι, από το τέλος του 2017 το Ινστιτούτο Αστροφυσικής (ΙΑ) αποτελεί το μοναδικό ερευνητικό ινστιτούτο στην Ελλάδα που είναι οργανωμένο αποκλειστικά σε αυτή την κατεύθυνση, και το όγδοο κατά σειρά Ινστιτούτο του ΙΤΕ, με έδρα το Ηράκλειο.³⁰²

Το επόμενο έτος, το 2018, αποφασιζόταν η επανίδρυση του Ινστιτούτου Βιοϊατρικών Ερευνών στα Ιωάννινα ως ανεξάρτητου. Πρόκειται για μια πολύ σημαντική στιγμή προς τη διοικητική αυτοτέλεια του ΙΒΕ, που ύστερα από έξι χρόνια ξεπερνούσε τους άδικο επιβεβλημένους περιορισμούς, αυξάνοντας έτσι τις δυνατότητες να έχει τακτική χρηματοδότηση ως διακριτό Ινστιτούτο και όχι ως υπάλληλη στο ΙΜΒΒ δομή.³⁰³

Στην ίδια στρατηγική κατεύθυνση θέσπισης νέων δομών σε κρίσιμα ερευνητικά αντικείμενα εντάχθηκαν και οι προσπάθειες για την ίδρυση ενός Ινστιτούτου στα Χανιά με άξονα την επιστημονική μελέτη και την έρευνα υδρογονανθράκων, ένα εγχείρημα που έλαβε χώρα ως απότοκο των γεωπολιτικών εξελίξεων της

³⁰⁰ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ, αρ. 344/22-6/17.12.2016.

³⁰¹ Συνέντευξη με Βασίλη Χαρμανδάρη, Μάιος 2022.

³⁰² Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 363/27-6/17.11.2017. Για το ΙΑ βλ. το Κεφάλαιο Β8 στον παρόντα τόμο.

³⁰³ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 389/27-6/17.11.2018.

περιόδου.³⁰⁴ Η συνεργασία ερευνητικών ομάδων του ΙΤΕ με συνεργαζόμενα μέλη ΔΕΠ από Τμήματα του Πολυτεχνείου Κρήτης προϋπήρχε.³⁰⁵ Ωστόσο, οι νέες συζητήσεις στο ΔΣ του ΙΤΕ για τη σύνδεση με ερευνητικές ομάδες από το Τμήμα Μηχανικών Ορυκτών Πόρων του Πολυτεχνείου Κρήτης έγιναν το 2018, με κατεύθυνση την αρχική στόχευση. Όπως δήλωνε ο Πρόεδρος του ΔΣ του ΙΤΕ Ν. Ταβερναράκης, «η ίδρυση του Ινστιτούτου Πετρελαϊκών Ερευνών του ΙΤΕ είναι μια πρωτοβουλία με στρατηγική σημασία και σημαντικό ερευνητικό, οικονομικό και γεωπολιτικό ενδιαφέρον για την Κρήτη και ολόκληρη τη χώρα».³⁰⁶ Τον Ιανουάριο του 2019 είχε ψηφιστεί το σχετικό νομοσχέδιο από τη Βουλή των Ελλήνων, και το ΙΤΕ ανακοίνωνε την ίδρυση του ένατου Ινστιτούτου του.³⁰⁷ Οι ισχυρές συνεργασίες (εγχώριες και διεθνείς) με ερευνητική δραστηριότητα σχετική με τη γεωφυσική και τη γεωχημική έρευνα καθώς και η αξιοποίηση υπολογιστικών τεχνολογιών για κρίσιμα ενεργειακά και περιβαλλοντικά θέματα οδήγησαν στην απόφαση να μετονομαστεί το 2021 σε Ινστιτούτο Γεωενέργειας (ΙΓΕ).³⁰⁸ Η έδρα του παρέμεινε στα Χανιά, σε εγκαταστάσεις που έχει παραχωρήσει το Πολυτεχνείο Κρήτης, έως ότου κτιστούν νέα κτίρια γι' αυτό.

Τέλος, η πολιτική δημιουργίας νέων Ινστιτούτων που χαρακτήρισε τη στρατηγική του Προέδρου Ν. Ταβερναράκη ολοκληρώθηκε το φθινόπωρο του 2022 με την ίδρυση του δέκατου Ινστιτούτου, του μοναδικού στην Ελλάδα αποκλειστικά για τον τομέα της Γενετικής και της Γονιδιωματικής Έρευνας.³⁰⁹ Το Ελληνικό Ινστιτούτο Γονιδιωματικής του Ανθρώπου (ΕΙΓΑ)³¹⁰ θα συνέδεε για πρώτη φορά το ΙΤΕ με την Αθήνα σε επίπεδο Ινστιτούτων (αφού επί σειρά ετών στην Αθήνα βρίσκεται η έδρα των γραφείων του Δικτύου ΠΡΑΞΗ και το υποκατάστημα των ΠΕΚ). Όπως δήλωνε ο Πρόεδρος του ΔΣ του ΙΤΕ, «η επιλογή να είναι η Αθήνα η έδρα του Ινστιτούτου δεν είναι τυχαία, καθώς στο πληθυσμιακό κέντρο της χώρας βρίσκονται τα μεγάλα νοσοκομεία που διαθέτουν βιοτράπεζες γενετικού υλικού, το οποίο μπορεί να αναλυθεί», διευκρινίζοντας ότι «ήδη υπάρχει τεράστιο ενδιαφέρον από κορυφαίους Έλληνες γενετιστές που εργάζονται στο εξωτερικό να επιστρέψουν και να εργαστούν στην Ελλάδα για το Ινστιτούτο».³¹¹

4.3.2 Οι διοικήσεις την εποχή των κρίσεων

Δύο ανάγκες —αλληλένδετες μεταξύ τους— ξεπρόβαλαν εκείνη την περίοδο και ιδίως μετά την επιτυχημένη αξιολόγηση του ΙΤΕ (2013-2014), η οποία δεν είχε κεφαλαιοποιηθεί αναλόγως λόγω της κρίσης, ή είχε εξαιτίας αυτής ατονήσει. Η μία αφορούσε τη δυνατότητα διαρκούς ανανέωσης του ερευνητικού προσωπικού και η δεύτερη τον προσανατολισμό των ερευνητικών προγραμμάτων ώστε να

304 Για το ΙΓΕ βλ. το Κεφάλαιο Β9 στον παρόντα τόμο.

305 Συνέντευξη με Νίκο Πασαδάκη, Σεπτέμβριος 2023.

306 <<https://rb.gy/ym3f52>> (τελευταία πρόσβαση 22/1/2023).

307 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 395/28-6/19.1.2019.

308 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 461/35-6/17.9.2021.

309 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 488/38-6/13.9.2022.

310 Για το ΕΙΓΑ βλ. το Κεφάλαιο Β10 στον παρόντα τόμο.

311 ΑΠΕ-ΜΠΕ, 17/10/2022, Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ΙΤΕ.

μπορούν να συνδεθούν με την παραγωγή και την κοινωνία ευρύτερα.³¹² Η κάλυψη της πρώτης σήμαινε ότι μακροπρόθεσμα ένα ερευνητικό ίδρυμα θα μπορούσε να επιβιώσει μόνο αν είχε διαρκή ροή από νέους επίλεκτους επιστήμονες υψηλής εξειδίκευσης, από ιδέες τις οποίες θα ήταν ικανοί όχι μόνο να υποστηρίξουν αλλά και να διεκδικήσουν χρηματοδοτήσεις συστηματικά και να καινοτομήσουν. Σύμφωνα με τον Πρόεδρο του ΔΣ Νεκτάριο Ταβερναράκη, «η πολυδιάσπαση και το πρόβλημα συντονισμού των ερευνητικών δραστηριοτήτων, σε συνδυασμό με την πολυνομία στο θεσμικό πλαίσιο, δυσχεραίνουν την προοπτική δημιουργίας ενός Ενιαίου Χώρου Έρευνας. [...] Το θέμα είναι να δημιουργηθεί ένα θεσμικό πλαίσιο που να λειτουργεί αξιοκρατικά. Μέσα σε ένα δίκαιο αξιοκρατικό πλαίσιο υπάρχουν τα κίνητρα για να προσπαθήσει κανείς να τα πάει καλύτερα [...]. Το είδαμε αυτό με το ΕΛΙΔΕΚ, που ξεκίνησε αξιολογώντας, όπως το ERC, αξιοκρατικά, κ.λπ. Αυτό που είδαμε είναι ότι τα χρήματα διοχετεύτηκαν στους άξιους, σε κέντρα και πανεπιστήμια, οπότε άρχισαν να ξεπηδούν πυρήνες· ακόμη και σε πανεπιστήμια που δεν θα περίμενε κανείς να έχουν τέτοιους πυρήνες αριστείας».³¹³

Πράγματι, μια σειρά βελτιώσεων που προϋποτίθενται στα ερευνητικά κέντρα μπορούν να διαμορφώσουν μια άλλη συνθήκη συνεργειών. Η απόσταση από τα επιτεύγματα των ερευνητικών ομάδων έως τη διαχείριση του λειτουργικού κόστους, και από την ικανότητα δημιουργίας νέων ερευνητικών δραστηριοτήτων έως την ικανότητα προσέλκυσης εξωτερικών χρηματοδοτήσεων μέσω ερευνητικών προγραμμάτων, δείχνει πόσο μακρινή και πόσο κοντινή ταυτόχρονα είναι η συνθήκη αυτή σήμερα. Την τελευταία δεκαετία, κυρίως στους ελληνικούς ερευνητικούς οργανισμούς, η ικανότητα προσέλκυσης ερευνητικού προσωπικού υψηλού επιπέδου συνδυασμένη με την ανάπτυξη προϊόντων και την παροχή επιστημονικών και τεχνολογικών υπηρεσιών συνιστά μέρος των κριτηρίων «βάσει των οποίων αξιολογούνταν οι επιδόσεις των ερευνητικών κέντρων»· εξ αυτών διαφαίνονταν και οι προοπτικές ανάπτυξής τους για περίπου τέσσερα χρόνια (έως την επόμενη αξιολόγηση).³¹⁴

Το ΙΤΕ από την ίδρυσή του είχε ήδη διαμορφώσει, όπως έχουμε δείξει διεξοδικά σε προηγούμενα κεφάλαια, πολλές από τις σημερινές προϋποθέσεις τέτοιων αξιολογούμενων διασυνδέσεων, με κριτήρια την αριστεία, την αξιοκρατία και την προστιθέμενη αξία. Σύμφωνα με τον Πρόεδρο του ΔΣ του ΙΤΕ, οι επιδόσεις σε ένα ερευνητικό κέντρο εκκινούν επιπλέον ή και εξαρχής από μια «αξιόπιστη διοίκηση στη βάση αρχών, θεσμών, κανόνων, διαδικασιών».³¹⁵ Από την αποτελεσματικότητα και τη διορατικότητά της κρίνονται ακολούθως και οι υπόλοιπες ομάδες. Ήταν η αξιοποίηση αυτής της ιεραρχικής δομής διοίκησης που ακολουθούσε ιστορικά το ΔΣ του ΙΤΕ, συμφωνώντας με ένα πλαίσιο συζήτησης που μόλις είχε ξεκινήσει στη ΓΓΕΤ. Τα παρακάτω δύο παραδείγματα που συμπληρώνουν την προαναφερθείσα θέση του Προέδρου του ΔΣ του ΙΤΕ δείχνουν πώς συσχετίζονται μεταξύ τους κατά τη μετάβαση από την οικονομική στην πανδημική κρίση.

³¹² Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 346-22-6/21.1.2017.

³¹³ Συνέντευξη με Ν. Ταβερναράκη, Απρίλιος 2023.

³¹⁴ ΓΓΕΤ, «Ελληνική Στρατηγική για τον Ευρωπαϊκό Χώρο Έρευνας (ΕΧΕ) – Εθνικός Οδικός Χάρτης (2015-2020)», Αθήνα, Απρίλιος 2016, ΥΠΕΘ & ΓΓΕΤ, σ. 10.

³¹⁵ Συνέντευξη με Ν. Ταβερναράκη, Απρίλιος 2023.

Όταν η ελληνική κοινωνία εξήλθε από τη χρηματοοικονομική κρίση και εν συνεχεία εισήλθε, όπως όλη η διεθνής κοινότητα, στην υγειονομική κρίση του 2020, το ΔΣ του ΙΤΕ και οι ερευνητικές κοινότητες των Ινστιτούτων του έδειξαν ετοιμότητα απέναντι στα μεγάλα ανοικτά ζητήματα της εποχής με επιστημονικό και κοινωνικό πρόσημο. Την άνοιξη του 2018 πραγματοποιείται ρεκόρ στο ΙΤΕ από τις εγχώριες πηγές χρηματοδότησης, όπως από το πρόγραμμα «Ερευνώ-Δημιουργώ-Καινοτομώ» της ΓΓΕΤ, με στόχο τη σύνδεση της έρευνας και της καινοτομίας με την επιχειρηματικότητα, και από το ΕΛΙΔΕΚ για μεταδιδακτορικές έρευνες. Το ΙΤΕ ήταν συντονιστής-φορέας σε περισσότερα ερευνητικά προγράμματα από κάθε άλλον ελληνικό ερευνητικό φορέα, με τον συνολικό προϋπολογισμό να υπερβαίνει τα 9 εκ. ευρώ. Επιπλέον, και σύμφωνα με τον Πρόεδρο του ΔΣ του ΙΤΕ, έως εκείνο το έτος «άνω των 28,5 εκ. ευρώ είχαν εισρεύσει στο Ίδρυμα από προγράμματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Έρευνας». Τα ERC Grants αποτελούν πολύ υψηλού επιστημονικού κύρους ερευνητικά προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. «Με έμφαση οι νέοι ερευνητές και οι ομάδες τους να επιδιώξουν επιστημονικούς δρόμους με προοπτικές στην αιχμή της επιστήμης [...] που να βασίζονται αποκλειστικά στο κριτήριο της αριστείας».³¹⁶ Τα Ινστιτούτα του ΙΤΕ άρχισαν να κερδίζουν τα πρώτα ERC Grants το 2009.³¹⁷ Το 2010 το ΙΤΕ είχε χρηματοδοτηθεί με τέσσερα ERC Grants, όταν τα ελληνικά Ερευνητικά Κέντρα και ΑΕΙ είχαν λάβει συνολικά 10 τέτοιες διακρίσεις (σήμερα, 14 χρόνια μετά, το ΙΤΕ έχει λάβει 45 ERC, τα περισσότερα από οποιοδήποτε ερευνητικό ή πανεπιστημιακό ίδρυμα στην Ελλάδα). Οι δεσμοί των μελών του ERC και του ΙΤΕ με τα χρόνια ισχυροποιούνται. Η επίσκεψη του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Έρευνας καθηγητή Jean-Pierre Bourguignon στο ΙΤΕ τον Σεπτέμβριο του 2017 (Εικ. 4.12) και η διοργάνωση της 67ης Συνεδρίασης του Επιστημονικού Συμβουλίου του ERC στο Ηράκλειο, τον Απρίλιο του 2018, αποτελούν δύο κομβικές στιγμές των σχέσεων και της στρατηγικής του ΔΣ του ΙΤΕ προς αυτή την κατεύθυνση τα τελευταία χρόνια.³¹⁸

Ο Πρόεδρος του ΔΣ του ΙΤΕ, έχοντας αξιωθεί να λάβει δύο φορές τέτοιας ανταγωνιστικότητας προγράμματα για την έρευνά του στο IMBB, και συμμετέχοντας θεσμικά στη διοίκηση του ERC (πρώτα ως μέλος), δήλωνε το 2017 κατά την επίσκεψη του Προέδρου του ERC Jean-Pierre Bourguignon στο ΙΤΕ ότι «η χρηματοδότηση της έρευνας και η επένδυση στο υψηλά καταρτισμένο ανθρώπινο δυναμικό έχουν σημαντικές θετικές συνέπειες που αφορούν ουσιαστική ανάπτυξη και έξοδο από την [οικονομική] κρίση».³¹⁹

Το 2020 ο Πρόεδρος του ΔΣ του ΙΤΕ και Αντιπρόεδρος πλέον του ERC Νεκτάριος Ταβερναράκης δήλωνε πως ήταν «απόλυτα πεπεισμένος ότι η Ευρώπη χρειάζεται περισσότερα ERC [grants]» ως ανάχωμα σε περιόδους κρίσεων, και συνέχιζε την επιχειρηματολογία του λέγοντας ότι «η πανδημία του COVID-19 κατέστησε απολύτως σαφές ότι οι παγκόσμιες στρατηγικές χάραξης πολιτικής θα πρέπει να δίνουν

316 <<https://rb.gy/q072x8>> (τελευταία πρόσβαση 12/4/ 2023).

317 «27 Χρόνια Ι.Τ.Ε., 31 Δεκεμβρίου 2009», επετειακό φυλλάδιο, Αρχείο ΙΤΕ.

318 Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 362/27-6/12.10.2017 και 374/27-6/24.4.2018.

319 Πρώτη επίσκεψη στην Ελλάδα, και στο ΙΤΕ, του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Έρευνας (ERC), καθ. Jean-Pierre Bourguignon, <<https://bit.ly/3Z8gc7G>>.

προτεραιότητα στις επενδύσεις στην έρευνα [...] και η Ευρώπη χρειάζεται περισσότερα ERC [grants]». ³²⁰

Το 2020, όταν η πανδημία του COVID-19 άρχισε να εξαπλώνεται σε όλο τον κόσμο, καταγράφηκαν πάνω από 54 εκ. κρούσματα και πάνω από 1,5 εκ. θάνατοι μέχρι το τέλος του χρόνου. Η διεθνής επιστημονική κοινότητα ήταν εστιασμένη στην αναζήτηση λύσεων και απαντήσεων. Το ΔΣ του ΙΤΕ έθεσε ως προτεραιότητα την ερευνητική συμβολή των Ινστιτούτων του ΙΤΕ σε αυτή την παγκόσμια καμπή για τις πολιτικές δημόσιας υγείας και έρευνας, ειδικότερα για Ινστιτούτα όπως το IMBB ή το ΙΠ, που μπορούσαν να πρωτοστατήσουν ερευνητικά τόσο στην αντιμετώπιση της νόσου COVID-19 όσο και στη διάγνωση και την ενημέρωση γι' αυτήν. Οι χρηματοδοτικές δυνατότητες που δημιουργήθηκαν τότε για έρευνα στο πλαίσιο του Horizon 2020 ήταν μεγάλης κλίμακας και προέβλεπαν διαφορετικές προσεγγίσεις σχετικά με την πανδημία. ³²¹ Οι ερευνητικές ομάδες του ΙΤΕ (όπως το Εργαστήριο Βιοαισθητήρων του IMBB με επικεφαλής την Ηλέκτρα Γκιζελή, καθώς και άλλα εργαστήρια) αξιοποίησαν την πολυετή πείρα του ΙΤΕ στον τρόπο (και στον διαμορφωμένο μηχανισμό) διασύνδεσης των ερευνητικών αποτελεσμάτων με την παραγωγή και την κοινωνία. Κατορθώνοντας να ανταποκριθούν πολύ γρήγορα στις προκλήσεις της επιστήμης, της βιομηχανικής ιδιοκτησίας, της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας ευρύτερα, διέθεσαν στην αγορά εξειδικευμένα μοριακά διαγνωστικά εργαλεία COVID-19 με καινοτόμο χρήση. ³²²

ΕΙΚΟΝΑ 4.12 Πρώτη επίσκεψη στην Ελλάδα, και στο ΙΤΕ, του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Έρευνας (ERC), καθηγητή Jean-Pierre Bourguignon, Σεπτέμβριος 2017.

ΠΗΓΗ: Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ΙΤΕ

4.3.3 Υποδομές καινοτομίας για τις μελλοντικές προκλήσεις

Εκτός από την ενίσχυση των χρηματοδοτήσεων του ερευνητικού δυναμικού της Ευρώπης στο πλαίσιο της ευρύτερης στήριξης της έρευνας από τον κύριο ερευνητικό

³²⁰ Συνεντεύξεις του προέδρου του ΔΣ του ΙΤΕ Ν. Ταβερναράκη στο *European Research Council Magazine*: «It's not all about the money», 12/10/2018, και «Greek perspective from a new ERC Vice President», 19/1/2021.

³²¹ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 424/31-6/15.4.2020 και αρ. 426/31-6/15.5.2020.

³²² «Το ΙΤΕ για την αντιμετώπιση της πανδημίας COVID-19», <<https://bit.ly/3yQo96Q>>, και «Καινοτόμος μέθοδος διάγνωσης του COVID-19 που αναπτύχθηκε στην Κρήτη λαμβάνει χρηματοδότηση για άμεση διάθεση στην αγορά», <<https://bit.ly/4g6WrTY>>.

ΕΙΚΟΝΑ 4.13 Ο Πρόεδρος ΔΣ του ΙΤΕ Νεκτάριος Ταβερναράκης, Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου Καινοτομίας και Τεχνολογίας (European Institute of Innovation and Technology, EIT), 2022-2024.

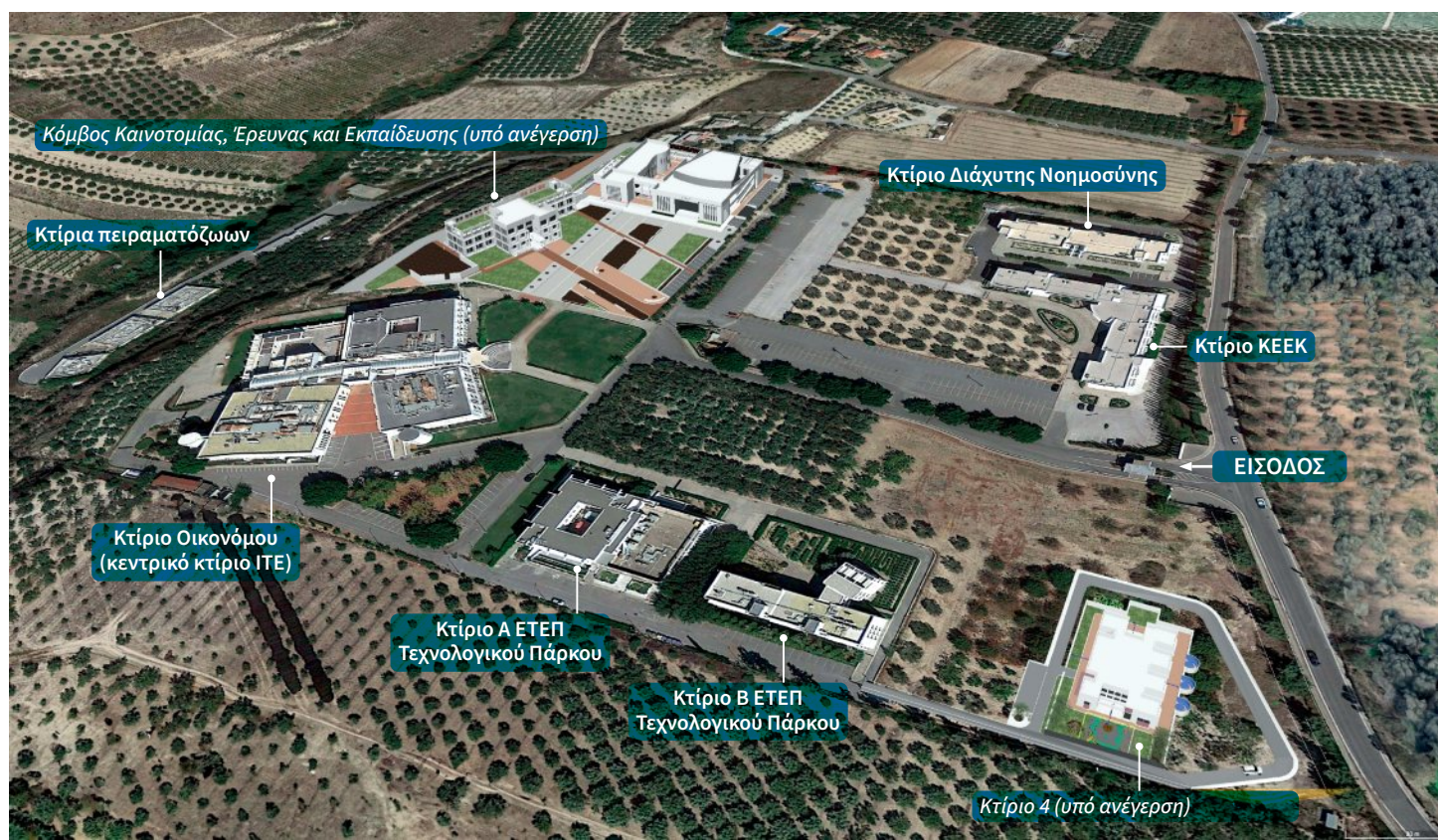
Πηγή: Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ΙΤΕ

θεσμό χρηματοδότησης, το ERC, η ενθάρρυνση της τεχνολογικής καινοτομίας αποτελεί προτεραιότητα στην αναπτυξιακή πολιτική της Ευρώπης τα τελευταία χρόνια. Τέτοιοι θεσμοί διεπαφής της καινοτομίας με την έρευνα και την επιχειρηματικότητα όπως το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Καινοτομίας και Τεχνολογίας (European Institute of Innovation & Technology, EIT) που ιδρύθηκε το 2008, έχουν συσταθεί ως κρίσιμοι μηχανισμοί χρηματοδότησης. Τον Ιούνιο του 2023, το ΙΤΕ φιλοξένησε για πρώτη φορά στην Ελλάδα, στο Ηράκλειο, το 77ο Διοικητικό Συμβούλιο του EIT, ενώ από το 2022, ο Πρόεδρος του ΙΤΕ Ν. Ταβερναράκης ηγείται των δράσεων του EIT μετά από επιλογή του από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω μιας ιδιαίτερα ανταγωνιστικής διαδικασίας αξιολόγησης σε πανευρωπαϊκό επίπεδο (Εικ. 4.13). Στην ίδια κατεύθυνση εντάσσεται και η δημιουργία του Κόμβου Καινοτομίας Κρήτης, πρωτοβουλία της Περιφέρειας Κρήτης που τον συντονισμό της έχει αναλάβει το ΙΤΕ, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα σύμπλεγμα αναπτυξιακών υποδομών στην Κρήτη και, μαζί με τη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα, πρόκειται να χαραχθεί ένας άξονας Βορρά-Νότου για την καινοτομία στην Ελλάδα.³²³

Το παραπάνω σχέδιο συναρτάται με το μεγαλύτερο έργο δημιουργίας κτιριακών υποδομών που έχει υλοποιήσει το ΙΤΕ, και είναι ακόμη μεγαλύτερο σε κλίμακα από τα έργα ανέγερσης των Κτιρίων και του ΕΤΕΠ του ΙΤΕ στις Βούτες Ηρακλείου (Εικ. 4.14), καθώς και των κτιρίων της Πάτρας και της Θεσσαλονίκης μεταξύ 1989-1996. Το 2021 το ΙΤΕ εντάχθηκε (μαζί με τα υπόλοιπα ελληνικά ερευνητικά κέντρα που εποπτεύονται από τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Καινοτομίας του Υπουργείου Ανάπτυξης) σε χρηματοδότηση από το Ταμείο Ανάκαμψης και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (EIB) μέσω του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων για έργα που αφορούν α) την αναβάθμιση και επέκταση των κτιριακών εγκαταστάσεων, β) νέα έργα υποδομής, και γ) την προμήθεια σύγχρονου εξοπλισμού. Τον Δεκέμβριο του 2021 υπεγράφη προγραμματική σύμβαση του ΙΤΕ με το Πολυτεχνείο Κρήτης για το έργο «ΙΤΕ – Κέντρο Καινοτομίας και Προχωρημένης Εκπαίδευσης

³²³ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 450/32-6/19.4.2021.

(Innovation and Advanced Training Centre)»,³²⁴ έναν νέο θεσμό/σύμπλεγμα με διεθνή εμβέλεια που δημιουργεί και αναβαθμίζει κτιριακές υποδομές, ενοποιώντας γεωγραφικές περιοχές και δικτυώνοντας διαφορετικά τα Ινστιτούτα του ΙΤΕ μεταξύ τους. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη χρηματοδότηση (άνω των 56 εκ. ευρώ) που έχει προσελκύσει το Ίδρυμα στην ιστορία του.³²⁵ Συγκεκριμένα, το έργο περιλαμβάνει:

- Κόμβο Καινοτομίας, Έρευνας και Εκπαίδευσης (ΙΤΕ-Ηράκλειο)
- Κέντρο Έρευνας και Καινοτομίας για την Αειφόρο Ενεργειακή Μετάβαση (ΙΓ-Χανιά)
- Εργαστηριακές εγκαταστάσεις Έρευνας και Καινοτομίας (ΙΒΕ-Ιωάννινα)
- Εγκατάσταση Πράσινης Ενεργειακής Μετάβασης (ΙΕΧΜΗ-Πάτρα)
- Επέκταση κτιριακών υποδομών (ΙΜΣ-Ρέθυμνο)
- Νέα κτιριακή εγκατάσταση στο Αστεροσκοπείο του Σκίνακα (ΙΑ).

Σήμερα το ΙΤΕ διαθέτει δέκα ερευνητικά Ινστιτούτα με παρουσία σε έξι πόλεις (Ηράκλειο, Ρέθυμνο, Πάτρα, Ιωάννινα, Χανιά, Αθήνα) και πιο συγκεκριμένα, τα Ινστιτούτα: Ηλεκτρονικής Δομής και Λέιζερ (ΙΗΔΛ), Μοριακής Βιολογίας και Βιοτεχνολογίας (ΙΜΒΒ), Πληροφορικής (ΙΠ), Επιστημών Χημικής Μηχανικής (ΙΕΧΜΗ), Υπολογιστικών Μαθηματικών (ΙΥΜ), Μεσογειακών Σπουδών (ΙΜΣ), Βιοϊατρικών

ΕΙΚΟΝΑ 4.14 Οι κτιριακές υποδομές του ΙΤΕ στο Ηράκλειο, όταν ολοκληρωθεί και ο Κόμβος Καινοτομίας, Έρευνας και Εκπαίδευσης.

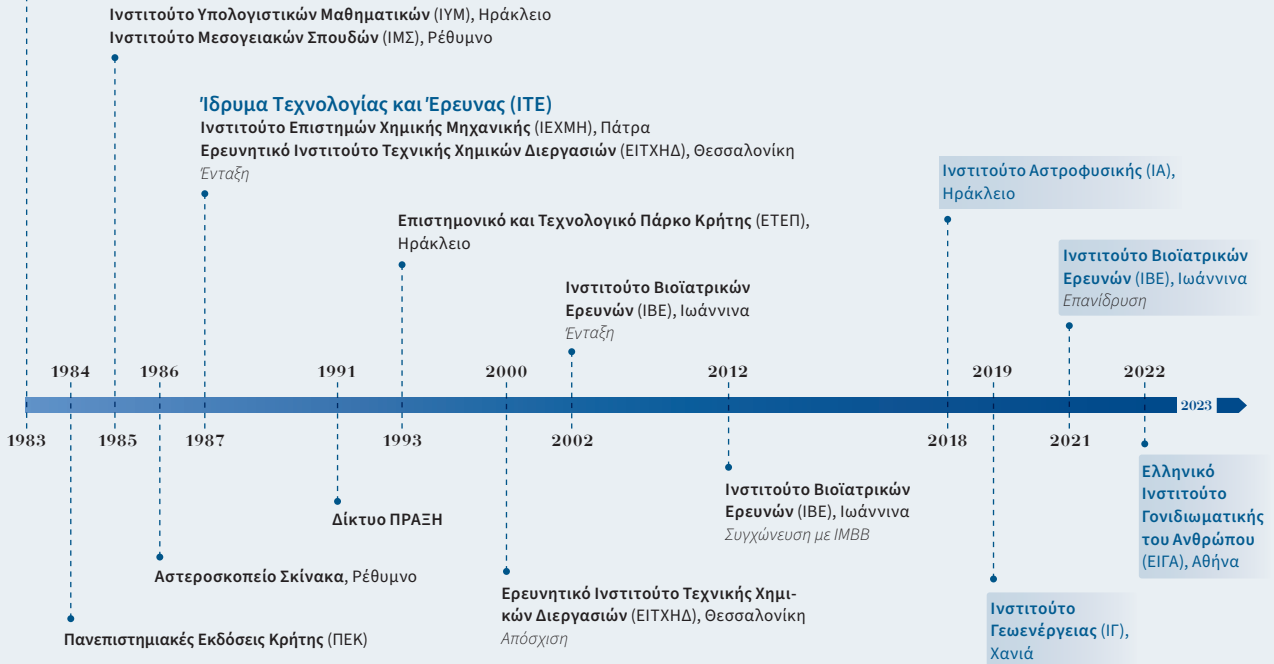
Πηγή: Αρχείο Τεχνικής Υπηρεσίας ΙΤΕ

³²⁴ Πρακτικά ΔΣ ΙΤΕ αρ. 469/37-6/17.12.2021.

³²⁵ «Χρηματοδότηση ρεκόρ για το ΙΤΕ από το Ταμείο Ανάκαμψης», <<https://bit.ly/4g69Efr>>.

Ερευνητικό Κέντρο Κρήτης (ΕΚΕΚ), Ηράκλειο

Ινστιτούτο Ηλεκτρονικής Δομής και Λέιζερ (ΙΗΔΛ)
 Ινστιτούτο Μοριακής Βιολογίας και Βιοτεχνολογίας (ΙΜΒΒ)
 Ινστιτούτο Πληροφορικής (ΙΠ)

ΕΙΚΟΝΑ 4.15 Η πορεία του ΙΤΕ (1983-2023).

Πηγή: Αρχείο Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων ΙΤΕ

Ερευνών (ΙΒΕ), Αστροφυσικής (ΙΑ), Γεωενέργειας (ΙΓ) και Γονιδιωματικής του Ανθρώπου (ΕΙΓΑ). Επίσης, τρεις ανεξάρτητες μονάδες που δραστηριοποιούνται σε έξι πόλεις, και συγκεκριμένα οι Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης στο Ηράκλειο και την Αθήνα, το Επιστημονικό & Τεχνολογικό Πάρκο Κρήτης στο Ηράκλειο, το Δίκτυο ΠΡΑΞΗ στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, τα Ιωάννινα, την Πάτρα και τον Βόλο, καθώς και ένα Αστεροσκοπείο στον Ψηλορείτη (Εικ. 4.15).

Μετά από 40 χρόνια ισχυρής παρουσίας ως Κέντρο Ερευνητικής Αριστείας με διεθνή απήχηση και έχοντας αποκτήσει σταδιακά δεσπόζουσα θέση στο ελληνικό ερευνητικό σύστημα, ο Πρόεδρος του ΔΣ του ΙΤΕ Νεκτάριος Ταβερναράκης δηλώνει απερίφραστα ότι «στο ΙΤΕ είμαστε στην αιχμή του δόρατος».³²⁶

326 Συνέντευξη με Ν. Ταβερναράκη, Απρίλιος 2023.